Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
L
C
53
NAPOLI

L
C
53

ACTA VITÆ
S. FERDINANDI
REGIS
CASTELLÆ ET LEGIONIS.

Dom. prof. Neap. Soc. Jesu. Catal. 1729
pro. B.
15xx..

ACTA VITÆ S. FERDINANDI, REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,

EJUS NOMINIS TERTII,

CUM POSTUMA ILLIUS GLORIA,

ET HISTORIA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

Eodem quo ipſe natus eſt anno MCXCVIII *cælitus allata*

ex Latinis ac Hiſpanicis Coævorum ſcriptis collecta, varieque illuſtrata,

Commentariis, Annotationibus, & Iconibus,

OPERA AC STUDIO

R. P. DANIELIS PAPEBROCHII,

è Societate JESV Sacerdotis Theologi,

Sicut in majori ipſius opere de Actis Sanctorum Maji, mox in lucem dando, legentur.

NAPOLI

IHS

ANTVERPIÆ

Apud Michaelem Knobbarum, ſub ſigno S. Petri.

ANNO DOMINI MDCLXXXIV.

cum Privilegio Regio & Superiorum licentia.

VLTERIVS
CAROLVS
HISPANIAR.INDIAR
REX CATHOLIC
Phi: Bouttats iunior

CAROLO II
HISPANIARVM
ET
INDIARVM
REGI CATHOLICO.

SUb ſacrum MAIESTATIS TVÆ aſpectum rurſus venit TVVS Noſterque FERDINANDVS, Rex Caſtellæ ac Legionis, nominis ordine TERTIVS, Sanctimoniæ prærogativa Primus: Noſter, beneficio fundatæ dotatæque nobis poſt Mauros ejectos Metropolitanæ Hiſpalenſis Eccleſiæ: TVVS, nexu continuatæ per tot glorioſiſſimos Reges proſapiæ: Utriſque tamen venerabilior eo titulo, quo ante hoc decennium dignata eum Apoſtolica Sedes, Sanctorum Hiſpaniæ Patronorum Catalogo adſcripſit. Tunc apparatum ordinemque feſtorum, tali occaſione in TVA Hiſpalenſi Vrbe inſtructorum, non ſolum legendum per litteras, ſed & in imaginibus ſpectandum exhibuimus SACRÆ MAIESTATI TVÆ; annos quidem ætatis primæ dumtaxat egredienti, ſed jam tum magnifice demonſtranti, quantum Catholicæ pietatis ab Avo tam San-

ɛ̃to hauſiſſet. Poſtquam vero, paſſu eodem quo gradiebaris ad virilem ætatem, factus quoque es ad talis Progenitoris augendam venerationem æque ac ad veſtigia illius ſequenda concitatior; exoravisti Pontificium Breve, quo Tvi utroque in orbe ſubditi, quotquot ad Horarum Canonicarum penſum rite perſolvendum tenentur, ejuſdem Sancti Regis feſtum ſolennitate præcipua ſub Ritu Duplicis celebrare juberentur. Hinc accenſis magis magiſque ſtudiis tot populorum, quot vaſtiſſimo Tvo complecteris Imperio, cupientium noſſe diſtinctius Patroni novi, tantaque cum prærogativa honoris ſibi commendati, merita ac laudes; nihil videbamur facere opportunius poſſe, quam ſi curaremus, Acta vitæ, non minus Chriſtianæ quam Heroicæ, inter Annalium veterum codices voluminoſos ſparſa, colligi in corpus unum, atque cum tota Poſtumæ Gloriæ hiſtoria fieri juris publici impreſſione Latina, quo poſſint per omnia Regna Tva legi, inter tot diverſiſſimarum alias linguarum nationes. Sic cogitantibus Tvo ex Belgio, Tvaqve Vrbe Antverpienſi, obtulit ſe nobis Daniel Papebrochius, è Societatis Jeſu Scriptor minime obſcurus, & poſt ejuſdem Societatis Patres Joannem Bollandum atque Godefridum Henſchenium, illuſtrandis quotquot orbe toto noſcuntur coluntúrque Sanctorum Actis cum laude immortuos, Continuator laboris, Eccleſiæ Triumphanti perhonori-

norifici, Militanti vero non mediocriter utilis. Videramus nempe initia Maji, tribus grandibus tomis ante triennium edita; & proximum eſſe ſperabamus, ut in trium reliquorum tomorum ultimo inveniremus Divi noſtri geſta, ſimili accuratione, fide, & eruditione petractata, qua tot aliorum illuſtrium Sanctorum jam habebamus expoſita Acta. Sed longa videbatur expectatio tam operoſæ molitionis, forſitan adhuc in unum alterumve annum protrahendæ. Optavimus ergo ea (ſiquidem prælo parata jam haberentur) præmitti in lucem ſingulari Tractatu; & qui magna cum promptitudine ſuſtinueramus ingentia pecuniarum impendia, curandæ apud Romanam Sedem Canonizationi primæque feſtivitati hic apud nos celebrandæ neceſſaria; nihilo minori alacritate obtulimus modicum illud quod deſiderari videbatur, ut talis liber evaderet Tvo non indignus ſiſti Faſtigio, nec infra argumenti tam ſancti Majeſtatem. Ille vero, pro ea qua Belgæ omnes erga Hiſpanum nomen ſunt reverentia, tanto libentius deſideria noſtra pro imperiis habere ſe reſpondit, quo ardentius cupiebat quam citiſſime ab omni dubietate abſolvere Reginæ Berengariæ (ejus quæ Sancto Regi mater fuit) primogenituram præ Blanca, ſorore ſua, S. Ludovici Francorum Regis genitrice; Hæc enim, licet nulli coævorum dubitata, ſed à Ruderico Archiepiſcopo Toletano & Luca Tudenſi Præ-

ſule, quantis viris! tunc viventibus omniaque coram intuentibus, incunctanter aſſerta; ſuperiori tamen ſeculo, etiam ab Hiſpanis duobus ſcriptoribus (ut Gallos non miremur) Garibayo & Mariana inconſiderate inconſulteque negata fuit; cum manifeſta gentis noſtræ injuria, TVÆQUE etiam MAIESTATIS præjudicio non diſſimulando, dum ſucceſſionis in Caſtellæ regnum naturalis jus ſententia illa tradere Francis videtur. Econtrario promittebat Papebrochius, in Commentario ad Acta prævio (prout in hoc libro facit) demonſtratione chronologica evicturum ſe manifeſté, adeo non fuiſſe juniorem BLANCA BERENGARIAM, ut mater ejus eſſe per ætatem potuerit; quæ, prius quam illa naſceretur, Cæſareum juvenem, ſibi à patre deſponſum, ſequi in Teutoniam recuſavit; eoque expedita nexu, atque poſt annos abinde duodecim nupta Alphonſo Legionenſi, FERDINANDUM Filium ipſi pepererat, cum vixdum novennis eſſet ſoror, tertio poſt anno (qui fuit Chriſti MCC) nuptura Ludovico Franciæ Principi, tredecenni tunc JUVENI VIRGUNCULA ipſa, ſicut eodem ipſo anno in ſua Carolina cecinit nobilis & antiquus apud Gallos Poëta (ne fidem Hiſpanorum ſuſpectam quis habeat) Ægidius Pariſienſis. Digna ſane, quæ homines, noſtris in rebus, imo noſtras in res, tam eruditos profert aliteque Belgica; cui tantum Hiſpani ſanguinis non minus quam auri impenſum bene credat

gene-

generoſitas Caſtellana: cuique ſe totam impendere & ſuperimpendere cupiat, ut provinciarum fideliſſima, & ea ſolum cauſa nunc miſerrima, Tuo, Rex Potentiſſime, nutu relevetur, & Abavum Carolum, inter Imperatores Quintum, inter Caſtellæ Reges Primum, redivivum in Secundo Rege ſuo experiatur. Interim idem ipſum Clementiam Regiam orantes nos quoque, jure Patronatus ſpecialiter Tui; cum Belgarum votis jungimus & noſtra; ut qui, cum Sereniſſima Uxore Maria-Ludovica, ſanctiſſimos pariter & feliciſſimos Conjuges, Ferdinandum & Beatricem, repræſentare ſatagis, juſtitia, clementia, religione; ceteris quoque adjiciendarum divinitus gratiarum titulis par efficiaris eiſdem, numero videlicet glorioſæ ſobolis, dilatandæ inter barbaros Fidei ſucceſſu, aviti Imperii redintegrandi celeritate. Verum quæ Sanctis iſtis Regibus fuerunt per annos ſedecim dumtaxat communia (nam poſt eos immaturo fato extincta Beatrix locum fecit Joannæ, in ejuſdem felicitatis conſortium per annos fere totidem ſucceſſuræ) Tibi ac Sponsæ Tuæ ſint duplo ac triplo diutius indiviſa: nec niſi ſero à tantorum bonorum uſu-fructu ſeparetur etiam Sereniſſima Marianna mater. Etenim ut Berengaria ſuum Ferdinandum, Caſtellæ ac Legionis regnis; ſic illa Hiſpanicarum quam late per orbem utrumque patent ditionum Imperio filium, ipſumque Imperium filio

† 5 con-

conſervavit,ſimilia inter diſcrimina ſine viri ſolatio. Vivat igitur,æque ac illa, longævos dies: exultet veſtros intuendo ſucceſſus, victorias, incrementa. Vivat cum Vxore ac Matre MAIESTAS TUA in ſenectam uberem,concordi cum ipſis animo pluribus imperans Provinciis, quam Sancti quos laudamus Reges dominati ſunt Vrbibus. Da perpetuam orbi Chriſtiano pacem, ut ſubditi populi firma gaudeant tranquillitate, Religio ſancta creſcat ac floreat, Romana Eccleſia exaltetur ſublimius, CAROLO II, Hiſpaniarum atque Indiarum Regi Catholico, æternum obſtricta. Ita vovemus, Hiſpali MDCLXXXIV, VI Idus Februarii.

SACRÆ MAIESTATIS TUÆ

Clientes ac Subditi
Decanus & Capitulum Hiſpalenſe.

AD

AD LIBRVM
DE VITA ET ACTIS
S. FERDINANDI III
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,
Ab Hiſpalenſis Eccleſiæ Metropolitanæ
DECANO ET CAPITULO
REGI CATHOLICO
Obſervantia clientelari dedicatum.

ODE.

Felix Liber, i dicate REGI;
Regali, Liber, i terende dextrâ;
Nec cuivis, Liber, i dicate REGI,
Iſti ſed, Liber, i dicate REGI,
Cui major gemini volens amanſq;
Pars orbis famulatur, & tributa
Juſto non graviora pendit ultro:
Quem bello validi colunt IBERI,
Quem BELGÆ, SICULIQUE, parſque magna
Subjecta ITALIÆ, INSULÆQUE plures.
Cui rerum DOMINO miniſtrat INDUS
Venæ divitis aureum metallum,
Fœcundo AMERICÆ ſinu repoſtum.
I tanto, Liber, i dicate REGI;
Regali, Liber, i terende dextra.
Jam ſedem tibi maximuſque Regum
CAROLUS parat, optimuſque Regum:
Jam te CAROLUS hoſpitem benign

In-

Invitat facie, manumque tendit,
Quâ partes gemini gubernat orbis:
Jam te porrigit HIPALIS legendum.
I felix Liber, i ſuperbus auro,
Et cedro, & minio rubente pictus.
Te Rector leget orbis utriuſque,
Et lectum releget, legetque rurſus,
FERNANDI pietate recreatus,
Et felicibus incitatus armis.
Tu Regis poteris levare curas.
I tandem, i propera. Quis ô, quis ille
Regum pudor attigiſſe limen?
Nequidquam refugis modeſtus aulam,
Urbs te Regia conſecravit aulæ:
Et ſoli, mihi crede, natus aulæ es.
Nam tu Regia facta dum celebras,
Facta regia Regibus ſequenda:
Dum tu Regia bella, bella Divis
Indicta auſpicibus, patrata Divis
Narras auſpicibus, bonaque cauſâ
Et Dei & fidei juvante dextras:
Nam tu Regia jura dum tueris,
Jura Regia, non amicta fucis,
Patronum ſine fraude non minorem
Quam tantum poteras habere Regem.
Cede FRANCIA, quando BLANCA natu
Eſt tantò minor, ut ſororis ipſa
BERENGARIA poſſit eſſe mater.
I felix Liber, i dicate REGI:
Felix REGE tuo Liber Patrono:
Regali, Liber, i terende dextrâ.

Pangebat

E. V. O. S. I.

LECTO-

LECTORI
DANIEL PAPEBROCHIVS

EX *quo Belgio noſtro hic honor obtigit, ut Gubernatorem ab Hiſpaniis acciperet Sereniſſimum Cardinalem Infantem* FERDINANDUM AUSTRIACUM, *germanum fratrem Regis utroque in orbe Potentiſſimi* PHILIPPI IV, *quorum immortalis apud poſteros memoria permanet;* FERDINANDI *nomen, rarioris antea inter Belgas uſus, frequentius audiri cœpit, & felicis ominis cauſa ad baptiſmū uſurpari. Nemo dubitabat quin magnum illud atque præclarum eſſet, quod tantus tamq; carus omnibus Princeps ferebat: maxime cum eodem tempore Romanum in Germania Imperium teneret* FERDINANDUS II, *ejuſque filius ac deinde ſucceſſor* FERDINANDUS III *titulo Hungarici Regni clareret; idem is, cum quo prædictus Cardinalis Infans anno* MDXXXIV, VIII *Idus Septembris celebri ad Nordlingam prælio hoſtem fundens, præluſit victoriis apud nos referendis de confœderatis Francorum Hollandorumq; copiis. Cum vero* III *Nonas Novembris Bruxellis, ſequenti quoq; anno Antverpiæ* XV *Kal. Maji, & deinceps in primariis quibuſq; Regiarum Provinciarū urbibus tanto apparatu exceptus fuiſſet, quantum ulli umquam Potentatui exhibitum nulla hominum memoria noverat, nihil jam toto Belgio crebrius iterabatur, nihil audiebatur libentius, quam nomen* FERDINANDI.

Qui porro altius volebant aſſurgere, ad præteritorum temporum lumina; recordabantur FERDINANDI, PRIMI *hoc nomine Imperatoris, qui incomparabilis famæ Heroi* CAROLO V *Frater fuerat, & ſimul cum illo Nepos* FERDINANDI CATHOLICI, *cujus felici cum* ISABELLA *conjugio coalita Hiſpaniarum Regna, in unam ſecum Monarchiam traxerunt, quidquid Arragonicæ Caſtellanæque Coronæ in Belgio, Italiaque, & ipſis Indiis ſubjiciebatur Provinciarum. Erat is inter Caſtellæ Reges ſui nominis Quintus, quatuor enim ante ſe numerabat Synonymos, quorum* Primus *cognomen* Magni *promeruerat.*

Verum

Verum tam omnes illi, quam quotquot præter eos aut tunc nominari poterant utriuſque Ordinis viri Principes, aut ex hiſtoriis commemorando recenſeri, excellentem quidem FERDINANDO *nomini claritatem conciliare videbantur; ſed cujus fulgor inanis poſſit judicari, niſi reſplendeat radiis veræ Chriſtianæque ſanctitatis, quæ etiam in humiliori conditione vel ſola poteſt illuſtre facere gerentis nomen.*

Non deerat hæc illi nomini in Hiſpaniis: nam eo dictus apud Caſtellanos Tertius, SANCTI REGIS *cognomine ſecernebatur ab aliis: ſed eadem Sanctitas tam parum habebatur vulgo nota, ut, exceptis Hiſpalenſis urbis incolis accoliſque, vix quiſquam Patronis Hiſpaniarum Sanctis adnumerare* FERDINANDUM *audiretur; & Ioannes Tamayus de Salazar, Gallicano Andreæ Sauſſayi Martyrologio ſuum Hiſpanicum oppoſiturus, cum undecumque contraheret Sanctos quotquot vel ſuſpicabatur conducere poſſe augendo numero, non tamen cogitavit de* SANCTO REGE FERDINANDO: *adeo ut Franci, in ſuo* S. Ludovico, *ante annos quingentos Canonizato, viderentur ſibi poſſe Hiſpanos deſpicere, nullum eatenus ſuæ gentis Sanctum Regem oſtendere valentibus, ſaltem cui is titulus eſſet Apoſtolicæ Sedis judicio vindicatus. Habebat hoc ægre pios multos fideles, quibus glorioſa* FERDINANDI *appellatio ex ſacro obtigerat fonte, optantibus* Sanctum *ſibi nominis ſui* Patronum *indigetari, quem annuo cultu proſequerentur, ſecundum jam receptum inter Fideles morem, laudatiſſimum ſane & ad multa utiliſſimum. Quamvis enim nonnullis in locis reperiebatur* Flos-Sanctorum pervetus, *ubi inter aliorum Sanctorum Legendas, ut vocant, inveniebantur etiam ante centum quinquaginta annos typis excuſa* Vita & Miracula Glorioſi Regis D. Ferdinandi qui Hiſpalim cepit; *non niſi ab Hiſpanis legi liber iſte poterat; & Auctor, titulo* Glorioſi *contentus, abſtinebat elogio* Sancti, *licet veteri uſu præſcripti; quin etiam exprobabat* Hiſpalenſibus, *quod* novum in FERDINANDO Patronum adepti, cujus ſanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noſter per tot miracula manifeſtavit, necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſiſſent.

Hu-

Hujuſmodi improperium eo juſtius videbatur, non ſolùm in Hiſpalenſes, ſed in omnes omnino Hiſpanos dici; quanto majoribus luculentioribuſque beneficiis, ſi more humano res æſtimentur, illos ſibi FERDINANDUS, *quam Francos obſtrinxerat conſobrinus ejus* S. LUDOVICUS. *Hic ſiquidē, pro Chriſti religione contra infideles decertans in Oriente, non unum terræ pollicem reſtituit Reipublicæ Chriſtianæ, qui non fuerit iterum cito amiſſus:* FERDINANDUS *vero* SANCTUS, *tota Bætica, per annos quingentos infeſſa, ſic expulit Mauros, ut numquam in ejus poſſeſſionem redire potuerint; regnaque, avitum ac paternum, ingentibus augens acceſſionibus, fidei quoque Chriſtianæ cultum longe lateque propagarit, iis in partibus non amplius eradicandum; idque dum agit, & barbarorum vires diſtinet atteritque, ceteris quoque Hiſpanicis Regibus facultatem præbuit paria agendi contra conterminos ſibi Saracenos. Verum qui omnia momentis temporibuſque ſuis prudenter diſpenſat Deus,* LUDOVICO *cenſuit deproperandos Cælitum honores legitimos, pro ea, quam ipſi non dederat, proſperorum ſucceſſuum gloria in terris;* FERDINANDO *autem eoſdem tunc voluit auctoritate Pontificia aſſertos, quando bellorum feliciùs ab eo geſtorum memoria, attrita temporum vetuſtate, ſegnius afficiebat obliviosos meritorum præteritorum animos. Excitavit enim* Catholicorum Regum *atque* Capituli Hiſpalenſis *ſtudia, hujus ut* Fundatori, *iſtorum ut* Progenitori *ſuo eum peterēt cultum decerni, quem à tempore immemorabili recte delatum, tot tantiſque Deus indies declarabat miraculis, quot fuerunt publicis Proceſſibus cognita.*

Exhinc ſanctius ac venerabilius haberi cœpit, non Hiſpanis ſolum, ſed exteris quoque nationibus pluribus, FERDINANDI *nomen; cujus merita quò citius latiuſq; pervulgentur, perſuaderi mihi paſſus ſum, ut ſexto de Actis Sanctorum menſis Maji tomo, eidemque totius operis decimo ſeptimo, ac mei circa ipſum laboris duodecimo, præcurrere ſinerem ſeorſim illius Acta; eâdemque ratione ſatisfacerem curioſitati multorum, quibus tot voluminibus aut legendis otium aut coëmendis commoditas deeſt, adeſt tamen non parva cupiditas penitius cognoſcendi, quid iſtud ſit operis, cujus molitioni jam pene*

pene ſexaginta annos impenſos audiunt, nec pauciores impendendos reſtare, priuſquā totus ſacer Annus, eo quo cœpit pede, decurrat ad finem, quinquaginta circiter tomis explicatus. Etenim eâdem inveſtigandæ ac tenendæ antiquitatis curâ, eâdem methodo diſcutiendi ambigua & obſcura illuſtrandi, eâdem libertate ac ſinceritate diſcernendi falſa à veris, dubia à certis, qua hic tractantur Sancti Regis Ferdinandi *Acta; deceſſores quoque mei* RR.PP. Joannes Bollandus *&* Godefridus Henſchenius *omnium* Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur vel à Catholicis ſcriptoribus celebrantur, *res geſtas atque memorias, quæ quidem ad ſuam notitiam pervenerunt, tractandas ſibi propoſuerunt ipſi, mihique continuandas reliquerunt. Hoc modo editorum hactenus Commentariorum majorum minorumque numerus jam ferme pervenit ad tria millia; & Sancti, quorum vel Nomina vel Acta iiſdem Commentationibus illuſtrata fuerunt, cenſentur omnino ad ſepties mille. Quæ omnia utinam legantur, eo quo ſcribimus animo, id eſt, à præjudiciis; libero vel legere omnia non valentes aut non volentes, ſibi ſinant perſuaderi, huic quod tenent ſpecimini ſimilia eſſe cetera: quando, adverſus qualiacumq; demum obloquia, ea optima defenſio eſt, quæ non inſinuatur verbis, ſed præſtatur operibus.*

Habes geminam cauſam anticipatæ lucubrationis præſentis; eâ fruere, & ſi quid corrigendum inveneris benignus ſuggere, ut altera in opere majori editio emendatior abſolutiorque evadat. Nunc ut undequaque notum habeas, tot titulis venerabile Ferdinandi *nomen, etiam etymon illius diſce; quod requirens, ex duplici lingua duci poſſe invenio, utrimque auſpicatiſſimum. Primum ex Arabica Maurorum Hiſpanienſium lingua ſuggerit Carolus Macer, in additionibus ad Hierolexicon Dominici fratris ſui, docens,* Ferh-dinhandu, *illa in lingua idem eſſe, quod,* Gaudium fidei habet ipſe, *vel*, Gaudium fidei apud eum; *quo neſcio quid aptius excogitari poſſit ei, qui reſtituto in tot regnis* Fidei *Chriſtianæ cultu*, gaudium *percepturus erat, non ſolum in tempore, ſed etiam in æternitate, ipſumque toti Hiſpaniæ facturus commune. Verum quantumlibet onomatopœia iſtæc feliciter*

ad

adinventa, blandiatur ingenio, ad honorem Sancti Regis etiam ex nomine ſuo quærendum propenſo; horret tamen animus ab ea ſuſcipienda. Vix enim induci poſſum ut credam, Hiſpanos Principes, germanam veterum Viſigotthorum ſobolem, aliunde quam ex Gotthica majorum ſuorum lingua ſumptum nomen adamaſſe; neque id ex lingua aliena qualicumque, puta Latina vel Græca (hinc enim accepta non debuerunt magnopere faſtidire, poſtquam Chriſti fidem edocti à Græcis in ea quam circum Danubium occupaverant regione, ſed ſub Valente in Arianiſmum pertracti, errorem dedocentibus Latinis in Hiſpania depoſuerunt) verum ex ejus gentis idiomate, quam modis omnibus habebant execratiſſimam.

Sed unde vera talis linguæ vocabula eorumque ſenſum indipiſcemur? Ex Euangeliorum traductione Gotthica, per Vlphilam gentis Epiſcopum tempore prædicti Valentis compoſita, repertaque in membraneo codice, quem, purpurato in [illegible]*vneno argenteis litteris antiquitus exaratum, ſervat Bibliotheca Regis Sueciæ, & formatis ad ejus exemplum typis, una cum Anglosaxonica verſione, ante annos fere viginti in lucem emiſit Henricus Iunius, cum accepto inde Gotthicæ linguæ Gloſſario. Hic invenio* Fair *(quod Anglosaxonum, Teutonum, & Belgarum dialectis aliquantum mollioribus,* Far, Fer, *&* Ver *efficitur) idem eſſe quod* Longe, *ſive* Procul: Thein *(quod iiſdem Dialectis* Thin, Din, Dyn *pronuntiatur)* tuus, tua, tuum *redditur:* Handus *denique, aliis* Hand *vel* Hant *ſignificat manum: atque ita* Fair-thein-handus *ac molliori effatu* Fer-din-andus, *propriiſſime eſſet,* Manus tua procul; *vel is* cujus manus, *id eſt*, potentia, robur, virtus longe ac procul valet, tenditur, *aut* ſentitur; *ſecundum iſtud Poëtæ,*

An neſcis longas Regibus eſſe manus?

Longam certe Ferdinandi *utriuſque,* Primi *ſcilicet ac* Tertii, *manum experti ſunt in bellis Mauri; quin & fama hujus, in Africam trajecturi, longius præcucurrerat, novum ibi iſtic Imperium ſpondens, niſi placuiſſet Deo felicem victoriarum ejus curſum morte feliciori ſiſtere ætate media, & ad æternæ beatitudinis bene meritam coronam Sanctum ſuum evocare.*

Hanc quomodo ei nuper gratulata Hiſpalis *ſua ſit penultimus hujus libri Tractatus,* Gloria poſtuma *inſcriptus, explicabit. Tum alius ſequetur de* Hiſtoria & Miraculis Crucis Caravacanæ, *qui ordinem temporis ſpectanti primus eſſe potuiſſet; ſiquidem prodigioſa ſancti illius Ligni apparitio in ver ejuſdem anni* MCXCVIII *incidit, cujus Autumnus naſcentem mundo* FERDINANDUM *excepit; ut merito illius Actis, quibus* Crucis *gloria tantopere fuit amplificata, adnectatur eorumdem prognoſticon ſignum, in ſpem reparandæ per totam Hiſpaniam Religionis conceſſum Regnis iſtis; ubi fortunatum ſemper* FERDINANDI *nomen, in eo quem* CATHOLICUM *nominamus, Caroli V Imperatoris avo, rurſum vim ſuæ ſignificationis exeruit; quando is omnes fere totius Hiſpaniæ provincias potentiſſima ſua manu complexus, cum utraque Sicilia ac Balearicis inſulis, eamdem trans Atlanticum Oceanum porrexit in novum illum mundum, quem auſpiciis ejus Columbus invenit, ac porro demonſtrare perrexit Americus, &* Americam *dixit; ibi una cum Caſtellanis Arragoniiſque inſignibus* Crucem *plantans, cui tot barbaræ nationes paulatim ſubjicerentur. Ita in noſtro orbe grande jam olim* FEDINAND I *nomen, ultimis hiſce duobus ſeculis grandius etiam evaſit in altero: quod ſub tot glorioſiſſimorum* FERDINANDORUM *Nepote* CAROLO II *glorioſius etiam reddat is, à quo & in quo omnis vera magnitudo exordium habet, & finem accipit, ſeu potius ſine fine perennat. Nunc totam præſentis operis œconomiam ſub unum aſpectum poſitam accipe.*

CCN.

CONSPECTUS
TOTIVS OPERIS.

Commentarius prævius Danielis Papebrochii è Societate Jeſu.

§ I. *Antiqui Actorum hic dandorum Scriptores.* Pag. 1

§ II. *Berengaria matris S. Ferdinandi, præ Blanca matre S. Ludovici, primogenitura ab auctoritate probatur* 6

§ III. *Eadem, & quidem multo major, illius quam hujus ætas Chronologice demonſtratur* 10

§ IV. *Alphonſi Legionenſis conatus irriti, ad filium & avi & ſua ſucceſſione privandum: hujus Sanctitas & Gloria poſtuma.* 14

Chronologiæ Ferdinandeæ tabula. 16

VITÆ PARS I.

Ex Chronico Lucæ Tudenſis coævi.

§ I. *Adita regni Caſtellæ poſſeſſio: virtutes & bella S. Ferdinandi.* 27

§ II *Succeſſio in regnum Legionenſe. Expeditiones contra Mauros.* 31

§ III. *Corduba recepta; Campana S. Iacobi Compoſtellam remiſſa.* 34

PARS II.

Ex libro Hiſpano, dicto Flos Sanctorum, anni 1532.

§ I. *Arjonenſes ac Granatenſes in fidem & ditionem recepti: Hiſpalis recuperata.* 37

§ II *Mora Regis ſancti in Bætica, & pius obitus.* 41

ANNOTATA.

Poſt ſingulos hujus Vitæ Paragraphos, itemque poſt ſingula prolixiorum, Actorum Capita inveniet Lector Annotationes *noſtras, cuique proprias & in ipſo contextu per litteras* a b c *indicatas.*

ACTA PROLIXIORA.

Ex lib. VIII Roderici Archiepiſcopi Toletani, & Chronica Hiſpanica ſancti Regis, *juxta Ms. Hiſpalenſe edita.* 44

Prologus primi Editoris, in Chronicam ſancti Regis Ferdinandi. 45

Vetus diviſio Chronicæ per Capita & Titulos 78. 47

NOSTRA DIVISIO.

CAP. I. *Alphonſi R. Caſtellæ, qui Sancto avus maternus, res geſtæ & obitus.* 51

CAP. II. *Henrici pueri breve regnum in Caſtella, ſub Alvaro Comite & Sorore Berengaria, Sancti matre.* Pag. 55
III. *Regnum Caſtellæ a Berengaria filio traditur, fruſtra obnitente Alvaro.* 61
IV. *Victoria de Alvaro rebelli relata, ejuſque ac fratris infelix exitus.* 67
V. *Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi. Rebelles repreſſi.* 71
VI. *Maurorum diſſidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionenſe ſucceſſio.* 77
Parergon I. *An & quomodo ad Regis hujus tempus & hiſtoriam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ?* 84

Nota quod pro hoc Parerga, in editione Actorum reliquorum Maii omittendo, propter pleniorem de S. Crucis hiſtorie & Miraculis tractationem Ferdinandais Actis ſubnectendam, compoſitum ſit, & inter Addenda mutandaque reperiendum aliud

Parergon I. *De miraculoſa ſanatione Beatricis Reginæ ipſiuſque Regis cum puer eſſet per Deiparam impetrata, & ab Alfonſo filio ac ſucceſſore deſcripta veteri Caſtellano rythmo* 331
CAP. VII. *Ingens victoria de Mauris ad Xerez, relata per Alphonſum, Sancti fratrem.* 97
VIII. *Cordubenſe ſuburbium intercipitur: urbs ipſa obſidetur.* 106
IX. *Ecijenſis Regis ſucceſſu alio verſo, Vrbs Sancto deditur.* 112
X. *Ferdinandi cum Ioanna Pontivenſi matrimonium: confiniis muniendis & tuendis impenſa cura.* 119
XI. *Rebus domi compoſitis, Sanctus in fidem ſuſcipit Regem Murciæ, & Arjonam occupat.* 126
XII. *Expugnata Mulâ, Giennium obſidetur & deditur: decernitur obſidio Hiſpalenſis.* 132
Parergon II. *De ſitu & munitione urbis tempore obſidionis.* 138
XIII. *Progreſſus Hiſpalim Rex oppida quædam per iter capit: claſſis ejus Mauricam vincit.* 142
XIV. *Terreſtres quædam victoriolæ de Mauris, poſt pugnam navalem.* 148
XV. *Pugna & velitationes terra fluvioque, eventu vario.* 155
XVI. *Incurſus utrimque ancipites obſidentium & obſeſſorum.* 160
XVII. *Varia ad Trianenſem pontem arcemque fortuna partium.* 166
XVIII. *Deditio urbis Hiſpalenſis ejuſque deſcriptio.* 174
Parergon III. Ad quatuor præcedentia Capita, Ex Hiſpanico Spinoſæ, Zunigæ, & aliorum.
§. I. *Devotio ſancti Regis erga Deiparam durante obſidione, miraculo inſigni (ut fertur) probata.* 185

§. II De

§ II. *De Imaginibus Marianis, Hiſpalim ab eodem inductis.* Pag. 189
§ III. *De ejuſdem Gladio & Vexillo, nec non de Clavibus ingredienti oblatis, aliiſque ejuſmodi monumentis.* 195
CAP. XIX. *Extrema Sancti geſta, & pius obitus.* 198
Parergon IV. *De Anniverſario ejuſdem, ex Morgado & Spinoſa.* 205

GLORIA POSTUMA.

Ex variis monumentis & auctoribus collecta.

CAP. I. *Miracula poſt mortem, ex Hiſpanico editionis Hiſpalenſis anni 1532.* 209
II. *Apparatus ad tranſlationem corporis incorrupti in novam Capellam, anno 1579.* 216
III. *Ordo proceſſionalis pompæ in hac Tranſlatione obſervatus, & quædam ea ſecuta.* 223
IV. *Miracula recentiora, ex Summario Proceſſuum Romæ impreſſo: ac primum in Gabriele Perez, ejuſque familia.* 230
V. *Curatus paralyticus: locuſtæ ſublatæ.* 235
VI. *Alia tria miracula ex eodem Proceſſu.* 240
VII. *Septem reliqua ejuſdem Summarij miracula.* 244
VIII. *Proceſſus indicti pro Canonizatione. Imagines cum radiis ſempi permiſſæ.* 249
IX. *Progreſſus negotii Romæ: & probatio Caſus excepti quoad Cultum ab immemorabili.* 256
X. *Alia ejuſdem Cultus antiqui argumenta, in Proceſſu adducta.* 260
XI. *Corporis incorrupti nova inſpectio, coram Capellanis primo, deinde coram Archiepiſcopo anno 1668.* 265
XII. *Iudicium Medicorum de ſupernaturalitate incorruptionis præfatæ.* 272
XIII. *Canonizatio ſancti Regis, inchoata à Clemente X, Hiſpali nuntiata.* 282
XIV. *Machina triumphalis, Sancto ante Chorum Metropolitanæ erecta, eique reſpondens portæ majoris ornatus interior.* 287
XV. *Apparatus feſtivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.* 292
XVI. *Feſtum ſolenniſſime celebratum, admiranda quadam ipſum comitata & ſecuta.* 300
XVII. *Lectiones Officii proprii, à ſacra Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hiſpanicas ditiones præceptæ.* 306

APPENDIX

Addendorum, mutandorum, corrigendorum.
In altera cum reliquis Maii Actis editione 309

HISTO-

HISTORIA ET MIRACULA
S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipſo quo S. Ferdinandus naſciturus erat anno 1198

per Angelos in Hiſpanias allatæ.

PRÆFATIO

De cauſa & fine hujus ad Acta Ferdinandæa Additamenti.

CAP. I. *Fontes fabuloſarum quarumdam circumſtantiarum, quibus obſcurata habetur hiſtoriæ Caravacanæ Chronologia.* Pag. 338

II. *Verus allatæ Crucis annus, irrefragabili veteris ſculpturæ teſtimonio probatus.* 348

III. *Hiſtoria & miracula S. Crucis, deſcripta Caravacæ anno 1375 cum Appendice anni 1392* 356

IV. *Ulteriora quædam præmiſſorum teſtimonia, ante confictionem fabularum ſcripta.* 365

V. *Antiqua ac probe teſtata miracula, ex hiſtoria Caravacana Robleſii ſumpta.* 373

VI. *Recentiora, facta ſub finem præcedentis & initium præſentis ſeculi, ex eodem.* 382

VII. *Mira in exteris regionibus facta per Cruces & Cruculas, attactu Caravacanæ ſacratas, ex eodem.* 387

ODE

ODE
AD S. FERDINANDUM III
REGEM CASTELLÆ ET LEGIONIS

cum vita ejus Acta & Gloria poſtuma
invitante & excitante Hiſpali
Antuerpiæ in lucem ſeorſim ab aliis ederentur.

FERNANDE Regum maxime, maxime
FERNANDE Divûm, quem poſitis IBER
E ſervitute vindicatus
Barbaricâ, veneratur aris.
Tuo receptas conſilio & manu
Tantiſper Urbes reſpice; & atriis
Cæli relictis, quos beaſti
Imperio, populos reviſe.
Omnes laborant Principis inclytum
Numen ſacratis tollere honoribus:
Omnes triumphant. Te *TOLETVM*,
CORDVBA te decorat trophæis.
Hoſti probatæ te fidei memor
ARJONA, te non ante domabile
Maurorum aſylum, te tuorum
[illegible]que victa animis Nepotum
GRANATA donis proſequitur ſuis:
Illa, illa Ibero cedere contumax,
Vincenda numquam, jam *GRANATA*
Læta tuos cineres adorat.
Urbs nulla parcit ſumptibus: æmula
Vicinos clientes & ſtudium rapit.
Inuſitato templa faſtu,
Compitaque, & fora veſtiuntur.
Sed vincit omnes *HISPALIS*, *HISPALIS*
Prælata cunctis. Illâ tuas amans,
FERNANDE virtutes, volenſque
Per titulos memoreſque faſtos
Poſt naſcituris conſpicuas dari,
Elucubrandas fert Papebrochio;
Per Acta Sanctorum celebri &
Nominis Auſtriaci clientes
Lecto tot inter; dum Tibi conſtruit
Aram ipſa, multo lumine ſplendidam;
Tuaſque pugnas pingit auro,
Et ſolidis tua bella gemmis.
Illa armat omnes artificum manus;
Parſura nulli. Nil ſimile aut prior

Spec-

Spectarit ætas aut futura.
  Cuncta tuæ monumenta pompæ ;
FERNANDE , cedunt. Ne ſtudium piæ
Mireris urbis ; plura tibi *HISPALIS*
  Redempta debet : plura reddet ,
  Impatiens in amore vinci.
Nec vos amicæ laudibus Hiſpali
Herois urbes pœniteat meis
  Ceſſiſſe victas , *FERDINANDVM*
  Quæ ſtudiis coluiſtis æquis.
Ut vicit , omnes vicerit *HISPALIS* ,
Auroque gemmiſque atque opibus potens :
  Viciſſe debebat , favore
  INDIGETIS meritiſque victrix.
Illam univerſis prætulit urbibus ,
Regnis relictis , & Patris & ſuo,
  FERNANDVS : illi ſe ſuumque
  Credidit immoriens cadaver ,
Decurſa poſt tot ſecula vividum ,
Et nec peresum ; nec violabile
  Patente nulli tabe mortis.
  Depoſito pretioſiore
Donare cives non poterat ſuos.
Ditarit aras muneribus licet
  Benignus æternis , perennes
  Divitias ſuperat cadaver ,
Illuſtre centum prodigiis. Cole
Regem fidelem ſuppliciter, cole
  Urbs grata : *FERNANDVS* favores
  Cultibus innumeros reponet.
FERNANDVS atram corporibus luem
Fugabit ægris : ſubiiciet ſuam
  Mors pulſa falcem *FERDINANDO* :
  Exanimes nova vita rurſus
Subibit artus. Sed neque triſtia
Poſthàc timebis prælia , nec dolos :
  Invicta ſtabis. *FERDINANDVS*
  Ipſe ſuæ vigil , ipſe muros
Defendet urbis : *PRÆSIDE* barbarus
Quo Maurus omni pulſus Iberia ;
  Ardentis extremos receſſus
  Deficiens Lybiæ petivit.

Accinebat

E. v. O. S. I.

Vera Effigies
S. FERDINANDI
Regis Caſtellæ & Legionis
Huius Alexandri vultum ſic forſan Apelles
Pinxerit: aſt animum ut noveris acta lege,
P. Boultats fec.

AD VITAM ET ACTA

S. FERDINANDI III

REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,

COMMENTARIUS PRÆVIUS

DANIELIS PAPEBROCHII E SOC. JESU.

§ I. De antiquis Actorum hic dandorum ſcriptoribus.

Item Mauri, qui nominatiſſimam ſub Romanis Imperatoribus ac Gothicis Regibus Hiſpalim, *anno* DCCXIII *cum reliqua Bætica, cujus ipſa Metropolis erat, redegerunt in poteſtatem; ſicut ſacra profanaque omnia ad ſuum conformarunt arbitrium, ita etiam no*[illegible] *verterunt, & dixerunt* Seviliam; *quod eorum lingua* [illegible] opulentam ſeu divitiis abundantem *ſignificat*, [illegible] *ex deſcriptione Andaluziæ inſerta* [illegible] *Atlanti* [illegible] *Geographiæ Blavianæ. Hanc cum Mauris eripuiſſet anno* MCCXLVIII Rex Ferdinandus, *ſui nominis Tertius, cognomento* Sanctus, *corrupta Latine ſcribentium* [illegible] *appellatio eſt, poſterior in uſu vulgi manſit. Mu*[illegible] *non fuit mutata etiam fortuna urbis & opulentia*; [illegible] *tamen divitiis ejus æſtimandus eſt ipſe, qui* [illegible] *reſtituit in ea Chriſtianam Religionem, & dotatam* [illegible] *Eccleſiam, non ſolum Regni ſedem ibi elegit habere quoad poſtea vixit, ſed etiam ſepulcrum, pretioſiſſimus ipſe theſaurus urbis.*

2 *Eo regnante, prius quam iſta fierent, floruerunt in Hiſpania nobiles duo ſcriptores,* Rudericus Ximenez, *Archiepiſcopus Toletanus in Caſtella, ab anno* MCCVIII *uſque ad* MCCX[illegible], *&* Lucas, Tudenſis *Diaconus, poſtea & Epiſco-* *Rodericus Toletanus & Lucas Tudenſis, coævi,*

Epiſcopus in Gallecia, uſque ad annum MCCXL. *Primus novem ſuos de Rebus Hiſpaniæ libros perduxit ad annum* MCCXLIII; *ſecundus, cum adhuc Diaconus eſſet, mundi chronicon contexuit uſque ad annum* MCCXXXVII. *Ex his* Rudericus, *ceu majoris fidei cenſendus eſt, quo plurium rerum quas ſcribit teſtis certior, utpote Regia caſtra ſæpe ſecutus, & omnium Regni negotiorum particeps: nec tamen contemnendus ſecundus, cui magis propoſitum fuiſſe videtur ſancti Regis virtutes perſequi. Vtriuſque igitur contextum hic damus: &, pro iis qui utrique deficiunt annis, ſuum cuique addimus ſupplementum, ex antiquioribus, quæ nanciſci potuimus Hiſpanicis monumentis. Deficienti circa finem* Tudenſis *contextui (quem primo loco dare placet ſub titulo* Vitæ brevioris) *ſuccurret* Legenda *vetuſta, quam reperimus in libro* Flos Sanctorum *dicto, editionis Hiſpalenſis anni* MDXXXII. Roderici *verba invariata, ex Francofurtenſi anni* [illegible]CIII *editione deſumpta, inteximus Actis prolixioribus* Chronicæ, *in Codice Ms. Hiſpalenſis eccleſiæ Hiſpanice reperta & quatenus opus fuit Latine reddita, ſecundum editionem Vallisoletanam anni* MDIV, *ſumptam ex* [illegible] *vetuſtiori, forſitan Hiſpalenſi anni* MDXV, *uti apparet* [illegible] *Prologo.*

Supplentur ex Veteri legenda & vetuſtiori chronica:

3 Legendam *iſtam tempore Catholicorum Regum* Ferdinandi & Iſabellæ, *adeoque ante finem ſeculi* XV *aut initio ſequentis com*[illegible] *eſſe, colligitur ex Miraculo* X, *ibidem relato.* Ch[illegible] *multo antiquior eſt, & tantum non à coævo Auctore* [illegible]*ſcripta; quod intelligitur, non ſolum quia ſic conſequenter ſcriptæ fuerunt Chronicæ Regum ſubſequentium,* Alphonſi Sapientis, Sancii IV, Ferdinandi IV, Alphonſi XI *(quarum poſteriores duas etiam habemus, impreſſas iiſdem typis circa annum* MDL., *alias duas vehementer optamus nanciſci) ſed etiam, quia* Alphonſus Sapiens *ſcripſit ipſe, aut nomine ſuo ſcribendam curavit, vulgari gentis lingua,* Chronicam Hiſpaniæ generalem, *quæ ſimiliter dicitur impreſſa haberi anno* MDLI, *& à nobis æque deſideratur. Etenim ex variis locis utriuſque* Chronicæ, *inter ſe collatis ab Alphonſo Morgado, infra laudando, manifeſte apparet, iiſdem fere verbis*

[illegible] ſub Alphonſo ſancti Regis filio

verbis Chronicam *utramque procedere, ita ut unam ex altera ſumptam eſſe oporteat.*

Præterea cum in Chronica Ferdinandea Cap.74 agitur de Mezquita majori Maurorum, poſt captam Hiſpalim in eccleſiam cathedralem, ſub titulo S. Mariæ, juſſu Regis Sancti *converſa, & Cap.78 de ejuſdem ibidem ſepulturâ; nulla omnino fit mentio, aut novæ eccleſiæ, auguſtiori quâ nunc conſpicitur fabricâ conſtrui cœptæ, aut corporis tali occaſione tranſlati ad aliud veteris Mezquitæ ſacellum novæ eccleſiæ contiguum, quod manſit ſub titulo Capellæ Regiæ uſque ad annum* MDLXXIX, *quando ad novam Capellam titulus hic* [illegible] *una cum corporibus Regiis. Atqui Morgadus ſcribit,* [illegible] *poſt* Sancti *mortem annis ea de re cogitari cœptum,* [illegible] *expreſſe aſſerit, ſub Rege Sancio,* Sancti [illegible] *anno* MCCXCV *ceſſit è vivis, datum fuiſſe operi* [illegible] *initium. Quibus poſitis ſuperfluum eſt loqui de* [illegible] *Globis, ſupra turrim eccleſiæ olim lucentibus, qui deſcribuntur num.185, velut tum cum Chronica* [illegible] *adhuc ſtantes; licet conſtet ex Morgado, quod anno* MCCCXCIV *terræmotu excuſſæ comminutæque fuerint, nec repoſitæ amplius. Unum addiderim, editionis antiquæ auctorem* Sebaſtianum Martinez, *in Proœmio ad lectorem, proteſtari, quod fideliter inhæſerit verbis Ms. Codicis, niſi quod aliqua, uſu omnino obſoleta, mutanda* [illegible] *in alia tunc uſitatiora; quod in Chronicis* Ferdinandi IV & Alphonſi XI *factum ab eo non legimus.*

[illegible] Toletanum *atque* Tudenſem, *inter Scriptores Latinos de* S. Ferdinando, *tertius nominandus venit* Alphonſus à Cartagena, *ex Epiſcopo Zamorenſi poſt annum* [illegible] *uſque ad* XXXIV *Burgenſis Antiſtes, in Regum Hiſpanorum Anacephalæoſi cap.83 ubi more ſuo, ut ceterorum Regum, ſic etiam hujus imaginem proponens,* Depingitur, *inquit,* Fernandus armatus in equo, prope civitatem Sevillam, quodam Arabe dante ei claves, quia civitas illa, per longam & ſtrictam obſidionem ab eo afflicta, in deditionem ejus devenit. *Tacet de diademate & titulo* Sancti: *ſed ſimiliter de utroque*

aut ſaltem ſub ejuſdem nepote Sancio ſcripta videtur.

Imago ex Alphonſo Zamorenſi.

tacuit capite 26, agens de S. Hermenigildo.

6 *Quartus inter Latinos venit* Rodericus Sancius, *poſt Ovetenſem & Zamorrenſem Epiſcopatus adminiſtratos, factus penultimo vitæ anno, Chriſti* MCCCCLXX, *Palentinus Epiſcopus, neſcio cur apud Baronium & in Summario ſæpius dictus Gerundenſis: qui Hiſtoriam Hiſpanicam partibus quatuor deduxit. Hic parte 3 cap. 40 ait, quod* nullus ante eum (*ſcilicet Ferdinandum*) bellis felicior aut in pace moderatior fuit. *Et hoc ipſum ex præcedenti capite egregie probari poteſt, ubi legitur, quod* interrogatus, cur longe plus regni fines auxiſſet quam multi ejus progenitores, quippe qui recuperavit quod illi perdiderunt; reſpondiſſe fertur verbum, ſuo auctore & ſempiterna commemoratione dignum: Patres, inquit, mei fortaſſis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius, quam fidem plantare; augere ſibi populum multum, ſed non ſtabilire divinum cultum: quare decepti ſunt in adinventionibus ſuis. Itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine, qui ſcis corda & renes hominum, noſti, quia non meam, ſed tuam gloriam quæro; non tam caducorum regnorum, quam fidei tuæ Chriſtianæque religionis augmentum deſidero. *Ita ille, qui locus in Summario Proceſſuum tribuitur* Michaeli Macuhero, *veluti inſertus ejus libro, cui titulus Concordia monarchiæ Eccleſiaſticæ, ignoti nobis ævi ſcriptori, neque in noviſſima Bibliotheca Nicolai Antonii nominato: æque autem ignota nobis ſunt* Annalia Hiſpanica, *allegata à prædicto Roderico Sancio, &* Martinus Cuſentinus, *ex quo idem ſe dicit accepiſſe quod ſequitur.*

Elogium ex Roderico Palentino:

Prophetia de eo ex Martino Cuſentino.

7 Hujus glorioſi Regis tempore, quoddam mirabile ad noſtræ Catholicæ fidei exaltationem accidiſſe fertur. Nam (ut Martinus Cuſentinus ſcribit) cum apud Toletum quidam Judæus, gratia ampliandi vineam ſuam, rupem comminuiſſet; in medio ſaxi concavitas reperta eſt, ubi liber erat folia lignea habens, deſcriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis & La-

Latinis; ſcriptura vero quaſi unius pſalterii videbatur. Hic liber de triplici mundo diſſerebat ab Abraham uſque ad Antichriſtum; Principium vero tertii libri ita incipiebat, à Chriſto ſic exordiens: In tertio mundo filius Dei naſcetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro ſalute hominum. Quod cum Judæus conſpiceret, ſtatim cum familia ſua ſacro fonte renatus eſt. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi Regis inveniri debebat [proprietates hominum uniuſcujuſque mundi exprimendo.] *Eadem leguntur in Chronico* Nicolai Trivetti *Dominicani, ſub annum* MCCCVII *ſcripto in Anglia, inſertoque Spicilegii Acherianis tom. 8, quaſi acciderint anno* MCCL, *& interſeruntur verba inter [ ] relata. Multum autem ab Hiſpanis recentioribus iſta ponderantur, uti etiam in Summario Proceſſuum num. 17, tamquam ſingulare opus Providentiæ divinæ, famuli ſui nomen, quinque minimum ſeculis prius quam naſceretur, revelantis ei, qui ipſum librum ibi abſcondiſſe præſumitur ſub ingreſſum Maurorum in Hiſpaniam. Verum, ut ingenue fatear, dum conſidero, in illo tam mirabiliter, ut prætenditur, invento libro, velut antiquiori Chriſto prioris, nihil repertum ob quod mereretur ad notitiam poſterorum tranſmitti, niſi iſtum de Meſſia naſcituro locum, & notam temporis quo eſſet reperiendus; vehementer metuo, ne ſimili fraude, qua ſuperiori ſeculo repertæ ſunt laminæ ac ſcripturæ quædam, ſub nominibus S. Jacobi ac diſcipulorum ejus abditæ prope Granatam, ab Apoſtolica Sede pridem ſevere prohibitæ vulgari, nunc autem etiam graviſſimis judiciis condemnatæ; ſic etiam* S. Ferdinandi *ævo liber iſte fuerit primum abditus, deinde erutus a Judæo, aliud quam par eſt lucrum per baptiſmi ſuſceptionem captante: atque ita tota res mera fabula ſit.* *cujus fidei.*

§. II. Berengariæ matris primogenitura, ex eaque jus Ferdinandi ad regnum Caſtellæ, auctoritate probatur, eique contraria expenduntur.

Mater Berengaria an primogenita Alphonſi fuerit,

8 FErdinandum *Regem divinitus conceſſum Hiſpanis fuiſſe, ut poſſimus credere, nihil opus eſt eo quod ſupra rejecimus præſagio. Satis clare id demonſtrant armorum ejus contra Mauros ſucceſſus, quibus fidem ſimul & regnum amplificavit; nec non vitæ ſanctitas, qua cæleſtes honores apud poſteros meruit; felicior in uno, in altero ſimilis conſobrino ſuo,* Ludovico IX *Franciæ Regi, qui gerendis contra Saracenos armis* Sancti *quoque nomen & cultum promeruit. Etenim duo hi ſanctiſſimi Reges, duarum ſororum* Berengariæ *&* Blancæ, *ab* Adelphonſo IX *Caſtellæ Rege progenitarum, filii fuerunt; ſuiſque moribus ſimillimis demonſtrarunt, ſimilem prorſus educationem ſe hauſiſſe, ex ſimillima virtutis genitricibus: quas inter earumque filios nulla ſcitur fuiſſe de regno contentio. Nata ea primum ſub nepotibus eſt; qua partium jura ſic fuerunt confuſa, ut nunc etiam dubitetur, an Caſtella proximiori ſucceſſionis jure ad* Ferdinandum, *an ad* Ludovicum *pertinuerit; quia dubitatur, utra ex matribus prior nata ſit. Quin etiam duo magni nominis ſcriptores Hiſpani, Garibayus & Mariana, licet ſucceſſionem* Ferdinandi *ut juſtam tueantur, ſcrupulo ſibi nulli ducunt* Blancam *majorem natu agnoſcere.*

dubitant recentiores etiam Hiſpani:

9 *Hoc tamen ut recipiam ſine cunctatione, obſtat graviſſima duorum coævorum ſcriptorum auctoritas, prænominatorum ſcilicet Lucæ Tudenſis & Roderici Toletani; qui rem adeo recentis memoriæ & coram oculis ſuis verſatam, nec ignoraſſe potuerunt, nec ſperare quod ſponte mentiendo obſcuram eam ac dubitabilem poſteris facerent. Spondanus quidem in Continuatione Annalium non veretur ſcribere ad an.* 1217 *num.* 12 *ab eis* magis ex ſtudio partium, quam ex fide poſitum eſſe, *quod* Berengaria pri-

primogenita *fuerit. Sed quam vehementi partium ſtudio [illegible] ipſe ſubinde abripiatur, ſatis ſciunt Franci. Quan-* *aſſerunt eævi,* *[illegible] tamen in hoc exceſſerit, numquam credam ipſi [illegible] futurum fuiſſe, ſi forte ejus ætate contra* Ludovicum XIII *Regem prævaluiſſet factio Procerum,* Gaſtoni *ejus fratri Reginæque Matri* Mariæ de Medices *adhærentium, ut auderet comminiſci, non* Ludovicum, *ſed* Gaſtonem *fuiſſe* Henrici IV *primogenitum, mendacio [illegible] factioſis tolerabili futuro. Quare nec velim [illegible] duobus Hiſpaniæ Antiſtitibus tam impudentis [illegible] crimen impingi; ſed quando alia deeſſent omnia [illegible] andos argumenta, mallem credere, eorum libros [illegible] interpolatorum manibus adulteratos, [illegible] ipſorum: ſicut neceſſario cogimur fateri [illegible] ſcriptis accidiſſe, ne de eadem re ſcripſiſſe [illegible]toria arguatur.*

10 Caſtellæ Nobiles, *inquit Tudenſis,* Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adelfonſi. *Toletanus vero, poſtquam lib. 7 cap.* *Tudenſis, & Toletanus.* *24 dixiſſet, quod Adelphonſus Caſtellæ Rex* Conrado, filio Imperatoris Frederici, *quem cingulo militari accinxerat,* filiam ſuam primogenitam Berengariam deſponſavit: *lib. 9 cap. 5 de* S. Ferdinandi *ſucceſſione agens, ſcribit, quod* Magnates & Milites Caſtellani, communi conſenſu, Regnum Caſtellæ fidelitate debitæ nobili Reginæ, *ſcilicet Berengariæ,* detulerunt; *moxque addit:* Ipſi enim, decedentibus filiis, cum eſſet inter filias primogenita, regni ſucceſſio debebatur, & hoc ipſum patris privilegio probabatur, quod in armario Burgenſis Eccleſiæ ſervabatur: & etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. *Poſſetne tanta eſſe impudentia cujuſquam, ne dicam Antiſtitis forſan octogenarii, & prima in Regno auctoritate conſpicui, quæ intra quatuor lineas totidem comminiſceretur mendacia, omnium qui tunc in Caſtella vivebant manibus palpanda?*

item Ruder. Palentinus uno loco,

11 Toletano & Tudenſi *manifeſto inhæret* Rodericus. Palentinus, *parte* 3. *cap.*30 *ſic loquens*: Ferdinandus in regno Caſtellæ ſucceſſit, ex D. Berengaria, filia primogenita inclitiſſimi Regis Caſtellæ, ſine liberis maſculis decedentis; itáque regnum Caſtellæ dictæ D. Berengariæ naturali optimoque jure debebatur. *Fieri non poteſt ut hæc legerit Spondanus, & tam aſſeveranter (uti facit loco præmemorato) aſſeruerit, Palentinum in contraria prorſus ſtare ſententia. Malim opinari alienæ, nec bonæ fidei temere ipſum credidiſſe, quod aliud hac de re nihil apud Palentinum legeretur, quam verba quæ inveniuntur parte 4 capiti 4 addita, ad perſuadendum, quod* Ludovicus *fuerit* filius D. Blancæ, primogenitæ Alfonſi; *econtra vero* Ferdinandus filius Berenguelæ, filiæ ſecundo natæ Alfonſi prædicti. *Unius ejuſdemque auctoris eſſe nequeunt duæ tam ex diametro contrariæ ſententiæ: oportet igitur ut locus alteruter ſpurius ſit & adulterinus. Hoc autem de poſteriori ſuadet nomen* Beringuelæ, *ex vulgari recentiorique uſu ſcriptum præter morem Palentini, toto hiſtoriæ ſuæ decurſu ſæpius & conſtanter* Berengariam *ſcribentis. Adde quod prior locus medio in contextu reperiatur, loco omnino ſuo, ubi non ita facile eſt per additiones auctorem aliquem vitiari: poſterior vero extra contextum in fine capitis poſitus ſit; ac veroſimiliter ab aliquo Francicarum partium ſtudioſo ſolum adſcriptus margini deinde per librarii ſocordiam textui ipſi adjunctus, vel in aliquo ejus Ms. vel ſaltem in vulgata impreſſione.*

licet alio loco vitiatus.

Neque obſtant epiſtolæ Procerũ Blancam invitantes.

12 *Sammarthani, in Hiſtoria Domus Franciæ lib.*13 *pag.* 535 *aſſerunt, quod in Theſauro Titulorum Franciæ, armario* Caſtella *inſcripto, Tit.* 1. *inveniantur novem* epiſtolæ Caſtellanorum Procerum *tenoris ejuſdem, ad* Ludovicum VIII *ejuſque uxorem* Blancam, *quibus ipſorum filium Regem ſuum eſſe declarent; cumque ad ſe mitti petunt, eo quod* Alfonſus *Blancæ pater teſtamento ſuo voluiſſet* Henrico *filio, abſque liberis maſculis decedente, ſuccedere jure hereditario filio.* Ludovici & Blancæ. *Sed hoc, ſi non fuit* Alvari Comitis *& factioſorum illi adhærentium figmentum (nec*

enim

enim ipſius teſtamenti id jubentis exemplar miſerunt, ſed videntur voluntatem verbis ſolis indicatam prætendiſſe) hoc, inquam, ſi vere ſcriptum eſt; ut ſummum probaret Alphonſum, *irritam feciſſe voluntatem primam, publico inſtrumento duplicique homagio ante annos circiter triginta confirmatam, ut ſcribit Toletanus. Hoc autem feciſſe potuit veluti jure ſuo utens, ne Caſtellæ Regnum devolveretur ad* Ferdinandum, *Legionenſis regni natum deſignatumque ſucceſſorem, adhuc ſub patris arbitrio conſtitutum, & ſic victoribus ſæpius Caſtellani dominarentur Legionenſes, ab ipſo victi alias ſemperque infenſi: ſicut ex eadem cauſa* Alphonſus Legionenſis, *adverſus eumdem* Ferdinandum *filium ſuum, jam Caſtellæ Regem, filiabus ex priore thoro natis regnum legavit, nolens illud ſubjici Caſtellanis: quod æque ſucceſſu caruit, ſicut æque injuſtum fuit.* *prætexendo ultimam voluntatem patris.*

13 *Utrumque tamen utrique* Alphonſo *tam potuit juſtum videri, quam poſtea utriuſque ex* S. Ferdinando *nepos ac pronepos* Alphonſus X *juſtum eſſe putavit, exheredato filio ſuo* Sancio, *ſubſtituere ex filio* Ferdinando *præmortuo &* Blanca *S. Ludovici filia nepotes. Hæc autem diſpoſitio* Alphonſi X *vera & unica fuiſſe videtur cauſa & origo diſſidiorum, inter Franciæ Regem* Philippum *Blancæ iſtius fratrem & prædictum* Sancium, *non obſtante ejuſmodi patris voluntate receptum à Caſtellanis. De quorum juribus cum diſceptaretur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ juniori marito, prætenderetur à Francis, nihil facilius fuit, quã ut poſterioris ætatis ſcriptor quiſpiam exterus (qualis* Ptolomæus Lucenſis *fuit, qui ſeculo* XIV *floruit in Italia) incerti rumoris arriperet aliquid, inter ſimilia* Blancarum, Ferdinandorum, & Alphonſorum *nomina palpabundus. Quod autem Ptolomæus iſte Lucenſis, tam in excuſis Annalibus ad annum* MCCXIV, *quam in Hiſtoria Eccleſ. Ms. lib. 21 cap. 15 & 16, ſic erraſſe potuerit, nec ſolum* Berengaria *Seniorem facere* Blancam, *ſed etiam graviori memoriæ lapſu in præcitata Ms. Hiſtoria dicere*, in pactis *matrimonialibus additum fuiſſe*, quod ſi moreretur Rex ſine herede maſculo, Blanca in regno ſuccederet: *quod, inquam ſic erraſſe potuerit Ptolomæus,* *Ptolomæi Lucenſis error unde natus.*

maus, nemo mirabitur, qui intelliget quomodo XIX *Maji, in Sylloge hiſtorica de S. Petro Cæleſtino n.* 22 *videbimus eum in aſſignando mortis anno, ad totos novem annos potuiſſe decipi, tunc, cum res in Italia agebatur, vivens ac ſcribens, ſed longius forſitan Roma abſens ideoque facilius deceptus.*

§. III. Berengariæ multo major quam Blancæ ſororis ætas chronologice demonſtratur.

14 *Seniorem Berengariã fuiſſe* R*Elatis expenſiſque auctoritatibus, quibus nituntur quotquot primogenituræ prærogativam* Berengariæ *aſſertam vel ademptam nunc volunt, ſi porro Chronologicas rationes velis conſulere. omnes invenies pro* Berengaria *contra* Blancam *ſtare. De* Berengaria *leges apud Toletanum lib.* 7 *cap.* 23, *quod cum ſimul* Alphonſus Rex Legionis *&* Conradus Frederici Imperatoris filius *militari cingulo ornarentur ab* Alphonſo Caſtellæ Rege, *ipſa eorum alteri, ſcilicet Conrado, fuerit deſponſa; ſed cum nollet abeuntem ſponſum in Teutoniam ſequi, à deſponſationis iſtius vinculo abſoluta fuit per Archiepiſcopum Toletanum* Gundiſalvum *& Apoſtolicum Legatum* Gregorium. *Quo id præciſe anno factum ſit, non conſtat; uti nec quo anno ætatis ſuæ regnare cœperit* Legionenſis Alphonſus: *cingulum tamen militare ſuſcipiens, non potuit adoleſcentiam exceſſiſſe. Cum ergo regnare cœperit anno* MCLXXX, *non videtur ea ceremonia differri poſſe ultra annum* MCLXXXV, *quippe quæ facta ſit* circa principium regni ſui, *ut ait Toletanus. Idem deinde* Teraſiam Luſitanam *duxit ſub Pontificatu* Clementis III, *eoque & ſucceſſore* Cæleſtino III *nequidquam divortium imperante, uxorem habuit ſaltem uſque ad annum* MCXCV; *ac rurſum ſimili ſe difficultati implicuit, ducendo prædictam* Berengariam, *quæ eidem peperit filium* Ferdinandum *anno* MCXCVIII, *utique jam annos nata ut minimum viginti quatuor vel ſex, ut pote anno* MCLXXXV *jam nubilis, adeoque nata circa an.* MCLXXIII, *& marito ſuo annis non multis junior. Iſta autem ſolicitudo de maritanda* Berengaria, *quam demonſtravit pater totis* XV *annis*

etiam chronologica ratione evincitur.

annis

[illegible] *prius quam cogitaretur de* Blanca *viro jungenda, in-* *[illegible] ſine haud exiguum præbet grandioris in ea quam in* [illegible] *: &* Alphonſo, *jam plenæ ætatis viro conve-* *[illegible] omnino [illegible] m jungi.*

15 *Quid autem* Blanca? *Tradita eſt in matrimonium* Ludovico VIII, *adhuc puero & annos dumtaxat tredecim* **Blancam vero multo juniorem;** *[illegible] ſcribunt Sammarthani, anno* MCC, *neque ante an-* *[illegible] cœpit et liberos parere, ultimumque eorum vel* *[illegible] Stephanum edidit anno* MCCXXV. *Si igitur eam* [illegible] Berengaria *ſeniorem, dicenda erit plus quam trice-* *[illegible] ma[illegible]us mariti, tam imparis ut mater ejus eſſe* *[illegible] autem parere quadragenaria, & feræ ſexa-* *[illegible] facienda fuiſſe. Neque hæc tantum ſequentur,* *[illegible] quod filio ejus* S. Ludovico *transfretante contra* *[illegible], & matri regnum administrandum committente,* *[illegible] octogenaria, hoc enim factum eſt anno* MCCXLVIII; *[illegible] filio in Syria abſente anno* MCCLII. *Quod ſi iſta* *[illegible] abſona, abſonum etiam id unde ſequuntur. At* [illegible] *Ferdinandea Hiſpanica*, Blancam *inter* Al- [illegible] *numerans, expedita nobis facit omnia.* *[illegible] in Syriam filio fuiſſet illa annorum* [illegible] *[illegible], quæ [illegible] conſilio maxime valet, nec inepta* *[illegible] quantumcumque magni: & nuptia-* *[illegible]trix* Alienor, *ipſius avia materna, eadem-* *[illegible] Angliæ, inter hunc &* Philippum *Fran-* *[illegible] eaſdem nuptias conciliatura, eoque in* [illegible] *ex [illegible] ſuis*, Alphonſi & Alienor *[illegible], eam elegerit, cujus forma & ætas ad fu-* **& adhuc impuberem cum anno 1200 deſponſa eſt tredecenni Principi.** *[illegible] accederet proxime. Talem porro nobis de-* *ſcribit Ægidius Pariſienſis, in libro qui* Carolinus *inſcribi-* *tur, & [illegible]* Ludovico *dedicatur anno* MCC, *de* *[illegible] ſponſa atque* Joanne *Rege Angliæ, mortuo* Ri- *chardo [illegible] compoſituro cum Francis, ſic canens:*

—— Quin voluit ſi vera ſuſurrat
Rumor, cum *Philippo*, in terræ ceſſurus parte Joan-
nes
Quodam conjugio Regem placabit; & ejus

Neptis

Neptis (*ex ſorte*) ab Hiſpanis aderit, cum fœdere pacis,

Candida (.1. *Blanca*) quæ nubat Juveni Virguncula noſtro.

Hanc auctoritatem (qua neſcio an convincentior ulla poſſit à quoquam deſiderari) contra ſeipſum pro Hiſpanis ſuggerit noſter P. Philippus Labbe, in Tabulis Genealogicis Domus Regiæ pag. 54. Maneat igitur, quod Virguncula Blanca, *ſi non impubes, ut ſummum tamen duodennis fuerit, cum tredecenni Principi eſt deſponſa; adeoque totis ſedecim vel octodecim annis junior quam* Berengaria, *jam ante biennium mater, & ante annos quindecim poſtulata ad nuptias. Iſta autem utriuſque ſponſi junior ætas, cauſa fuerit tam ſeri ex eo matrimonio fructus, qui primum anno nono in lucem venit; anno autem decimo quinto* S. Ludovicus. *Neque ad tenendam* Blancæ *primogenituram ſuſpicetur forſitan aliquis, tam imparis ætatis ſponſam, uti conſequens foret, juveni quamvis Principi electam fuiſſe, propter ſpem ſucceſſionis in regnum Caſtellæ. Habebat enim Rex pater tunc filium* Ferdinandum, *adhuc viventem; nec deſperabat alios gignere; ſicuti revera poſt annos tres genuit* Henricum, *eumque habuit ſucceſſorem; & hoc primum mortuo, ſucceſſit eorundem ex ſorore* Berengaria *nepos*, Ferdinandus ſanctus.

poſt 9 demum annos inceptura parere.

16 *Porro tanto junior* Blanca *ut filia* Berengariæ *fuiſſe diu per ætatem potuerit, haud mirum quod noluerit* Alvaro *ceteriſque rebellibus, regnum veluti à patre legatum offerentibus, conſentire; licet, vivente adhuc ſocero* Philippo Augusto, *necdum Regina Franciæ, & jam tum duplicis filii* Philippi *ac* Ludovici *mater, quorum alterum potuiſſet in Caſtellam poſtulantibus mittere, ſi ſororis potiori juri voluiſſet ſe opponere. Movere etiam eamdem potuit, ne quid ejuſmodi tentaret, nota* Comitis Alvari *inſolentia atque perfidia, non Regem Regno, ſed Regis larvam ſibi impetrare volentis, ſub qua exerceret firmaretque tyrannidem, adhuc novam, nec uno illo anno, quo vixit puer* Henricus *frater ſuus, ſatis confirmatam. Tertiam cauſam addit Spondanus, genio ſuo dignam, videlicet;* Non eo tunc ſtatu fuiſſe

Ideoque merito contempſit oblatum à rebellibus regnum,

Regnum

Regnum Caſtellæ, ut potentiſſimi juxta ac religioſiſſimi Regis, ſolis expugnandis Infidelibus ac pacis inter Chriſtianos Principes, etiam cum rerum ſuarum detrimento, totis piiſſimi animi & florentiſſimi Regni viribus intenti, cupidinem, cum damno Chriſtianitatis, in Hiſpania ſolicitare deberet.

IV *Quam florens fuerit* Caſtellæ *ſtatus cum moreretur* Alphonſus IX, *quantoque florentiorem eumdem ſtatum Deus fecerit* Ferdinando, *addito ei, præter* Legionenſe *regnum, totius* Bœticæ *dominatu, ſatis apparebit ex hac hiſtoria. Non autem niſi poſt utriuſque Reginæ matris & S.* Ferdinandi *mortem*, S. Ludovicus *fingitur à Francis*, [illegible] *ro* Alphonſo *moviſſe controverſiam, nulli ejus temporis hiſtorico notam, quam ille neceſſe habuerit conſopire*, [illegible] Ludovici Blancam *petendo uxorem ſuo filio* Ferdinando, *& hinc naſcituris liberis regnum paciſcendo, etiam cum injuria alterius filii* Sancii: *quorum tamen nihil vel ex tabulis matrimonialibus vel ex ſcriptoribus probatur. Quam autem parum decore dicitur de ſancto Rege* Ludovico, *quod ejuſmodi controverſiam tunc demum moverit; tam eſt injurioſum æque Sancto Regi* Ferdinando, *quod ſuſtineatur, alteri debitum Regnum tot* [redacted] *annis abſque ſcrupulo uſurpaſſe. Nam quod ait non nemo*, ætatis prærogativam & Hiſpaniæ leges *pro Blanca quidem facere, verum*, jura regnandi, non leguleiorum tabulis contineri, ſed potius ſtudiis populi, & Principum dexteritate, virtute, æſtimatione, felicitate, quod in præſenti accidit, *hoc politicam ſapit non ſatis Chriſtianam, quamque depi* [?] *ut Sanctis vel cogitando adſcribat aliquis.* *nepoti ſuo Ferdinando traditum debitumque.*

§. IV Al-

§. IV. Alphonſi Legionenſis conatus irriti, ad Ferdinandum filium & avi & ſua ſucceſſione privandum: hujus Sanctitas, & Gloria poſtuma.

Pater Alphonſus regnum Caſtellæ filio invidet,

18 PORRO non jam primum à gloriæ virtutiſque Hiſpanæ obtrectatoribus hæc Ferdinando, pridem mortuo & inter Sanctos relato, controverſia movetur, ſuper Regni Caſtellani titulo: pater ejus, Alfonſus Legionenſis, illum filio invidit ereptumque voluit; prætendens; quod deficiente in Caſtella ſtirpe maſcula, ex Alphonſo Imperatore per Sancium primogenitum ducta, ipſe, ex Ferdinando ſecundo genito ejuſdem Imperatoris nepos, proximus eſſet ſucceſſioni. Deinde ei arma intulit prætextu Caſtrorum, quæ jure belli quondam ſibi eripuerat ſocer, filiæque Berengariæ in dotem dederat, quæque ipſa, ut ſuam & filii Ferdinandi poſſeſſionem, perſtgebat poſt divortium retinere. His vero litigiis bene compoſitis, fidelem Ferdinandi operam expertus Legionenſis Alphonſus, in bello, tam contra quoſdam rebellantes Proceres, quam adverſus infideles gerendo; filii tamen & Caſtellani regni incrementa numquam ſatis æquis oculis aſpicere pater potuit: ideoque ſub vitæ exitum tabulas condidit, quibus heredes inſtituit duas ex priori contubernio filias, neſcio quid novi juris & in ſupremarum poteſtatum ſucceſſionibus inauditi commentus, contra jus filiorum ex poſteriori thoro natorum. Ita ſcilicet Princeps iſte, eadem libidine animi qua ſanctiones Eccleſiæ contempſerat in ducendis uxoribus; etiam jura regnandi fingebat refingebatque, primum à Caſtellæ regno excluſas volens feminas deficiente maſculo; deinde in ſuo Legionenſi excipi eas volens, etiam ſuperſtitibus maribus filiis ſuis duobus; tantum ne Caſtellani, quos oderat, Legione imperarent.

poſtea Legionenſi quoque eum privare conatur.

Illius cauſam etiam probat ſanctitas

19 Aliter profecto Ferdinandus, ſolius Dei (ut ſupra dictum) gloriæ augendæ ſtudioſus: unde & contigit eum creſcere, etiam temporali potentia. Sed non ex hoc ejus incremento

[illegible]*to volumus probare juſtitiam cauſæ. Multi ſiquidem Re-*
g[illegible]*res, injuſti, ad*[illegible]*teri dominationis ſuæ terminos la-*
[illegible]*me propagarunt: ſed Sanctis numquam ad-*
n[illegible]*ſt aliquis, qui fuerit alieni Regni uſurpator in-*
j[illegible]*in eaque uſurpatione defunctus.* Sanctum *autem* Cultusque antiquus,
d[illegible] Ferdinandum: *nam hunc ei titulum, non ſolum præ-*
ſ[illegible]*is immemorialis veteriſque picturæ, & an-*
[illegible]*quiorum quam recentiorum conſenſus vindi-*
[illegible]*ſed etiam, quæ ſumma eſt in terris, auctoritas Apoſto-*
[illegible]*expen*[illegible]*Proceſſuum deſuper formatorum Actis,*
[illegible]*Summarium Romæ impreſſum anno* MDCXXVIII, *na-*
[illegible]*, ex quo edamus tum aliqua hujus ævi miracula*
([illegible]*x*[illegible]*Flos Sanctorum) tum argumenta præ-*
[illegible]*bus d*[illegible]*mum inductus eſt Pontifex* Clemens X, *ut* Pontificio
[illegible]*decerneret Officium ac Miſſam, per omnes* decreto firmatus,
[illegible]*monarchiæ provincias, recitari ac celebrari de eo*
p[illegible]*e* Sancto *& tali ſemper habito.*

20 *Ante quem definitivam ſententiam videtur auctor*
[illegible]*Hiſpanici Ioannes Tamayus de Salazar ſcrupulo*
ſ[illegible]*dixiſſe, illum adnumerare reliquis Sanctis Hiſpanis;* Nomen neſcio cur prætéritum
b[illegible]*e prudentius facturus, ſi illud ſuum opus non impleviſſet* martyrologio Hiſpanio.
[illegible]*innumeris, a Pſeudo-dextro eique ſuccenturiata*
[illegible]*orum ſuppoſititiorum turba acceptis: quibus Hiſpaniæ ad-*
ſ[illegible]*r plures, qui non ſolum ad eam omnino nihil per-*
t[illegible]*, ſed nec ulla veroſimili auctoritate aſſeruntur aliquan-*
do[illegible]*rerum natura fuiſſe, uti ſæpius in hoc opere demonſtra-*
v[illegible]*s*[illegible]*plures porro demonſtraturi ſumus. Sed miſſum*
T[illegible]*m facio, bona veroſimiliter fide, ſed exigua diſcretio-*
[illegible]*in ſuo illo opere; ad* Ferdinandum *revertor.*

21 *Hujus antiquiora recentioraque miracula, quorum jam* Gloria poſtuma datur
me[illegible]*ini, & duplicis Tranſlationis Acta, & quidquid Cano-* poſt Acta.
n[illegible]*ionem ad extremum pene terminum deductam attinet,*
dab[illegible]*Tractatu particulari, quem* Gloriam poſtumam *ap-*
pellabo, Titulo ante hac mihi ſæpius uſurpato in talibus. Ad
eum Tractatum conficiendum, non ſolum magno mihi uſui
f[illegible]*Summarium jam dictum, ſed etiam idem qui utilia mul-*
ta pro Annotatis ſuggeſſit. D. Didacus Ortiz de Zuniga,
Ordinis

Ordinis S. Iacobi Eques, auctor noviſſimus Annalium Hiſpalenſium, anno MDCLXXVII *editorum: unde etiam accepimus hiſtoriam inſpecti Corporis incorrupti, cum judicio medicorum de eo miraculo; nec non deſcriptionem brevem ſolennitatis geminæ, quarum prima tunc acta eſt, cum Hiſpalim allatæ ſunt Remiſſoriales* Urbani VIII, *proceſſus in genere ac ſpecie pro informanda Romæ cauſa fieri permittentis; altera noviſſime celebrata cum Miſſa & Officio, auctoritate* Clementis X, *ut jam indicavi; quæ deſcriptio ultima ut plenior eſſet, juvit inſigne opus D.* Balthazaris de Turre-Furfan, *quo totum apparatum, cum in rem ab Eccleſia Metropolitana factum, complexus eſt; quidquid typographicæ arti deerat auxilio chalcographicæ ſupplens, per multas figuras æri inciſas, quarum etiam pleraſque dabimus.*

22 *Porro ut partim dicta, partim in decurſu hiſtoriæ dicenda melius capiantur, accipe Chronologicam punctorum præcipuorum deductionem.*

CHRONOLOGIA FERDINANDÆA.

ANNO DCCXIII

Hiſpalis, *cum reliqua Hiſpania Bætica occupatur à Mauris.*

CIRCA MCLXXIII

Berengaria, *Sancti mater,* Alphonſi IX Regis Caſtellæ primogenita, *naſcitur.*

MCLXXX

Alphonſus Legionenſis, *Sancti pater, regnare incipit.*

CIRCA MCLXXXV

Alphonſus Legionen. & Conradus *filius Friderici Imp. Baltheo accinguntur ab Alphonſo Caſtellano: hujus filia* Be-

Berengaria Conrado *deſpondetur: ſed, ea in Teutoniam abire recuſante, ſponſalia diſſolvuntur.*

CIRCA MCLXXXX

Naſcitur Alphonſo Caſtellano Blanca, *mater futura* S. Ludovici *R. Francorum, inter ſorores veroſimiliter quartogenita; ſic ut primogenitæ* Berengariæ *filia eſſe per ætatem potuerit.*

MCLXXXXV

Alphonſus Legionen. *cogitur dimittere* Taraſiam Luſitanam, *poſt ſuſceptas ex ea filias duas.* Alphonſus Caſtellanus *circa Arcos vincitur à Mauris.*

MCLXXXXVIII

Adfertur ab Angelis Crux Caravacana, *teſte Arabica inſcriptione.* Berengaria Caſtellana *annos circiter* 24 *vel* 26 *nata* & Alphonſo Legion. *nupta, parit* S. Ferdinandum, *annis* 17 *ante nativitatem* S. Ludovici.

MCC

Blanca Caſtellana, *nubit* Ludovico Franciæ Principi, *annorum* 13 Juveni Virguncula *(uti hoc ipſo anno canit Ægidius Pariſienſis) & forſan adhuc impubes.*

MCCIII

Alphonſo Caſtellano *naſcitur heres & ſucceſſor* Henricus.

MCCIX

S. Ferdinando *puero ægrotanti, ſanitas à* Deipara *redditur ad votum matris* Berengariæ. Blanca *incipit marito liberos parere, annos circiter* 20 *nata.*

MCCXI

Ferdinandus, *primogenitus* Alphonſi Caſtellani, *avunculus Sancti, moritur* 3 *annis ante patrem.*

ANTE MCCXIII

Juſſu Pontificis dirimitur matrimonium Alphonſi Legion. *&* Berengariæ, *poſt natum eis etiam* Alphonſum, *fratrem Sancti Regis.*

MCCXIII

Inter Reges Caſtellanum *&* Legionenſem *fœdus inſtauratur, ſalva* Berengariæ *dote.* Saraceni *à Chriſtianis ad* Navas Toloſanas *immani ſtrage funduntur.*

MCCXIIII

Moritur Alphonſus Caſtellanus, *Sancti avus maternus: ſuccedit filius undennis* Henricus I: *huic ſponſa adducitur* B. Mafalda *Luſitana.*

MCCXV

Naſcitur S. Ludovicus, *futurus Rex Franciæ.*

MCCXVII

Moritur Henricus R. Caſtellæ, *ſuccedit ſororum ejus primogenita* Berengaria: *quæ coronam transfert in ſuum primogenitum* S. Ferdinandum *an.* 18 *ætatis.*

MCCXVIIII

S. Ferdinandus R. Caſtellæ *uxorem ducit* D. Beatricem, *filiam Philippi Ducis Sueviæ, cognatam Frederici II poſtea Imper. ſeque ipſe balthco militari accingit.*

MCCXX

Rodericus de Camberiis, *Regi ſancto refractarius, compeſcitur.*

MCCXXI

Gonſalvus de Molina *ſimiliter repugnat & coercetur.*

MCCXXII

MCCXXII

S. Ferdinandus *auxiliatur patri ſuo* Alphonſo Legionen. *contra Mauros.*

CIRCA MCCXXIIII

Pingitur Tabula *Confraternitatis S. Matthæi, unde accepta* effigies Sancti. *Naſcitur* B. Iſabella, *ſoror* S. Ludovici.

MCCXXV

Blanca R. Franciæ, *circa ætatis ſuæ annum* 36, *parit* Stephanum, *inter liberos undecim ultimum, vel penultimum juxta Genealogicas tabulas noſtri Philippi Labbe.* S. Ferdinandus *prima in Mauros expeditione* Beatiæ & Ubetæ *fines vaſtat, capit* Caſeatam.

MCCXXVI

Secunda expeditione Sancto *ſeſe ſubjicit* Rex Beatiæ.

MCCXXVII

Tertium in Mauros incurrens Sanctus, *oppida quædam capit. Venit in Hiſpaniam* Legatus Apoſtolicus.

MCCXXVIII

S. Ferdinandus *ſignat chartam de conventu Prædicatorum Madriti. Fines* Giennenſes *expeditione quarta vaſtat.*

MCCXXVIIII

S. Ferdinandus *quintum excurrens obtinet* Capellam: *novæ Cathedralis* Toleti *fundamenta ponit.*

MCCXXX

Moritur Alphonſus Legionen. *heredibus inſtitutis duabus ex* Taraſia *Luſitana filiabus: ſed fruſtra;* Berengaria Ferdinandum *inducente in Regnum.*

MCCXXXIIII

S. Ferdinandus R. Caſtellæ & Legionis *occupat* Ubedam: *moritur ei uxor* D. Beatrix. D. Alphonſus, *Sancti frater*, *Mauros ad Xerez vincit.*

MCCXXXV

Chriſtiani occupant ſuburbium Cordubenſe.

MCCXXXVI

Corduba *deditionem Sancto facit*, Campanæ *an.* 990 *ab Almanſore ſublatæ*, *Maurorum humeris referuntur Compoſtellam.* Hæreticos *Palentiæ deprehenſos caſtigat* Ferdinandus.

MCCXXXVII

S. Ferdinandus *ſecundam uxorem ducit*, D. Joannam, *Comitis Pontivi filiam.* Lucas Tudenſis *finit ſuum* mundi Chronicon: *in quo habet Vitam* Sancti *hactenus deductam.*

MCCXXXVIIII

Mortuo Bæticæ Præfecto Alvaro, *Sanctus* Cordubam *proficiſcitur: inde* Burgos *regreſſus*, Biſcayæ Dominum *compeſcit.*

MCCXXXX

Murciæ Rex *in poteſtatem Sancti Regis ſe tradit.*

MCCXXXXII

Capitur Arjona; *vaſtantur fines* Granatenſes.

MCCXXXXIII

Rex Granatæ, *clientelæ Sancti ſe ſubjicit, eique* Giennium *cedit.* Rudericus Toletanus *hiſtoriæ ſuæ finem imponit.*

MCCXXXXIIII

S. Ferdinandus *abit in Bæticam, numquam amplius Caſtellam reverſurus.*

MCCXXXXVI

Decreta obſidione Hiſpalenſi, *moritur* Berengaria, *mater Sancti, ſeptuagenariâ major.*

MCCXXXXVIII

S. Ludovicus R. Franciæ, *in Terram-ſanctam proficiſcens, regimen matri* Blancæ *committit, tum forte agenti annum* 58 *ætatis.* Hiſpalis, *menſe* 16 *obſidionis captæ, deditur.*

M.CCL

Dicitur inventus à Iudæo liber de triplici mundo, *cum prophetia de* S. Ferdinando, *impoſturæ ſuſpectus.*

MCCLI

Berengaria Abbatiſſa, *filia ſancti Regis, corpus Aviæ Burgos transferri curat.*

MCCLII

Moritur Hiſpali *& ibidem ſepelitur* S. Ferdinandus. *Moritur* Blanca *mater S. Ludovici, in Palæſtina abſentis, haud multo major ſexagenariâ.*

MCCLIII

Alphonſus Sapiens R. Caſtellæ & Legionis, *Sancti Regis primogenitus, condit tabulas de urbis & agri Hiſpalenſis inter Chriſtianos partitione.*

MCCLXX

Moritur S. Ludovicus R. Franciæ, *conſobrinus* S. Ferdinandi.

MCCLXXXIIII

Moritur Alphonſus R. Caſtellæ & Legionis, *Sancti filius, ſub quo aut ſucceſſore filio ſcripta* Chronica *ejuſdem* Sancti Regis. Sancius, *excluſis ex præmortuo fratre* Alphonſo *&* Blanca *Francica nepotibus* Alphonſo *&* Ferdinando, *quibus Sapiens regnum legarat, ipſum ſibi vendicat & retinet.*

MCCLXXXXV

Moritur Toleti Sancius, *Alphonſi filius, Ferdinandi nepos, ſub quo jacta fundamenta nova* Cathedralis Hiſpalen: *ſuccedit filius decennis* Ferdinandus IV.

MCCCXIII

Ferdinandus IV R. Caſtellæ & Legionis *moritur: ſuccedit filius anniculus* Alphonſus XI.

MCCCL

Alphonſus XI R. Caſtellæ & Legionis *moritur; ſuccedit filius* Petrus Crudelis.

MCCCLVIII

Fridericus, Magiſter Ord. S. Jacobi, *Alphonſi XI filius nothus, juſſu fratris interficitur: corpus cum corpore* Sancti Regis *an. 1579 transfertur.*

MCCCLXII

Moritur Maria Padillia, *pellex* Petri Crudelis, *corpus ad Regia ſepulcra transfertur: poſtea cum iiſdem etiam tranſlatum in novam Capellam.*

CIRCA MCCCLXXXVI

Accidit Miraculum S. Ferdinandi, *primum ex iis quæ notat Flos-Sanctorum.*

MCCCLXXXXV

Sphæræ quatuor æneæ, *Turri Hiſpalenſi impoſitæ à conditoribus Mauris, Terræ-motu dejiciuntur.*

MCCCCVII

Abſolvitur ſtructura novæ Cathedralis Hiſpalenſis, *ante annum* 1266 *inchoata.*

MCCCCXXXIIII

Moritur Alphonſus à Cartagena, *ex Zamorenſi Epiſcopo Archiepiſcopus Burgenſis, Auctor* Anacephalæoſis regum Hiſpaniæ, *in qua deſcribitur* Rex Sanctus.

MCCCCLXX

Moritur Rudericus Sanctius, *Epiſcopus Palentinus, Auctor* Hiſtoriæ Hiſpanicæ, *contra ipſius mentem clare explicatam parte* 3 *cap.*39, *turpiter interpolatæ parte* 4 *cap.*4, *ubi iterum de* Berengaria, *Sancti matre.*

MCCCCLXXX

Garcias Lupus de Cardenas *deſcribit hiſtoriam* Crucis Caravacenſis.

MDVIII.

Ferdinandus Catholicus *Hiſpaniarum Rex,* Gladium S. Ferdinandi *in proceſſione geſtat.*

MDXV

D. Fernandus Enriquez, *portat* Gladium Sancti, *eique inſcribitur ejuſdem* Chronica *primæ editionis ex Ms. Eccleſiæ Hiſpalenſis.*

MDXXXII.

Editur Hiſpali Flos-Sanctorum, *cui inſerta* Vita Sancti, *compoſita ante annum* 1500.

MDXXXXVIII

Moritur 20 Februarii Vener. P. Ferdinandus de Contreras, *Capellanus Eccleſiæ Hiſpalenſis, cujus canonizandi cauſa verſatur in Rota Romana.*

MDLI

Imprimitur Valliſoleti Chronica Generalis Hiſpaniæ, *ab vel ſub Alphonſo Sapiente compoſita.*

MDLXXV

Abſolvitur fabrica nova Capellæ Regiæ *in ecclefia Hiſpalenſi.*

MDLXXVII

Hieronymus de Gudiel *Compluti evulgat* Compendium hiſtoriarum Hiſpaniæ, *in quo plura de* Sancto Rege.

MDLXXVIII

In Cathedrali Hiſpalenſi transfertur imago Dominæ noſtræ de la Antigua.

MDLXXVIIII

Corpus Sancti, *cum aliis corporibus Regiis, ſolenniter transfertur in* novam Capellam.

MDLXXXVII

Alphonſus Morgadus *edit Hiſpali* Hiſtoriam Hiſpalenſem.

MDLXXXX

Lectiones *pro* Dedicatione Eccleſiæ Hiſpalenſis *approbantur à Congregatione Rituum Romæ. Fundatur Miſſa pro* Anniverſario ſancti Regis.

MDCXXVII

Paulus de Eſpinoſa *publicat* Hiſtoriam, Antiquitates,

tates, & Magnalia Urbis Hiſpalenſis.

MDCXXVIIII

Romæ expediuntur Remiſſoriales *in ordine ad Proceſſus pro* Canonizatione Sancti *formandos.*

MDCXXXI

Hiſpali ſumitur Informatio de Miraculis *Sancti.*

MDCXXXIIII

Capitulum Hiſpalenſe Deputationem *ex ſuo corpore inſtituit pro negotio Canonizationis optatæ, ejus directionem & ſumptus omnes in ſe ſuſcipiens. Inſpicitur rite* corpus Sancti.

MDCXXXVIII

Romæ imprimitur Summarium Proceſſuum.

MDCLV

Ibidem declaratur antiquus Sancti Regis cultus *excipi à Decretis* Urbani VIII.

MDCLXVIII

Iterum inſpicitur ſancti Regis *incorruptum* corpus.

MDCLXXI

Clemens X *confirmat cultum* S. Ferdinandi, *eique decernit* Officium *&* Miſſam. Balthaſar de Turre-Farfan *deſcribit* Feſta *Hiſpali hac occaſione, & hoc anno celebrata.*

MDCLXXIII

Feſtum S. Ferdinandi, *prius ad libitum, jubetur in omnibus Regnis Hiſpaniarum fieri ritu Duplici.*

MDCLXXV

Lectiones propriæ, *pro Officio* S. Ferdinandi, *à Congregatione Rituum approbantur.*

MDCLXXVII

Didacus Ortiz de Zuniga *edit Annales Hiſpalenſes, in quibus Feſta & Tranſlationes anni 1671 deſcribit.* Cornelius Galle *inſignem* S. Ferdinandi *imaginem Antverpiæ ſculpit, dedicatam Archiepiſcopo Hiſpalenſi* D. Ambroſio Ignatio de Spinola y Guſman.

MDCLXXVIIII

Corpora Reginæ Beatricis *& Regis* Alphonſi, *hactenus cum* S. Ferdinandi *corpore intra eamdem tumbam clauſa, in proprios tranſlata loculos, reponuntur ad latera Capellæ Regiæ.*

MDCLXXXIIII

Acta ſancti Regis *ſeorſim eduntur Antverpiæ, impreſſa ſumptibus* Decani & Capituli Hiſpalenſis.

DE

DE VITA
S. FERDINANDI
Regis Caſtellæ & Legionis.
PARS PRIMA
Ex chronico Lucæ Tudenſis, Coævi.

§. 1. *Adita regni Caſtellæ poſſeſsio, virtutes & bella Ferdinandi.*

ERa MCCLV a Fernandus, filius Adefonſi Regis Legionenſis in Caſtella, eſt matre Berengaria tradente regnum, feliciſſime regnare cœpit. Siquidem Caſtellæ nobiles regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adefonſi Regis Caſtellæ: & ipſa, ut dictum eſt, tradidit regnum filio ſuo. Hic autem Rex Fernandus, graviſſima adoleſcentia venuſtatus, non (ut illa ætas aſſolet) laſciviam amplexatus eſt mundi; ſed plus, prudens, humilis, catholicus, & benignus ſenilibus ſe moribus decoravit. Etenim ita obediebat prudentiſſimæ Berengariæ Reginæ matri ſuæ, quamvis eſſet regni culmini ſublimatus, ac ſi eſſet puer humillimus ſub ferula magiſtrali. Habebat ſecum prudentiſſimos viros, quibus tam ipſe quam mater totum ſuum conſilium committebant.

a *Factus an. 1217 Rex Caſtellæ.*

2. In tantum regnum ſibi ſubditum, ſuccenſus igne Catholicæ veritatis, ſtrenue rexit, ut inimicos fidei Chriſtianæ totis viribus perſequeretur, & quoſcumque reperiebat hæreticos flammis exureret, & ipſe vice famulorum ignem & ligna in eis combu-

virtutibus Regi congruis excellit:

rendis

b rendis miniſtrabat *b*. Aderat illi in humilitate juſta ſeveritas, qua reprobos puniebat; & in ſeveritate juſta, miſericors, & clemens, humilitas qua proſtratis inimicis *placebat. Ejus Regalis animus avaritiâ numquam potuit inflammari: ſiquidem viſum eſt quod requieverit ſuper eum ſpiritus ſapientiæ, qui fuit in Adefonſo Rege Caſtellæ avo ſuo; & ſpiritus fortitudinis & clementiæ, qui erat in Adefonſo Rege Legionenſi patre ipſius. Quid plura? quod de nullo Regum præcedentium legitur, omnino irreprehenſibilis fuit, quantum nobis ſcire datum eſt: & thorum conjugalem unquam minime violavit. Duxit namque uxorem ex Imperiali genere *Romanorum Deo devotiſſimam feminam, nomine *c* Beatricem: ex

c qua genuit Adefonſum, Federicum, Fernandum,

d Philippum, Henricum, Sancium, Emmanuelem, *d* Alienor, Berengariam, & Mariam.

*an parcebat? — *imprimis pudicitia.* — *an Germanorum

3 Omnibus etiam Eccleſiis ita omnia ſua jura ſervavit, ut nullus eſſet qui auderet eas vel in aliquo moleſtare. In tanta pace regnum ſibi ſubditum rexit, ut majores vel minores in aliorum res inſurgere non auderent. Sed cum regnare cœpiſſet, Comes Alvarus de Caſtella, & fratres ejus Comes Fernandus & Comes Gundiſalvus, contra eum rebellare cœperunt. Et cum Rex Fernandus, una cum matre ſua Berengaria, cum manu militum, juxta caſtrum quod

e dicitur *e* Ferrerola, tranſitum faceret; Comes Alvarus ei bellum indixit. Fuit autem Dominus cum Rege Fernando, & cepit ipſum Comitem Alvarum: & tam ipſe Alvarus quam fratres ejus multa Caſtella Regi Fernando tradiderunt, in quibus rebellabant ei: & Comes Alvarus eſt tunc à vinculis liberatus.

Pace per regnum ſtabilita,

4 Rex autem Legionenſis Adefonſus cum exercitu ſuo, quoſdam regni Caſtellæ fines moleſtabat, eo quod adhuc quædam ad regnum Legionenſe ſpe-

f ctantia detinebant *f* Caſtellani. Tunc congregati ſunt contra eum omnes nobiles de Caſtella, quia re-

vera

vera filius ejus Rex Fernandus cum patre pugnare nolebat. Inito autem certamine *g* prædicti nobiles Caſtellæ fugati ſunt, & omnes in Caſtellon à Rege Adefonſo incluſi. Tunc mutuo colloquentes de pace, ut juſtum erat, firmaverunt pacem inter patrem & filium: & ad tantam concordiam Regna Hiſpaniæ pervenerunt, ut unanimiter convenirent ad Arabes perſequendos. O quam beata tempora iſta, in quibus fides Catholica ſublimatur, hæretica pravitas trucidatur, & Saracenorum urbes & caſtra fidelium gladiis devaſtantur! Pugnant Hiſpani Reges pro fide, & ubique vincunt. Epiſcopi, Abbates, & Clerus eccleſias & monaſteria conſtruunt: & ruricolæ abſque formidine agros excolunt, animalia nutriunt, pace fruuntur, & non eſt qui exterreat eos.

g intendit pacando bello Maurico

5 Eo tempore reverendiſſimus Pater Rodericus, Archiepiſcopus Toletanus, eccleſiam Toletanam mirabili opere fabricavit; prudentiſſimus Mauricius, Epiſcopus Burgenſis, eccleſiam Burgenſem fortiter & pulchre conſtruxit; & ſapientiſſimus Joannes, Regis Fernandi Cancellarius, eccleſiam Valliſoleti fundavit, & multis poſſeſſionibus glorioſe dotavit. Hic tempore procedente factus Epiſcopus Oxomenſis eccleſiam Oxomenſem opere magno conſtruxit. Nobilis Nunius Aſtoricenſis Epiſcopus, inter alia quæ prudenter geſſit, muros Aſtoricenſis urbis, epiſcopium & eccleſiæ clauſtrum fortiter & pulchre ſtuduit reparare. Regula juris Laurentius, Aurienſis Pontifex, ejuſdem eccleſiam & epiſcopium quadris lapidibus fabricavit, & pontem in flumine Minio juxta camdem civitatem fundavit. Generoſus etiam Stephanus, Tudenſis Epiſcopus, ejuſdem eccleſiam magnis lapidibus conſummavit, & ad conſecrationem uſque perduxit. Pius autem & nobilis Martinus, Zamorẽſis Epiſcopus, in eccleſiis conſtituendis, monaſteriis reſtaurandis, pontibus & hoſpitalibus ędificandis continuo præbebat operam efficacem. His & aliis ſanctis operibus noſtri

& eccleſiis reſtaurandis,

Epiſcopos in pio opere juvans.

ſtri beati inſiſtunt Pontifices & Abbates, iſti & alii, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. Adjuvant his ſanctis operibus largiſſima manu Rex magnus Fernandus, & prudentiſſima mater ejus Regina Berengaria; multo auro, argento, pretioſis lapidibus, & ſericis ornamentis Chriſti eccleſias decorantes. Eo tempore per totam Hiſpaniam Fratrum Prædicatorum & Fratrum Minorum *b* conſtruuntur monaſteria, & ubique verbum Dei prædicatur.....

Patrem Regem Legionis juvat contra Mauros.

6 Adefonſus Rex Legionis, ubi cum filio ſuo pacem habuit, quoſdam rebelles in regno ſuo perdomuit Rege Fernando filio ſuo auxilium præbente.... Rex autem Caſtellæ Fernandus, quam ſapienter tunc temporis geſſerit, non eſt qui ſcriptis oſtendere poſſet. Etenim revocavit virum potentiſſimum Alvarum, Petri Fernandi de Caſtella filium, qui erat cum Saracenis; & aggregato ſuorum exercitu magno, barbarorum fines invaſit; & multas ſtrages Saracenis inferens, cepit ab eis civitatem Baëtiam, Porcunam, Queſadam, Andujar, Aznataraph, Garciez, Martoſiahen *i*, Capellam, & alias plures, & cum magna victoria in Caſtellam reverſus eſt. Poſt hæc Reverendiſſimus Pater Joannes, Cardinalis Romanus Sabinienſis Epiſcopus, Apoſtolicæ Sedis Legatus, miſſus eſt in Hiſpaniam, à glorioſiſſimo Papa Gregorio. Hic inter cetera quæ ſancte geſſit, Reges Hiſpanos contra Saracenos ſtuduit incitare: unde Rex Legionenſis Adefonſus, cum exercitu ſuo & parte exercitus filii ſui Regis Fernandi, obſedit Caceres, oppidum fortiſſimum barbarorum & cepit ipſum.....

ANNOTATA.

a *Flos Sanctorum aliique paſſim notant annum Chriſti* 1216, *ſed male; cum* Alphonſus *avus ſolum obierit anno* 1214, 23 *Septembris; & poſtea puer* Henricus *Rex vixerit in regno ann.* 2 *menſes* 10, *mortuus* 6 *Junii* 1617.

Sancti Zelus contra hæreticos.

b *Huc ſpectat quod Odoricus Raynaldus ad an.* 1236 *ex Regeſto Gregorii Papæ IX lib.* 10 *Ep.* 182 *notat his verbis;* Cum Palentiæ aliquos hæretica lue infectos deprehendiſſet Ferdinandus, candenti ferro æternis infamiæ notis in vultu inuri juſſit: ii vero, calamitatis illius ſenſu

ſu ad pœnitentiam ducti, conciliari Eccleſiæ ſolvique anathemate demiſſe flagitarunt: quam Provinciam Gregorius Epiſcopo Palentino dedit.

c *Quia pater ejus vocabatur* Philippus, *filius Frederici Ænobarbi & frater Henrici Imperatorum, ipſe electus poſt fratrem Imperator; hinc auctori Legendæ veteris obrepſit, ut* Beatricem *faceret* filiam Philippi Regis Franciæ.

d *Eadem Legenda ſolum nominat quinque, & quidem ordine perturbato,* Alfonſum, Fredericum, Emanuelem, Philippum & Henricum.

e Ferrerola, *ſeu* Ferreola, *vulgo* Herrera.

f *Nempe, ut ait Rodericus lib.7 cap.31,* Alphonſus *Caſtellanus, celebratis filiæ nuptiis,* omnia quæ *jure belli* abſtulerat, nunc genero, olim hoſti, dedit filiæ ſuæ: *& hac utique dirempto matrimonio debebant ipſius filiorumque manere: & ſic antea cap.24 dixerat, quod poſt divortium* guerræ & vaſtationes vix aliquo tempore inter Reges ceſſaverunt, Rege tamen Caſtellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius caſtra plurima occupante: ſed tamen nec ſibi, nec filio, ſed nepoti Ferdinando omnia acquirebat: *quem vel ideo ſtudioſius apud ſe retinebat pater ejus Rex Legionis, ut matri opus induſtria fuerit ad eum recipiendum, ſicut in Actis ex Roderico dandis videbimus.* Dos Reginæ Berengariæ.

g *Rodericus (cui potius hic credimus) ait, non niſi* exercitus Caſtellani præcurſores *fuiſſe, qui Legionenſi Regi occurrentes, abſque certamine fugerint in caſtellum iſtud; ibique incluſi cœperint de concordia agere, læſo qui bellum ſuſcitabat Alvaro.*

h De Prædicatorum Conventu Madritenſi *extat diploma apud Eſpinoſam fol.152 lingua vulgari antiqua initio ac fine ſcriptum, ubi dicitur* Ferdinandus, Dei gratia Rex Caſtellæ & Toleti, &, Facta carta apud Medinam del campo, XXIV die Junii Æra MCCLXVI anno regni ſui XI, *qui eſt Chriſti an.1228.*

i *Vereor ne depravata ſit lectio, quia tamen Lucas, Chronicon ſuum non perduxit uſque ad obtentam* Jaen, *non audeo legere diviſim* Martos, Jahen.

a Taraſia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria, *ſed poſt ternam prolem ſuſceptam, propter affinitatem in ſecundo gradu, ab* Alphonſi *thoro ſeparata. Agit de hoc conjugio inceſto Rodericus Toletanus lib.7 cap.24; ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

§. II. *Succeſſio Ferdinandi in regnum Legionenſe, expeditiones contra Mauros.*

OBiit autem Era MCCLXVIII, VIII Kalendas Octobris [Adefonſus Rex Legionenſis] Rex autem Fernandus filius ejus tunc temporis erat in expeditione in terra Maurorum: & cum audiſſet quod deceſſerat pater ejus, feſtinavit venire Legionem, ut obtineret regnum patrum ſuorum. Eo tempore facta eſt perturbatio magna in regno Legionenſi: multi namque milites Galleci 7 Defuncto Alfonſo Legionen.

Galleci & Aſtures, multas populationes, quas Rex Adefonſus fecerat abſque murorum ambitu, incendio tradiderunt. Nitebantur etiam reſiſtere Regi Fernando ſi poſſent: ſed omnipotens Deus illum mirabiliter adjuvabat. Etenim Miles nobiliſſimus Didacus, cum eſſet Legione, fecit ſuos per palatium Regis furtive aſcendere, & turrim & eccleſiam B. Iſidori occupavit. Reverendus autem Pater Rodericus, Epiſcopus Legionenſis, vir nobilis, providus, & honeſtus, ut hæc vidit, eccleſiam Legionenſis Sedis armis, hominibus, & bellicis apparatibus munivit, ut civitas Regi Fernando ſervaretur; civeſque turres murorum & eccleſiarum, ut potuerunt, ſimiliter munierunt.

nequid quã o ſiſtentibus ſeditioſis,

8 Erat tunc in ipſa civitate die ac nocte continua vox belli, & tribulatio, & anguſtia magna: ſed miſericordia Dei non defuit; & prædictus Didacus ægritudine valida eſt percuſſus, ita ut ipſe vel in eo neſcio qui clamaret, quod B. Iſidorus, ob auxilium Regis Fernandi, volebat ipſum Militem interficere, eo quod occupaverit turrim & eccleſiam ejus. Præterea à capite dicti Militis oculi videbantur avelli, & concavitate ſua egrediebantur, non ſine magno dolore: unde compulſus, cum ſe videret tam graviſſime vexari, conſilio Granciæ Comitiſſæ venerabilis matris ſuæ, Abbati & Conventui ipſius monaſterii turrim & eccleſiam reſtituit, & damna quæ illis intulerat integravit: datoque ſuper ſancta Dei Euangelia juramento, quod de cetero eſſet miles & vaſſallus B. Iſidori Confeſſoris, illico ſanitati reſtitutus eſt, & ſtatim cum ſuis de civitate egreſſus.

uno etiam divinitus punito,

9 Epiſcopus autem Rodericus & cives, gaudentes in Domino, quod etiam Sancti pro Rege Fernando pugnabant, miſerunt nuntios illi, veniret cito ſuam accipere civitatem. Venit itaque Rex Fernandus (qui vere creditur Rex virtutis, eo quod ſit virtuoſus) una cum prudentiſſima D. Berengaria matre ſua, & Legionen-

fit Rex Legionis.

gionenſem civitatem ingreſſus cum gloria magna, obtinuit regnum patrum ſuorum. Tunc confluentibus ad eum de ſingulis civitatibus & oppidis viris nobiliſſimis, conceſſit eis bonos mores & foros antiquos, & etiam illis multa gravamina relevavit. Supererant duæ nobiliſſimæ ſorores ſuæ, filiæ Regis Adefonſi, quas genuerat ex Regina *a* Taraſia, Sancia ſcilicet & Dulcia, quas habuit in magna reverentia, donans illis dum viverent annuatim triginta millia aureorum. Deinde pacificato toto regno ſuo, omnes Milites, qui populationes patris ſui incenderant, exulavit. a

10 Poſt hæc, congregato Legionis & Caſtellæ exercitu magno, ingreſſus terram Maurorum, obſedit Ubedam & cepit eam. Eo fere tempore inclytus Adephonſus frater ejus, & Alvarus heros potentiſſimus de Caſtella, de mandato Regis, cum nobilium exercitu deprædantes terram Maurorum, uſque ad mare mediterraneum hoſtiliter pervenerunt: quibus cum exercitu innumerabili occurrit Rex barbarus, nomine Abenfuth, juxta civitatem quæ vocatur Xerez. Commiſſo certamine fugati ſunt Mauri, multis millibus ſuorum proſtratis, & Chriſtiani reverſi ſunt in patriam, cum multis opibus & gloria magna. Iterum Rex Fernandus movit exercitum; & fines Saracenorum invadens, cepit fortiſſimum caſtrum, quod dicitur S. Stephanus, & quædam alia: & acceptis à Saracenis theſauris multis, reverſus eſt. Divulgabatur fama Regis Fernandi per univerſas regiones, & de fide, gloria, & victoriis ejus loquebantur omnes gentes. Siquidem magnanimitas ejus & ſapientia omnes hoſtes ejus vehementiſſime deterrebat.

Ceſis ad Xerez Mauris.

ipſe, relicta ad regni gubernationē matre,

11 Regina vero Berengaria mater ejus in tanto ſapientiæ culmine ferebatur, ut in regni adminiſtratione, cuncta ſapienter & nobiliter ordinaret: quapropter ſecure Rex Fernandus faciebat moram in expeditione contra Saracenos, eo quod Regina Be-

contra eoſdem egreditur:

rengaria vices ejus ſapienter in regno Legionis & Caſtellæ ſupplebat: & tanta ſecuritate & pace utrumque regnum gaudebat, ut parvus vel magnus aliquis non auderet violenter res alterius occupare: tantus invaſerat cunctos hæreticos terror, ut cuncti de utroque regno fugere feſtinarent. Mittebat Regina Berengaria abundanter filio ſuo Regi Fernando, dum eſſet in expeditione, milites, equos, aurum, argentum, cibaria, & quæcumque erant neceſſaria exercitibus ſuis.

an monaſterio

manubias S. Iſidoro vovet.

12 Era MCCLXXIII Regina D. Beatrix obiit, & ſepulta eſt Burgis in regali * cœmeterio, quod bonæ memoriæ fecerat Caſtellæ Rex Adefonſus. Ante paucos dies diſceſſerat filia Regis Fernandi & Reginæ Beatricis Maria puellula, quæ Legione in monaſterio S. Iſidori eſt ſepulta. Tunc temporis devotiſſimus Rex Fernandus, coram corpore B. Iſidori fixis genibus oravit, & votum faciens dixit viva voce: Adjuva me, Beate Confeſſor, contra Saracenos, & de his quæ acquiſiero huic eccleſiæ tuæ conferam honorabilem portionem.

Taraſia Alphonſi Legion. uxor 1.

a Taraſia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria; *ſed poſt ternam prolem ſuſceptam, propter affinitatem in ſecundo gradu, ab* Alphonſi *thoro ſeparata. Agit de hoc conjugio inceſto Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 24; ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

§. III *S. Ferdinandus Cordubam recuperat, & ablatas campanas S. Iacobo reſtituit.*

13 EO tempore quidam Catholici, viri ſtrenui, de frontaria Maurorum, qui Almugavares vocantur, collecta ſuorum multitudine, de nocte terram Saracenorum furtive ingreſſi ſunt. Qui cum veniſſent Cordubam, & cuſtodes murorum ipſius civitatis barbari minime vigilarent; per ſcalas & funes civitatem magnam Cordu-
a bam *a* intraverunt, & maximam obtinuerunt partem

tem turrium & murorum. Et cum adverſus Saraceнos fortiter dimicarent, & multos ex eis occiderent; feſtinanter miſerunt nuntios ad Regem Fernandum, ut ad eorum properaret ſuccurſum. Erat tunc in partibus illis heros potentiſſimus, Alvarus de Caſtella; & veniens feſtinus ad ſuccurrendum Chriſtianis, extra Cordubam tentoria fixit. Pauciſſimi erant Chriſtiani, habito reſpectu ad Saracenos: ſed quotidie de barbaris, adjuvante Domino, triumphabant.

Capto à Chriſtianis Cordubæ ſuburbio,

14 Quantæ autem magnanimitatis fuerit Rex Fernandus, ex hoc poteſt adverti, quod ſtatim Beneventanis, & Zemorenſibus, & aliis ſibi adſtantibus dixit: Si quis eſt hic amicus & fidus vaſſallus, ſequatur me. Erat tunc hiems valde pluvioſa: & dum non haberet ſecum centum milites, ingreſſus eſt audacter per frontariam regni Legionis, & cum paucis Cordubam venit. Magnus timor & dolor invaſit amicos cunctos Regis Fernandi, cum pervenit ad eos Regem ſe tanto diſcrimini contuliſſe. Accelerabant cuncti tanto Domino ſubvenire, ſed reſiſtebant eis flumina inundantia & pluviarum tempeſtas. Rex autem Fernandus ſtabat fortis & imperterritus, & Saracenos cum ſuis fortiter feriebat. Et cum ingreſſum civitatis & egreſſum non poſſent Chriſtiani Saracenis prohibere, eo quod prohibente flumine magno *b* Guadalquivir ad alteram partem non poterant tranſire, & Saraceni egrediebantur & ingrediebantur per Pontem; Rex Fernandus fecit fieri balſas, & navigia de lignis & coriis, & ipſe Rex cum paucis primus tranſivit. Tunc prohibitus eſt Saracenis egreſſus & ingreſſus, & cepit Rex caſtrum quod erat in ipſo ponte.

Sanctus eodem cum paucis proficiſcitur,

b

c

15 Obſeſſa fuit civitas Cordubenſis, undique properante Chriſtianorum exercitu; & cum quotidie ab utraque parte gladiis mortiferis & jaculis fortiter certaretur, tandem laboribus multis & fame victi

ac denique urbem obtinet

Saraceni, Regi glorioſo Fernando Cordubam civitatem inclytam tradiderunt: & ipſi Saraceni recedentes,ſe aliis Agarenorum oppidis contulerunt. Ingreſſus eſt Rex Fernandus Cordubam, cum gloria & lætitia magna; & eliminata omni ſpurcitia Mahometi, Pontifices ſacri, in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli, ad honorem D. N. Jeſu Chriſti & Genitricis ejus Reginæ cælorum Mariæ, in eadem urbe divina myſteria peregerunt; magnum illud Saracenorum oratorium Genetricis Dei Mariæ nomine decorantes.

& reſtituit campanas S. Iacobi.

16 Inventæ ſunt ibi campanæ, quas ob inſigne ab eccleſia S. Jacobi Apoſtoli Rex Cordubenſis olim detulerat Almanzor *d*, & Rex Catholicus Fernandus fecit eas Saracenorum humeris ad eccleſiam S. Jacobi *e* reportari. Capta eſt civitas Cordubenſis Era MCCLXXIV: & reverſus eſt inclytus Rex Fernandus Toletum cum victoria & gloria magna. O quam beatus iſte Rex, qui abſtulit opprobrium Hiſpanorum, evertens ſolium Barbarorum, & reſtituens eccleſiæ S. Jacobi Apoſtoli campanas ſuas cum magno honore, quæ multo tempore fuerant Cordubæ, ob injuriam & opprobrium nominis Chriſti. Accepit etiam Rex Fernandus Turgellum, Sanctam-Crucem, Alhange, & quædam alia caſtra.

ANNOTATA.

a *Non* civitatem *acceperunt, ſed ejus ſuburbium unum poſt antemurale, ut ex ſequenti ipſius urbis oppugnatione apparet.*

Campanæ Compoſtellenſes.

b Quadalquivir, *antiquis* Bætis, *unde* Hiſpania Bætica, *nunc* Andaluzia.

c Balſa *Hiſpanice* ratis *dicitur.*

d *Circa an. 990 anno 13 & ultimo Regis* Almanſor, *occupata* Compoſtella, *minores campanas inde ablatas ſcribit Rodericus lib. 5 cap. 16: quod ſacrilegium Barbaro fatale fuit, etſi alioqui ab ulteriori injuria ſacro loco inferenda abſtinuerit, fulmine territus.*

e *Addit Legenda, quod* ſicuti humeris Chriſtianorum avectæ fuerunt campanæ, jubente Almanſore; ſic de mandato Ferdinandi, eas referre coacti ſint ipſimet Mauri.

DE VITA S. FERNANDI III Regis Caſtellæ & Legionis

PARS SECVNDA *a*. a

Ex libro Hiſpano dicto Flos Sanctorum anni MDXXXII.

§ I. *Arjonenſes, Granatenſes, Giennenſes Mauri recepti in ditionem Ferdinandi. Hiſpalis ab eodem recuperata.*

STatim poſt ſubactam Cordubam, abiit Rex, 17
excurſionem facturus inditionem Hiſpalenſem: cui Arjona tranſeunti indicatum eſt, quod ibi eſſet Rex nomine Alhamad, idemque generoſus eques, qui ei magnum poſſet inferre damnum, poſteriora exercitus cum impedimentis carpendo. Hoc intellecto, ſtatim verſus Arjonam Rex tetendit, miſitque ad Regem Alhamadum, cauſa tractandi cum eo. Qui cum egreſſus eſſet ad Regem, eique ſe ſubjeciſſet; promiſit ei Rex, quod ſi Arjonam *b* tradere vellet, facturus eum eſſet Regem Granatæ; interim tueretur exercitus Chriſtiani impedimenta, curaretque ne quid eorum periret. Quod cum ei Rex Maurus juraſſet, abiens Fernandus irruit in agros Hiſpalenſes. b

Arjonæ Regem ſibi concilians Sanctus.

Miſit deinde Rex nuntios ad præcipuos quoſdam Granatenſis urbis incolas, ut exauctorato eo quem tunc habebant Rege, Alhamadum Arjonenſem Regẽ aſſumerent: hoc vero cum eis perſuaſiſſet, eo quod Alhamadus nomen haberet viri fortis, iſque ad regnum perveniſſet, continuo tradidit Fernando Arjonã. Fernandus vero eumdem monuit, ut recordaretur, quod per

faciensque Regem Granatæ,

per ipſum factus eſſet Rex Granatenſis; ideoque petebat ut ſibi traderet civitatem Jaën *c*, ſub hac conditione, ut eam ipſi redderet quandocumque is poſtulaſſet: atque ita urbem illam obtinuit, arcemque in ea, quæ nunc eſt, ædificavit. Molitionem autem iſtam ægre ferentibus Mauris, & cur id faceret interrogantibus, reſpondit; hoc ſe facere, ut ne civibus cogeretur eſſe moleſtus, ſed ſibi ſuiſque illac tranſituris abſque incommodo eorum hoſpitium inveniret.

Jaen ab eo ſibi conceſſam munit.

19 Toletum deinde rediturus Fernandus, Cordubæ reliquit Magiſtrum D. Pelagium Correa, & D. Rodericum Alvarez Aſturicenſem, alioſque plures, Hiſpalim uſque excurſuros. Metatus eſt autem Magiſter Pelagius in loco, qui dicitur Sant-Lucar *d* de Albayda, inter Hiſpalim & Tejadam; Rodericus autem, Alcalæ *e* de Guadayra: atque ex his locis adeo infeſtos habuerunt agros Hiſpalenſes, ut ad magnas anguſtias Mauros compulerint. Inito ergo cum Proceribus ſuis conſilio, convenerunt de certa auri ſumma, duobus iſtis Equitibus danda, pro pace cum iis habenda: quam illi haud difficulter conceſſerunt. Quia autem ſciebant Mauri, Fernando Regi conſtitutum eſſe manere in Caſtella totis tribus annis, decreverunt quantam maximam poſſent ſementem facere: quod ita eis ſucceſſit, ut ſi meſſem colligere permitterentur, deeſſe iis non potuiſſet annona per annos viginti, adeo fœcundus fuit annus iſte. Tunc Magiſter Pelagius & D. Alvarus ſignificarunt Regi quidquid actum erat, & quod, niſi ipſe novam meſſem nunc collecturus veniret, non deberet intra viginti annos de capienda Hiſpali cogitare.

Mauros Hiſpalenſes excurſionibus fatigat.

20 Hoc nuntio accepto Rex, ſtatim & abſque mora Burgis *f* diſceſſit, cum Equitibus circiter centum: & evocatorias miſit per regnum totum, mandans ut omnes Hiſpalim convenirent. Advenit autem eo Rex Fernandus medio Martio, anno Domini

diu urbem obſidet:

mini *g* MCCXLVIII, civitatemque tam arcte cinxit ex omni parte, ut neceſſaria ad victum inferri in eam non poſſent, niſi per *h* Axarafam: quæ non poterat præcludi, eo quod prope Trianenſe *i* caſtrum tenſa erat catena perquam grandis, trans ipſum fluvium, à turri aurea uſque ad alteram partem: quæ catena adjumento magno Mauris fuit. Quidam autem, Romanus *k* Bonifacius dictus, civis Burgenſis, dixit Regi: Habeo navim valde bonam, quacum ſi bonum ventum annuerit Deus, velis expanſis provectus, intendo catenam iſtam perfringere. Tum Rex per triduum integrum ſe recepit ad orandum, & nullius alloquium ſuſcepit; ab oratione autem progrediens mandavit, ut nautæ navim appararent. Quæ cum velis expanſis promoveretur, tam validus eam implevit ventus, ut ſurſum in flumen provecta, non tantum catenam illam perruperit, ſed etiam pontem juſto ab inde ſpatio diſſitum. Qui ſucceſſus magnam Mauris moleſtiam attulit, utpote jam omni ulteriori ſpe neceſſariæ annonæ obtinendæ privatis. g h i k

21 Ergo parvo poſt tempore petierunt Mauri loqui cum Rege, qui eis tranſmiſit Rodericum Alvarez Aſturicenſem; cui dixerunt, quod ei tradituri eſſent civitatem, modo ſibi liceret egredi cum uxoribus, liberis atque fortunis; manere autem volentibus ſub Regis obedientia atque ad ejus ſervitium, id liceret. Rex vero arbitrium conditionum ad Adefonſum filium retulit, qui reſpondit, faceret pater ſuus quod bonum videbatur. Poſtea vero redierunt Maurorum legati, petentes inducias ſibi dari, ad demoliendam turrim & mezquitam majorem: qua de re Adefonſus interrogatus edixit, quod ſi vel unicam tegulam in civitate moverent, omnes mactari juberet. Videntes igitur talia fruſtra peti, ſupplicarunt Regi, ut ſeptem dies ſibi concederet, intra quos civitatem traderent, ea qua Rex vellet conditione & forma. Intravit ergo *eamque per deditionem accipit.*

l go Rex Fernandus in urbem Hiſpalenſem die VIII l Novembris, anno Domini MCCXLVIII: manſit autem
m in urbe major *m* pars incolarum.

ANNOTATA.

a *In hac ſecunda parte multa dicuntur plane aliter quam à Garibaio ac Mariana, Chronicam* Ferdinandi *antiquam ſecutis, cui nos quoque plus fidei ineſſe arbitramur: volui tamen Legendæ iſtius verba hic dare, judicium diſcriminis faciendi Lectori relinquens.*

b Arjonam *volunt aliqui* Albam Virgaonenſem *Plinii, vel* Aurigiam *Livii fuiſſe, inter Iaën & Anduxar, quam hodieque ſcimus ſupereſſe, non ex tabula ubi deeſt, ſed ex relatione de inventis ibidem an. 1630 Reliquiis commemorandis ad 21 Auguſti, quando agemus de SS. Bonoſo & Maximiano. Chronica urbem obſeſſam fuiſſe ſcribit & deditione captam.*

Giennis deditio. c Jaen, *Latine ſcribentibus Roderico & aliis* Giennium & Gienna, *quam Chronica dicit prius obſeſſam & ad extrema redactam, quam Rex barbarus, ſe ſuaque fidei* Ferdinandi *committens, urbem tradi juberet; nec meminit adjectæ conditionis, imo Chriſtianos incolas illuc inductos ſcribit, utique Mauris omnibus aut plerîſque egredi juſſis. Nihil etiam ibi de promotione* Alhamadi, *per* Ferdinandum *curata.*

d San Lucar de Albayda, *hodie*, San-Lucar la Major, *urbi Hiſpalenſi ad Occidentem jacet, cis flumen Guadiamar, intervallo circiter leucarum 4; diſtinguendum à* San-Lucar de Barrameda, *maritimo oppido ad æſtuaria Bætis, ac veluti portu urbis Hiſpalenſis.*

e Alcala de Guadayra, *ad Orientem ejuſdem urbis, vix duabus leucis inde abeſt.*

f *Chronica ait,* Cordubæ *fuiſſe* Regem, *cum obſidendæ Hiſpalis conſilium cepit, mutato priori propoſito redeundi in Caſtellam:* Cordubam *quoque juſſum convenire exercitum, cum quo plura oppida prius occuparit quam inchoaret obſidionem.*

g *Chronica ait obſidionem* ſedecim menſes *tenuiſſe, proinde deberet cœpta fuiſſe anno priori 1247 menſe Majo.*

h Axarafæ *vulgo dicuntur excelſæ porticus ſeu ambulationes: ſed eo nomine hic intelligitur ingens terræ tractus trans Bætim, quia forte excelſior quam citerior ripa.*

i *Dabimus in Actis plenam urbis deſcriptionem, & ipſius* Catenæ, *cujus tamen nulla ſit mentio in Chronica.*

k *In Chronica dictus* Raymundus: *nempe inter nomina vulgaria* Ramon *&* Roman *ſola vocalium tranſpoſitio ſignificationem variat.*

l *Fortaſſe legendum* XVIII, *quamvis neque tunc in urbem ingreſſus eſt* Rex; *ſed tali ut ſummum die ſignatæ ſint conditiones faciendæ deditionis die* XXIII.

m *Imo exire coactos omnes docet Chronica.*

§. II

§. 11. *Mora Regis ſancti in Bætica, & pius obitus.*

POſt hæc tam Rex quam Magnates ejus in Caſtellam redeundum eſſe cenſuerunt, dimiſſis eorum aliquibus ad cuſtodiam civitatis. Verum hoc ne fieret tali ratione dicitur fuiſſe impeditum. Paraſitus *a* quidam Fernandi Regis, Paya dictus, conſcendit turrim majoris eccleſiæ, numeravitque plateas à Chriſtianis infeſſas, facile utique diſtinguendas ab aliis, quia unuſquiſque Magnatum vexillum ſuum extulerat è loco in quo hoſpitabatur. Hinc agnovit quanto in periculo, ſi Rex diſcederet cum exercitu, futuri eſſent reliqui. Ergo ad Fernandum acceſſit, & dixit: Domine, unam à te gratiam peto, videlicet ut cum omnibus Primoribus tuis mecum velis prandere in ſummæ turri majoris eccleſiæ. Cumque reſponderet Rex quod locus omnes non caperet; In illa, inquit, turricula, ô Rex, quam ſuperne vides, & exiſtimas tam parvam eſſe, plus quam quinquaginta viri continere poſſunt. 22 *Rex in Caſtellam rediturus* *a*

23 Tum Rex petitioni annuit; & abiit Paja: hora autem congrua accerſivit Regem cum ſuis Magnatibus. Qui cum aſcendiſſent, Prandium, inquit Paya, quod vobis paratum habeo, eſt ut videatis hanc civitatem, quam Dominus Deus noſter donavit vobis. Cui Rex, Video eam perquam bene, & benedictus ſit Deus per cujus miſericordiam acquiſimus eam. At ego replicat Paya, faciam ut multo melius eam videas: & monſtravit ei vexilla Magnatum & Tribunorum, qui ibi erant; & quam exiguam partem civitatis occuparent, juſſit conſiderare. Ad quæ Rex, Vere, inquit, miſeret me civitatis hujus. Tum paraſitus: Si modo, cum hic ſunt Caſtella & Legio, non habitatur Hiſpalis: quomodo hinc abiens credis reli- *ne id faciat ſapienter monetur à paraſito,*

ibique manere vovet: lictum te, qui eam faciat habitari? Equidem edico tibi, quod ſi ſemel hinc abieris, nunquam in eam ſis rediturus. Tum vero Rex, inquit, Etiam ex ore fatuorum prudentia quandoque conſilia proficiſci audivi ſæpius; atque ex nunc promitto Deo, me nunquam in Caſtellam rediturum, ſed hic ſepulcrum habiturum. Atque ita Fernandus Hiſpali manſit, eamque à frequenti populo habitari fecit, incolis ex omni Hiſpania accerſitis: & poſt captam urbem in ea vixit ſanctus hic Rex tribus cum dimidio annis.

jubet Regi Granatæ Iaën reſtitui, 24 Quando autem ſe vidit morti vicinum, accerſito ad ſe filio Adefonſo, poſt multa ſancta ac ſalutaria monita, ei dixit: Urbem Jaën à Granatenſi Rege teneo, ſub ea conditione, ut eam redderem quandocumque repoſceret: volo autem ut fides mea etiam poſt mortem meam præſtetur integra, ſicut eam ſervavi cuicumque ipſam obligavi cum viverem. Itaque volo ut reddas eam Granatenſi Regi, quandocumque volet; tibi autem ſerves arcem, quia ædificavi, & eſt mea. Hoc autem præſtitit Rex Adefonſus poſt mortem patris ſui. Fernandus vero, *ſuſceptiſque devote ſacramentis,* cum res ad animæ ſuæ ſtatum pertinentes compoſuiſſet, magna cum devotione petivit Sacramenta: & recepturus Corpus Chriſti, ſurrexit de lecto, ſeque in terram proſtravit, dicens, Domine, unde merui, ut venires ad me? Et prius quam ipſum ſuſciperet, accepit reſtim colloque circumjecit: tum genibus ac cubitis terræ innixus, dixit: O Domine mi, amore mei paſſus es aliam magis crudelem reſtim collo tuo circumdari: ego vero miſer quid feci pro te? Obſecro Domine, ne conſideres quam male poſſim tibi rationem reddere eorum quæ mihi commendaſti, & temporis impenſi: ſed conſidera qualis ipſe ſis, & miſerere mei. Atque ita cum multis lacrymis recepit Dominici Corporis Viaticum, petens ab omnibus ſibi ignoſci, ſi cui gravis fuiſſet

vel

vel cauſam querendi de ſe dediſſet.

2 Mox teſtamentum ſuum condidit, filio ſuo Adefonſo expreſſe mandans, ut magnam curam Reginæ gereret, fratres bene educaret, famulis ſuis eſſet munificus, & ſubditis omnibus æquus *b*. Denique Clerum totum ibi præſentem, poſt recitatas Letaniis præcepit canere, Te Deum laudamus. Sumptaque in manus candela, & Cruce ante ſe poſita, inclinavit caput: ac magna cum devotione animam tradidit Creatori, in urbe Hiſpali, die XXX *c* Maji, anno Domini MCCLII, regni vero ſui XXXV. *pie moritur an.* 1252. b c

ANNOTATA.

a *Hiſpanice* Truhan, *quod etiam* Morionem *ſignificat, quales Regibus ad delicias eſſe ſolent, ſapienter fatui.*

b *Rodericus Santius Palentinus Epiſcopus, parte 3 cap.* 40 Habent, *inquit*, Hiſpanorum Annalia, quia cum hic glorioſus Princeps in agone mortis eſſet conſtitutus, à quodam Milite interrogatus eſt quale ſepulcrum aut ſtatuam ſibi jubebat apponi. Cui ille; Immaculatam, inquit, ut potui, vita mea ac geſta ſint mihi ſepulcrum & ſtatua.

c *Idem eodem loco addit.* Quo die auditæ ſunt voces in cælo, En moritur juſtus & nemo conſiderat. Cuncti fideles ob ejus obitum ineffabiliter flebant, dicentes, Utinam talis Princeps aut non naſceretur aut non moreretur!

S. FERDINANDI III

Regis Caſtellæ & Legionis

ACTA PROLIXIORA.

Ex Libro VIII Ruderici Archiepiſc. Toletani, & Chronicâ Hiſpanicâ ſancti Regis, juxta Ms. Hiſpalenſe editâ Valliſoleti.

RUderici *textum integrum, iiſdem quibus eſt editus verbis, legendum proponens, ſed nonnullis ex* Chronica *acceptis Capitibus interpolatum; primum quidem neceſſarium duxi numeros Capitum quibus diſtinguitur textus ille, notare in margine uſque ad num. 99, ubi* Roderici *hiſtoria finem accipit: deinde congruum cenſui, hic præmittere diſtributionem Capitum in ipſa* Chronicæ *editione ſervatum, adſcribendo è regione numeros noſtros, initio talis cujuſque Capitis reſpondentes; ut, cum aliquis incidet in libros Hiſpanicos, in quibus* Chronica *prædicta citatur per Capita, promptum ei ſit ſenſum Latine expreſſum invenire. Quod ſi numero addatur *, notabis iſtic inchoari, quod ei reſpondet Caput, ubi tale ſignum reperitur in contextu.*

PROLOGUS PRIMI EDITORIS

In Chronicam Sancti Regis Ferdinandi.

Magnifico & Prænobili Domino, Don Fernando Enriquez.

INter alias ſcripturas, Magnifice ac Prænobilis Domine, quæ reperiuntur in bibliotheca hujus ſanctæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, inveni hiſtoriam ſancti Regis Don Fernandi, qui acquiſivit ſibi hanc inſignem & prænobilem civitatem. Quamvis etiam Summaria quædam hujuſmodi Chronicæ fuerint impreſſa; conducibile tamen mihi viſum eſt, etiam hanc prælo ſubjicere: utpote copioſiorem, & quia in ea diffuſe narrantur Regis illius heroica facinora, æternâ memoriâ digna; ac denique ne diutius concluſa detineatur hiſtoria, tantopere expetita, præſertim in hac prænobili civitate quam obtinuit non ſine labore maximo, propriæ vitæ periculo, impendioque ſuorum redituum & theſaurorum; quos præmiſit in cælum, iſtic ſibi reſtituendos. Quia autem ad perfectionem hiſtoriæ opus eſt paulo altius repetere ejus originem; incipit narratio à Rege Alphonſo, ſancti Regis avo, filio Sancii cognomento Deſiderati, quo melius intelligatur ordo Regii ſui ſtemmatis, nobiliumque & illuſtrium ejus operum. Longum enim & confuſionis plenum opus foret, ipſum deducere per omnes illos Reges, qui Sanctum regnando præceſſerunt; noſtræque intentionis dumtaxat eſt texere illius hiſtoriam. Hæc vero emendanda fuit, aut (ut expreſſius loquar) renovanda, quoad pronuntiationem nonnullorum vocabulorum antiquorum, ut à modernis melius intelligantur.

Poſt quædã Summaria antea edita

ipſa Chronica integra profertur;

& tantum quoad voces aliquas innovata,

2 Quia autem ad Dominationem veſtram, tamquam

offerturque D. Fernando Enriquez,

quam primum Equitem civitatis hujus, & ejuſdem cum Sancto nominis conſortem, pertinet præcipue favere magnis & nobilibus facinoribus ejus; exiſtimavi quod merito deberem ipſi inſcribere hanc Chronicam, ut ſub ejus auctoritate & favore publicetur in gratiam legere cupientium: idque eo magis, quod Dominatio veſtra, hoc anno milleſimo quingenteſimo decimo quinto, in feſto S. Clementis, efferens Gladium ipſius ſancti ac beatiſſimi Regis, quando celebratur ſolemniſſima proceſſio, in memoriam ejus diei quo acquiſita hæc civitas fuit; & exiſtens in capella Regum, demonſtravit deſiderium videndi ipſius Chronicam. Hoc enim me permovit, ut ad obſequendum voluntati iſti tuæ eam emendarem, ſicut dixi, & nomini veſtro inſcriberem: quo ſcilicet, nec non ingenuis tuis ac nobilibus moribus, imitaris eumdem.

cum excuſatione mutati leviter Styli.

3 Credo equidem non defuturos, qui me reprehendant, dicantque non debuiſſe mutari vocabula antiqua, quæ plus majeſtatis & auctoritatis quam moderna videntur habere. Verum illis facile reſpondetur, quod dum hiſtoria aliqua Latina in linguam noſtram vulgatem convertitur, non utamur Latinis vocibus; quantumvis magis ſonoris quam ſint noſtra Romana; ſed idiomate ſecundum tempus uſitato: quem uſum videmus intra ſpatium quadraginta aut quinquaginta annorum notabiliter mutatum ab eo qui ante fuerat. Verum favente Dominatione veſtra, hæc & alia maledicorum dicteria parum mihi curæ ſunt, aliud non ambienti quam ut maneam, quod ſum, famulus veſter. Tali ergo fiducia & robore nitens Hiſtoria invocato nomine Dei, & Virginis Mariæ Dominæ noſtræ matris ejus, ſuiſque & veſtris protecta armis, initium accipit, quemadmodum ſequitur.

VETUS

VETUS DIVISIO CHRONICÆ.

Incipit Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine Tertii, qui acquiſivit Hiſpalim.

C[illegible] DE nobili Rege Don Alphonſo, hujus nominis nono, filio Regis Don Sancii Deſiderati, ejuſque grandibus [illegible]bus. *Num.* 1

I De R[illegible] Don Henrico, hujus nominis primo, qui regnavit poſt [illegible]ortem nobilis Regis D. Alphonſi. 8

[illegible]odo Rex Henricus comitia celebravit Valliſoleti. 11

[illegible]s & rapinis exercitis per D. Alvarum, & quomodo co[illegible] ſit diſcordiam adducere inter Regem ejuſque ſororem ac [illegible]m D. Berengariam. 13

V [illegible] q[illegible] commemoratur mors D. Henrici Regis. 16

V [illegible]modo poſt Henricum regnaverit D. Fernandus, & quo[illegible] D. Alphonſus ejus pater voluerit ipſi regnum auferre, ex [illegible]o Comitis Alvari. 20*

VI[illegible]odo D. Berengaria & Rex Fernandus fecerunt adferri [illegible]rpus Regis Henrici à caſtro Tarreco, & deportari Burgos. 23

VIII Q[illegible]modo Comes Alvarus & fratres ejus grandia damna intu[illegible]ditionibus Regiis: & quomodo Rege ac matre ejus Herre[illegible]euntibus, captus fuerit Comes Alvarus, per Equites qui R[illegible] comitabantur. 25

IX Q[illegible]odo Comes Alvarus pepigerit cum Rege de tradendis ei [illegible] & arcibus, quas ipſe & frater ſuus tenebant, pro ſua libe[illegible]e: & quomodo Palentiam ambo ſe receperint. 27

X [illegible]quo narratur mors Comitis Alvari, & fratris ejus Don Fer[illegible]. 28*

XI Quo[illegible] nobilis Rex Fernandus uxorem duxerit D. Beatri[illegible], filiam D. Philippi ex Alemannia & D. Mariæ filiæ D. Coy[illegible] * I[illegible]peratoris Conſtantinopolitani. 31 * *l.* Lac.

XII Quid negotii habuerit D. Fernandus cum aliquot Equitibus, c[illegible]tra ipſum inſurgentibus ejuſque ditiones populantibus. 34

XIII Quomodo nobilis Rex Fernandus, poſt pacificatum regnum [illegible], perrexerit contra Mauros, crudeli bello eos perſequens, [illegible]demque multa oppida munitioneſque eripiens. 37

XIV Quomodo nobilis Rex Fernandus nobiliſſime conſtruxerit ec[illegible]ſiam majorem Toleti, ex manubiis Maurorum, deque ejus [illegible] pluribus facinoribus. 39

X[illegible] De morte D. Alphonſi Regis Legionenſis, patris D. Fernandi: & quomodo hic poſt obitum patris regnum ejus obtinuerit. 42

XVI Quomodo nobilis Rex Fernandus iverit Legionem regni caput, fu[illegible]tque receptus & agnitus Rex abſque ulla contradictione. 45

XVII Quomodo Rex Fernandus ex condicto acceſſerit ad oppidum Tabo[illegible]al, acturus cum Rege Portugalliæ, & miſerit fratrem ſuum

ſuum Dominum Alphonſum ad infeſtandum terras Maurorum. *Num.* 46 47 & 67

XVIII Quid acciderit D. Alphonſo Infanti & D. Alvaro Perez, ingredientibus terras hoſtiles. 67*

XIX Quomodo D. Alphonſus Infans conflixerit cum Rege Abenhuc, eumque vincens fuderit. 69

XX Quomodo Chriſtiani, poſtquam repuliſſent Mauros intra portas Xerezenſes, obtenta victoria collegerint ſpolia: ac poſtea occiderint multos Mauros, abditos intra ſpiſſitudinem olivetorum. 75

XXI Quomodo Rex Fernandus obſederit Cordubam, & poſt dies aliquot obſidionis eamdem obtinuerit, Mauris ei ſe tradentibus. *Ita habet Hiſpanicus titulus, ſed fallit; debuiſſet enim ſic dumtaxat legi:* Quomodo Chriſtiani obtinuerint ſuburbium Cordubenſe. 8[illegible]

XXII Quomodo Rex Fernandus confeſtim diſceſſerit Benaventa, opem laturus iis qui ſuburbium Cordubenſe interceperant. 86

XXIII Quomodo Abenhuc Rex Ecijæ voluerit in auxilium Cordubenſium proficiſci contra Regem Fernandum; ſed ab ea mente deductus fuerit per D. Laurentium Suarez. [illegible]9

XXIV Quomodo D. Laurentius Suarez Ecija diſceſſerit cum tribus equitibus verſus caſtra Regis Fernandi, 9[illegible]

XXV Quomodo D. Laurentius, poſt inſtructum de omnibus Regem Fernandum, egreſſus è caſtris rediverit Ecijam. 93*

XXVI Quomodo Abenhuc, ad auxilium Regi Valentiæ ferendum profectus, à quodam ſubdito ſuo ſit interfectus Almeriæ. 94 *His porro addendum fuerat:* & quomodo eo mortuo Rex Fernandus Cordubam obtinuerit tradentibus eam Mauris. 95

XXVII Quomodo major Mezquita Cordubenſis fuerit conſecrata, per Epiſcopos qui erant cum Rege Fernando: & quomodo Rex eam reſtauraverit, & neceſſaria quædam ædificia adjunxerit, ipſamque dotaverit. 96

XXVIII Quomodo Rex Fernandus, poſt mortem D. Beatricis, contraxerit ſecundas nuptias cum D. Joanna, conſobrina Ludovici Francorum Regis, filia Comitis Simonis & D. Mariæ uxoris ejus. 98

Prologus hiſtoriam proſequentis. 99*

XXIX Quomodo Rex Fernandus Toleto profectus ſit Cordubam, eidem aliiſque confiniorum munitionibus, annonæ penuria grandi laborantibus, proviſurus. 100

XXX Quomodo Benalhamar, Rex Granatæ, magno cum exercitu Maurorum venerit ad arcem Martanam, eamque ad extremas redegerit anguſtias. 101*

XXXI De morte D. Alvari Perez, deque magno dolore quem inde hauſit Rex Fernandus. 104

XXXII Quomodo nobilis Rex, hac vice qua in confiniis fuit, multa oppida & loca munita obtinuerit; ceperitque Regem quemdam Maurum, qui de trans mare venerat. 105

XXXIII De quadam diſcordia inter D. Ferdinandum Regem & Equitem quemdam ex Biſcaya, qui D. Didacus Lopez nuncupabatur. 107*

XXXIV Quomodo Rex Fernandus, Burgis ægrotans, miſerit filium

ſuum

[illegible] D. Alphonſum ad confinia: cui Toletum venienti occur-
[illegible]t qui[illegible]am legati miſſi ad Regem patrem ab Abenhudi Rege
[illegible]: quos D. Alphonſus, ibidem Toleti expeditos, remiſit
[illegible]m. *Num.* 109

x[illegible] Q[illegible]modo Rex à morbo relevatus, Murciam miſerit magnam
[illegible]æ copiam, & verſus confinia diſceſſerit ipſe. 111

x[illegible]v[illegible] Quomodo Rex Fernandus obtinuerit Arjonam, aliaſque ur-
[illegible]itiones. 113

x[illegible]i Q[illegible]omodo Mauri, Gazulæ dicti, incurrerint in arcem Mar-
[illegible]m, & Fratres qui intus erant erumpentes, eoſdem repule-
[illegible] vicerintque. 116

x[illegible]ii Quomodo Infans Murciam appulerit, cum magno anno-
[illegible]mmeatu, & Mulam obtinuerit. 117

x[illegible]x Q[illegible]omodo Rex Fernandus Cordubâ diſceſſerit cum uxore ſua
[illegible] Jo[illegible]a, ad colloquium cum matre ſua D. Berengaria in Vil-
[illegible]i, ac poſtea in campeſtria Granatenſia incurrerit, & Jaë-
[illegible]erit. 118

x[illegible]o Rex Granatenſis tradiderit D. Fernando Jaënum ur-
[illegible], e[illegible]e ſeipſum ſubjecerit. 121

x[illegible] Q[illegible]o[illegible]odo nobilis Rex Fernandus cum exercitu ſuo diſceſſerit
[illegible]o H[illegible]palim verſus, & ex itinere incurrerit vaſtaveritque
[illegible]m[illegible]armonenſem, atque Alcalam obtinuerit. 131

x[illegible] Quomodo nobilis Rex Fernandus, poſt occupatam Alcalam
[illegible]ræ, reverſus ſit Cordubam; indeque iverit Jaënum, ubi
[illegible] eſt obſidio Hiſpalenſis. 133

x[illegible]i Quomodo nobilis Rex Fernandus obtinuerit Loram, Canti-
[illegible], Guilen[illegible]m, Gerenam, & Alcalam del Rio. 136

x[illegible] Q[illegible]modo adveniens Raymundus Bonifacii cum claſſe, quam
[illegible]uci juſſerat, pugnarit contra triginta Maurorum trire-
[illegible]& victoriam obtinuerit. 139

x[illegible]modo quidam Eques, Rodericus Alvarez nuncupatus,
[illegible]ortem Maurorum, venientium adverſus claſſem Chri-
[illegible]no[illegible]um. 140*

x[illegible] Q[illegible]modo D. Pelagius Correa tranſierit cum ſuis flumen; &
[illegible] A[illegible]chem reſidens, magno in periculo verſatus ſit. 141*

x[illegible]ii Q[illegible]modo Rex Fernandus caſtra in Tabladam tranſtulerit,
[illegible] damna in loco priori accepta, & metanti exercitui ſu-
[illegible]nt Mauri. 142*

x[illegible]i De eo quod contigit Garciæ Perez de Vargas cum octo
[illegible]quos obviam habuit, à caſtris ad pabulatores vadens. 144

[illegible] Quo[illegible]odo poſt tranſlata in Tabladam caſtra, in unam eorum
[illegible]em incurrentes Mauri, pecora quædam abegerint; eadem-
[illegible]b erumpentibus Regiis fuerint recuperata. 147

[illegible]e iis rebus quæ acciderunt Magiſtro D. Pelagio cum Mauris
[illegible]ns flumen. 148

[illegible] Quomodo Mauri Aznalfarachenſes ſæpius eruperint, pugnaturi
contra Magiſtrum S. Jacobi D. Pelagium Corream & copias
[illegible], & de eo quod contigit. 148*

[illegible] Quomodo Mauri Hiſpalenſes conati ſint exurere claſſem Chri-
[illegible]ru[illegible] artificio quodam; ſed caruerint ſucceſſu, fuſique ad
[illegible]. 150

LIII Quomodo civitas Carmonenſis deditionem ex pacto Regi fecerit. *Num.* 152
LIV Quomodo Alxotaf, cum omnibus Mauris Hiſpalenſibus, aſſultum fecerit in caſtra Chriſtianorum, dum Rex ad eam fluminis partem tranſiſſet, in qua erat Magiſter D. Pelagius Correa. 154
LV Quid actum ſit inter navales copias Chriſtianorum & Mauros. 155
LVI Quomodo Prior S. Joannis decem Equitibus Mauris eripuerit, quam abducebant in caſtrorum conſpectu, turbam vaccarum; animoſiuſque incurrens, protractus ſit in locum inſidiarum, cum maximo ſuo periculo. 159
LVII Quomodo D. Henricus & Magiſtri Calatravæ atque Alcantaræ, cum Priore S. Joannis, expilarint ſuburbia, Benaljofar & Macarenæ dicta. 161
LVIII Quomodo D. Didacus Lopez de Haro & Rodericus Gonzalez, qui ſtationem cum ſuis habebat ad portam quæ Macarenam ducit, fuderint Mauros, quotidie in ipſos erumpere ſolitos. 163
LIX Quomodo Almogavares exercitus Regii inſidias poſuerint Mauris; & hi eas detexerint, magnoque numero eruperint contra inſidiatores. 165
LX Quomodo D. Laurentius Suarez, & Garcias Perez de Vargas, atque alii Equites, cum exiguis copiis, fuderint aciem Maurorum ad portam Guadayræ. 166
LXI Quomodo Rex Fernandus fregerit pontem Maurorum ad Trianam, duobus magnis navigiis uſus, quæ favens ventus in ipſum impegit. 169
LXII Quomodo Rex Fernandus, videns confractum Pontem, tranſierit perſonaliter ad obſidendam Trianam. 171
LXIII De eo quod contigit Garciæ Perez cum quodam Infantione, eadem quæ ipſe inſignia geſtante. 173
LXIV Quomodo D. Petrus Ponce & Equites quidam alii poſuerint inſidias Mauris, damna multa inferentibus ſtationi Archiepiſcopi S. Iacobi, quia male poſita erat; & multos Mauros occiderint. 176
LXV Quomodo viginti Equites Chriſtianos, ad cuſtodiam pabulatorum conſtitutos, invaſerint quinquaginta equites Mauri, perituros niſi ipſis ſuccurſum fuiſſet. 178
LXVI Quomodo Maurus quidam, Oria dictus, qui ex voto Hiſpalim venerat in auxilium ſuorum gentilium, fraude tentaverit occidere D. Alphonſum Infantem, ſed irrito conatu. 179
LXVII Quomodo Rex Alphonſus Archiepiſcopum S. Iacobi dimiſerit domum, quia infirmus erat; & quomodo ad ejus ſtationem tranſierit D. Pelagius. 180
LXVIII Quomodo Oria aliique Mauri Hiſpali Trianam tranſierint, eiſque præcluſus fuerit reditus ad civitatem. 181
LXIX Quomodo Mauri Hiſpalenſes propoſuerint conditiones Regi Fernando, eique pepigerint tradere civitatem. 181*
LXX Quomodo Mauri Hiſpalenſes tradiderint claves civitatis Regi Fernando, eamque liberam dimiſerint. 183
LXXI Quomodo nobilis Rex Fernandus, ingreſſus Hiſpalim, magna cum

N U S
G A S C O N I Æ P A R S
B I S C A I A
N A V A R R Æ
P A R S
A R A G O N I Æ P A R S
C A S T E L L Æ V E T E R I S E T N O V Æ
R E G N A
V A L E N T I Æ P A R S
M U R C I Æ R E G N U M
G R A N A T Æ R E G N U M
Fuenterrauia
Bilbao
Vitoria
Burgos
Palencia
Simancas
Valladolid
Segovia
Madrid
Siguença
Toledo
Ciudad Real
Soria
Tudela
Tarazona
Caragoça
Cuenca
Alcaraz
Murcia
Baeza
Ubeda
Baça
Granada
Alhama
Antequera
Almeria
Sierra Morena
M E D I T E R R A N E U M M A R E
PLUS ULTRA
IMPERIVM S.FERDINANDI

[illegible] lætitia & ſolenni proceſſione receptus ſit ab Epiſcopis & [illegible] Num. 183*
LX[illegible] Ubi exponuntur labores, quos Rex cum ſuis exantlavit in ob[illegible] Hiſpalenſi, & ratio caſtrorum ejus deſcribitur. 184
LX[illegible] Ubi [illegible]tur ratio temporis, quo Hiſpalim Rex Fernandus [illegible]; ipſiuſque urbis ac nationis Caſtellanæ ſupra alias omnes [illegible]entiæ declarantur. 185
LX[illegible] Quomodo Rex Fernandus magnis redditibus dotaverit Eccle[illegible] Hiſpalenſem, & Archiepiſcopum atque Canonicos inſti[illegible]. 187
LX[illegible] De tempore. quod Rex Fernandus impendit acquirendæ toti Andaluziæ: & quomodo mare trajicere voluerit. 211*
LX[illegible] Quomodo nobilis Rex Fernandus tempore mortis ſuæ rece[illegible] ſancta Sacramenta, cum magna humilitate & devotione: [illegible] quomodo advocatis coram ſe filiis extrema monita dede[illegible] 215
LX[illegible] Quomodo Rex Fernandus expiraverit, ſancto fine vitam [illegible]udens, & animam Deo creatori reddens. 218
LX[illegible] De planctu & ſepultura ſancti Regis. 219

Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc no[illegible]rtii, qui debellavit & obtinuit Hiſpalim ac totam Andalu[illegible], quam amiſerat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. [illegible] autem impreſſa Valliſoleti in ædibus Sebaſtiani Martinez juxta [illegible] Andreæ, abſolutaque impreſſio eſt die quarto menſis Auguſti, anno millesimo quingenteſimo quinquageſimo quinto.

[illegible] autem ad faciliorem intellectum totius ſequentis hiſtoriæ, expeditiones [illegible] Sancti complexæ, tabellam proponere geographicam earum provincia[illegible] quas ſuo imperio ille tenuit.

CAPUT I.

Alphonſi Regis Caſtellæ, qui ſancto Regi avus maternus fuit, res geſtæ & obitus.

REx Alphonſus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Toloſa, fuit filius Regis Sancii cognomine Deſiderat; & nepos Regis Alphonſi, appellati Imperatoris Hiſpaniarum. Nobilis iſte Rex Alphonſus cœpit regnare à quarto anno ætatis ſuæ *a*, & regnavit annis quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. Alienor filiam Regis Angliæ, ex qua genuit D. Henricum, qui poſt ipſum regnavit: & D. Ferdinandum *b*; & D. Berengariam, Legionenſem Reginam; & D. Alienor *c*

Ferdinandi avus maternus Alphonſus.

a
b
c

Reginam Arragoniæ; & D. Urracam, Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Conſtantiam, quæ fuit Abbatiſſa monaſterii de las Huelgas, quod Rex pater ſuus fundavit Burgis, ſicut infra dicemus.

d *inſtituter Equitum S. Iacobi,* 2 Idem nobilis Rex inſtituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cujus Caput juſſit reſidere in oppido Ucles; deditque hujus Ordinis Equitibus pro teſſera ſanguineum gladium, in memoriam victoriarum & ſanguinis Maurici per eos effuſi. Ut autem terra habitaretur defendereturque contra Mauros, deduxit colonos ſecundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ: quem tractum, una cum montibus Orejæ & caſtello Mora, aliiſque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit poſſidendum. Quia autem pater ſuus Rex Sancius Abbati Fiterienſi Ordinis Ciſtercienſis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipſam poſſeſſionem, & exaltavit Militiam iſtius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipſa Religio valde crevit & ſublimata eſt, ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

Palentinæ urbis & academiæ fundator ac monaſterii Burgenſis, 3 Proſequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea eccleſiam Cathedralem, ornans eam mitra & Epiſcopo *e*. Similiter ædificavit monaſterium de las Huelgas
e *f* Burgis; in quo poſuit monachas, nobilium filias,
f dotans ipſum multis fundis: & juxta illud erexit hoſpitale, quod ſimiliter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hiſpaniæ regnis non parum deficerant ſcientiæ, propter Mauros qui totam fere regionem occupabant; ſancto ſuo deſiderio impulſus Rex, Palentiæ conſtituit Studium univerſale, viros eruditos ac litteratos accerſens è Francia & Italia, ut ſubditis ſuis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in
g Caſtella floruit.

circa Arcos victus à Mauris 4 Poſtea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolinus nomine,

mine ex familia Almohadarum, venit cum maxima ſuorum multitudine: cui obviam proceſſit Rex cum ſuis circa *h* Arcos: ſed quia Mauri erant longe plures numero, velut locuſtæ; profligatus eſt, ægreque ac violenter a ſuis quibuſdam Equitibus extractus è campo, in quo velut miles generoſus mori decreverat; deinceps nullum ſuſcepit gaudium, priuſquam rediret ad ultionem ſumendam. Ut autem tam Equites ſuos quam reliquam omnem armigeram gentem exerceret ad pugnam; edixit ut dimitterent veſtes pretioſas & ornamenta aliaque ſuperfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim diſplicebat Deo tantus ille luxus, tam placituras expenſas factas in comparando contra Mauros belli inſtrumento. h

5 Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingreſſus eſt trans fluvium Naſar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, ſpolians & occidens plurimos Mauros. Paulo poſt venit Toletum; ibique copioſum militem colligens, cum exercitu ſuo egreſſus eſt, occupavitque *k* Calatravam atque alia oppida, donec pervenit uſque ad Puertos Muladarii *l* ſupra las Navas de Toloſa ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupato, in qua feruntur occubuiſſe uſque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Chriſtiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuſpides ferreæ lancearum ac ſagittarum, fræna equeſtria, aliaque ſimilia ingentis prælii monumenta; adeo ut militantes ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem uſi ſint, quam haſtis ſagittiſque contractis, ſicut ſcribit Archiepiſcopus Toletanus Rodericus, teſtis oculatus. Commiſſum fuit hoc prælium die lunæ XVI Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII. i k l

eosdem profligat ad Navas Tolosanas.

16 Iulii 1213.

6 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches *m* Vaños, Toloſam, & Caſtrum-Ferral, aliaque loca plurima, quæ uſque hodie remanent ſub po- m

teſtate Chriſtianorum, cum magno gloriæ ſuæ regiæ ac fidei Catholicæ incremento, tempore Apoſtolici Romani Innocentii Tertii. Poſt eum annum, divino id agente judicio, ceſſarunt pluviæ per totam Hiſpaniam, & vehemens regionibus fames incubuit propter ſiccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec ſuppetebat quod comederent, nec ab aliis præberi poterat. Quare tam Rex quam Prælati ac Nobiles largas erogarunt eleemoſynas: ſed annonæ caritas tanta erat, ut non ſolum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter ſiccitatem deerat palea & fœnum, neque in agris quidquam viroris reperiebatur.

& poſt famem publicam utcumque levatã

moritur 17 Sept. 1214.

7 Inter hæc nobilis iſte Rex Placentiam tendens infirmari cœpit in via, venitque Arevalum, & mortuus eſt anno ſuæ ætatis quinquageſimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris: ſepultuſque eſt Burgis in monaſterio de las Huelgas, quod fundarat; tantum ſui relicto deſiderio apud omnes, ut numquam oblivioni danda ſit gloria bonitatis ſuæ: imprimis autem filia ejus Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens ſeſe, ut & ipſa ad vitæ diſcrimen deducta fuerit *n*.

n

ANNOTATA.

a *Era* 1198. *inquit lib.7 cap.15 Toletanus, id eſt anno Chriſti* 1160. *&* trimus, *inquit*, ſucceſſit.

b *Si alia potiora argumenta non ſuppeterent de ætate Blancæ, quam quod hic quarta nominetur, parvi ſane id facerem: quia apparet inter filios quoque ordinem ætatis neglectum, cum* Ferdinandus *primogenitus fuerit, octo minimum annis ante* Henricum *natus, ſed patri præ mortuus an.* 1211.

c *Ita nomen hoc ſcribitur Toletano, Hiſpanice* Leonor, *quod multis* Eleenora *redditur.*

d *De tribus* Ordinibus *Militaribus*, S. Iacobi, Calatravæ *&* Alcantaræ *inſignem librum ſcripſit Franciſcus Carus de Torre, editque Madriti an.* 1629.

e *Antiquior Vrbis ac Sedis hujus inſtauratio eſt, & Regi* Sancio *patri* Aldephonſi *adſcribenda probatur ex diplomatis Regiis Era* 1175 *ſignatis, tranſlato illuc ab Oveto ant. Epiſcopatu ad hunc novum Po[illegible].*

f *Ita paſſim, quando ex Hiſpanico reddendum quid erit, Hiſpanica nomina locorum hominumque retinebimus: poſſet alias* Monaſterii *om-*

ria

[illegible]m *verti, ſcilicet ſpiritua-* *l*[illegible] *s enim* Huelgæ, *virida-* *r a &* [illegible]*mus recreationi & quieti* [illegible] *Tol tanus paſſim & ſim-* *p*[illegible]*pellat* monaſterium Re-[illegible] S. Mariæ Regalis; *de-* [illegible] *Academiæ fundatione agit* [illegible] 33 & 34: *fuit autem Or-* *d*[illegible] *ſtercienſis. Mariana Hiſpa-* *n*[illegible]*m Latina forma donans,* [illegible]*cat.*

[illegible] Academia Palentina *mul-* [illegible]*atur propter S.* Domini-[illegible] *dicatorum auctorem,* [illegible]*a prodiit. Alphonſus Gar-* [illegible] *memore an.* 1553 *opuſculum* [illegible] de Academiis Hiſpaniæ, [illegible]*am ait ab eo quo ſcribebat* [illegible]*nnus circiter* 380, *ergo circa* [illegible] 1173. *Atqui tunc nec-* [illegible]*at is* [illegible]rdinandus *erat, mul-* [illegible] *ejus filius, quem ipſe Acade-* [illegible]*torem facit, pronepotem* [illegible] *loco proavi accipiens. Quan-* [illegible]*em deſierit eſſe non addit.*

[illegible] Alarcurim *appellat Toletanus,* [illegible] *de clade hic accepta à Chri-* [illegible] *lib.* [illegible] *cap.* 29, *adſcribit eam Era* 1233, *qui nobis eſt annus* 1195.

i *Toletano* Sucaris *cap.* 36, *ubi de hujus belli apparatu.*

k *Vide hac de re lib.* 8 *cap.* 6, *& reliquam celeberrimæ pugnæ ac victoriæ hiſtoriam lege.*

l *Toletano*, Manſio in radice montis de Muradal; *Hiſpanice*, Puerto de Muladar; *eo ſcilicet ſenſu*, *quo* Portus ſiccos *gens illa appellat*, *quaſvis Anguſtias montium.*

m *Eidem* Bilche & Balnea: Ubeta *autem cum* Beatia, *vulgo* Baëza, *licet hic prius nominatæ, poſterius tamen captæ fuerunt, ut patet legenti lib.* 8 *cap.* 12.

n *Hactenus hiſtoriam* Aldephonſi IX, *ex* Roderico Toletano, *compendio ſumptam habes, ut eſt in* Chronica *noſtra: nunc ipſamet* Roderici *verba*, *id eſt totum librum octavum conſequenter accipe, capitibus nonnullis ex* Chronica *additis interpolandam; quandoquidem auctor* Chronicæ, *in iis quæ à* Roderico *accipere potuit, duntaxat interpretem egit.*

CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Caſtella, ſub Alvaro Comite & ſorore Berengaria, Sancti matre.

EO igitur jam ſepulto, filius ejus Henricus parvulus & heres à Pontificibus & Magnatibus, univerſo Clero Te Deum laudamus cantante, ad regni faſtigium elevatur. Undecim annorum erat cum regnare cœpiſſet, & duobus annis & decem menſibus regnavit. Verum poſt mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus tranſactis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis & diſcreta, & ſepulta eſt in prædicto monaſterio jux- 8

Cap. 1. *Alphonſi Regis duodennis filius Henricus,*

ta virum; & cuſtodia pueri Regis & regni gubernatio remanſit penes Berengariam Reginam, ſororem ejus. Cujus diligentia ſic apparuit, toto tempore ſui Regiminis, ut pauperes, divites, eccleſiaſtici, ſeculares, ſicut tempore Regis nobilis fuerant.in ſuis ſtatibus ſervarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, diſſidia procuraret.

ſub tutela ſororis Berengariæ

traditur ab eadem Comiti Alvaro.

9 Cum vero eſſent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundiſalvus, filii Comitis Nunii, cœperunt ad cuſtodiam Regis pueri inhiare, ut concepta odia poſſent in his quos oderant vindicare, ſicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria ſe credederat, eorum ſtudiis conſenſerunt, mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat cuſtodiæ Regis pueri deputatus. Hic promiſſa ſibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata *a*, Regi ſuaſit ut ad Comitis Alvari cuſtodiam ſe transferret Quod cum ſolers Regina Berengaria percepiſſet, animo gratanti conceſſit. ſed timens inſolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut ſine ipſius Reginæ conſilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram moverent, nec mulctam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominium in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut ſi contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur.

a

Accepta ejus & prorum fide;

10 Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in ſui cuſtodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus ſupradictis. Qui cum Gondiſalvo Roderici & fratribus ſuis, tunc ſibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Eccleſias ancillare, & decimarum tertias, quæ ad eccleſiarum fabricas pertinebant, cœpit

perſimiliter inficare. (Sed excommunicatus à Rodedrico Toletano Decano (qui vices Archiepiſcopi tunc gerebat) coactus fuit reſtituere, & jurare *b* ne de cetero inquietaret & eccleſiarum homines, qui privilegio vel regalium immunitate gaudebant, cœpit exactionibus ſubjugare. *ille vero eccleſias & nobiles vexans,* b

11 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam celebraſſet Magnates alii, Lupus Didacus *c* de Pharo, Gonſalvus Roderici & fratres, Rodericus Roderici & Alvarus Didaci de Çamberis, Alphonſus Telli de Meneſes & alii nobiles, Regni exterminio condolentes, cuperentque tantis cladibus obviare: & Reginæ Berengariæ prudentiam adeuntes, humiliter ſupplicarunt, ut regni miſeriis condoleret. Comes autem Alvarus cœpit Reginam nobilem infeſtare, adeo ut ea, quæ ſibi pater ſuus dederat, occuparet; & ei etiam [illegible] demandavit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum ſorore ſua Alienor, quæ fuit poſtea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in caſtrum Gonſalvi Roderici, quod Aptellum dicitur; ſe recepit, ibique deguit uſque ad mortem fratris. Sed prædicti Magnates, tamquam naturali Dominæ fideliter adhærentes, Regi parvo fidelitatis debitum in omnibus ſervaverunt. Ceterum prædictæ Reginæ ſolers induſtria, omnia ſic provide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis Alvari inſolentias refrænaret, & jura ſua Regi parvo conſervaret.

CAP. 11 c *ideoque in Comitis accuſatur, contra Reginam inſurgit;*

12 Verumtamen Rex tenellus intentionem Comitis [illegible] jam ſentiret, libenter volebat ad ſororem ſuam ſe transferre. Sed Comes Alvarus per ſuos complices ita cavit, quod Rex puer quod volebat non potuit effectui mancipare. Nam Comes callide cogitavit uxorem ex Portugallia ſibi dare, qua [illegible] pollet puerum in ſuo beneplacito retinere. Sed in contrarium res evenit: nam cum Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxiſſet, & puer non eſſet *Regem impuberem uxori jungit.*

in ætate nubili, remanſit Domina conjugali commercio defraudata: & quia ſe conſanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium ſeparatum: & poſt, ut fertur, inter ſe & Dominam voluit Comes Alvarus connubium procurare: ſed ipſa, cum eſſet pudica *d*, verbum reſpuit indignanter.

Cap. 111 magnam colligit factionem;

13 Poſt Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum ſuis complicibus, & cum Rege Extrema-Durii peragravit, Majorum animos ſibi concilians, ut eorum favore poſſet aliis imperare, & habentium divitias exhaurire; & inde ſe tranſtulit ultra Serram. Et cum veniſſet Maquedam, quæ eſt oppidum in diœceſi Toletana, Regina nobilis miſit nuntium de fratris ſtatu clanculo percunctari: erat enim ſolicita, eo quod à Comite Alvaro negligentius ſervabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperiſſet fecit ſibi litteras impoſturæ, & falſo ſigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis ſcribebat aliquibus, de conſilio Magnatum *e* de campis, ut cum toxico ſibi miſſo fratri ſuo exitiale poculum propinarent, ut ſic puerum ad ſororis odium gravius provocarent: & hominem continuo ſuſpenderunt.

conatus Regem alienare à Sorore,

14 Sed cum labia malignorum ſibi velut ebria mentiantur, qui Suſannam à falſo teſtimonio liberavit, Reginam nobilem & innocentem ab impoſturæ mendacio liberam declaravit: & ut in ſui mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis aſſertio omnium ſine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem; deteſtans maledictis & conviciis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti ſuperbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit ſubſannatio populi contra eum, ut cogeretur recedere à partibus diœceſis Toletanæ: & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis Rodericus *g* Gondeſalvi de Valle-viridi, qui beneplacitum

refutatur à populo.

rum Regis pueri jam habebat, ut ad ſororem ſuam ipſo Comite Alvaro ſe transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperiſſet; ex improviſo aſſumptis militibus ſupervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem. h

10 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia exciperet, fautoribus Reginæ nobilis movit guerram; & aſſumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in ſequenti Quadrageſima pervenerunt: & Paſchate Reſurrectionis Dominicæ celebrato, cum militibus Caſtellanis & de Extremis-Dorii *i* Vallem *k* [illegible]ariam vaſtaverunt, & domos Magnatum qui Reginæ favebant hoſtiliter diſſiparunt. Deinde in caſtro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obſederunt. Sed cum Gonſalvus Rodericii & fratres ejus & Alphonſus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præſentiam reverentes, noluerunt obſeſſo ferre in [illegible] ſuccurſum: ſed ipſe Suerius Tellii Regi petenti protinus caſtrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis plurima devaſtavit, & apud [illegible] per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcor contra Alphonſum Tellii properavit: & quidam milites ex agmine præcurrentes, extra munitionem Alphonſum Tellii repererunt: & occiſis equis & armis ipſum etiam vulnerarunt, & vix ereptus in municipio ſe recepit: ubi per aliquot dies obſeſſus, viriliter ſe defendit.

Regis tranſitum ad ſororem impedit:

i

k

l

arma contra ipſam movet:

11 Ab obſidione vero Comes recedens Palentiam divertit. Regina autem & ſui Nobiles in Aptello & caſtro *m* Ciſinario morabantur, & neſciebant quid agerent: eo quod in exercitum Rege præſente non poterant inſilire, nec illatas injurias ſuſtinere. Unde communiter decreverunt Regi reſtituere terram ſuam & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum eſt, variis incurſionibus vaſtaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam adveniſſet; voluit eum in domo Epiſcopi hoſpitari, & res eccleſiæ

Cap. IV *qui mortuo puero Rege,*

ſilium accerſit. cleſiæ ut hoſtem conſumere & devaſtare. Quadam autem die, cum Rex puer inſtaret ludicris cum coætaneis Domicellis, minus provide cuſtoditus; Domicellus quidam, è turri caſu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit: ex quo ictu poſt dies paucos fuit mors lugubris ſubſecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgaſſet, Regina ſapiens miſit Lupum Didaci & Gondiſalvum Roderici Magnates pro filio ſuo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri * ſumpſerunt & Regi Legionis cauſam aliam ſuadentes, cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt. *an ſuppreſſerũt?*

ANNOTATA.

a *Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus)* Tablada quod eſt in Cerracco: *ſed forte legendum* Tablada; *quo nomine etiam plantiſes infra Hiſpalim nominabitur num* 80: *in confiniis autem veteris Caſtellæ ac novæ reperio notatos* Montes Tabladæ, *unde colligo fuiſſe hujus nominis oppidum.*

b *In notis ad Hiſtoriam Roderici Toletani, editionis Francofurtenſis pag.* 161, *proferuntur charta duo* Henrici *ſcilicet Regis pueri & tutoris* Alvari, *apud Soriam* 15 *Febr. Era* 1254, *nobis* 1216, *quibus uterque, Comes vero etiam ſub juramento & multo prolixius, abdicat tertias Eccleſiarum.*

c *Vulgariter* de Haro, *quomodo* Hurtado *pro* Furtado, Herrera *pro* Ferrera, Hernando *pro* Fernando, *aliaq; infinita paulatim invaluerunt, mutato F in H, tam in verbis quam in nominibus adjectivis ſubſtantivisque.*

d *Vitam hujus* Mafaldæ, *ut Sanctæ, dedimus in Appendice primi Tomi ad diem* 1 *Maji, ubi & Virginis titulum ei vindicavimus, & conſanguinitatem explicuimus qua ipſam inter & Henricum erat, vixit autem deinceps Aroca in Luſitania, in fundato à ſe Virginum Ciſtercienſium monaſterio, ibique colitur, defuncta an.* 125[illegible]

e Magnates de campo, *eos dicere videtur, qui dimiſſa Curia ad ſuos ſe fundos receperant.* Reginæ [illegible] Alvarum *adhærentes.*

f Opta, *vulgo* Huete *vel* Guete, *inter Toletum & Concham*, [illegible] *quam iſti vocamus: in tabulis* Alcazar de Guete.

g *Chronica*, Ruy Gonzalez de Valverde.

h Alarcon, *veteribus* Ilerco, *ad Sucarim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.*

i Extrema-Durii *Vulgo* Eſtremadura, *inter Caſtellam & Portugalliam flumine Durio inter*[illegible] *quod vero porro extenditur ad mare ſecundum eumdem fluvium*, Extremadura Portugallica *nuncupatur ab aliquibus.*

k Vallis-triticaria, *vulgo*, Val de trigueros.

l Mons-alacer, *vulgo* Mont-alegre: Carrionem *vero eſſe credo, quæ hodie adhuc dicitur* Carrion de los Conde, *inter Burgos & Legionem. Cetera loca ubi ſita ſint, Hiſpanis permitto quærere.*

m *Male impreſſum* Cinſarium, *vulgo* Çaſtro Ciſneros.

ÇA-

CAPVT III.

Regnum Caſtellæ à matre Berengaria filio traditur, fruſtra obnitente Comite Alvaro a. a

Fieri poteſt ut circa hanc ſucceſſionem lectori 17
naſcatur dubium, quod expedit prius brevi- *Mater Ferdinandi Berengaria,*
ter abſolvi quam porro progrediar. Dubium
autem tale eſt. Quandoquidem D. Berengaria de jure erat heres Caſtellæ, mortuo fratre Henrico, quare opus habuit ſecreto accerſere filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; maxime cum haberet maritum viventem, Alphonſum ſcilicet Regem Legionenſem; ipſa autem ſuccedente in regnum Caſtellæ, ſimul cum ea videbatur ſuccedere maritus ejus. Præterea non abſque ratione interrogabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Caſtella, & non potius apud maritum Regem? Ratio *poſt ſuſceptos ex Alphonſo Rege Legion. liberos ſeparata,*
utriuſque rei hæc eſt, quod matrimonium inter D. Berengariam & Regem Legionenſem Alphonſum coaluerit cauſa pacis & concordiæ conciliandæ: gravia enim extiterant bella inter patrem Berengariæ & Regem Legionis; & Magnates Caſtellæ, præcidere volentes curſum damnorum ex ejuſmodi bellis provenientium, ac Reges inter ſe conciliare, utrumque crediderunt per ejuſmodi nuptias obtineri poſſe; non conſiderantes quam arcta conſanguinitate jungerentur inter ſe Berengaria & *b* Alphonſus, ex quibus prognatus eſt D. Ferdinandus, præſentis hiſtoriæ argumentum. Pontifex autem conjugium iſtud irritum eſſe declarans, ſejunxit eos: ideoque Rex Alphonſus aliam *c* uxorem duxit; Regina autem Berengaria rediit in Caſtellam, atque poſt mortem patris manſit apud Regem fratrem ſuum D. Henricum, paterni Regni hæredem. Hoc prænotato ad hiſtoriam regredior. b c

18 Mor-

a ſua recipit filium ex ejus poteſtate,

18 Mortuo ergo, ſicut dictum eſt, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accerſivit filium ſuum Ferdinandum: Mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonſalvam Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alphonſum veniſſent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, ſicuti præſcriptum eis erat; alia omnia & quæ ipſi grata fore ſciebant locuti cum Alphonſo, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, ſupplicarunt ei, ut daret licentiam Infanti D. Ferdinando eundi ſecum ad viſendam D. Berengariam matrem ſuam, quæ magno illius deſiderio tenebatur; promittebant autem, quod poſt mutuum filii matriſque congreſſum reducturi eum ſalvum eſſent. Adeo autem gratam habuit Rex Alphonſus ſupplicationem duorum iſtorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concefferit. Alacres ergo cum Infante regreſſi Aptillum, eumdem adduxerunt ad Reginam matrem.

& Alvaro parere recuſanti opponit,

19 Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in caſtrum quod Tarecum dicitur celaretur: ſed quia res non potuit occultari, ſoror ejus Regina, funeſtis rumoribus concitata, Palentiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tellio Epiſcopo civitatis cum proceſſione ſolenniter ſunt recepti, & inde ad caſtrum, quod Doniæ dicitur procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, ſed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, niſi Infans Ferdinandus Rex futurus ſuæ cuſtodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus conſenſerunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & conſilio habito ad Extrema-Dorii proceſſerunt: & cum veniſſet ad

cum eoque Vallis-oletū accedit.

d villam quæ Cauca *d* dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, ſed ad aldeam quamdam quæ S. Juſtus dicitur ſeceſſerunt, & ibidem nuntios receperunt,

runt, ne Secobiam vel Abulam vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

20 Nuntiatum eſt etiam quod Sancius Ferdinandi, frater Regis Legionenſis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius ſuus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierunt. Cum autem audiſſet Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, miſit nuntios, qui eis fidelitatis debitum ſuaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audiſſent, venire ad Reginam nobilem continuo conſenſerunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter conveniſſent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Caſtellani, communi conſenſu regnum Caſtellæ, fidelitate debita, Reginæ nobili obtulerunt. Ipſi enim decedentibus filiis, cum eſſet inter filias primogenita, regni ſucceſſio debebatur: & hoc ipſum patris privilegio *e* probatur, quod in armario Burgenſis Eccleſiæ ſervabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. CAP. V *ubi in Comitiis Regina declarata,* c

21 Ipſa autem, intra fines pudicitiæ & modeſtiæ ſupra omnes mundi Dominas ſe coarctans, regnum ſibi noluit retinere; ſed extra portam Vallis-oleti educta multitudine Extremorum-Dorii & Caſtellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum anguſtia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad eccleſiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni ſolium ſublimatur, anno ætatis ſuæ decimo octavo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et ſic honore regio ad regale palatium eſt reductus. *Regnum tradit filio,*

22 Cum autem audiſſet Regina nobilis, Alphonſum

f ſuum Regem Legionenſem ad villam quæ Ayroum *f* dicitur advenisse; modeſtiæ ſuæ inſiſtens pudori, per Mauritium Burgenſem & Dominicum Abulenſem Epiſcopum humiliter ſupplicavit, ut ſe ab inquietatione filii temperaret. Sed ipſe Rex elatus ſuperbia, quam cordi ejus Comes Alvarus inſtillarat, ſupplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio in-*g* hiabat. Imo tranſivit Piſoricam *g* & venit Lacunam; ubi cum diebus aliquot permanſiſſet, direxit faciem contra Burgos: & cum loca plurima & domos Militum devaſtaſſet, & alias incendio concremaſſet, ad villam quæ Arcus dicitur ſupervenit, ſperans civitatem Burgenſem ſe capturum. Sed cum audiſſet in eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congregatos, fruſtratus ſpe vacua & inani, contra conſiliarios indignatus, in terram ſuam propere remeavit.

f fruſtra obtinuerit Alphonſo Legionenſi.

CAP. VI *Recipit & ſepelit corpus Henrici Regis.*

23 Regina autem in Regem filio ſublimato, dum hæc fierent, Palentiæ morabatur: & ibi venerunt ad eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremorum-Dorii Milites copioſi, Conciliorum ſuorum ſervitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices, Tellium Palentinum & Mauritium Burgenſem miſit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reciperent, cum ſuis parentibus tumulandum; præſertim cum & hoc ipſum Comes Alvarus jam mandaſſet. Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam redierunt: & inde Rex novus, cum matre ſua Regina nobili, ad caſtrum quod Munio dicitur advenerunt. Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem Henricum Regem in ſarcophago nobiliter præparato detulit ad monaſterium prope Burgos, & ibidem juxta fratrem ſuum, Ferdinandum Infantem, cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter ſe-*h* pelivit. Inde vero Regina, veniens *h* Munionem, invenit caſtrum à Rege Ferdinando & ſuis fidelibus occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Poſt hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Alvarus deti-

[de]tinebat, cùm Burgenſi *i* Concilio procedentes, invaſas, fortiter occuparunt, & rebellantes Milites vi ceperunt. *& oppida quædam Alvaro eripit,* i

24 Inde ad urbem Burgenſem redeuntes, à Pontifice Clero & Populo honorificè & proceſſionaliter ſunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati [illegible]bus in Dominæ naturalis dominio remanſerunt *. Verum quia, perturbatione hujuſmodi obſiſtente, Regales reditus ad ſtipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus diſpenſarat, ad argenti & auri & gemmarum donaria miſit manum: & quæque ex talibus reſervarat, in auxilium filii liberaliter erogavit: & de conſilio Magnatum qui ſecum aderant, ad partes Belli-forami *k*, Anagari, & Najaræ proceſſerunt: & receptis villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reverſi: Munitiones enim quas Comes Gonſalus Nunii detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudine expugnare.

Cap. VII. gaza ſua ad belli ſumptus diſtrahenda. k

ANNOTATA.

a *Initium hujus Capitis, uſque ad num. 24, accipientes ex* Chronica, *[illegible]ponimus textus* Roderici.

b [Fer]dinandus, *Rex Caſtellæ filius S[ancii], avus* Berengariæ, *&* Alphonſus *Rex Legionis, filius* Ferdinandi, *maritus ejuſdem* Berengariæ, *communem habebant avum,* ſcilicet Alphonſum, *qui (ut ſcribit* Rode[ric]us *lib. 7 cap. 7) cum fratrem ſuum* Ranimirum *Arragoniæ Regem coegiſſet ſibi clientelam profiteri,* impoſuit ſibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator: *morient autem regna diviſit in filios,* Sancium *&* Ferdinandum *prædictos; atque ita* Berengaria *avi ſui conſobrinum* Alphonſum Legionenſem *conjungebat ſo[lum] terti[o] [illegible] gradu conſanguinitatis [illegible] excuſabiles videri poſſent, [illegible] [illegible] bonum tam grande,* *quantum fuit duorum regnorum ſecuta pacificatio, cenſuerunt impedimento adeo remoto prævalere; quia licet Pontificum Romanorum* Clementis III, *&* Cœleſtini *item* III, *rigorem experti procurando divortium propter conſanguinitatem in ſecundo; iis mortuis fortaſſe ſperabant clementiorem ſucceſſorem in gradu minus propinquo futurum. Sed ſua eos ſpes fefellit: nam, uti Rogerius Hovedenus ſcribit ad annum* 1198 *in fine*, Defuncto Cæleſtino Innocentius Papa III ſubſtitutus, iterum ſuſpendit Aldephonſum Regem de S. Jacobo, & totam terram ſuam à celebratione divini Officii, propter uxorem ſuam filiam Regis Caſtellæ: erant enim conſanguinei in tertio gradu. Et licet Rex ille de S. Jacobo obtuliſſet D. Papæ & Cardinalibus viginti

Conſanguinitas cauſa impera[ti] divortii inter Berengariam & Alphonſum Legion.

STEMMA GENEALOGICVM

Regum Caſtellæ, Legionis, & Luſitaniæ.

Caſt. Leg. Alfonſus VI. filius Ferdinandi I. *Luſit.*

Raymundus — Vrraca — *Alfonſus* VII Sancia — *Henricus*
Com. Barcin. | *R. Aragoniæ.* | *Com. Portug.*
Alfonſus VIII Imper. Hiſp. Alfonſus I Rex.

Sancius III. *Caſt.* Ferdin. II. *Leg.* — Vrraca. Sancius I.

Alfon. IX *Caſt.* Alfonſus *Leg.* — Taraſia. Alfonſus II. Mafalda.
Sponſa Henrici R. Caſt.

Henricus. Berengaria. Blanca-*Lud.* VIII *R. Franc.*

S. Ferdinandus III C. & L. S. Lud. IX R. Fr. Sancia, Dulcia

VIdes hic quomodo ab Alfonſo VI, *filio* Ferdinandi Magni, *procedant, hinc quidem Reges Caſtellæ ac Legionis per* Urracam, *ex primis cum* Raymundo Comite Barcironenſi *nuptiis (nihil enim huc faciunt ſecundæ nuptiæ cum* Alfonſo Aragonio, *niſi quatenus ex tali cauſa is inter Caſtellæ Reges numeratur* VII) *inde vero Reges Luſitaniæ per* Sanciam, *Henrico Comiti Portugalliæ conjunctam. Vides præterea, quomodo* Henricus *puer* Mafaldam *Luſitanam in quinto duntaxat gradu,* Alfonſus *vero* Legionenſis Taraſiam *Luſitanam in ſecundo,* Berengariam *Caſtellanam in tertio gradu contingebat: atque hac ratione commodiſſime correctum manet, quidquid vel hic erratum eſt in Annot.* b, *vel ad* 2 *Maji ante Vitam B. Mafaldæ num.* 5, *confundente ſe memoria inter tot ſimilia Regum conſanguineorum nomina. Romanorum autem Pontificum ſeveritas in dirimendis eorum conjugiis, abſque Apoſtolicæ Sedis diſpenſatione initis, neglectum potius illius petendæ vindicabat, quam indicabat nullo unquam caſu eam poſſe concedi. Habemus enim pro hoc ipſo tempore evidens teſtimonium in contrarium, apud tunc viventem Continuatorem Ottonis Friſingenſis, dictum Ottonem à S. Blaſio, pro anno* 1209, *quo* Innocentius III *ad tollendum Imperii ſchiſma, non ſolum indulſit, ſed etiam præcepit*

* Ot-

CAPUT IV.

Victoria de Alvaro rebelli relata; ejuſque ac fratris infelix exitus.

DUm Rex & Regina nobilis eſſent Burgis, 25
Comes Alvarus, cum fratribus & complici-
bus, per Aggerem-Alliorum *a* & Quinta- a
nam-Fortunii tranſierunt; & in Belli-fo- *Regi ſe*
ramine hoſtiliter irruentes, nec ætati nec *opponens Alvarus,*
ſexui pepercerunt, ſed cuncta cæde & incendio con-
ſumpſerunt: quod ceſſit novo Regi & Reginæ nobili
in amaritudinem & dolorem. Et hac vaſtatione per-
acta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus
cum matre Regina nobili & ſuis Magnatibus à Burgis
Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Palen-
tiola *b* dicitur, perveniſſent; Comes Ferdinandus in b
ripella vallis *c* Guiariæ aciebus diſpoſitis ſubſiſtebat. c
Comes Alvarus cum ſuis militibus Ferrariolam ſe re-
cepit. Et quarta feria *d* quatuor-Temporum menſis d
Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis *temereque*
ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertranſirent; col- *ad explo-*
lateralem aciem cum Alphonſo Tellii & Suerio Tellii *randum e-*
ſeparavit, ne agmen exercitus tranſeuntis à Militibus *greſſus,*
Comitis læderetur.

26 Et cum Comes Alvarus extra villam cum ali-
quibus Militibus reſediſſet, in villam ceteris intromiſ-
ſis, ut poſſet exercitum contemplari, rem inſit cum
paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Al-
phonſus Tellii & Suerius Tellii & Alvarus Roderici,
& quidam alii eum eminus agnoviſſent, contra eum
equorum impetu proceſſerunt: & videns multitudi-
nem præminere, jam exanimis, quamvis ſuperbus,
recolligere ſeſe cœpit. Sed cum prædicti Milites adve- *vivus capi-*
niſſent, Comes Alvarus de equo deſcendit, & jacens *tur*
in terra clypeo ſe obtexit. Sed illi manibus eum

 tra-

trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivis Regi & nobili Reginæ præſentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominæ ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc proſtratus, ſuorum Militum & Fratrum intuentium auxilio deſtitutus, capitur inglorius & confuſus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum inſtitit actioni, quod inimicum ſuum & regni & filii ſibi tradidit tam facili captione.

Cap. VIII *cumque ſe redemiſſet uſurpatis cedendo.*

27 Videntes igitur cuncti qui ad erant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis cuſtoditus. Cumque ibidem de compoſitione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus reſtitueret caſtra omnia quæ tenebat, ſcilicet Cannetum & Alarconnem, Amajam & Tareçum-Cæſareum & Villam-francam, Turrim Belli-foraminis, Anagarum & Pandicurgum *e*: & his deditis ſolveretur. Caſtrum Xeriz *f* & Orzejonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captionem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem ſequi, donec ea ſuæ potentiæ ſubjugaret. Comes autem Alvarus Gundiſalvo Roderici fuit commiſſus, donec compleret ſuperius prænotata.

e
f

28 Rex autem duxit exercitum verſus Caſtrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione reſtituit Caſtrum & Orſejonem, ut ejus vaſallus fieret, & ab eo ut vaſallus proprius caſtra teneret. His peractis, Domino diſponente, quievit perturbatio novi Regis: & ſex menſium ſpatio fuit ſeditio ſic ſedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus ſuſceptus ab omnibus cœpit ubique juriſdictionem Regiam exercere.

29 Poſt

29 Poſt hæc autem Comites, videntes in regno *Cap. ix*
potentiæ ſuæ gloriam minoratam, imo potius an- *ac Legionem fugiſſet,*
nullatam, in Valle-Juniperi *g* territorii Palentini, g
cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis *h* h
Gotthiçis exercere: ſed Rex Ferdinandus, cum Regina
nobili matre ſua & aliqua parte Magnatum, venit ad
Aggerem-fumorum *i* & Medinam de Rivo-ſicco, & i
ſic Comitum inſolentiæ pro parte maxima ceſſave-
runt. Sed videntes Comites in Valle-juniperi non
poſſe reſiſtere, Regis Legionenſis dominio ſe dede-
runt; & ut moveret guerram filio, ſuaſerunt. Cum-
que utrimque exercitus conveniſſent, & quidam
Nobiles ex Caſtella verſus partes Salmanticæ intra-
viſſent, videntes Regem Legionis ſibi cum ſuo exer-
çitu occurrentem, in aldea *k* Medinæ del Campo, k
quæ Caſtellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex *bellumque*
Legionenſis eos inibi obſediſſet, & Comes Alvarus *reſuſcitaſſet, moriturs*
cœpiſſet caligis ferreis calceari, percuſſus à Domino
cœpit graviſſime infirmari: & firmata treuga inter
patrem & filium ab invicem diſceſſerunt. Comes
autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus,
Taurum ſemianimis eſt delatus: ubi mortis anxieta-
te coactus, Militiæ S. Jacobi ſeſe dedit, & ibidem
vitam finivit, & Ucleſii eſt ſepultus.

30 Et poſt modicum temporis Comes Ferdinan- *uti & frater ejus Marocci.*
dus frater ejus, cujus non ut voluit in regno Caſtel-
læ deſideria provenerunt, in Africam transfretavit,
& ab Amira *l* Momenino ſuſceptis muneribus varia l
jactitavit. Et dum ibi longa mora, ut moris eſt *m* A- m
rabum, traheretur, eum contigit infirmari: & fecit
ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, ſe
transferri: vicus enim à Chriſtianis dumtaxat inco-
lis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo
interitum imminere; à Gondiſalvo Fatre Hoſpitalis,
qui Innocentii Papæ III familiaris extiterat, ſuſcepit
habitum Hoſpitalis; & univerſæ carnis viam ingreſ-
ſus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Ho-

 ſpitalis.

n ſpitalis, qui Pons-Fiterii *n* dicitur, in diœceſi Palentinenſi, in ſarcophago eſt delatus: & ibidem ab uxore ſua Comitiſſa Majore, & filiis ſuis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis eſt ſepultus.

ANNOTATA.

a Agger-alliorum, *&* Quintana-Fortunii; *in vulgari*, Otcrdajo, Quintana, y Fortunio, *ut videatur tria loca ponere.*

b Palenticola, *in eodem vulgari (per aliquem forſan errorem)* Herrera: *quod nomen mox iterum ponitur pro* Ferrariola.

c *Vulgariter* Ribera de la val de Grajera.

d *Annus* 1217 *litteram habuit Dominicalem* G. *proinde hac quarta feria incidit in diem* 19 *Septembris.*

e *Eadem loca in vulgari ſic nominantur*, Cañete, Alarcon, Tariego, Cicafeo, Villa francadi monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Najara: *omittitur autem* Pandicurgum.

f *Ibidem* Caſtro Xeriz y Monzon, *quod ultimum valde diſcrepat.*

g Vallis-juniperi, *vulgo*, Val de pero.

h Campos-Gothicos *ignoravit interpres, ideoque ſimpliciter vertit*, terras, *ſeu* agros.

i Agger fumorum & Medina de Rivo-ſicco, *vulgo*, Tor de humos y Medina di Ruyſeco; *horum locorum ultimus locus abeſt Palentia ad Occaſum circiter* 7 *leucis, unde de ſitu aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis ſit conjectura, cum in confinijs Regni Legionenſis fuiſſe.*

k Aldea *Hiſpanis* Villam *ſeu* Burgum *denotat: eſt autem* Medina del Campo *media inter Valliſoletum & Salmanticam via.*

l Amiras *Saracenis & Mauris Dux ſeu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, paſſim vocatur ab hiſtoricis* Miramolinus: *quod tamen non eſt proprium ſed appellativum nomen, ſummi Saracenorum Principis, & Latine redditur* Imperator fidelium. *Vide Cangium in Gloſſario.*

m *Interpres vulgaris*, inter multas delicias.

n *Idem*, Puente di Fitero en la ribera de Piſuerga: *qui fluvius, nunc Legionenſis & Caſtellani regni limes, ſupra Caſtrum Melgar exoriens, à Septentrione procurrit in Auſtrum, atque infra Septimancam Durio ſe immergit.*

CA.

CAPUT V.

Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi: repreſſi ſeditioſi.

ADverſariis itaque ſic à Domino judicatis, 31
Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifi- *Cap. v Petita à*
ce & quiete, Regina nobili omnia diſpo- *Frederico*
nente: quæ adeo ſolicite filium educavit, *Imp. Beatrix*
ut regnum & patriam juxta morem avi ſui
nobilis Alphonſi in pace & modeſtia gubernaret, uſque ad vigeſimum quintum *a* filii ſui annum. Sed quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extraordinariis petulantiis traheretur; mater ſua, quæ ſemper voluit eum ab illicitis cuſtodire, procuravit ei uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi *b* in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ *c* Iſac Conſtantinopolitani Imperatoris: quæ fuit optima, pulchra, ſapiens, & pudica. Miſſique pro ea nuntii, Mauritius Burgenſis Epiſcopus, vir laudabilis & diſcretus; Petrus Abbas S. Petri de Aſlantia, Rodericus Abbas de Rivo-ſicco, Petrus Odoarii Prior Hoſpitalis, ad Fredericum *d* Romanorum Regem, ſub cujus cuſtodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia acceſſerunt; ab ipſo Rege honorabiliter ſunt recepti. Cumque legationis cauſam, ut injunctum fuerat, explicaſſent; prædicti nuntii expectarunt.

[a] [b] [c] [d]

32 Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem electus, conſobrinam ſuam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compoſitam & prudentem, Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu nobili, deſtinavit. Et cum Pariſios adveniſſent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallis præſidebat, eam honeſte recepit, per terram ſuam honorifice dans ducem; ad regnum Caſtellæ felici itinere perve- *impetrataque,*

pervenerunt, & Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religioſorum & ſecularium Magnatum & Dominarum, ultra Burgum qui Victoria *e* dicitur, occurrit nobili Domicellæ; & Burgis exinde venientes invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo decuit receptavit, & tertia die *f* ante feſtum S. Andreæ, in regali monaſterio prope Burgis celebrata Miſſa à venerabili Mauritio Burgenſi Epiſcopo, & armis militaribus benedictis, ipſe Rex ſuſcepto gladio ab altari manu propria ſe accinxit cingulo militari: & mater ſua Regina nobilis enſis cingulum deaccinxit.

e Ferdinando conjungitur

f

in feſto S. Andreæ.

33 Tertia die, in feſto ſcilicet S. Andreæ, Beatricem dulciſſimam Domicellam duxit ſolenniter & legitime in uxorem, Miſſam venerabili Mauritio in Cathedrali eccleſia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente: & fuit ibi Curia nobiliſſima celebrata, aſſiſtentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

g

CAP. XI *Rex compeſcit inſolentiam Roderici de Camberis.*

34 Poſt modicum vero temporis, propter injurias quas Rodericus Didaci de *g* Camberis in terra ſibi credita exercebat, licet eſſet Cruce ſignatus in ſubſidium Terræ-ſanctæ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens ſatisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam adveniſſet, cum naturaliter iræ inconſtantia duceretur, à falſis amicis ſuaſus, inviſo & inſalutato Rege receſſit. Rex autem pro hujuſmodi indignatus, abſtulit ei Terram ſuam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet reſtituere munitiones, tandem reſtituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam ſuſcepiſſet, tunc demum reddidit caſtra Regi.

h

35 Anno poſtea iterum revoluto, Gonſalus Petri Dominus Molinæ *h*, conſilio Comitis Gondiſalvi, cœpit contra Regem minus provide rebellare, &

partem

partem Reginæ, Molinæ vicinam, rapinis & vaſtationibus moleſtare. Cumque monitus nec deſiſteret nec ſatisfacere voluiſſet, Rex Ferdinandus ſuper eum exercitum congregavit. Sed ſuperveniente nobili Regina Berengaria matre ſua, cum Rex non poſſet caſtrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactionibus Rex ſoluto exercitu à Molina receſſit, & diebus aliquot interpoſitis Comes Gundiſalvus Nunii, qui ad Arabes ſe tranſtulerat; cum à Rege Caſtellæ beneficia non poſſet aſſequi ut optabat, iterum ſe reſtituit Agarenis: & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ Beatia dicitur infirmitate graviſſima contigit ipſum mori: & delatus a ſuis ſepultus eſt in *i* Cephinis, ubi habent oratorium Fratres Templi. *item alium ſibi rebellem:* i

36 Suſcepit autem Rex Ferdinandus ex uxore ſua gratiſſima Beatrice filios hic notatos, Alphonſum primogenitum, Fredericum, Ferdinandũ, Henricum, Philippum *k*, qui oblatus à Domina Berengaria, Regina nobili avia ſua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejuſdem Pontificis ad titulum Eccleſiæ Toletanæ in ſortem Domini eſt vocatus: & in continenti idem Pontifex Præbendam & alia Beneficia in prædicta Eccleſia aſſignavit. Habuit alios filios, Sancium *l*, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonſura Pſalmiſtæ officium eſt adeptus, Præbendam & Beneficium in Toletana Eccleſia eſt conſecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ deceſſit parvula; & Berengariam quæ in Regali monaſterio degit, Virgo Domino conſecrata. CAP. XII *octo liberos ex uxore ſuſcipit:* k l

37 Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Chriſtianorum injuriis alienum, militiæ ſuæ primitias voluit Domino dedicare; & Treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari: ſed exercitu congregato, aſſiſtentibus ſibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni ſui, per *procedit contra Mauros ſemel,*

 Beatiam

m Beatiam & *m* Ubetam vaſtationes exercens, aggreſ-
n ſus eſt *n* Caſeatam: & captis & interfectis multis
millibus Saracenorum, quia caſtrum variis impu-
iterum. gnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex
autem Caſeata, ut diximus, occupata, per ripam
o Bætis magni fluminis ad partes pervenit *o* Giennii:
& deſtructis quibuſdam munitionibus & urgente in-
ſtantia hiemali ad propria eſt reverſus. Poſt hæc au-
tem iterum exercitum congregavit, & tradente eas
ſibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps nobi-
p lis, filius *p* Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit Bea-
q r tiam, *q* Andujarum atque *r* Martos; & caſtrum iſtud
tertio. nobiliſſimum dedit Fratribus Calatravæ. Et deſtru-
ctis aliis caſtris & municipiis, ad ſua feliciter eſt re-
verſus.

38 Et tertio ingreſſus terram Arabum, cepit Se-
s vioth *s*, Xoparum & Garticz, & bellatoribus obfirma-
vit *s* aliiſque vaſtationibus peractis, ad urbem rever-
ſus eſt Toletanam. Eo tempore erat in Hiſpaniis
t Legatus Romanæ Eccleſiæ, Joannes *t* de Abbatis-
villa, quę eſt in Comitatu Pontivi, Sabinenſis Epiſco-
pus Cardinalis, vir bonus, ſapiens, litteratus: qui
quarto. celebratis in ſingulis regnis Conciliis, poſtquam mo-
nita ſalutis propoſuit, ad Sedem Apoſtolicam eſt re-
verſus, tribus annis legationis expletis. Poſt hæc
iterum Rex Ferdinandus terram Arabum eſt ingreſ-
v ſus, & cepit Eznatoraph, *v* Turrim de Albet, S. Ste-
phanum, & Chorlanam. Et alia vice duxit exercitum
per Giennium circa feſtum S. Joannis, quod propter
ſui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde pro-
x cedens cepit *x* Pegum: & captis incolis & occiſis
quinto. munitionem funditus deſolavit. Et veniens ad op-
y pidum quod *y* Alhama dicitur, captis habitatoribus
& occiſis, locum deſtructione ſimili diſſipavit. Poſt
quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac ex-
peditione non interfuit Rodericus Pontifex Toleta-
nus, qui Guadalphajarę remanſerat, febris acumine
fati-

Gaſp Bouttats. fecit Antverp:

[illegible]gatus, ubi finis periculum vix evaſit. Sed miſit eum exercitu Dominum Capellanum ſuum, virum venerabilem Epiſcopum z Placentinenſem: qui in z exercitu loco ejus Pontificalia exerceret.

39 Et procedens iterum contra Mauros obſedit Capellam, caſtrum munitiſſimum in diœceſi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam eſt reverſus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiſcopus Rodericus in fundamento eccleſiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ tempore Arabum adhuc ſtabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non ſine grandi admiratione hominum exaltatur a*. a*

Cap. XIII Novam Toleti Cathedralem ædificat.

ANNOTATA.

a [illegible]um *Toletanus dicat* S. Ferdi[illegible]m [illegible]atum *fuiſſe Regem anno* [illegible] 18, *idque factum ſit anno* [illegible] 12[illegible], *oportet ut is natus ſit* [illegible]er 1[illegible]98, *ſic & annus* 25 [illegible] 1223 *Christi. Corrigendum* [illegible]em *hic fuit evidens mendum, tex*[illegible] H[illegible]an[illegible]o n[illegible] *ſcio quomodo indu*[illegible]; *dum numeratur annus* 25 *re*g[illegible] *& quidem velut ex auctoritate* To[illegible]tam; *hic enim annus eſſet Chriſti* 1241 *quem* [illegible]ue *dici nequit re*gn[illegible]er; *qui tamen* rario[illegible] *credi poteſt*, [illegible] *dili*[illegible] *[illegible]uo Regnum ut ipſa illud gubernar*[illegible], *quouſque is annum ætatis* 2[illegible] [illegible]ſſet, *licet aliquot annis* pri[illegible] [illegible]orem *jungendam curaverit.*

b [illegible]ippus Dux Sueviæ *Alphon*[illegible] *à* [illegible]artagena *dictus* Dux Bavar[illegible] *Frater Imperatoris* Henrici, *an.* 11[illegible] *defuncti, electus an.* 1198; [illegible] [illegible]*poſitus diſcordi electione fuit Dux Sa*[illegible]*oniæ* Otho. *Obiit Bambergæ. oc*[illegible] *anno* 1208.

c I[illegible]cius Angelus, *ab anno* [illegible]5 *Conſtantinopolitanus Imperator, & anno* 1195 *excæcatus depoſituſque à fratre* Alexio; *à Francis & Venetis, victo tyranno regia urbe potitis, reſtitutus fuit. Hujus ſecunda filia* Maria, *aliàs* Irene, *nonnullis etiam* Cæcilia *nuncupata, primum* Rogerio *Tancredi Siciliæ Regis filio nupſerat, hoc autem mortuo, & Sicilia ab* Henrico *Imperatore occupata anno* 1195, *ab eodem tradita eſt fratri* Philippo, *eodem quo hic anno mortua, & in Lorchenſi ad Tubingam monaſterio ſepulta: uti accuratiſſime tradit. in ſuo de familiis Byzantinis eruditiſſimo opere, amicus noſter Dominus du Cange pag.* 294. *Loco*, Iſac, *in textum irrepſerat*, Corſac, *ſive (ut vulgaris interpres legit)* Coyſat: *quod in gratiam lectoris correxi. David Blondellus volum.* 2. *Tabula genealog.* 344 Beatrici *noſtræ, quam unigenitam aliqui fuiſſe volunt, ſorores addit (ſed forſitan ex alio patre)* Mariam *Brabantiæ Duciſſam, uxorem Henrici II*, Cunigundim *uxorem Wenceſlai Regis Bohemiæ, &* Eliſam *Ottoni IV Imperatori deſponſam.*

Ætas Sancti regnare incipientis

d Fredericus II, *Henrici Imp. filius, adeoque* Beatricis *patruelis, Rex Romanorum factus* 1215, *Imperator*

Beatricis Reginæ genus.

perator coronatus 1220 Romæ 22 Novembris. Sed quoniam ab eo tempore uſque ad obitum Philippi Regis Franciæ (qui ſponſam tranſeuntem excepit & mortuus eſt an. 1223) non facile eſt invenire menſes quatuor continuos, quibus in Germania Imperator fuerit; oportet Imperatorem vocari per prolepſim; & hoc matrimonium concluſum fuiſſe in celebribus illis comitiis Norimbergenſibus, quorum ad annum 1219 meminerunt Annales Auguſtenſes; & hoc indubitabiliter confirmat Zuniga ad an. 1251 num. 9, allegans Privilegium Fitirenſi monaſterio datum die 12 Decembris, ſignatumque ſub hac formula, Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego præfatus Rex Ferdinandus, in monaſterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi ſolenniter in uxorem. Probat autem ex multis inſtrumentis idem Zuniga, cœpiſſe Ferdi-[redacted]dum annos ſui Regni numerare à 31 Auguſti an. 1217.

tempus celebrati inter ipſam & Sanctum conjugii.

e Victoria *oppidum in Cantabris, conditum an. 1180 trans Iberum, diſtat Burgis ad leucas circiter 20.*

f *Id eſt 27 Decembris, quæ anno 1219 incidit in Feriam 4 & Feſtum S. Andreæ in Sabbato, cum eſſet littera Dominicalis F.*

g *Vulgariter* Ruy Diaz de los Cameros.

h Molina, *oppidum montanum, in finibus Caſtellæ novæ verſus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio* Sierra de Molina: *cujus dominio videtur poſtea inveſtitus fuiſſe frater Regis Ferdinandi* Alphonſus, *cum eo titulo ſemper appellatus à Morgado.*

i Cephini, *in vulgata*, Zafinos.

k *De* Philippo *vide annotanda ad Caput. 18 lit.* C

l Hunc *Sancium*, Franciſcus Tarapha Archiepiſcopum Toletanum fuiſſe, & in prælio contra Mauros occubuiſſe, refert. *Ita nota ad Rodericum marginalis. Idem autem confirmatur ex Catalogo apud Tamayum 25 Octobris, ubi* Sancius *ſediſſe dicitur ab anno 1262 ad 1266, obiit 1295.*

m Ubeta *ſeu* Ubeda, *Bæzæ propinqua ad Orientem, quæ oppidum reſpicit trans Bætim ſitum, vulgo* Punta de Ubeda. *Primus hic forſitā antiquæ urbis ſitus fuerit, ita ut hæc prædicto fluvio nomen ſuum vel dederit vel debuerit: urbes enim pleraſque in alioquam ubi antiquitus fuerant ſitu locarunt Mauri, ſervato quandoque veteri nomine, etiam in longiori diſtantia.*

n Caſcata, *vulgo* Queſada, *à caſeis dicta, neſcio an adhuc ſuperſtes: infra num. 65 conjungitur Bæzæ & Ubedæ, notis in extima Andaluſiæ ad Ortum urbibus.*

o Giennium, *vulgo* Jaen, *diſtat* Baëza *6 circiter leucis.*

p *In vulgata nominantur* Aben-Mahomat *&* Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. *De quo apud Zunigam ad an. 1252 num. 19 habetur memoria, ſub diplomate ſignato per Regem, 8 Januarii, anni deditionem proxime ſecuti 1226,* anno *autem* regni ſui nono [redacted] quo anno Azchid Abu-Mahomad, Rex Bæciæ, devenit Vaſſallus Regis & oſculatus eſt manus ſuas. *Quem ſane modum annos regni ſignandi aliquo memorabili facto, jure laudat Zuniga, tamquam hiſtoriæ commodiſſimum.*

q Andujar, *oppidum cis Bætim, aliquanto vicinius Cordubæ quam Giennio.*

r Martos, *nominatiſſimum in hac hiſtoria caſtrum, hodieque ſuperſtes trans Bætim, pari fere à Corduba atque Granata leucarum 12 intervallo.*

s *Chro-*

s *Chronica de horum locorum acquiſitione tacet, uti & de adventu Legati Apoſtolici.*

t *De hoc* Joanne *Ferdinandus Ugellus tom.1 Italiæ ſacræ in Epiſcopis Sabinenſibus:* Vix ſub Gregorio IX roſeo pileo fuerat donatus *anno* 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos ſtatim in Hiſpaniam ac Luſitaniam miſſus eſt.

v *Hodie* Iznatoraph, *& ultimum locum* Chiclanam *dici, monet nota marginalis: neutrum tamen reperitur expreſſum in tabulis, ſicut nec alia plura.*

x Pegum *vulgo* Pliego, *in tabulis* Priego, *6 circiter leucis ultra Martos in Auſtrum.*

y Alhama, *in vulgari* Alhambra.

z *Chronica. Placentinum hunc Epiſcopum, tunc Archiepiſcopi vice functum, nominat* Dominicum, *quem Tamajus in Catalogo ad 15 Octobris ſediſſe ait ab anno 1221 ad 1233, & adfuiſſe pugnæ ad Navas Toloſanas: locum autem in quo ægrotavit Archiepiſcopus, Chronica vocat* Guadalajar.

a* *Eadem Chronica:* Perfecta autem nobiliter eccleſia iſta novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis.

CAPUT VI.

Maurorum diſſidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionenſe ſucceſſio.

IN diebus hujus Regis Ferdinandi, ſurrexit quidam 40
nomine Abenhuch, in caſtro Rechoc *a* in territo- a
rio Murtienſi, & cœpit contra Almohades *b* rebel- b
lare, qui ciſmarinos Arabes adeo crudeli dominio *Mauri mutuis cædibus debilitati*
opprimebant, quod de facili Abenhuchi propoſito conſenſerunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis & caſtellis, omnes Almohades quos habere potuit capite detruncavit: & omnes Mezquitas præſentia Almohadum judicans inquinatas, aſperſione aquæ fecit à ſuis Sacerdotibus expiari, & armorum ſuorum inſi- c
gnia fecit *c* nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quaſi luctu præſignans excidium gentis ſuæ. Et in modico
tempore obtinuit Vandaliam *d* Hiſpanorum, præter d
Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere Regio rebellavit.

41 Erat autem Abenhuth de genere Abohaget olim Regis Cæſarauguſtæ: & cum fere Monarcha in ciſmarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, juſtitia, veritate (prout gentis ejus infidelitas ſeu verſutia *Chriſtianis ſi hæc cauſa rei bene gerendæ.*

ſutia tolerat) præminebat. Sed a quodam ſuorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hoſpitis & vaſalli occiditur in conclavi,
e apud præſidium *e* Almariæ. Et tunc invaluit Arabs
f quidam, dictus Mahoma *f* Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri veſtigia ſequebatur. Hic Arjonæ, & Giennii, Granatæ, Vaſtæ & Accii & locis aliis adhuc hodie principatur: & poſt interitum Abenhuthi Vandalia Ciſmarina in plures Regulos eſt diviſa, & ab Almohadibus ſeparata, quod Chriſtianis utile invenitur.

Cap. XIV Mortuo Alphonſo Legion. 1230

42 Poſt hæc iterum Rex obſedit Giennium, & machinis validis impugnavit: ſed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non poſſet humano ingenio expugnari, habito Magnatum
g ſuorum conſilio, inde receſſit. Et cum *g* Abdalarfarteam perveniſſet, rumor advenit patrem ſuum in Villa-nova de Sarrea ab hoc ſeculo migraviſſe, & in
h eccleſia B. Jacobi *h* traditum ſepulturæ Era MCCLXVIII:
i & quod etiam regnum legaverat *i*, quas ex Regina Taraſia ſuſceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna ſollicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocyus feſtinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur.

Berengaria filium ducit Legionem,

43 Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonſalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alphonſus Tellii, Guillermus Gonſalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum, qui cum Rege inclyto venientes, Reginam nobilem, in
k pago qui Orgatium *k* dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua mora poſtpoſita omnes continue receſſerunt, & ad oppidum

pidum quod *l* Agger-ſellarum dicitur, pervenerunt; l
indeque ad caſtrum S. Cypriani de Mozoth cum *qui per viſ bene exceptus*
matre & comitatu veniens, caſtrum ei ut Domino
reddiderunt. Sequenti die cum ſimiliter in Villa-Lalii *n* receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad n
Dominum, ex Tauro nobiliſſimo oppido Milites advenerunt, qui Regem ſui & oppidi naturalem Dominum cognoverunt: & ut ſequenti die Taurum adiret inſtantiſſime ſupplicarunt, nobili Regina hæc omnia ſolertiſſime procurante.

44 Altera vero die Taurum intravimus, ubi omnibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto ſibi hominio, in Regem & Dominum eſt receptus. Indeque per caſtra Dominæ *o* Reginæ aliquamdiu ince- o
dentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nun- *& Tauri ab Epiſcopis regni,*
tios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum intereſt Regnum & Sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Ferdinandum in Regem illico receperunt, ſcilicet Joannes Ovetenſis, Nunius Aſtoricenſis, Rodericus Legionenſis, Michael Lucenſis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonenſis, Michael Civitatenſis, Sancius Caurienſis. Hi omnes cum ſuis civitatibus, patre mortuo, filio ſe dederunt, nec rebellio cogitata potuit invalere: nam quam cito venimus Majoricam & Manſellam *p*, Regi ſe protinus reddiderunt. p

45 Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ *Cap. XV demum Legione Rex proclamatus*
in Regno illo Sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Epiſcopo & univerſis civibus ad regni Legionis faſtigium elevatur, Clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & jucunde: & ex tunc Rex Caſtellæ & Legionis *q* pariter eſt vo- q
catus. Ibique nuntii advenerunt ex parte Reginæ *r* r
Taraſiæ, ut ſuper compoſitione internuntia referentes.

rentes. Et licet verbum Magnatibus diſpliceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vaſtationem, quod procuravit, ut Rex ſubſiſteret Legione, & ipſa iret Valentiam, de concordia cum Regina Taraſia tractatura. Cumque ambæ Reginæ
s Valentiæ *s* conveniſſent, ſic ſolertia Reginæ nobilis
aſſignata ſororibus dote Berengariæ procuravit, ut Regis ſorores Regi reſtituerent omnia quæ tenebant, & ipſæ eſſent proviſione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis aſſignarent: & ſi quid juris in regno habebant ſimpliciter reſignarent.

46 Et pacto hujuſmodi confirmato Rex advenit,
t & inde omnes ivimus *t* Beneventum, quo etiam Infantes filiæ Reginæ Taraſiæ advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus aſſignarunt, percipiendos toto tempore vitæ ſuæ: & ſic obtinuit omnes munitiones & omnia caſtra quiete & pacifice
pacifice regnat: Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quàm plurimum Reginæ nobilis ſolers cura: quæ non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Caſtellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim ſcivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus diſpliceret, ipſa ſtuduit taliter providere, ut ſine ſanguinis effuſione Regnorum unio proveniret, & utrumque Regnum pace perpetua lætaretur *v*.
v

Toletanæ eccleſiæ plura loca donat 47 Indeque Rex ivit Zemoram, Salmanticam, Letheſmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus eſt ſuſceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Caſeatam jure hereditario Roderico Archiepiſcopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiſcopus, evolutis à donatione menſibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Caſeatam cum multitudine armatorum: & expulſis Mauris, qui ruinas oppidi

oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat Eccleſiæ Toletanæ cuſtodivit hactenus, & cuſtodit cum aliis caſtris; ſcilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agaſmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela cum Ficu, Alaulula, Arcola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Caſtorla, Goncha & Chelis *x*. x

48 Poſt hæc iterum Rex Ferdinandus obſedit Ubetam, oppidum populoſum bellatoribus, & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut concluſi ſalvis corporibus oppidum reſignarent. Et tunc Rex oppido acquiſito ad urbem regiam eſt reverſus, Era MCCLXXII, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monaſterium prope Burgis, juxta Regem Henricum regaliter eſt ſepulta *y*. y

ANNOTATA.

a Rechoc, *in Chronica* Ret *dictum*. Murcia *autem*, *olim* Murgis *ad fluvium* Seguram *olim Setabim, modicæ sed fertilis regni caput, inter Granatenſe & Valentinum regnum, ad mare mediterraneum ſinumque Vergitanum ſiti*.

b *De ortu* Almohadum *agit auctor noſter lib. 7 cap. 10, tamquam nomen habentibus à pſeudo-propheta quodam, Alcorani interpretationem novam & eatenus receptæ contrariam prædicante, ſublato in Regem quodam* Aldelmone *figuli filio; qui regno Africano potitus, etiam Hiſpanos Arabes ſubjugavit, itáque in Africam rediit, ex cujus ſemine tunc regnabat in Africa* Miramolinus *ille vulgo dictus, de quo ſupra*.

c *Doctor Laurentius Galindez de Carbaxal, in ſuis fragmentis, apud Argote de Molina allegatum in Appendice ad Annales Zuniga, pro anno* 1248 *ait, inter libros, quos Ferdinando & Iſabellæ Regibus Catholicis tradiderunt Mauri Granatenſes, inventa eſſe eadem omnia quæ referuntur de Almohadibus & Abenhucho: & addi, quod* Magus quidam, inter Mauros Propheta habitus, præſens cum teſſeraria illa ſcuta ſic tingerentur, exclamarit, nunc finem Maurici in Hiſpania regni adeſſe: & Abenhuch quidem pœnas daturum effuſi Almohadum ſanguinis; eoque die quo is necaretur, lapſura ſcuta iſtæc nigra, nec amplius Regem Maurum futurum Hiſpali. Itáque revera accidiſſe: nam mortuo Abenhuc ſcuta prædicta, in Mezquita Hiſpalenſi appenſa, delapſa eſſe: & Axataſium; ſub quo amiſſa urbs fuit, Capitaneum dumtaxat non Regem fuiſſe. Mauros autem, ex die prædicti lapſus ſcutorum, certam habuiſſe perditionem urbis. *Almohades*

d Vandalia Hiſpanorum, *vulgo* Andaluzia, *quaſi* Vandaluzia.

e Almaria *vulgo* Almeria, *aunt*

civitas Epiſcopalis in regno Granatenſi.

f *In vulgata eſt* Mahomat Alegrajac.

g *Alia lectio, ex Ms. in margine appoſita, ſic habet:* Et cum ad Daralferiam perveniſſet: *in vulgata ſcribitur*, Guadalajara.

h *Videlicet* Compoſtellæ *in Galecia, regno Legionenſi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden paſſim vocatur*, Alphonſus Rex de S. Jacobo.

Cur filias pater præterito filio heredes voluerit?

i *In quibuſdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Francofurtenſem, non tamen in Ms. Toletano, ſimilia, ſed multo brevius, ſic leguntur lib. 7 cap. 25 ubi de patre:* Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni ſucceſſionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio ſuo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiæ obtinere: ſed aliquantis diſſidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia ſtudia ſeparatis. nobilis Berengaria Regina Caſtellæ interpoſuit partes ſuas; & ſic omnes gratiæ ſolertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones & caſtra quam plurima in omnibus fere regni finibus poſſiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Taraſiam neceſſitate induxit, ut ejus gratiæ reſponderent: unde paternæ largitatis in omnibus imitatrix, curialitate ſua, Infantibus quoad viverent magnos reditus fecit à filio aſſignari. *Porro jam diximus ab inveterato Caſtellanorum odio ad ejuſmodi diſpoſitionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciſcus Macedo in Vita* Taraſiæ, *cujus ut Sanctæ ratio nobis habenda erit ad 17 Iunii, cap. 31 de hac* Alphonſi *diſpoſitione agens, neſcio an animadverterit agi* de Ferdinando; *non qualicumque, ſed Sancto Rege; parentum obſervantiſſimo, indole manſuetiſſimo, bellicis æque ac civilibus curis exercito, & jam agente ætatis annum 31. Si enim animadvertiſſet, non puto ſcripturum fuiſſe, quod* Alphonſus filio Ferdinando, propter turbulentum ejus & ferox ingenium minus initio æquus & indulgens, poſtea & infenſus fuit: hinc primum diſſenſiones, deinde ſimultates, tandem apertæ inimicitiæ extiterunt; adeo ut Alphonſus moriens regnum Legionenſe penes filias teſtamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. *Inter cauſas deinde quæ regnorum conjunctionem videbantur diſſuadere potuiſſe, etiam hanc addit idem Macedo:* Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. *Ignoſcendum viro, multiplici librorum ſcriptione de argumentis prorſus aliis diſtractiſſimo, quod hiſtoricas quæſtiones levi nimium manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Arelatenſis, ab eodem infeliciter tractatas, poterit lector agnoſcere ad diem 5 Maji: fuit alioqui amicus mihi, ſicut in præfatione ad Vitam S. Mafaldæ demonſtravi; ſed amicis cunctis magis amica veritas.*

k *In Chronica dicitur* Orgaz circa Toletum, *ubi notatur in tabula intervallo leucarum circiter 4.*

l Agger-ſellarum, *ibidem*, Tor de ſillas, *ad alteram Durii ripam, diſtat Vallisoleto leucis circiter 6. Non tamen Vallisoleto, ſed Abula veniſſe debuit Rex, cum fines regni Legionenſis eſt ingreſſus, à Gienmenſi obſidione revertens.*

m *In topographica regni Legionenſis tabulâ* Villalar, *ſimili unius diei itinere diſtans Tordeſilla, recto verſus urbem Legionenſem itinere, unde mox retro volvitur* Taurum, *vulgo* Toro, *regio palatio nobile oppidum, &*

ubi

ubi Ferdinandus fuerat moratus cum patre, quando eſt ad regnum Caſtellæ accerſitus, uti dictum num. 11.

o *Caſtrorum horum aliqua enumerat auctor lib. 7 cap. 8 dicens,* Rex Caſtellæ & Rex Aragonum, ex Monte-Palumbario juxta Abulam, contra Regem Legionis proceſſerunt & obtinuerunt Caſtrum-Legionis, & Ardon, & Caſtrum Gundiſalvi, & Caſtrum-terræ, & Albam de Aliſte, & uſque ad Aſtoricam cuncta cæde & incendio vaſtaverunt. *Nullus interim horum locorum nunc exprimitur in tabula, & forte aliquorum etiam nomen mutatum eſt: nam* Moral del Reyna, *id eſt,* Habitatio Reginæ, *quod eo tractu eſt, à Berengaria Alphonſo nupta poteſt ex illum appell... nque fuiſſe: ſi quidem, ut mox dicitur cap. 31, celebratis nuptiis,* Rex Caſtellæ, omnia quæ abſtulerat nunc genero, olim hoſti, dedit filiæ ſuæ nuptæ: *& rurſum, cum poſt factum divortium ſuper dote reddenda controverſiæ extitiſſent;* Idem Rex (*ut dicitur lib 8 cap. 13*) cum Legionenſi olim genero ſuo *anno 1213* fœdus initum innovavit, & reſtituit Carpium & Montem-regalem, ita ut diruta de cetero non ſtarent: *& ſic manſit* Berengaria *in pacifica dotalium caſtrorum poſſeſſione quoad vixit; nec illorum tantum, ſed etiam aliorum quæ avus nepoti acquiſierat, erepta genero rurſum hoſti, ut ſupra ad Vitam ex Tudenſi diximus.*

p Manſilla *in tabulis, in eodemque recto itinere Legionem verſus, una ſolum diæta diſtat ab urbe:* Majorica, *in tabulis non reperitur.*

q Quemadmodum, *inquit Chronica* aliquam diu factum fuerat præteritis temporibus, *ſcilicet ſub Alphonſo VIII, Imperatore Hiſpaniarum dicto.*

r *Receperat ſe* Taraſia *poſt divortium in Luſitaniam, & cum tractis ad Lorvanenſe Benedictinorum cœnobium Monialibus Ciſtercienſibus vitam agebat, monacham inter eas profeſſa, ut vult Macedo in ejus vita: qui cap. 31 fuſe tractat, quomodo* Berengariæ *litteris, ad ipſam & ad patrem ipſius* Alphonſum *datis, evocata ſit mediatrix inter* Infantes *&* Regem *futura: quas litteras, ſi extant alicubi, optaremus videre.* *Taraſia Iuſſu ab Alphonſi Legion. thoro ſeparata.*

s Valentia, *non illa Valentini regni caput, quæ tunc Maurorum erat, longiſſime diſtans à Luſitania; ſed altera (plures enim ſunt minoris notæ) dicta* Valentia Alcantaræ, *quod intra hujus propinquæ urbis diſtrictum ſita ſit, in Extrema-dura Luſitanæ atque Hiſpanæ confinius, triplo fere longius diſſita Legione quam ipſa Conimbrica, in cujus diſtrictu Lorvanum eſt:* Taraſia *autem Legionenſes fines omnino non attigit.*

t Beneventum; *vulgo* Beneventa, *medio fere inter Legionem & Zamorram itinere.*

v *Hic interſerit Chronica, quod* Ferdinandus, poſt res compoſitas cum Sororibus, ivit in Sabogal, ad conferendum cum Rege Portugalliæ, quemadmodum inter eos condictum erat; peractoque colloquio circumire cœpit regnum, adminiſtrando ubique juſtitiam, atque ita pervenit uſque Zamorram. *hæc autem civitas eſt ad Durium fluvium, antiquis* Zenticâ, *Tauro propinqua.* Sabogal *ad confinia Portugalliæ ſitum eſt, duabus vel tribus leucis à Civitate-Roderici.*

x *In Chronica ſic nominantur loca,* Toyalaera, Aray[illegible]o, La fuente de Julian, Tor[illegible] de Alecuz, Pegura, Aulala, [illegible]ervela, Dos Hermanas, Villa montin, Nubla, Cazorla, Cuenza, Archillas.

y *Vereor ne* Roderici Toletani hiſtoria *inſigni uno vel altero Capite mutilata caſu aliquo ſit: nam à captione* Ubedæ, *quæ contigit an. 1234, immediate tranſitur ab obtentā Cordubam an. 1236. Hunc vero hiatum ex-*

plebit nobis Ferdinandæa Chronica, *cum qua deinceps progrediemur. De hujus fide ne peſſimus dubitare in argumento tam glorioſo! quod alias non videretur Toletanus prætermittere potuiſſe) facit Lucas Tudenſis numero 7, tandem ad* Xerez *victoriam, ab* Alphonſo *Regis fratre relatam, paucis verbis vehementer extollens.*

PARERGON I.

An & quomodo ad hujus temporis ac Regis hiſtoriam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ.

49 *De Cruce Caravacana narratio,*

IOannes de Robles, *Caravacenſis Presbyter, anno* MDCXV *Madriti imprimendam vulgandamque curavit* Hiſtoriam apparitionis & miraculorum ſanctæ Crucis Caravacanæ. *De miraculis, quæ ſunt recentioris ævi fere omnia abundeque teſtata, nemo ambigit: apparitioni miraculoſæ, quoad ſubſtantiam rei, ſufficientem fidem faciunt, præter immemorabilis temporis traditionem, antiquiſſima ipſo in loco monumenta, de quibus infra. Temporis circumſtantiam, ratione cujus ea res admiſcetur hiſtoriæ ſancti Regis, tum à Roderico Caro tum ab aliis, Ioannis de Robles auctoritate motis, dubiam merito faciunt illa ipſa, quæ jam dixi antiqua monumenta.*

Io. Zamoræ tributa, ut coævo teſti,

50 *Hoc prius quam oſtendo, lubet verbotenus producere totum ſuſpectæ nobis narrationis fundamentum, cujus auctor dicitur*, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus ſeu Adverſariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, ſcripſit de mandato ſancti Regis Ferdinandi, quemadmodum ea reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera. *Vereor, lector, ne cum Iuliani Toletani Chronicon & Higueram nominari vides; ſi intelligis qualis in talibus ſit fides Higueræ apud eruditos, & quale illud Pſeudo-dextero ſuccenturiatum Iuliani opuſculum, continuo præjudices, & apud te definias, has quoque Ioannis Ægidii Additiones Chronico iſti oppoſitas, ab eadem prodiiſſe officina, ex qua tot alia figmenta emanaverunt, omnem eccleſiaſticam hiſtoriam apud Hiſpanos & quidquid ibidem*

ibidem eſt rerum ſacrarum inquinantia. Sed judicium, obſecro, ſuſpende tantiſper, & qualem qualem Joannem Ægidium *prius lege.*

51 Anno MCCXXXI, ut ex relatione Conchenſi & Carabacenſi conſtat, profectus eſt ex urbe Conchenſi cum ſalvo conductu Regis Mulei Azebutei, Caralis & Valentiæ, Dominus Geneſius Petri Chirinus, Perſona Conchenſis Eccleſiæ, nepos Chirini populatoris Conchæ, Garabacam ad prædicandum Euangelium Chriſti Chriſtianis captivis & Mauris. Cumque iſte ſanctus vir Magiſter Geneſius ſemel pluſque quam alias inveheretur in ſectam Mahometi; ipſo die ſanctæ Crucis Maji, juſſus eſt à Rege Azebuteo inter captivos conjici invincula. Poſtmodum, anno ſequenti menſe Januario in fine, cum Rex juſſiſſet captivos duci ad ſe, viſus eſt & ipſe ſanctus vir; qui queſtus eſt quod in vincula conjectus eſſet ſub fide publica & ſalvo conductu. Rex dixit, niſi hujus rei rationem habuiſſet, plane interfeciſſet: & juſſus eſt recludi; donec ſub finem Martii, cum Rex inquireret ſingulos de ſuis officiis, Mag. Chirinus dixit, ſe Sacerdotem eſſe Chriſti. Et cum juberet Rex, ut ſacrificaret; dixit, id fieri non poſſe ſine ſacris veſtibus. Miſſus eſt qui Concha illas afferret: quibus allatis, & frontali, & ara, & calice & aliis neceſſariis ad divinam celebrationem, indutus veſtibus cum ſubtriſtis ſtetiſſet, dixit Rex, quid ſubſiſteret? Reſpondit Chirinus, Crucem deeſſe. Rex vero attollens oculos, vidit duos Angelos afferentes Crucem Patriarchalem, quam abſtulerant ex collo S. Roberti Patriarchæ tunc Hieroſolymitani, idque Angelis nuntiantibus ſcitum, & Carabacenſibus miſſo nuntio eſt compertum.

annum ſignans 1231

& Crucem allatam Hieroſolymis dicens,

52 Hæc Crux erat ex ligno ſanctæ Crucis, ubi Chriſtus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus, & ſunt qui dicant Regem in Hoſtia vidiſſe puerum formoſiſſimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hieroſolymis vulgo jactaretur ante, hanc

crucem diſparuiſſe poſt annum MCLXXXIV, invenit autem Patriarcha Doſitheus) ſtupefactus, proponit ſe Chriſtianum fieri: vocatuſque eſt Rex iſte, Dominus Vincentius, idque ſub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipſo die inventionis
3 Maji, ſanctæ Crucis menſe Majo, qui ſemper in Eccleſia dies illuxit fauſtiſſimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere ſignis & miraculis, & per Hiſpaniam illuſtris haberi. Ego dum hæc ſcriberem aliquoties allocutus ſum, ſcilicet Azebuteum vel Dominum Vincentem Velviſium. Erat homo comis, humanus, prudens, juſtus, procero corpore, jure regio, oculis pulcherrimus, facie decora plena majeſtatis, capillis demiſſis, integumento capitis ſerico, veſte purpurea, ſemper multis famulis comitatus: filii eum ſequuntur.

peccat contra regiam 53 *Hactenus fidele iſtud & Latinum coævi teſtis, ſi Superis placet, monumentum: ſed in quo difficile ſit ſpeciem aliquam vetuſtatis agnoſcere, facillimum ſuſpicari novitatem, ex vocibus recentioris plane uſus, ut ſunt,* Salvus conductus, Perſona, Magiſter, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *iſto ſeculo* XIII *non ſic nominata.* Jacobus Arragoniæ Rex, *titulo* Bellatoris *hic inſignitus, ac veluti jam mortuus memoratus (quid enim alias eum attinebat potius nominare, quam* Ferdinandum, *cui fingitur ſcribi fabula, cuique ſuberat* Caravaca, *medio inter Toletum & Concham itinere ſita)* Rex, *inquam* Jacobus *anno* MCCIX *primum natus, vix dum exceſſerat adoleſcentiam, totis triginta annis* Ferdinando *ſuperſtes.* Robertus Patriarcha Hieroſolymitanus *circa annum* MCCXI. *primum ordinatus fuit, non* Hieroſolymis, *ſed* Accone, *poſt captam ab infidelibus urbem ſanctam, ſede exulantium Latinorum*
& Patriarchalē chronologiam. *Patriarcharum, certe anno* MCCXXXVI *primum mortuus eſt* Jacobus de Vitriaco, *poſtulatus in Patriarcham, poſt cujus obitum* Gregorius IX *ad illam Cathedralem evocavit Valentinum in Gallia Epiſcopum* Gerondum *vel* Geraldum,

dum, *deceſſorem* Roberti. *Quomodo autem ad Latini Patriarchæ poteſtatem veniſſet Crux*, *à* Doſitheo *Græco & ſchiſmatico Patriarcha inventa? Aut quomodo merebatur hic invenire, quod tribus ante captam à Saracenis urbem annis, Latinus Patriarcha* Heraclius *amiſerat?*

54. *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, *&* de collo ſumpta *dicitur? Recentius omnino inventum eſt Patriarchis duplicem Crucem aſſignare: ut autem ad collum geſtari potuiſſet vice* Encolpii *(quo nomine appellabant Græci reliquiarias thecas cruciformes, ex catenula de collo geſtari ſolitas, ſicut explicat Goar in Euchologio pag.*313*) debuiſſet ſuperne habuiſſe annulum, per quem catenula ſeu vitta colla injicienda poſſet duci: Aſt in ligno, undequaque integro & nuſquam forato nullum uſpiam eſt veſtigium annuli, cui insereretur ipſa catenula. Sicut ergo ex eo quod in* Cruce Caravacana *inferne nec clavicula nec claviculæ foramen appareat, recte colligit Robles non eſſe ipſam ex earum genere quæ haſtili impoſitæ præferebantur Epiſcopis vel Patriarchis; (Si tamen Græcis in haſtili præferebatur, de quo valde dubito) ſic & nos ex conſideratione partis ſuperioris inferre poſſumus, eamdem non fuiſſe eo factam, ut de collo portaretur. Eſt ergo ſimpliciter talis, qualem Græci, non ſolum Epiſcopi, ſed etiam Presbyteri in Liturgia ſua ante ſe conſtitutam habent ſuper altari, nulli infixam baſi, quo tractari facilius poſſit quando eâ utendum eſt, tum ad alta, tum ad benedictionem ſolennem aquæ, in feſto Epiphaniæ eidem ter immergendâ, ſicut ipſe à Græcis noſtris tali die uſurpari Romæ vidi. Nec duplici ejus tranſverſo ullum myſterium ſubeſt: cum videas à Græcis indifferenter uſurpari Cruces, aut ſemel aut bis tranſverſatas, tum alibi tum in imaginibus Sanctarum Paraſceves, Barbaræ, & Marinæ ante tomum* 1 *Maji pag.* LXI *& in parvo Moſcorum Triptycho, ubi M. Piatenkæ, id eſt Paraſceve, in manibus duplicata Crux ponitur, uti & in vetuſtiſſima S. Roſaliæ Panormitanæ imagine in monaſterio Marturanenſi. Sed cum hujuſmodi manuales Cruces inferius manubrium longius habeant, non item Crux Caravacenſis; reſtat ſolum, ut eum quem dixi uſum habuerit in Sacris,* *Fingit encolpion Patriarchale fuiſſe,*

non alium ullum. Vnde vero allata ſit, definire præſumat nemo; nemo etiam cum fundamento aſſeveraverit formatam eſſe ex ligno veræ Crucis, ex qua pependit Dominus. Satis nobis ſit, quod Angelorum miniſterio allata credatur; quod utique ad eam ſpecialius venerandam fidelibus omnibus abunde ſufficit.

& contraria eſt vetuſtiſſimæ inſcriptioni Arabicæ

55 *Nunc quod attinet ipſum qui in principio notatur annum, non Hiſpanicæ Æræ, quæ tunc adhuc ſola in uſu erat, ſed à Chriſti nativitate numeratum, communi omnium aliorum quæ Higuera produxit figmentorum vitio: quod, inquam, ad annum attinet* MCCXXXI, *propter quem ætati* S. Ferdinandi *res hæc adſcribitur, falſitatis eum convincit,*

quamvis neſciat, ipſe Robles, quando cap.13 proponit formam orbicularis feneſtræ, in turri Caravacana adhuc ſervatæ, per quam ipſi ſacello, & altari ubi Crux ſancta cuſtoditur, lumen venit; & interpretatio characterum veterum Arabicorum in pariete circumcirca ſculptorum, quam ait hanc eſſe, ſcriptam à peritiſſimo Linguarum peregrinarum interprete, Licentiato Michaele de Lu[illegible] medico. Anno quingenteſimo nonageſimo quarto Arabum, tempore Mahomet,

notanti an. Heg. 594

met, Abuzeyt Rex potentiſſimus, & triginta homines, in hoc habitaculo converſi fuerunt ad Salvamenti veram legem (& hoc Dei gratia Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

56 *Anni* Hegiræ Arabicæ *lunares ſunt, dierum dumtaxat* CCCXLV, *quorum epocha ab omnibus nunc peritis conſtituitur in anno* DCXXII, *die* XV *Iulii; ſic ut primus iſte annus finiatur anno* DCXXIII *die* III *Iulii: atque ita retrogradiendo per dies* X, *progredimur, donec circulo noſtrorum menſium revoluto, annus unus Arabum incipiat menſe Ianuario, & ſequens menſe Decembri unius ejuſdemque noſtri anni; ſicut fit anno* DCXL, *quando cum die* I *Ianuarii inchoatur annus Hegiræ* XIX, *& die* XX *Decembris annus* XX *ejuſdem Hegiræ; tum vero poſt quoſlibet triginta duos annos idem uſuvenit. Sic ergo procedentibus annorum triginta duorum cyclis, contingit annorum numerum Arabibus, magis quam nobis creſcere; & annum illis* DXCIV, *qui æqualiter progrediendo nobis debuiſſet eſſe* MCCXV *in iſto progreſſu inæquali ſolum eſt* MCXCVII, *quemadmodum videre eſt in tabella chronologica, inſerta novo Gloſſario Cangii ad vocem* Annus, *continente epochas, tum antiquiores recentioreſque alias, tum etiam Arabum, in annis expanſis à Ioanne Gravio Anglo reductas.* *quieſt Chriſti* 119[illegible]

57 *Iſte autem annus* MCXCVII *Chriſti, ad quem prænotati characteres Caravacani reducuntur, optime convenit cum imperio* Mahumad; *qui videtur poſt cladem Chriſtianis illatam anno* MCXCV *ſucceſſiſſe patri ſuo* Miramolino, *in Africam compoſitis induciis regreſſo, qui his finitis parem ad Navas Toloſanas cladem recepit anno* MCCXIII: *poſt quam in Africam regreſſum volunt, relicto Hiſpaniarum regimine fratri ſuo* Zeyt Avozecrith, *ſicut eum Rodericus appellat. Quidquid autem ſit de iſto receſſu, dicit Robles* Mahomadum *obiiſſe anno* MCCXIX; *atque ita deſtruit, quod maxime probatum cupiebat, de anno* MCCXXII *quo* Crux Carava-

pertinens ad tempus R. Mahumad. cana *ſit allata : ſiquidem jam non amplius vivebat* Mahomad, *quo regnante res contigit. Mirum eſt autem quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoſcit tradi à Marmol in Hiſtoria Africana, & à Mariana in Hiſpana, utique talium intelligentiſſimis; maluerit ſequi Pinedam, docentem quod Mauri lunares ſuos annos æquaverint ſolaribus, triennali quodam emboliſmo; atque ita eos habuerint æquales noſtris. Nam etiam hoc poſito, quod tamen non probatur in uſu civili valuiſſe; poſito etiam quod Epocha Hegiræ prædictæ ſumenda ſit ab anno* DCXXX, *quod tamen, jam non recipitur; additi ad* DCXXX *anni* DXCIV *non plures faciunt quam* MCCXXIV; *atque ita tranſitur ætas Mahometi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur* MCCXXXII.

quando non regnabat S. Ferdinandus, 58 *Subverſo in iſtum modum Higueræ figmento, & vel ex ipſis Caravacenſibus monumentis falſitatis convicto; corruunt omnia quæcumque ruinoſo iſti fundamento Caſtellani Arragoniique ſcriptores, à Robles citati, inædificarunt; fingendo circumſtantias, quibus orſam male fabulam adornarunt. Vt quod* Abuzeyt *fuerit ille à Roderico nominatus* Avozecrith, *frater* Mahomadi, *idemque Rex Murciæ, Valentiæ & Caravacæ: qui* Ferdinandi *atque* Jacobi *Regum armis concuſſus, pacis cauſa Concham venerit ad* Ferdinandum; *hoſpitioque* Genceſii Presbyteri *uſus, eidem fecerit facultatem Caravacam excurrendi: poſt miraculum vero allatæ, ut dictum eſt, Crucis, ſuumque baptiſmum coram* Ferdinando *Rege & filiis celebratum, regno privatus à rebellibus ſubditis, confugerit ad eumdem* Ferdinandum *cum uxore & filiis,* Alphonſo *&* Ferdinando *in baptiſmo dictis: multiſque donatus poſſeſſionibus, poſt rem fideliter contra Mauros geſtam in obſidionibus Cordubenſi ac Hiſpalenſi, apud Concham conſenuerit & vixerit uſque ad annum* MCCLXX *octogenario major, quidquid in regno Valentino jam Chriſtiano poſſidebat dono* Jacobi *Regis, relinquens prædictis filiis; de aliis vero in Murcienſi regno poſſeſſionibus, diſponens in favorem Hoſpitalis S. Iacobi Conchenſis.*

59 Si

59 *Si conjectare liceat, mihi nihil propius veroſimili occurrit, quam quod* Abuzeyt *iſte Caravacanus*, Alphonſi IX *initio fuerit Rex Conchæ, & ſubditus* Mahomado, *ſicut & alii plures civitatum majorum Reguli, Reges dicti, quod eſſent è regio ſanguine, vel ex uſu ſeculi* XIII, *cum plurimi ſibi titulum iſtum ſumerent inter Mauros. Hic vero, Concha ac tota circum regione per* Alphonſum *prædictum ſubjugata anno* MCLXXVII, *vitam ac libertatem pactus, permiſſus ſit more ſuo vivere Caravacæ; Mauris autem circa annum* MCXCV *erectis præſentia Regis* Almahadi, *immani cum exercitu ex Africa* [illegible]*ejicientis, amiſſa recuperare ſperans Abuzeyt iiſdem ſe conjunxerit, pugnæ & victoriæ ad Alarcurim, anno iſtius ſeculi* XCV *obtentæ, particeps; ex eoque ferocior erga Chriſtianos, quorum complures abduxerit ſecum Caravacam. Inter captivos autem habuerit etiam Sacerdotem iſtum, cujus nomen ignorare malim, quam ex Higuera diſcere; & eo Miſſam celebrare juſſo, factum ſit miraculum, propter quod non ſolum ad obedientiam* Alphonſi *redierit barbarus, ſed etiam ad Chriſtianam fidem acceſſerit, cum aliquot è ſuis anno* MCXCVII. *Cum autem eodem iſto anno natus ſit* S. Ferdinandus, *dici poteſt præſagium hoc fuiſſe, quod per eum Crux exaltanda plurimum, atque ad ſacræ religionis cultum toto iſtæc regio reducenda foret. Sic optime conſiſtunt, nec nihil ad* S. Ferdinandi *laudem faciunt, quæcumque ante Higueræ figmenta Caravacæ ſciebantur de revelatione & hiſtoria Sanctæ Crucis: atque imprimis relatio facta à Commendatore Caravacenſi* Garcia Lupi de Cardenaz, *anno* MCCCCLXXX *exhibita coram teſtibus & Notario, ex ſuo originali Hiſpano apud Robles cap. 11 ſic Latine ſonans.*

ſed avus ejus Alphonſus.

ipſe vero naſcebatur.

Rei geſta hiſtoria

60 Omnibus, quaternum hunc teſtimonii viſuris, quos Deus honoret & ſervet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales & Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos veſtræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus, ut Deus honorem multum multamque felicitatem impartiatur. Sciatis, quod

multo veracius diſcenda ex Ms. Caravacenſi anni 1480

ad

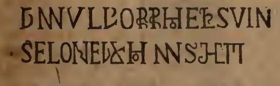
ad notificandum & demonſtrandum fidelibus omnibus Chriſtianis ſtatum veræ Crucis Caravacenſis, & miracula quæ per illam ſunt facta ac fiunt quotidie, uti viſibiliter conſpexerunt majores noſtri, & nos conſpicimus quotquot hodie ſumus habitatores hujus villæ; mittimus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ✠ veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce, 61 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, Hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis; & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter *ea ab Angelis allata ſit,* animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ; reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi ſancta

ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

62 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Chriſtianorum erat res ſancta: & liberavit Clericum, factuſque eſt Chriſtianus ipſe, & ſubditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram ſuam Chriſtianis: qui viciſſim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi ſepultum jacet ejus corpus. Atque hæc eſt primigenia hiſtoria veræ ac ſanctæ Crucis, quamvis pro dignitatis ſuæ magnitudine ſatis deſcribi nequeat. *& converſus Rex barbarus.*

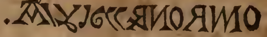
63 *Venio ad antiquiſſimas in Caravacenſi eccleſia picturas, quas idem Robles deſcribit cap. 14. tam conformes jam dictæ narrationi, quam nihil continentes quod faveat figmentis Higueræ & ſequacium ejus.* In pariete collaterali altari, quod eſt in capella ſanctæ Crucis, ad latus Euangelii, cernitur pictura Regis, equo inſidentis, & toga cerulea induti; juxta quem ſtare videtur multus populus, Clericum captivum adducens: in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæ notæ, *Conſonant his vetuſtæ picturæ,*

quas Licentiatus Luna ſic interpretatur: In memoriam meæ converſionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam veſtem, ad induendum eam in die ſanctæ Crucis, propter ſolennitatem feſti.

64 In

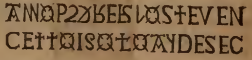
64 In arcu etiam ſellæ equeſtris, cui Rex videtur inſidere, ſimiliter notati leguntur characteres hi :

Id eſt, Cum hoc equo exaltavi legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere ad cornu Epiſtolæ, exprimitur diſputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem ſedet in ſedili, & Clericus ſtat atque incipit Miſſam ; interim dum Angeli demittunt Crucem, quæ eſt ea magnitudine ac forma quam exprimimus.

quarum hic explicantur epigraphe.

65 In pariete, qui eſt è regione altaris, ubi eſt feneſtra rotunda, de qua ſupra, conſpiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis perſonis, aſſiſtentes baptiſmo Regis ; qui baptizatur à quodam noſtro Sacerdote, eodem, quantum ex lineamentis faciei apparet, qui captus fuerat & Miſſam dixerat : Rex vero ad pedem Fontis apparet genu flexus ; manibus junctis, hilari vultu, cum magna devotione ; juxta autem aſſiſtit Regina togata, magnæ majeſtatis, & circum oram togæ videntur hæ notæ,

quæ ſignificant : Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Regis Abuzeith & duo filii mei, fuimus converſi per Dei gratiam ad ſanctam fidem ; in cujus rei memoriam hic effigiata ſum. Hæc converſio abiverat ex memoria omnium, imo contrarium videbatur indicare cantilena, quam antiquitus ſolebant cantare peregrini ſanctæ Crucis, denotantes quod Regina, converſione Regis mariti audita, manſerit Moratillæ, ubi erat quando fiebat miraculum.

66 *Atque hæc abunde ſufficiant ad inſtruendum lectorem, tam*

ael Flandrobelgicæ noſtræ Societatis bis Præpoſitus Provincialis, anno MDCXLIX *Teutonice imprimendam vulgandamq; curavit Epitomen prememoratæ Hiſtoriæ, ſumptam ex eodem Robles, omiſſis iſtiuſmodi Indulgentiis: qua occaſione in formam aliquanto minorem, quam Robles dederat, & elegantiorem nonnihil, contracti fuerunt inſcriptionum Arabicarum typi lignei, quibus hic uſus ſum.*

68 *His jam prælo ſubjiciendis, dum typos emendo, video characteres omnes Arabicos, qui à dextris ad ſiniſtram duci debuerant, more nobis contrario, inverſos reperiri apud Robles, quomodo eoſdem etiam hic incidendos curarunt alii, quorum antiquis formulis uſus ſum, ea ſola excepta quæ ponitur num. 64, quæ quia inter operarum manus amiſſa fuerat, de novo ſculpta eſt. Non lubet ob rem tantillam prælum ſiſtere, donec novæ figuræ ſculptæ fuerint; cum eruditus lector excuſaturus ſit facile errorem ex aliena ignorantia commiſſum: Orientalium vero linguarum imperito perinde ſit, quomodo ſcriptas inveniat litteras quas non intelligit.*

CAPVT VII.

Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Alphonſum ſancti Regis fratrem.

NArrat porro hiſtoria, quod cum Rex Zamor- 69
ram veniſſet, uti ſuperiori capite dictum eſt, *Miſſus Alphonſus frater.*
inde miſerit fratrẽ ſuum Alphonſum ad in-
curſionem faciendam in terras Maurorum,
jungens ei D. Alvarum Perez de Caſtro, na-
tione Caſtellanum, ut exiguam Infantis a juvenis ex- a
perientiam grandi ſua prudentia ſuppleret cum titulo
Capitanei: erat enim Eques perquam ſtrenuus &
exercitus in armis: occaſionem vero magnum ali-
quem ſucceſſum ſperandi contra Abenhuc Mauro-
rum Regem offerebat ſubditorum ejus contra ipſum
rebellio, poſtquam Ambalule Miramolinus Maroc-
chos redierat trajecto mari. * Infans ergo Alphon-

ſus, ſecundum mandatum Regis Salamanca egrediens, cum Capitaneo ſuo D. Alvaro Perez & D. Ægidio Manrique, perrexit Toletum: & aſſumptis ibidem equitibus quadraginta, tranſito Muladarii portu, venit in Andujar: unde D. Alvarus in omnes partes emiſit expeditos equites, qui prædam infinitam collegerunt, Cordubam uſque progreſſi, quidquid poterant expilando deſtruendoque; & ſic pervenerunt Palmam

cum Alvaro Perez belli duce,

b *b*, quam generoſe oppugnaverunt, eaque vi capta omnes intus repertos Mauros ad unum uſque interfecerunt. Inde vero ingreſſi Hiſpalenſe territorium, conculcando omnia & mactando, tranſita Hiſpali

c procurrerunt uſque *c* Xerez, miſeruntque curſores & prædam multam fecerunt. Collectis autem manubiis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni prope Xerez ſecundum fluvium Guadalete: ubi equitatum traduxerunt provide & caute.

contra Maurorum copioſiſſimum exercitum,

70 Rex interim Abenhuc, ex quo ſcivit quod Infans popularetur Andaluziam, quantaſque prædas ibi ac ruinas faciebat; juſſit convocari quidquid erat Maurorum ex hac parte maris, ſecumque proficiſci Xerez ubi erat Alphonſus: itaque collecta eſt undique multitudo magna, non ſolum imperio Regis ſui ſed etiam famâ Infantis excita. Conſiderans ergo Abenhuc Chriſtianorum exercitum, & minime numeroſum eſſe intelligens, certo credebat quod non poſſet elabi ſibi de manibus: idemque crediſſet, quicumque collatas utrimque vires inter ſe comparans, non cogitaſſet Deum poſſe in paucis æque ac multis vincere. Quare caſtris poſitis in oliveto, inter Chriſtianos & oppidum, ante omnia peditibus ſuis edixit, ut præpararent multa vincula funeſque ad vinciendos captivos; quod ſane neutiquam fruſtra fuit, ſuum enim uſum opportune habuerunt, ad ipſoſmet conſtringendos abducendoſque.

71 Non tamen Chriſtianos, quia pauci erant, contempſit Rex Abenhuc: ſed curavit, ut aciem inſtrueret

quam

quam ordinatiſſimam contra eos, eamque in ſeptem turmas diſtribuit; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius: adeo ut totus equitatus Chriſtianorum non poſſet cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus eis eſſet filius Regis *d* Baëzæ; qui erat Regis Ferdinandi vaſallus, Infantique ad expeditionem progreſſuro ſubmiſerat iſtum ſuum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis ſubſidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ: ſed ſimul omnes reſpectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alphonſus, & Ruy Gonſalez de Valverde, in eoque generoſiſſime ſe geſſerunt: univerſus autem Chriſtianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix cenſebantur mille quingenti.

ipſe modicas copias ducit,

d

eaſque novorum hoſtium adventu territas:

72 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti; maxime cum hoſtibus ſubſidio venit quidam Rex Arabum cum ſeptingentis equitibus: qui poſt Chriſtianorum terga ſe collocantes, majores etiam anguſtias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus: utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadalete, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux ſtrenuus, animos addere ſuis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excuſſo metu expeterent prælium, ac ſi decuplo plures Mauris fuiſſent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, poſteriora tuebatur Alphonſus, habens apud ſe Mauros quingentos ea excurſione captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præſenti caſu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ ſuæ capitibus conſilio, decreverunt peditatum ab equitatu ſejungere, ſicuti & Mauri fecerant; non tamen in turmas dividere ſuos, ſed in unam omnes phalangem componere.

omnibuſque in unam phalangē collectis,

Mandavit etiam ut pedites quam multi poſſent mulas & jumenta ſarcinaria conſcenderent, turmamque conſtruerent, & ſeſe ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur.

73 Ingens erat Maurorum clamor fremituſque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque miſceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata ſe veſtiit Alvarus; ſumptaque in manus virga, veluti ſatis ſuperque inſtructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum poteſtatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus eſſet victoriam de ſanctæ ſuæ fidei inimicis. Tum Chriſtiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata ſua; alii vero mutuas excipiebant confeſſiones: prius autem quam congrederentur exercitus, D. Alvarus Perez Equitem ordinaverat Garciam Perez de Vargas, cujus deinde multa erit mentio in hiſtoria, & hoc principium fuit armorum ejus.

animati ad pugnam milites & expiati,

C

74 Abſolutis Confeſſionibus Chriſtianorum, cum ſibi invicem mutuas condonaſſent offenſas, ſeque Deo commendaſſent ex animo; miſit D. Alvarus nuntium ad Infantem in fine conſiſtentem, ut (quemadmodum convenerat) in unam phalangem conjungerent ſeſe: quo facto exorſus denuo eſt Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem diſcurrens, eaque ſuggerens magna cum prudentia quæ res locuſque poſtulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti ſimul omnes, inclamantes S. Jacobum & aliquando Caſtellam, invecti ſunt in Maurorum turmas; quarum primam perrumpentes, moxque ſecundam ac tertiam, ſingulas denique unam poſt aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoſcumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem ſe illis permiſcuerunt Chriſtiani, ut unum Maurum cum altero non ſint paſſi conſiſtere. Sic

invehuntur in hoſtem, eumque fundunt,

Sic disjecti confuſique verterunt terga, qua maximo poterant fugientes, inſequentibus eos Chriſtianis atque mactantibus & infinitos captivantibus, uſque ad portas Xereſii: ubi ingens fuit Maurorum invicem ſe prementium, imo & occidentium ſtrages facta. Pedites autem, præ numero cadaverum ſuper campum ſtratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipſi captivos fecerunt.

75 Grande eo die miraculum in favorem Chriſtianorum creditur operatus fuiſſe Deus, miſſo ad eos in prælio juvandos ſancto Apoſtolo Jacobo, idque duabus de cauſis ſuſtineri poteſt. Primum quia impoſſibile erat, Chriſtianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam iſtiuſmodi abſque ſimili auxilio: deinde quia plurimi ipſorummet Maurorum dixerunt, ſe vidiſſe Equitem equo albo invectum cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi ſequebantur: vidiſſe etiam per aërem diſcurrentes Angelos: quodque Equites iſti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipſimet Chriſtiani, quorum etiam aliqui idem ſe conſpexiſſe teſtati ſunt. *à S. Iacobo apparente adjuti.*

76 Sed regrediens ad hiſtoriam, dico, quod cum eo modo campum obtinuiſſent Chriſtiani, Mauris partim cæſis partim captis fugatiſque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratiſſimi multi: in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques Garcias Perez de Vargas; hic enim occidit eum. Ipſe autem adduxerat ſeptingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Chriſtianis in principio fuerat incuſſus. Quamquam enim hiſtoria eos ſuperius Arabes nominet, hic vero Gazulas; de una tamen eademque gente ac Rege intelligenda eſt. Hic ſiquidem quaſi ex voto, in ſui Mahometi honorem peregrinatione ſuſcepta, cum tranſitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazules *f*, *Rex Gazularum occumbit.* f

 utique

utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæſis ac diſperſis copiis ſuis, non credidit ſatis tutum ſe eſſe Xereſii, & quam occultiſſime potuit, ſe recepit, ea via qua ſperabat poſſe evadere.

Rex Abenhuc fugit.

Chriſtiani præda ingenti potiuntur;

77 Chriſtiani vero plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda ſpolia, quæ plane innumerabilia erant; adeo ut faſtidio denique eſſent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annona, ut nihil eſſet aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi ſubſtiterunt, non aliis ad focum lignis uſi ſunt quam haſtis lanceiſque & telis confractis; vincula & manicæ ac funes, quæ præparari Abenhuc juſſerat pro abducendis captivis Chriſtianis, perquam neceſſarii fuerunt ipſiſmet colligandis, quorum tamen numerus copioſior fuit quam apparatus vinculorum. Poſt hæc effuderunt ſe pedites per oliveta, in quorum denſitate adeo multos Mauros mactarunt & ceperunt, ut licet eos dumtaxat occidiſſent atque cepiſſent, ſolæ hæ poſtremæ manubiæ abunde eos potuiſſent locupletare. Multi Equitum Chriſtianorum inſignia in hoc prælio patraverunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis cum ſola virga armatum ad pugnam veniſſe *g* Hiſtoria dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alphonſus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum geſta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt ſtragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generoſiſſime ſe geſſerunt.

heroica quorumdam facinora.

g

imprimis Didaci

78 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipſius D. Alvari ſubditus, cui contigit ingentes ſuas vires hac occaſione monſtrare. Cum enim amiſſis inter præliandum haſta atque enſe, aliud nihil haberet quo manum armaret; reſcidit

ab

ab olea quadam nodoſum ramum, cum eoque ingreſſus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à ſiniſtris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora juſtis armis vix exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamaret Eia, eia Didace, Machuca, Machuca, id eſt Contere, Contere, manſit Equiti iſti ex eo die cognomen iſtud, quod hodieque ex poſteris ejus aliquibus adhæret.

79 Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuiſſe diximus & Regem Gazularum interfeciſſe, alia plura inſignia opera eo die fecit, quamvis cæſo tertium ejus equo ſumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occaſionibus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decurſu hiſtoriæ apparebit: æquum eſt enim virorum fortium generoſorumque Equitum commemorare heroicas actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas. *& Garcia Perez fratrum.*

80 Accidit autem caſus perquam notabilis die iſta duobus inter ſe cognatis Equitibus, odio invicem proſequentibus; ſcilicet, quod cum ſibi mutuo confitebantur milites ituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri ſatisfaceret, veniam à commilitone petiit ſolum *h* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machuca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoſcere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religioſis admonebatur (quamvis etiam ipſe Infans D. Alphonſus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) niſi hac ſola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id ſcilicet agens ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque poſſet complexu ſtringere *i* eliſum ſuffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo ſe exponere, nec aliter quam in Dei ſervitio mori propoſitum habens; ambo ad pugnam ſunt progreſſi, *Quidam nolens inimico ante pugnam reconciliari,* h *i* *in eadem ſtatim perit.*

 Placuit

Placuit autem Deo, quod ex omnibus Equitibus Chriſtianis ad prælium eductis, ſolus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offenſam, deſideratus ſit, neque inventus poſtea aut vivus aut mortuus; quamvis viſus ſit in ipſo conflictu ſingularia multa patrare facinora, præ grandi virium ſuarum robore; & licet poſt receptum fuerit diligenter quæſitus. Sunt quidem qui affirment, quod nimio proſequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xereſii portam ſit ingreſſus, ibique numero obrutus & occiſus: verum nihil certi potuit de eo reſciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio ſe committere, prius quam offenſam deprecati ſodali eam condonarint.

Victores revertuntur ad Regem. 81 Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Chriſtianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confuſio barbarorum, quando quidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæſorum atque captorum numerus modum omnem excesſerit. Itaque Infans Alphonſus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & ſpoliis opimis onuſtum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Baëzæ glorioſus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole ſunt excepti. Victoria porro iſta, cauſa fuit cur Chriſtiani poſtea acquiſierint totam Andaluziam: tantus enim terror incuſſus eſt Mauris, ut numquam potuerint k priſtinos animos vireſque reſumere *k*.

ANNOTATA.

a *Rudericus lib.8 cap.13 docet* Alphonſum *Caſtellæ Rege an.1213 celebraſſe Pentecoſten*, præſentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alphonſo: *erat ergo* Alphonſus *tunc ſaltem trium aut quatuor annorum puer, atque adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam vigeſimum quintum.*

b Palma, *oppidum Andaluziæ inter*

inter Cordubam & Hiſpalim, trans Batim.

c Xeres de la frontera, *juxta fluvium qui paulo poſt in mare influit ad ſinum Gaditanum, dicitur* de la frontera, *quia reſpicit confinia Regni Granatenſis, quod diu manſit in poteſtate Maurorum, ſub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita diſtinguitur ab altero ejuſdem nominis oppido, in confiniis Andaluziæ & Al[illegible]iæ dicto* Xerez de Guadiana, *quia ad Ana flumen ſitum [illegible] a ejus o[illegible]tium.*

d *Cum ergo ſupra num. 37 dicitur* [illegible]x [illegible] *Arabum Principe, ce[illegible]*atiam *aliaque vi[illegible]ina loca; in[illegible] non omnia retinuiſſe, ſed quædam [illegible]ituiſſe amico jam ac tributario cu[illegible] ti[illegible]ulo Regis, ad continendos fac[illegible] Mauros Granatenſes;* Beatia *tamen ipſa Chriſtianis incolis data, cum Epiſcopo inferius nominando, non fuit r[illegible].*

e *Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis v[illegible] ufra[illegible] aliquando tale quid uſurpatum [illegible]io; vix credo tamen aut olim aut recentiori memoria fuiſſe adeo rudes Chriſtianos, ut crederent ejuſmodi Confeſſionem æque eſſe Sacramentalem, ac eſt Baptiſmus in caſu neceſſ[illegible]sis collatus à laico; ſed ſolum pro actu aliqualis pœnitentiæ eamdem uſ[illegible]avi[illegible].*

f Alcala de los Gazules *exprimi[illegible] in tabula, unius dumtaxat diei itinere [illegible]ans à loco pugnæ, inter Medin[illegible]m Sidoniam & Arundam*

g *Hiſtoriamne ſuam, an priorem aliam à ſe tran[illegible]ptam, auctor inte[illegible]gat, haud facile eſt dijudicare ex phraſi [illegible]dentidem loco recurrente. In Summario Proceſſuum num. 50* Teſtis primus ſuper art. 51 dixit, quod omnes hiſtoriæ; tam impreſſæ quam manuſcriptæ, narrent miraculoſum ſucceſſum conflictus ad Xerez, & quod ibi apparuerit S. Jacobus: eumdemque etiam refert Lopez Garzia de Salazar, cujus Ms. eſt omnium quæ ſunt in Hiſpania Mss. Codicum auctoritate præcipuum fol. 647. *Mox autem narratur ſucceſſus hic relatus inter duos milites diſſidentes, & ſupponitur Ferdinandi Regis mandatum fuiſſe, ut milites ſui ante conflictum mutuas ſibi invicem condonarent offenſas. Si quis prædictum Ms. habeat & ſimul Chronicam Ferdinandeam, dijudicare poterit uter auctorum alterum tranſcripſerit, & junior ſit.* — *Fides conflictus memorandi ad Xerez.*

h *Non credo vi* ſolum *ita intelligendum, ut voluerit poſt pugnam reſumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; ſed idem hic valere, quod* ſaltem: *quamquam & hoc non minoris ſimplicitatis fuit, quam quod ſupra dicitur Rex Legionenſis petiiſſe,* ut ſaltem per tres annos *ſibi liceret cum conſanguinea matrimonio uti.*

i *Nemini id incredibile videatur: nam & parentum noſtrorum memoria fuit in Antverpienſi arce Hiſpanus miles, tantarum virium, ut rhedam, à duobus equis effuſe currentibus protractam, retro apprehendens ſiſteret, vectem ferreum grandem trans foſſas latiſſimas muroſque ſat altos in arcem jaceret, ſtannearum lancium oras flectendo criſpares ſolis duobus digitis, & pomum manu comprehenſum non dimitteret, quamvis quatuor alias robuſtiſſimi viri ſimul id niterentur extorquere.* — *Hiſpani unius ſtupenda fortitudo.*

k *Hic primum ponit Chronica ex Roderico captam* Ubedam *& mortem Reginæ* Beatricis, *ut videatur hanc victoriam relatam dicere ipſo anno* 1234.

CAPUT VIII.

Cordubenſe ſuburbium intercipitur, urbs deinde ipſa obſidetur.

82 QUinque annis *a* poſt patris ſui Alphonſi
a mortem, jam bene ſtabilitus in regno ſuo
An. 1235. Legionenſi ſtrenuus Rex Ferdinandus, captaque Ubeda glorioſior, anno MCCXXXV obſedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionenſe viſitando obiret, adminiſtrans juſtitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipſo tempore, quo Chriſtiani Mauris vicini equites ac pedites, cum velitibus ac veteranis, convenerunt in Andujar quod Chriſtianorum erat. *Mauris captivis ſuggerentibus.* Factaque in regnum Cordubenſe excurſione, inter ſpolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum eſt, gentem iſtam Cordubæ perquam ſecuram agere, neglectis vigiliis cuſtodiiſque, eo quod à Chriſtianis nihil ſibi crederent formidandum. Offerebant autem illi ſe parandam eis viam, deſignaruntque modum quo capi ſuburbium unum poſſet, Arabice Axarquia *b* nuncupatum: de quo facile convénit, quia credebatur per illud poſſe obtineri civitas, ſicut & factum eſt.

83 Tum deliberatum eſt, qua ratione diſponerentur omnia, ad executioni mandandum adeo ſalutare conſilium; parataque ſunt ſcalæ & omnis alius neceſſarius apparatus. Viſum deinde eſt occupare ad eam noctem aliquam obſcuram & pluviam, qualem cito promittebat menſis, qui tum currebat, Januarius. Rebus ſic compoſitis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tabur, & Martinum Ruyz de Argote, miſeruntque Martos, ut id de quo conventum erat indica-

indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri ejus; ſignificantes quod pro tali, quam nominabant, nocte cuncta habebant ordinata: adeſſent illi cum juſto militum numero in ſuccurſum. Dum nuntius excurrit Martos, ipſi quantas potuerunt copias aggregarunt, & in eam qua condictum erat noctem ſcalas ſuas expediverunt, ac minimo ſtrepitu ſubierunt uſque ad pedem antemuralium; maceriamque circumeuntes, auſcultabant ſolicite an in turribus & antemuralibus vigiliæ agerentur; inveneruntque mutire neminem, ſed omnes alto ſopore teneri, plenumque mediæ noctis ſilentium ſervari. *perſuaſi ſuburbium tentare Chriſtiani,*

84 Cunctis autem probe exploratis, ſuoque conſilio favere judicatis, locuti ſunt cum quibuſdam illic repertis Chriſtianis, quid agendum eſſe putarent. Reſpondit autem iis Dominicus qui viam monſtraverat. Domini mei, ſuaſerim ego, ut bene facientes ſignum Crucis, commendemus nos Deo vero & glorioſiſſimæ Virgini matri ejus benedictæ ſanctoque Apoſtolo Jacobo, & ſic viribus omnibus connitamur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus, fidentes Deo ejuſque benedictæ Matri quod nos juvabit, quia agitur de ejus ſervitio & honore atque exultatione ſanctæ fidei ejus. Quod ſi nequeamus jacere ſparteas haſce ſcalas, utamur ligneis, atque per eas conemur aſcendere. Primi autem aſcendant qui melius è nobis callent Arabicam linguam & gentis more veſtiti ſunt, ut occurſuri forſitan eis Mauri ſuos eſſe credant, neque agnoſcant qui ſint. Qui autem ſic aſcenderint, ſatagant primam turrim occupare, donec aſcenderit multitudo reliqua. *hibernæ noctis ſilentio accedunt,*

85 Placuit omnibus Dominici conſilium, ipſumque executioni mandantes experti ſunt tres ligneas ſcalas: cumque has nimium curtas eſſe viderent, alias aliis adnectentes, applicuerunt ad primam turrim. Aſcenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Benedictus de Baños, quia hi accuratius callebant idioma Arabi- *turrim unã inobſervati occupant,*

Arabicum: ſecutique ſunt alii quotquot veſtibus ac mitris Mauricis induebantur: cœperuntque turrim quæ uſque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros ſopitos invenerunt, quorum unus ex illis erat qui cum Chriſtianis ad hoc negotium conſpirarant, in ea quam ſupra dixi excurſione capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Chriſtianos interrogarent Mauri, quinam eſſent & quid quærerent, reſponderunt Arabice ſe eſſe inſpectores vigiliarum.

86 Tum Maurus, quem dixi è conſpiratis fuiſſe Alvarum Colodrum ex voce agnoſcens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit: Ego ex eis ſum quos noſti; cura ut hos qui mecum ſunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Chriſtiani manus in ipſos miſerunt, oribuſque obſtructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati ſunt; cœperuntque Chriſtiani ceteri confeſtim aſcendere: cumque jam pro parte majori aſcendiſſent in turrim iſtam, progreſſi ſunt per murum, & ſigillatim occuparunt turres omnes, uſque ad portam ducentem Martos, qua ipſa etiam ſunt potiti. Jam illuceſcebat aurora, & Chriſtiani, omnes quas dixi turres ipſamque portam habentes in poteſtate, aperuerunt illam, atque intro miſerunt Petrum Ruyz Tafur cum ſuo equitatu. Mauri autem ut viderunt ſuburbium totum, quod Axarquia dicunt, Chriſtianorum eſſe; coacti fuerunt dimiſſis domibus ſuis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quiſque auferre potuerat fortunarum ſuarum, quorum ingens ſtrages facta eſt a Chriſtianis, uſque dum civitati ſeſe incluſiſſent.

ac deinde ceteras cum porta:

admiſſiſque ſociis potiti loco,

87 Hoc facto Chriſtiani firmiter ſepierunt omnes plateas ſuburbii, excepta principali atque directa, per quam inſequebantur fugitivos. Mauri vero, poſtquam in civitatem intulerunt quidquid rerum ſuarum ſalvare quiverant, eruperunt contra Chriſtianos, cum eiſque cœperunt pugnare; aliis interim

ex

ex urbis mœnibus ſagittas jacientibus & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertium coacti fuerint uſque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter ſe urgeri à Maurorum multitudine, inito conſilio duos viros emiſerunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum ſuum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Caſtellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem poſteriori nuntio imperarunt, ut per quæcumque tranſiret Chriſtianorum Mauris finitimorum loca, propalaret quod actum erat, ſicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat miſſus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente, offenditque Regem ipſo quo ad menſam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epiſtolam tradidit. *nuntios ad ſubſidia petendū expediunt.*

88 Viſa Rex epiſtola, nec unam quidem horam cunctari voluit; ſed illico conſcendens equum, cum equitibus centum ſe dedit in viam, mandans ut ſubditi ceteri ſequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempeſtate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut cum vado tranſiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adeſſe ſubſidio ſuis: clementiori tamen aura reddita, proſecutus eſt iter, valdeque opportune ſupervenit Chriſtianis. Iter autem quod tenuit fuit hujuſmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici *c*, & hinc Alcantaram. Alcantara digreſſus, tranſito navi Guadianâ, Metellinum venit, Metellino Magazelam *d* & Bienquerenciam. *Rex continuo advolans* c d

89 Bienquerencia Maurorum caſtrum erat, cui ex ea gente præfectus obtigerat, Eques generoſus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendiſſe in campo prope fontem vicinum caſtro, exivit ad manus ei deoſculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam. *cum ſolis 30 armatis eo pervenit.*

Excepit

Excepit hominem Rex per quam humaniter & honorifice, rogavitque ut caſtrum ſibi traderet: qui reſpondit, Domine, tu modo proficiſceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit uſui tibi eſſe hoc caſtrum; poſtquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, meipſum quoque, tibi in ſervitium tradam. Hoc autem ficte dicebat & ironice, pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet; quippe qui ſolum triginta armatos viros ſecum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvaccæ cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Jamacos, Sancius Lopez de Allos, D. Joannes Arias de Mexia, & alii plures nominatim ab Hiſtoria non expreſſi.

90 Porro à caſtro Bienquerenciæ tranſiit Rex ad Duas-germanas & Guadalbacar; hinc vero diſcedens, relicta ad dextram Corduba, tetendit ad Pontem Alcoleæ; ibique explicuit tabernaculum, cum paucis illis quos poſt ſe trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot ſuburbium Axarquiæ ingreſſus erat Alvarus Perez in auxilium Chriſtianorum, & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alaſtac nominabant, quia ſimus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Caſtella, Legione & Extremadurá, ut Deo Regique præſtarent obſequium, ad honorem nominis Chriſtiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini ſui, dici non poteſt quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in anguſtiis poſiti; obliviſcentes quidquid paſſi erant malorum, & novas vires reſumentes, ad facinus, quod feliciter cœperant, conſummandum.

quo alii ex variis locis jam prævenerant.

AN-

ANNOTATA.

a *Obrepſerat Ms. Latino Ruderici Toletani vitium, quod & impreſſa retinent,&* biennium *legebatur, pro* quinquennio: *hoc tamen revera exigunt Era 1268 ab auctore notata in morte Regis Legionenſis, & Era* 1[illegible]2 *notata in captione* Ubedæ; *idque non per litteras numerales, ſed per verba ad longum deſcripta: quod mirum eſt non obſervatum fuiſſe ab interprete, pro annis Era Hiſpanica annos Chriſti ſubſtituente, & hic ſignanter obſidionem Cordubenſem ad annum 1235 referente. Quia vero multo prolixior hic eſt textus Hiſpanicus quam Latinus Ruderici, Latinum infra poſt cap. 9 ſeorſim exhibemus.*

b Axaraquia, *Ruderico (ut jam vidimus)* Exarquia, *non tam* ambitus *debet Latine dici (quamvis ita reddat Rudericus) quam* ſuburbium, *cui voci reſpondet in Chronica Hiſpanum* Arraval. *Et hoc ipſum innuere videtur Rudericus cum dicit Chriſtianis promiſſum* ambitum unum: *poſſent enim ac debent plura unius urbis ad præcipuas portas ſuburbia, non plures circumcirca ambitus concipi. Talia autem ſuburbia notare eſt in expreſſione ipſius urbis Tab. 5 lib. 6 Theatri Vrbium ad utramque ſecundum flumen extremitatem, quarum ſuprema, Orientem verſus, Andujarium reſpicit, & videtur portam ac pontem habuiſſe Martos ducentem: ibi enim hodieque notatur cataracta cum titulo* Molendinum de Martos: *hic autem dicuntur victores occupaſſe* portam de Martos, *eamque ſubſidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuiſſe.*

c *Magna hæc itinera ſunt & 12 leucarum ſingula, nec potuerunt uno die niſi citatiſſimis equis confici; non ducunt autem recta* Cordubam, *ſed multum declinant, fortaſſis propter commoditatem pontium, iſtic magis quam alibi paratorum: qualis ſi tunc, ut nunc eſt, fuiſſet Emerita, non habuiſſet* Rex *neceſſe tranſire Anam navibus* Mecellini; *niſi forte id factum cauſa rectioris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie* Medelim *vocatur: extatque liber de Sanctis ibidem paſſis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archipresbytero, editus Madriti an. 1650, totus ex novitiis Pſeudo-dexteri ac Iuliani & ſequacium figmentis conſarcinatus, quod ad Sanctos attinet; quod autem ad ſecularem medii ævi hiſtoriam, multa utilia continens.*

d Magazela *diſtat Metellino leucis circiter octo, & Magazelâ tantumdem fere diſtat* Benalcazar, *aliis* Belalcazar, *quod hic fortaſſis* Bienquerencia *dicitur: unde porro Andujarium ire volenti media via occurrit fluviolus, innominatus in tabulis, hic veroſimiliter* Guadalbazar *dictus; poſt quem tra*[redacted]*fuerit* [redacted] *ad* Pontem Alcoleæ, [redacted].

CAPUT IX.

Ecijenſis Regis ſuccurſu aliorſum verſo, Vrbs Sancto deditur.

91 a *Rex Abenhuc Cordubenſibus auxilio venturus,* ILlo tempore Ecijæ *a* morabatur Rex quidam Maurus, nomine Abenhuc, multum habens militem peditem equitemque: apud quem verſabatur Chriſtianus Eques, D. Laurentius Xuarez nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordubam erat Ferdinandus & exercitus Chriſtianorum adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem novus miles accederet, ſi voluiſſet Rex ille Maurus, ad cujus ditionem Corduba ſpectabat, contra eum progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud difficulter eum inde pepuliſſet. Sed Deus, qui ſuppetit remedium adverſus quæcumque pericula, iſtiuſmodi cogitationem menti ejus excuſſit, in gratiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iſte vehementer formidabat alia facinora aggredi, jam ſæpe in ſimilibus caſtigatus, & numquam ſine clade regreſſus ab ejus generis expeditionibus. Quare licet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias habere, non audebat iterum tentare fortunam: deinde non poterat perſuadere ſibi, quod vir talis, qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum parva manu obſideret Cordubam.

92 *consilio Caſtellani apud ſe exulantis,* Deliberandum igitur ſibi maturius ratus, inter alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez. quia exiſtimabat hunc ſibi quod utilius foret conſulturum, idque duabus de cauſis: quia ſcilicet multum fidebat ei credebatque in omnibus, & quia exiſtimabat ipſum peſſime velle Ferdinando, à quo fuerat ejectus. Talia conſiderans, vocavit eum, & dixit: Laurenti, quid hic mihi agendum ſuades? Reſpondit ille;

ille; Domine, quandoquidem Celſitudo tua me interrogat, quid agendum ſit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad caſtra Chriſtianorum, tribus Chriſtianis equitibus comitatus; in eaque ſecreto me inſinuans accurate perluſtrabo omnia, & quo res loco ſit cognoſcam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum ſit; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus ſis uſque dum regrediar, nec moveri ab aliis ſines. Placuit autem conſilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

93 Tunc D. Laurentius, tribus ſecum pariter equitibus comitantibus, in viam ſe dedit; perveniensque ad illos colles qui ſunt ad alterum caput *b* pontis, deſiliit in pedes; unumque ex tribus ſequi etiam peditem juſſit, duobus aliis commendans equos uſque in reditum ſuum. Ingreſſus in caſtra lento paſſu pervenit uſque ad tentorium Regis, ibique reperit venatorem in excubiis poſitum, atque ei dixit: Amice, gratiam quæſo hanc mihi facito, ut aliquem ex miniſtris Regiis voces, dicaſque hominem adeſſe, qui ei loqui velit, idque confeſtim, magni enim momenti rem eſſe. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Otiella, qui continuo conſurgens egreſſus eſt foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet ſecum in partem ſecedere, ubi ſecreto loqui cum eo poſſet, dixitque ei, Noſcis me? Ego ſum Laurentius Xuarez: ingredere ad Regem & dic ei, quod hic ſim, & cupio loqui ei; rogo autem ut Celſitudo ſua mihi det licentiam introeundi ad ſe, nec enim aliter auſim quidquam.

atque ad caſtra Chriſtiana exploranda emiſſi,

b

94 Ingreſſus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem, indicavitque adeſſe Laurentium Xuarez, qui Celſitudini ſuæ loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingredi ergo juſſum interrogavit Rex, quomodo audebat in ſuo conſpectu apparere. Reſpondit Laurentius, Domine, tu

& cum R. Ferdinando clam locuti,

 me

me ejeciſti in regionem Maurorum, ad male faciendum mihi; ego autem credo quod hoc fuerit ad meam veſtramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro diſpiceret Celſitudo ſua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt verba Laurentii, quæſivitque ab eo ecquid ipſe faciendum judicaret. Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celſitudo *c* veſtra debeat hic manere quieta, ubi nunc caſtra fixit cum exercitu ſuo, ſed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus eſſe: videat autem quantum militem habeat in ſuburbio Axarquiæ: qui ſi ſufficiat ad tuendum illud, id tibi ſatis ſit, ceteros autem omnes ibi non neceſſarios junge exercitui tuo. Ego autem revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor eum divertere à propoſito, dicamque quod omnia quæ ei ſunt relata ſint falſiſſima; & veſtram Celſitudinem hic eſſe cum copiis numeroſis, nec ulla ratione ipſi expedire ut huc veniat, atque ita dimittat militem quem collegit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut ſcilicet vel ego divertam eum, ne veniat adverſus Celſitudinem veſtram; vel ſi efficere id non potuero, promitto Celſitudini veſtræ, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi ſunt Chriſtianis ad ſerviendum tibi in propria perſona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum ſit, tertio abhinc die intelliges per epiſtolam meam, ab hoc quem adduxi ſcutifero deportandam.

c *de modo periculi imminentis avertendi,*

95 Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias egit, pro tam bona voluntate ejus erga ſe; eique veniam præteritorum concedens, recepit in ſubditum, dimiſitque dicens, ut quemadmodum promiſerat ita ageret. Oſculatus manum Regis Laurentius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut quatuor ſequentes noctes juberet in caſtris excitari fo-

cos

cos multos, ut ſi forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum perſuaſi crederent vera eſſe quæ ipſe retuliſſet. Reſpondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut conſuluerat. * Dimiſſus à Rege Laurentius egreſſuſque é caſtris, rediit eo ubi dimiſerat comites & equos; *abducitur à propoſito:* ſubditiſque calcaribus, quam potuit celerrime iter ſuum relegens, primo mane pervenit Caſtrum, atque inde Ecijam appulit ſequenti nocte ſub primum ſomnum; moxque ad Regem Abenhuc acceſſit. Gaviſus eſt eo viſo Rex, & quid vidiſſet interrogavit. Ipſe vero reſpondit: Domine, haud equidem libenter dixero, certus non habendam mihi fidem: ſed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in caſtris ſuis valde copioſis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, ſuades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi conſilium dare Celſitudini tuæ, ſed ipſi omnibus viribus meis ſervire & mandata exequi.

96 His auditis quievit nocte illa Abenhuc, ſequenti die conſilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis *d* Valentiæ, ſignificantes quod Jacobus Arragoniæ Rex, cum omnibus copiis ſuis imminebat Valentinæ civitati, contra quem ut auxilio ſibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in conſilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquiſivit eorum ſententiam ſuper poſtulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Chriſtiani jam tenerent ſuburbium Axarquiæ, ipſa vero civitas diu reſiſtere eiſdem poſſet, ſatius eſſet ſuccurrere quantocyus periclitanti Valentino Regi: quo facto ſatis tempori veniretur ad ſuccurſum Cordubæ, poſtquam interim copiæ Ferdinandi

& in auxilium R. Valentini progreſſus, d

 nandi

nandi Regis (ut fieri aſſolet) magna parte diffluxiſſent. Hoc conſilium cum Regi Abenhuc placuiſſet, inſtructis mox copiis progreſſus eſt Almeriam, ubi habebat naves quaſdam, ad cuſtodiam Valentini portus ſervituras. Almeriæ porro cum eſſet Rex Abenhuc, Maurus quidam ipſi perquam carus invitavit eum, ac probe potum ſuffocavit in piſcina ſua: mox autem atque innotuit militibus mors Domini ſui, diſſoluti ſunt & ſinguli ad ſua reverſi. Laurentius autem, aſſumptis ſecum Chriſtianis omnibus, tranſiit ad Regem Ferdinandum, qui eum gratanter excepit pro tam inſigni ſervitio ſibi præſtito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum eorum qui portus obtinebant multifariam diviſum eſt, eo quod nollent Regem qui ſimul omnibus imperaret, ſicut factum eatenus: & Regem Ferdinandum Deus infinita ſua miſericordia liberavit à diſcrimine tali, de medio tollens Regem barbarum, qui exaltationi fidei ſanctæ ejuſque reſtaurationi per Ferdinandum curandæ potuiſſet obſiſtere: eademque via Jacobo Arragonum Regi expeditam reddidit victoriam de Valentinis Mauris, quorum civitatem intercepit, ſicut narrat Hiſtoria.

perfide occiditur ab amico Mauro.

97 Interim Ferdinandi Cordubam obſidentis copiæ augebantur quotidie, multis ex utroque regno Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eodem accedentibus. Tum vero arctius cœpit obſideri civitas & in majores anguſtias cogi Mauri, audientes extinctum eſſe Regem Abenhuc, Principatumque multifarie diviſum & novis identidem viribus auctum Ferdinandum. Quare cum animadverterent, non deſtiturum eum ab incepto opere prius quam id ad finem perduxiſſet, ſe vero plurimum fatigatos fame, conſumptis fere victualibus omnibus, & undique preſſos; petierunt paciſci de conditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non alia eis data eſt, quam ut vita perſoniſque ſalvis egre-

Auctus interim copiis Ferdinandus,

egrederentur quo vellent, urbem cum rebus ſuis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita eſt in feſto Sanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis ſpurcitiis evacuata: Rex autem Ferdinandus juſſit continuo Crucem in ſumma turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari ſolebat: & cœperunt Chriſtiani magno cum gaudio laudare Deum adjutorem ſuum, atque exaltare ſanctam ejus fidem. Sua quoque inſignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Epiſcopos cum univerſo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, ſic ut ab omnibus Chriſtianis exaudirentur; qui ſimiliter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo *e*.

urbem deditione capit.

e

CAP. XVII

Mezquitam expiat dedicatque.

98 Et tunc venerabilis Joannes Oxomenſis Epiſcopus, Regalis aulæ Cancellarius, cum Gundiſalvo Conchenſi, Dominico Beaticenſi, Adamo Placentinenſi, Sancio Caurienſi Epiſcopis Mezquitam ingreſſus eſt Cordubenſem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine ſuperabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apoſtolicam *f* morabatur, eliminata ſpurcitie Machometi & aqua luſtrationis perfuſa, in eccleſiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Miſſam ſolenniter celebravit. Et ſermonem exhortationis divinæ proponens, ſecundum ſapientiam ſibi datam & gratiam ſuis labiis inſtillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis ſacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Eccleſiæ dotem obtulit competentem.

f

99 Poſtea conſecrato ibi Epiſcopo Magiſtro Lupo, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus aliquos reditus privilegio confirmavit, & Lucenas inſuper dedit ei. Et tanta eſt urbis illius abundantia,

S. Iacobi ablatas campanas reſtituit.

 amœnitas

amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hiſpaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus ſedibus, quaſi ad regales nuptias cucurrerunt: & ſic incolis continuo eſt repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Chriſtiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus eaſdem campanas fecit ad eccleſiam B. Jacobi reportari: & eccleſiæ B. Jacobi reſtitutæ ſunt: ubi cum ceteris cymbalis beneſonantibus[e], peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis ſuis.

ANNOTATA.

a Ecija, *olim Aſti, ad alteram Singulis fluvii ripam, inter Cordubam & Oſunam, quæ limites Cordubenſis & diœceſis Hiſpalenſis terminos proxime contingunt.*

b Pontem *intelligo Bæti inſtratum, de quo ſupra, ad quem caſtra* Rex *habebat in ſuccurſum ſuorum, trans flumen in Axarquia turribus conſiſtentium.*

c *In vulgari* Altera: *& hic titulus ſufficiebat quando compoſita eſt Chronica, nec eum judicavit uſpiam mutandum, qui ante 120 annos eamdem curavit imprimendam, licet tunc* Majeſtas *daretur Regi: quod ideo ſolum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc ſit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet modus loquendi tunc alius eſſet.*

d Zahenum Valentiæ Regem *appellat Mariana lib. 12 cap. 19 agens de exitu belli Valentini, quod finem habuit dedita urbe, Arragoniiſque in eam ingreſſis menſe Septembri. in pervigilio S. Michaelis, die 28 menſis.*

e *Hactenus* Chronica: *quod ultra nunc poſſumus ex* Roderico *dare, conſequenter accipe ipſis ejus verbis.*

f *Hæc* Roderici *abſentia cauſa fuiſſe potuit, cur de victoria ad* Xerez *nihil; de* Corduba *capta brevius ſcripſerit: cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum cenſeo: eſt autem hujuſmodi.* Ceterum elapſo * biennio à morte patris ſui Regis Legionenſis, obſedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: de cujus obſidione hoc modo venit. Saraceni quidam, offenſi Primoribus civitatis, venerunt ad quoſdam Milites Chriſtianos, Spondentes ſe daturos unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum audii audientes, licet non crederent, periculo ſeſe dederunt, & in noctis ſilentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audiſſent, quia ſoporis ignavia tenebantur, appoſitis ſcalis quas ſecum tulerant, ad muri altitudinem adſcenderunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occi-

* *imo* quinquennio

CAP. XVI

Obſidionis Cordubenſis hiſtoria ex Ruder. Tolet.

occiderunt, & ambitum qui Exaquia dicitur invaſerunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant. Et ipſi metu poſtpoſito in turribus reſe ſerunt, licet ex alio ambitu Arabes ſagittis, fundis, jaculis, & lapidibus fortiter impugnarent: & ſucceſſum hujuſmodi nunciarunt Chriſtianis qui in Frontaria morabantur. Quod cum audiſſet Miles quidam de familia Regis, qui Ordonius Alvari dicebatur; ſtatim omnes, quos habere potuit, Cordubam ſecum duxit, & ſtatum obſidentis Domino Regi continuo intimavit: interim autem advenit Alvarus Petri, de Regni Magnatibus, potens & nobilis, & obſidentibus ſe adjecit. Et Rex Ferdinandus, qui in Regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuntio, convocatis civibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficiſci. Sed imbrium & fluviorum inundationibus aliquantulum impeditus, non potuit tam cito occurrere ut volebat. Advenit tamen tempore opportuno, & quotidie tam ex Caſtella quam ex Legione veniebant Milites & Magnates & Communia civitatum. Cœpit Corduba gravius coarctari: tandem affecta pugnis, & inedia victa, redditur & invita; & vitæ tantummodo conſervati incluſi Arabes exierunt, & in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli à ſordibus Mahometi patricia civitas expurgatur; ſed Rex in turri majori, ubi ſolebat nomen perfidi invocari, præcepit lignum Crucis vivificæ exaltari: & cœperunt omnes cum gaudio & lacrymis, Deus adjuva, conclamare; & ſubſequenter regalo vexillum juxta crucem Dominicam collocari. Et cœpit in juſtorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, Clero cum Pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. *Hactenus verba ipſiuſmet Roderici.*

CAPUT X.

Ferdinandi cum Ioanna Pontivenſi matrimonium, cura confiniis tuendis & muniendis impenſa.

Stabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, 100
Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobilem eſt reverſus; quæ pari victoria jucunda (utpote quæ conſilio & ſubſidio, licet abſens, omnia procurarat) gratias cum lacrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignavia Principum liturata, ſui ſolertia & ſtudio filii fuit Hiſpaniæ reſtituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria ſic filium in bonis operibus enutrivit, quod bona ſtudia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita,

Rex Toletū regreſſus ad matrem.

nullius chariſmatis expers, ut lac mellifluum gratiæ circumfuſum, cordi ejus influere non ceſſavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablactavit. Et licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater ejus numquam ceſſavit nec ceſſat, quæ Deo & hominibus ſunt accepta ſtudio vigili ſuadere: quia nec umquam feminea, ſed ſemper magnificentiæ opera perſuaſit.

laudatiſſimam maternam; 101 Hæc enim Regina nobilis, tanto ſtudio conſervavit, & adeo dilatavit recepta chariſmata gratiarum, ut omnis ætas, omnis ſexus, omnis conditio, omnis profeſſio, omnis natio, omnis lingua affectum ſentiat cum effectu, & virtutum faſciculo non partito, omnibus miſericordiæ opera compartitur: & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito noſtra tempora admirantur, cui numquam ſimilem nec moderna nec patrum noſtrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conſervare & ſibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem ſpiritum ſuo reſtituat Redemptori.

Cap. XVIII *anno 1237 ducit Ioannam Francicam;* 102 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater ſua Domicellam nobilem, generoſam, proneptem Regis Francorum Illuſtriſſimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illuſtris Comitiſſæ ejuſdem, Ioannam *a* nomine, procuravit in conjugem ſibi dari.
a

b *b* Era MCCLXXV Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginæ aſſumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præſtantia & modeſtia ſic floruit, ut in conſpectu viri virtutibus gratioſa, coram Deo & hominibus ſit accepta. Et ſuſcepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus, & filiam parvulam, quæ à proavia Alienor *c* eſt vocata, & alium parvulum Ludovicum.
c

103 Verum Rex Ferdinandus, cum filiis ſuis Alphonſo

phonſo & Ferdinando, qui tunc in flore adoleſcentiæ lætabantur, Cordubam eſt reverſus: & in adventu ſuo multa caſtra Saracenorum, quæ Chriſtianorum incurſibus & inteſtinis cædibus longo tempore tabeſcebant, volentes colere pacificè terras ſuas, ſupradictis interpoſitis ſe Regis Dominio tradiderunt. Tunc datæ ſunt ei civitates & caſtra, quorum præſidia Chriſtianis ut diximus inveſtivit: & ab Arabibus tributa ſuſcepit; & eorum nomina notantur, Ecija, Almodovar, Luc, Luxena, Stepa, *Sitefilla *d* & multa alia, quorum nomina longius eſſet enumerare. Atque hactenus hiſtoriam ſuam perduxit Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opuſculum ut ſcivi & potui conſummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLIII], Era MCCLXXXI, anno XXVI regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei XXXIII, Sede Apoſtolica adhuc vacante anno I, menſibus VIII, diebus X, Gregorio Papa IX viam univerſæ carnis ingreſſo *e*. Ut autem tam nobilis Regis facinora non hæreant imperfecta, compilationis hujuſce Auctor ex hinc eumdem pertexuit, ut ſequitur.

quadam oppida Mauris eripit.

d

e

104 Solent ii qui cœptam ab alio hiſtoriam proſequuntur, ſupplere ſiquid ab auctore priore omiſſum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiſcopus Rodericus, relata Regis profectione ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Caſtellam revertenti ſe ſubmiſere, neque explicet illius profectionis cauſam, hinc reſumendum argumentum cenſeo. Dicit ergo Hiſtoria, quod Rex, poſt conſummatum ſuum cum Regina Joanna matrimonium, regnum ſuum perluſtrans, Toletum venerit, ibique intellexerit, civitatem Cordubenſem aliaque recens acquiſita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer triſtatus Cordubam miſit viginti quinque mil-

Finitam hic à Roderico Archiep. hiſtoriam proſequens auctor.

f millia *f* Maravediſiorum in auro, totidemque per alia loca munitiora diſtribuenda, cum multa annona, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto diſceſſit Toleto Valliſoletum, ubi diebus aliquot manſit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta.

addit quod laborantibus inopia compeſcens,

105 Hic vero iterum ei nuntiatur in Dominica Palmarum, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: ſtatimque regreſſus Toletum aperuit theſauros ſuos, indeque quod neceſſarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipſi cunctos obedire juſſit, tamquam ſibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit perſonæ & poteſtati ſibi commiſſæ, omniumque amorem & æſtimationem ſibi conciliavit. *Cunctis autem recte diſpoſitis, atque excurſionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cujus arcem tenebat beneficio Regio, Comitiſſam uxorem ſuam, cum nepote Tello & quadraginta quinque equitibus ſibi ſubditis; invenitque Dominum ſuum Toleti, intentum apparando commeatui annonario ad tuitionem confiniorum.

106 Interim Benalhamar Rex Arjonæ, ſic enim (quia inde erat oriundus) principio regni ſui nominabatur, poſtea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine Maurorum venit, eamque obſidens oppugnare diſpoſuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum ſuis quadraginta quinque equitibus in aliquam contra Mauros excurſionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque eſt modo. Comitiſſa autem obſideri ſe videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem compoſito arma ſumerent, cum iiſque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emiſſum nuntium admoneret

& Martana Arce abſente Alvaro Comite

moneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur.

107 Accurrit mox cum ſuis Tellus; ſed viſo Maurorum numero, & quomodo cœpiſſent arcem quatere, hærebat anceps conſilii; hinc pudore confuſus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expoſitam videret, per ſuam improvidam temeritatem; inde impoſſibile exiſtimans loco ſuccurrere. Erat in numero Equitum Tellum ſecutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Machucæ cognomen, à nobili ad Xeres oppidum ſucceſſu, adhæſiſſe. Hic ſuccurſum tentandum vel per medios Mauros ſuaſit ſociis, oratione *g* tam efficaci ut perſuaſerit. Quare calcaria ſubdentes equis invehuntur in Mauros, nonnulliſque eorum generoſa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo ſuo facto ita conſternaverunt barbarum, ut exiſtimans nequaquam id auſuros fuiſſe, niſi certos quod locum poſſent tueri, inde diſceſſerit; atque ita ſoluta obſidio Martana eſt, & Comitiſſa periculo liberata. *ab ejus uxore mirabiliter ſervata,* g

108 Dies aliquot poſt hæc tranſierant, & Rex Ferdinandus Ayllone erat, quando ſub noctem à confiniis advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque ſubſidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubenſi totiſque confiniis, quibus utrumque vehementer neceſſarium erat: deinde vero confeſtim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipſa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta eſt civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alphonſus, Alvaro tamen commiſſa erat ſumma poteſtas, cum titulo Viceregis omnium Confiniorum iſtorum. Ceterum à Rege digreſſus, ubi Orgaz pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus eſt, & ſepultura tam honorifica donatus, ac ſi Rex ipſe fuiſſet. Interim Ferdinando *mortuo deinde ipſo Alvaro,*

dinando Toleti exiſtenti allatus eſt nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod ſane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus eſt dolor, quia defectu perſonæ tam neceſſariæ ad res bellicas, quarum ſcientiſſimus erat, periclitabatur quidquid conquiſitum fuerat: ideoque oportuit ipſummet confeſtim proficiſci Burgos atque inde Cordubam. Ita primum illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem.

Rex Cordubam revertit,

109 Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eidem communiendæ impendit tres menſes, quibus ibi ſubſtitit, niſi quod aliquoties, optimo cum ſucceſſu, excurrit in Mauros, eiſque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis proſpiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui cauſa obtinendæ civitatis fuerant, ſcilicet erga Dominicum Muñoz Veteranum, & ſocios ejus in capiendo ſuburbio Axarquiæ, unde initium victoria habuit. Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum ſpe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Eciam, Eſtepam, Almodavar, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiſcopus meminit Hiſtoriam ſuam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermiſit, appellantur Moratilla, Hornachulos, Mirabel, Fuente-Romiel, Zafra, Ynogon, Rubefella, Montorum, Aguilar, Bennaexit, Zambra, Oſſuna *h*, Cazalla, Marchena, Zaheros, Curet, Luque, Porcuna, Corte, Moron, præter alia ignobiliora.

& plura loca capit,

h

110 Cauſa autem cur Moron, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit

in

in poteſtatem; fuit Nobilis quidam, nepos Laurentii Xuarez, dictus Meledon Rodriguez Gallinatus: qui non minus expertus belli quam generoſus, cum turrim quamdam in vineis poſitam, nomine Magazamaram, non niſi quarta leucæ parte Morono diſtantem, occupaſſet; ter quotidie excurrebat ad oppidum prædabundus: eoque tantum ſui metum Mauris incuſſit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent, & ita facerent conticeſcere, dicentes, Tace, quia Meledon venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenſes vexandi, nec quidquam ſecurum eis extra muros permitteret, elegerunt ipſi tandem ſe Regi tradere, ſicut fecerunt, ſe ſuaſque facultates ſalvas pacti. Rex porro loca ſic conquiſita ut plurimum diſtribuit inter Ordines militares, aut eorum fructus applicavit eccleſiis.

que Chriſtianus Eques excurſionibus crebris vexarat.

ANNOTATA.

a Joanna, Pontivi *ſeu* Pontini (*utrumque enim reperitur*) & Monſtrolii Comitiſſa, *aviam maternam habuit* Aliſiam *Sororem* Philippi, *adeoque magnam amitam* S. Ludovici, *ſic ut hic & Joannæ mater* Maria, *parentum ſuorum heres unica, eſſent ſubgermani.* Joannæ *autem pater* Simon de Dommartin *nominabatur, frater* Reginaldi *Comitis de Dommartin: & avus maternus vocabatur* Willelmus.

b *Ignatius Ioſeph à Ieſu Maria, in Hiſtoria Abbavillana lib.*1 *cap.*28 *graviter hallucinatus eſt, quando matrimonium hoc adſcripſit anno* 1250, *& in eo vixiſſe Ioannam* annis quatuor tantum aut quinque. *Nam* ſanctus Rex *obiit anno* 1252, *& ſecunda huic uxori junctus fuit anno* 1237: *potuiſſet ergo Ignatius, ſi Hiſpanos auctores conſuluiſſet ſcribere* annos quatuordecim aut quindecim.

c *Hæc mortuo patre reverſa eſt cum matre in Franciam; ubi nupſit* Edoardo I *Regi Angliæ. Mater vero anno* 1255, *tamquam* Regina Caſtellæ & Legionis, Pontivi & Monſtrolii Comitiſſa, *fecit inſignem donationem Decano & Canonicis S. Vulfranni; & mortua anno* 1278. *ſepulta eſt juxta propylæum eccleſiæ de Valloriis Ordinis Ciſtercienſis. Quomodo autem puniti fuerint, qui ſub ſpe alicujus theſauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filiæ meminit Chronicon Triveti his verbis:* Obiit anno MCCLXXVIII Regina Caſtellæ, mater Reginæ Angliæ, ad quam jure hereditario poſt mortem matris devolutus eſt Pontivi Comitatus.

Ioanna Pontivi, ſancti Regis uxor 2 eorumque filia Alienor.

d *Ita junctim legendum, quod impreſſum legitur,* Sed & Fila, *vel,* Site & Filia. *docet nos interpres Hiſpanus: qui deinde ſuo marte proſequitur hiſtoriam. Eſt autem* Lucena *ad eumdem ad quem Ecija & Cor-*

Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via: Stepa ab Ecija verſus meridiem procurris in confinio Andaluziæ & Granatenſis regni; hinc de ſitu aliorum duorum locorum conjectura ſiat.

e *Obierat* Gregorius IX 21 *Auguſti* 1241, *poſt quem electus quidem fuerat* Celeſtinus IV, *ſed & ipſe* 19 *Novembris ſequentis obiens Sedem vacuam reliquerat: vacavit autem uſque ad* 29 *Iunii anni hic ſignati* 1243, *quando coronatus eſt* Innocentius IV. *Ceterum annis* Incarnationis Domini, [ ] *incluſimus. Cum enim auctor nulla ſuorum operum parte utatur nota Eræ vulgaris; vehementer dubito utrum ea verba vere ſint* Roderici; *niſi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, ſuam hiſtoriam forte lecturos, quibus jam ubique in uſu erat vulgaris Eræ numerus, quamvis Hiſpani, receptorum ſemel verborum æque ac ſuorum retinentiſſimi, omnino [illegible] eum receperint ad hiſtoriam uſumque civilem: & quidem haud diu post mortem* Roderici *atque* Ferdinandi, *ſi ante finem ſeculi* 13 *ſcripta eſt Chronica Ferdinandæa quam Latine reddimus, quæque annos numerat ab Incarnatione.*

f *Ita ſuperius num.* 46 *ubi agitur de annua penſione Sororibus à Rege addicta etiam ſcripſerat: ubi Rodericus nullam certam expreſſerat.*

g *Non fuit viſum operæ pretium ipſam orationem, ſatis prolixam, Latine reddere.*

h Oſſuna *hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Academia, diſtatque Ecija verſus meridiem leucis circiter quinque: ac porro verſus Xerez ituris, pari circiter intervallo, occurrit caſtrum* Moron, *de quo mox. Cetera loca quærere nihil attinet.*

CAPUT XI.

Rebus domi compoſitis Sanctus in fidem ſuam ſuſcipit Regem Murciæ, & Arjonam occupat.

111 *Rex Toletum regreſſus*

Poſtquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite proſpexiſſet, trium prædictorum menſium ſpatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor ſua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, aſſumpſit & ſecum Burgos duxit. *Hic Regi cum Didaco Lopez, Biſcayæ Domino, ſubnata diſcordia eſt, propter quam eum ſua ſpoliavit ditione. Sed Didacus ſtatim ſe recipiens, non modo ſententiæ Regiæ ſe oppoſuit, verum etiam in ipſam Caſtellam incurrens cœpit damna quanta poterat irrogare ſubditis Ferdinandi. Qui coerciturus audaciam hominis, inter altiſſimos duos montes ſe continentis, eduxit contra

eum

eum copias. Didaco autem non auſo expectare venientem, deſtruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim *a* Briores; recedenſque filium ſuum Alphonſum reliquit in confiniis Biſcayæ, eadem defenſurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui ſecum aſſumptum ad patrem *b* duxit, ipſique reconciliavit. Inde ſimul abierunt Burgos, ac demum Valliſoletum. 3 *Biſcayæ Dominum rebellantem ſemel,*

112 Paucis diebus poſt neceſſe habuit Rex Olmedum proficiſci, quando Didacus Lopez iterum in Biſcayam abivit: quod ubi Rex inaudiit ſuſpectum habuit, eumque ſequi inſtituit, ne denuo damni quidquam crearet. Poſtquam autem in ſua ſe recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alphonſo ad tuendos Biſcayæ fines, rectaque contendit Valmaſam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, ſaniori conſilio uſus Didacus, ultro ad Regem venit, ejuſque ſe commiſit poteſtati, ſane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non ſolum eidem ablata reſtituit, ſed etiam *c* Alcaraz condonavit. *iterumque compeſcit.*

113 Rebus ſic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ ſunt, quas cum Granatenſi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia eſſent cuſtode deſtituta, miſſus eo eſt Infans Alphonſus, omni neceſſario apparatu inſtructus, una cum D. Roderico Gonzales Giron. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Habenhucdi Murciæ Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino ſuo ac toto regno Murciæ fidelitatem jurarent, ſub conditionibus quibuſdam quas ferebant accurate deſcriptas. Viſis iis noluit longius ire Alphonſus, ſed ipſemet patris ſui nomine conditiones acceptavit; Murciamque regreſſos ſubſecutus eſt. Venienti autem *Murcia miſſi ad Regem Legati*

b autem in Alcaraz *b* obviam proceſſerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad ineundam regni poſſeſſionem.

114 Comitabatur tunc Alphonſum Pelagius Correa *c*, Magiſter Ordinis de Ucles dicti, magnuque ei adjumento fuit, tum recte conſulendo ea quæ ad negotium conducebant, tùm militem annonamque ſumptibus ſuis ſubminiſtrando, ubi opus eſſe videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitq; arcem cum toto dominio regiiſque redditibus, ſalvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipſi Abenhucdi, toparchiſque in Crevillen, Alicante, Delche, Orihuela, Alhama, Aladeo, Ricote, Cicka, aliiſque dynaſtiis, jus ad dictorum redituum partem habentibus. Atque ita D. Infans ſuſcepit de manibus Maurorum poſſeſſionem Regni nomine patris ſui, exceptis dumtaxat Lorca, Cartajena & Mula: quibus parum profuit quod in pacta ab aliis ſancita noluerint conſentire: ſi quidem brevi ad ea vi compulſi ſunt, D. Alphonſo cum Magiſtro Pelagio regnum univerſum perluſtrante, munitiones reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, ſicut poſtea ſuo ordine refertur.

Alphonſo Infanti urbem ſuam tradunt;

115 Reſtitutus interim ab infirmitate Ferdinandus, digreſſus eſt Burgis ad viſitandum regnum ſuum juſtitiamque adminiſtrandam: quod valde neceſſarium fuit, præſertim Palentiæ, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos diſtricte punivit. Ibi exiſtenti Corduba & Murcia advenerunt nuntii, annonam poſtulantes, quia magna iſtic fame laborabatur. Auditis illis, ſtatim Rex Toletum ſe contulit, ibique conſtituit Murciam deportandum magnum commeatum victualium, per loca noviter acquiſita diſtribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alphonſus, ſed prius quam Murciam rever-

quem eodē cum annona regreſſum

reverteretur, abiit cum patre ſuo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum ſacrum impoſitum fuit D. Berengariæ, ſorori Alphonſi: qui peracta ceremonia feſtinavit;cum præparato ſibi commeatu, unde venerat regredi, comitante eum Magiſtro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez.

116 Rex autem ipſe, quam citiſſime potuit, curavit ad confinia proficiſci, ſecum ducens D. Joannam uxorem ſuam, & D. Rodericum filium Comitiſſæ *d*, nec non quinquaginta circiter equites, peditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non ſine periculo tranſiverunt portum de Muladar. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatenſis, ſuperbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alphonſum, filium Regis Legionenſis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in prælio occubuerat D. Iſidorus, Eques generoſus & Commendator in caſtro Martos, utpote Ordini Calatravæ donato à Rege. Ibidem etiam cæſi fuerunt alii plures Fratres Ordinis prædicti, & Martinus Ruyz de Argote, rebus in conquiſitione Cordubenſi geſtis memorabilis; captus eſt autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus cæſi numerantur uſque viginti, multaque gregariorum turba; & hoc ſucceſſu elatus Rex Granatæ, valde formidabilis erat toti iſti regioni.

ſecutus pater Ferdinandus,

d

117 Tranſito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andujar, moxque eodem poſt ipſum appulit frater ejus D. Alphonſus, cum D. Nonnio Gonzales aliiſque, numero quidem non admodum multis, ſed robore animoque præſtantibus: qui ſimul omnes iverunt Arjonam, demetendo fruges, hortos ſubruendo, oliveta ſcindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiſcentes verſus Jaën, tantumdem fecerunt *e* Alcaudetæ, unde Rex Nonnium Gonzales & D. Rodericum filium

Arjonam occupat:

e

Comitiſſæ remiſit Arjonam, ut eam obſiderent oppugnarentque, cum majori parte eorum quos ſecum ipſe habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt anguſtias, ſequenti autem die mane cum reliquis ſupervenit Rex ipſe. Quo cognito rebus ſuis diffiſi Mauri, miſerunt qui agerent de facienda deditione. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit. Qui cum ibidem biduo manſiſſet, cunctis bene proſpiciens quæ videbantur ad loci tuitionem neceſſaria, victor receſſit.

& alia loca non nulla, f

118 Eadem excurſione obtinuit etiam Pegalhajar, Bexixar, & Eſcarenam *f*: indeque fratrem ſuum Alphonſum Granatam direxit, quidquid poſſet ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud ſe habebat ex Ubeda. Baëza, atque Queſada delectos, nec non Sancium Martinez de Xodar, cum bono, licet non valde numeroſo, peditatu. Cum his Granatenſem regionem, qua plana erat, ingreſſus Alphonſus, ſtragem ut fuerat juſſus fecit.

vaſtat agrū Granatenſem.

119 Rex autem revertit in Andujar, ſumptamque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox feſtinato abiit Granatam verſus, fratri præmiſſo ſe conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec abſque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis. Nec tamen ideo dimiſerat cœpta Alphonſus. Poſtquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum eſt in hortis aut turribus uſque ad portas ipſius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vaſtantibuſque Chriſtianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex manſit. Contigit autem una dierum iſtorum, ut Mauri, tanta rerum ſuarum jactura irritati, eruptionem ſubitam in Chriſtianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immiſſis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinandus,

ctus, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, inſequentibus & cedentibus eos uſque ad portas Chriſtianis: neque poſthac auſi ſint urbe egredi, tam duriter caſtigati.

ANNOTATA.

a Briones *caſtrum, Ibero adjacens in confinio, & pontem fluvio impoſitum habens, 7 milliaribus ſupra Lucronium.*

b Alcaraz, *Caſtellæ novæ oppidum, unde nomen vicinis montibus ex quibus Batis oritur; à Caravaca, in finibus Murcienſibus ſita, adhuc bidui itinere diſtans.*

c *Huic* Pelagio Correæ *tribuitur in Relatione Romana.*, quod de ordine ſancti Regis, juxta oppidum de Segura Legionenſis diœceſis, perſequens Saracenos, & committens cum iis prælium; quia ſol inclinabat, commendavit ſe glorioſiſſimæ Virgini ut ſol ſiſteret, donec victoriam conſequi poſſet: & ſol miraculoſe ſtetit per notabile ſpatium: & quia dicta die, ſciens Rex quod prælium committendum eſſet, continuo Deum oravit, ut ſibi concedere victoriam dignaretur contra infideles; ideo fuit ſucceſſus hujuſmodi miraculi orationibus ſancti Regis, mediante ejus Generali, reputatus. *Allegatur numerus* 51 *Summarii, in cujus margine dicitur,* Miraculoſus ſucceſſus juxta oppidum de Segura Legionenſis diœceſis. *Verum in toto illo Numero nec ſemel quidem tale oppidum nominatur: ſed neque ullum ejus nominis in Legionenſi diœceſi eſt, neque in corde regni potuerunt ad conflictum veniſſe Mauri. Quid ergo? Ibi lego ad urbem* Seviliam, *idest Hiſpalim, factum tale quid eſſe; iterumque in Montibus-Maurianis, vulgo* Sierra de Morena *dictis, territorii Cordubenſis, & allegatur auctor Rades de Andrada, in hiſtoria trium Ordinum impreſſa an.* 1609. *Agit hic lib.* 1 *cap.* 16 *de dicto Magiſtro, creatumque ait anno* 1242, *ac ſequenti anno profectum in expeditionem cum Infante* Alphonſo. *Tum verbotenus fere deſcribit omnia, quæ in hac Chronica de illo narrantur, ſine ulla talis miraculi ad Hiſpalim facti mentione; ac denique narrat prælium, à* Pelagio *commiſſum ad Sierram Morenam, ubi hodieque ſtet eccleſia, in memoriam prædicti miraculi ab eo conſtructa, vulgo dicta* S. Maria de Tudia, *quod traditio vulgi interpretatur ſic abbreviatè dici, pro,* S. Maria de Ten tu dia, *eo quod* Magiſter *ſolem ſiſtens dixerit,* Ten tu dia *id eſt,* Siſte dies. *Eadem magis confirmat Eſpinoſa lib.* 4 *cap.* 7, *dum allegat antiquas memorias Ordinis Mss. in quarum aliquibus id tribuatur nocturnæ Sancti Regis orationi; in aliis etiam adlatur, quod* idem Magiſter poſt victoriam, lancea percutiens rupem, elicuit, velut alter Moyſes, fontem exercitui feſſo ac ſitibundo, qui hodieque fluens mirabilia multa operatur circa infirmos inde bibentes. *Opera pretium eſſet ſcire quam antiqua ſint Mss. illa. Vixit autem* Magiſter Pelagius *& pugnavit cum Mauris uſque ad annum* 1275.

Solem ſtitiſſe dicitur Correa Mag. Ord. de Veles.

d Comitiſſum *intelligo, uxorem* D. Alvari Perez *ſupra laudatam.*

e Alcaudete, *inter Cordubam & Iaën.*

f *Neſcio an horum locorum nunc ſuperſit memoria: uti & plurium infra nominandorum.*

CAPUT XII.

Expugnatâ Mulâ, Giennium obſidetur & deditur: decernitur obſidio Hiſpalenſis.

120 *Rex ſuccurrit arci Martanæ,* DUm Rex ad Granatam eſſet, Mauri, Gazulæ dicti, excurrerant ad Martos, locumque obſederant: quo intellecto, ſtatim miſſus eſt Alphonſus Regis frater: hic autem cum Magiſtro Calatravæ ejuſque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam receſſiſſe. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, contra ipſos erumpentes ita generoſe pugnarant, ut multis eorum cæſis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna præda equorum aliarumque rerum ditati. *& Cordubam redit,* Interim Rex Ferdinandus, ſatis diu circa Granatam hæſiſſe, & Maurorum inſolentiam repreſſiſſe viſus, populata regione eorum ut libuit, ſicut prædictum in Hiſtoria eſt, paulatim ſeſe recepit Cordubam; ubi honorifice lætanterque receptus, apud uxorem ſuam D. Joannam, neceſſaria ſibi ſuiſque quiete corpus refecit, & copias refocillavit.

dum interim filius Mulam fame expugnat, 121 Dictum etiam ſuperius ab Hiſtoria eſt, quomodo Rex Ferdinandus Alphonſum filium ſuum Murciam miſerit; nunc addendum, quod illuc cum credito ſibi commeatu appulſus, eodem per munitiones & arces diſtributo, omnes perluſtrarit; & ubique juſtitiam adminiſtrans ac bene meritos remunerans, cuncta optime diſpoſuerit. Tum demum a excurrit Mulam, a Lorcam, & Cartagenam, quæ ei ſe noluerant tradere; ac multa ſingulis damna intulit per campos. Intelligens autem, quod Mulæ magna eſſet annonæ penuria, eamque ſi obſideretur fame cogi ad deditionem poſſe; conſulto prius D. Pe-

D. Pelagio Correa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perſeveravit, donec fames ipſi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes ejecit, exceptis paucis quos in ſuburbio permiſit manere. Hunc primum locum Infans Alphonſus obſedit & obtinuit, præſente ad omnia Magiſtro Pelagio, qui numquam ab ejus latere diſcedebat. Eſt autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce inſigni & turribus circumſepta, opulentum præterea terris cultis ac paſcuis, fructibus item & aquis commodum, atque diſtrictu territorii ſui complectens montes bene fertiles ſpatiumque peramplum. Sed nunc in Murciæ regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

122 Erat is cum Regina uxore ſua Cordubæ, poſt reditum ex agro Granatenſi; ibique à filio Alphonſo accepit lætiſſima ſibi nuntia de Mula intercepta, deque ſtatu Maurorum necdum ſubjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei eſt, Regem Arjonæ, cum maximo commeatu plus quam mille beſtiarum oneratarum, proficiſci Jaën, ut civitati illi proſpiceret de annona. Statim ergo Alphonſum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, miſit, qui venientibus ſe medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipſe poſt eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alphonſus Lopez de Vaya. Profecti ſunt autem Arjonam indeque Jaën, biduo toto expectantes venturum commeatum: ſed fruſtra: neſcitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex cauſa venire prætermiſerint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, poſt grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi priuſquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem ſuam D. Berengariam Toleto ad ſe venire. Hoc cum gratiſſimum ei accidiſſet, ad excipiendam eam confeſtim egreſſus eſt cum Regina Joanna; tranſitque

& frater impedit commeatū Giennenſi urbi deſtinatum.

Rex cum matre extremum congreſſus.

 que

que portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alphonſus poſtea inſigne
b oppidum condens, Villam-regalem *b* nuncupavit. Ibi inter ſe viderunt mater & filius, mutuoque aſpectu & convictu recreati ſunt totis ſex hebdomadis, numquam amplius invicem reviſuri; nam ipſa Toletum reverſa, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Caſtellam amplius venit.

poſt vaſtatos Maurorum agros

123 Tranſito autem portu ivit in Andujar, ubi totum ſuum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus eſt Jaën. Ac primum vaſtavit hortos vineaſque & meſſem totam, nec quidquam quod reperit dimiſit integrum: deinde progreſſus eſt Alcalam Abenzaidæ, & ſimiliter egit, multos Mauros abducens in ſervitutem. Poſtea tranſiit Illoram, intravitque ſuburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occiſis captivatiſque Mauris toto illo diſtrictu. Fuit autem præda copioſa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibuſque pretioſis, quam ſupellectile ac veſtimentis, copiaque magna pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iſte Rex ad campos Granatenſes populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret uſque Granatam: circa quam manſit diebus aliquot, deſtruens ac vaſtans omnia quæ Maurorum erant, abſque eo quod hi auderent contra eum procedere. Videns ergo fruſtra ſe ibi hæſurum, receſſit Martos, ubi ad eum Murcia venit Magiſter D. Pelagius Correa, Regique narravit quam proſpere ibi egiſſet D. Alphonſus filius, ejus victoria relata de reſiſtentibus Mauris, quod Regi lætitiam non parvam attulit.

Giennium obſidet.

124 Tum illius conſilium exquiſivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obſidenda videretur: qui reſpondit optimum id factu eſſe; idemque ſenſus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates homineſque opulenti & cuncta ſodalitia

litia militaria, & ſtatuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore, adeſſent ad obſidionem per vices continuandam, donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem cœptum eſt; ſed cum vidiſſet Rex, poſt dies aliquot ibi conſumptos, non procedi quemadmodum conſtituerat & volebat; ipſemet eodem acceſſit, manſitque, licet incommodiſſimo tempore, frigido utique & pluvio, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam jumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obſidione receſſum.

125 Videns ergo Rex Arjonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere propoſito, neque receſſurum niſi capta urbe; quæ longa fame preſſa, non videbatur diu poſſe reſiſtere, fatigatis extenuatiſque propugnatoribus; ſe vero non ſufficere ad auxilium obſeſſis ferendum c, omni ex parte ſic clauſis, ut nec egredi quiſquam nec ingredi ad eos poſſet; ſtatuit ad Regem ſupplex accedere, ſeque ac ſua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magna bonitate, quod clementer habiturus eum eſſet. Hoc ſuum conſilium cum Mauris propoſuiſſet Rex barbarus, quo nullum ei occurrebat ſalubrius, ad ipſis ſuoque honori ac regno conſulendum; perrexit ad Regem Ferdinandum, ſeque ſubditum ejus profeſſus, cum oſculo manuum tradidit in illius poteſtatem; ſimulque obſeſſam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Excepit eum ſic humiliatum Rex humaniſſimus, cum ea clementia qua tales ſolebat; pactuſque cum eo eſt, ut maneret in regno ac dominiis ſuis ſub tributo centum & quinquagies mille maravediſiorum annue pendendorum, & obligatione ſequendi ſuam Curiam, ac fidæ ſocietatis pace & bello; ſolum urbem obſeſſam, utpote jam propemodum ſubactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuiſſet firmatumque eſſet, tradita eſt Ferdinando urbs Jaën.

Cujus deſenſionem deſperans Granatæ Rex

C

ultro ſe Ferdinando ſubjicit.

relicta eidē urbe Iaënſi, 126 Eſt autem urbs hæc perquam populoſa & ampla, multiſque ac fortibus turribus munita, abundatque aquis bonis intra muros, & copia rerum omnium quæ poſſent in nobili atque opulenta civitate optari; bellicoſa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in poteſtatem Chriſtianorum; poſtquam vero his ceſſit, fuit ſemper propugnaculum confinium, quæ ex hinc ſecura manſerunt, atque extra periculum habitari ab eiſdem potuerunt. Sed regrediamur ad Hiſtoriam.

quæ Chriſtianis habitanda traditur. 127 Tradita in illum modum civitate, ingreſſus eam eſt Rex cum proceſſione totius Cleri, rectaque procedens ad Mezquitam majorem, dedicari in eccleſiam fecit ſub invocatione S. Mariæ, Miſſam cantante D. Guiterio Epiſcopo Cordubenſi. Stabilivit d etiam ibidem Cathedram *d* Epiſcopalem, attribuens ei oppida & Caſtella ac fundos ſufficientes; miſitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, ſub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum, quæ venientibus illuc habitatum fideliter præſtitit, dividens eis civitatem & agros. Manſit autem ibidem Rex menſibus octo, pacem conſtituens, munitioneſque reſtaurans quatenus opus erat.

128 Poſtea convocatis in conſilium Magnatibus atque ditioribus regni Magiſtriſque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum ſibi videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero ſententiam *Decernitur obſidio Hiſpalenſis.* dicentibus, & quibuſdam excurſionem verſus Hiſpalim ſuadentibus, aliis caſtella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magiſter Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientiſſimi, magis probaverunt ut obſideretur ipſa Hiſpalis, qua urbe ſuperata prona eſſent futura omnia. Erant tamen quibus conſultius videbatur, excurſionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obſidere;

obſidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magiſter Pelagius aliique multi perſtiterunt in ſententia, aſſerentes, tempus illud quod ponendum eſſet eundo ac redeundo, & ſumptus faciendos in expugnandis minoribus locis melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia ſimul abſolvi: quod conſilium etiam Regi magis placuit, & ſtabilitum fuit.

ANNOTATA.

a Lorca *ad fines Granatenſes jacet*, Cartagena *ad mare, portu & Epiſcopatu inſignis: ſed quæ prima ac præcipua hic nominatur* Mula, *nuſquam apparet in tabulis.*

b Villa-regalis, *media fere via inter Toletum & Cordubam trans flumen Guadiana: nec adeo procul, intervallo circiter 6 milliarium ad ortum, eſt* Civitas-regalis, *urbs ampla, olim etiam florentiſſima.*

c *Addit Mariana*, Regem Oyſemelium, factione inter ſuos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, præſidium quæſiviſſe à Chriſtianis.

d *Ægidius Davila tom. 1 Theatri ſui Eccleſiaſtici pag. 245 primum hujus urbis Epiſcopum facit* Dominicum, *qui tamen Baëzæ ſederit totis 59 annis, fueritque Ordinis Prædicatorum, & ſucceſſorem habuerit* Petrum, *à quo* Giennium *relata ſit Sedes anno* 1249, *annuente* Innocentio IV. *De* Petro *nulla occurrit dubitandi cauſa, de* Dominico *longe maxima; cum S. Dominicus Patriarcha, teſte Bzovio Dominicano in Annalibus, primos in Hiſpaniam Prædicatores ſolum miſerit anno 1219. &* Baëza *tunc necdum fuerit Chriſtiana, primum capta à* Ferdinando *aliquot annis poſt: ut ſi ibi revera fuerit Epiſcopus* Dominicus *iſte, fortaſſis id ſolum fuerit annis 19.* *Primus Baëzæ Epiſcopus quis?*

PARERGON II.

De ſitu & munitionibus urbis Hiſpalenſis tempore obſidionis mox narrandæ.

129 P*Rius quam porro pergam Latine reddere textum* Chronicæ Ferdinandææ, *expediet, ad eum clarius & facilius intelligendum, præ oculis ponere ſitum ſtatumque urbis, qualis erat cum eam obſedit* Rex ſanctus, *præeunte & prælucente accuratiſſimo Hiſpalenſis hiſtoriæ & antiquitatum urbis ſcriptore* Alphonſo Morgado, *annis ab hinc ferme centum impreſſo Hiſpali. Hic cum lib.1 cap.14 dixiſſet, quod* Mauri Hiſpalenſes, progeniti à primis ex Africa transgreſſis Hiſpaniarum domitoribus Arabibus, eo tempore Rege deſtituti numquam ſe voluerunt ſubjicere Maurorum Granatenſium Regi, utpote ignobiliorum & ex Palæſtina poſt ipſos advectorum, quamvis diu eos multumque ſolicitaſſet; ſed unius inter ſuos præcipui, Axataf dicti, conſilio fere & auctoritate regebantur; *hæc inquam cum dixiſſet* Morgadus, *quam fuerit urbs armis annonaque & omnis generis apparatu ad vitam bellumque ducendum inſtructa, colligi jubet ex diuturnitate obſidionis toleratæ.*

Deſcribitur urbs ampliſſima

130 Sed & hæc, *inquit*, brevis temporis fuit, reſpectu ingentium hujus urbis virium. Etenim ambitu præcipui ſui muri complexa ſpatium non minus quam octies mille ſeptingentarum ac quinquaginta virgarum, plena erat populo bellicoſo ac fere innumerabili. Muri alti ac firmi, abſque rima aut ruptura ulla; utpote numquam bello pulſati, inſtructique turribus per circuitum centum ſexaginta ſex & pluribus. Præcingebat eamdem antemurale, quale cuicumque magnæ civitati vel ſolum ſufficere ad munitionem poſſet, cum foſſa bene profunda ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de poſticis

cincta turribus 166.

poſticis duobus taceam, Alcazarii & Atarazanarum dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, denſatæ clavis & ferreis laminis obductæ, ſupra duriſſima boum tergora, craticulis chalybeis ſubſtrata.

131 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia ſui parte, ſex portas habente, ſecuram magis urbem faciebat fluvius Bætis, ad cujus ſiniſtram verſus Occidentem ripam jacet; ideo ex altero latere ſublimiores firmioreſque muros turreſque cum antemuralibus fecerant de induſtria, foſſam etiam latiorem profundioremque, ſicut hodie videntur. Sed nihil æque magnam Mauris fiduciam dabat, ut ſeſe inexpugnabiles crederent, quam commoditas ſubſidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoſo illo & fertiliſſimo Herculis horto (Axarafam ipſi appellabant) qui ex adverſo urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas ſuo ambitu complectitur, uſque ad oliveta Nieblenſia pertingens; in quo centum millia prædiorum, præter arces vicoſque, numerabantur; habebatque in fronte Caſtellum Trianæ nuncupatum, quod ex una parte, qua Hiſpalim reſpicit, flumen alluit; ex altera muri cingunt, inſtructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conſpiciuntur. *paratum habens Axarafa ſubſidium*

132 Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte diſtabat perquam munita civitas Haznalpharache, quæ omnes totius Axaraphæ Mauros tuebatur, poſita ſupra jugum montis, ad dexteram Bætis infra Trianam, turrita etiam ipſa: quæque una cum caſtro Trianæ clavis erat regionis iſtius. Caſtro autem, præter turres, prætenſa ex hac parte erat foſſa grandis, quæ nomen uſque nunc retinet foveæ Trianenſis, per quam derivabatur fluminis ipſius brachium, Caſtello ac turribus ejus circumductum. Ut autem *per caſtellũ Trianæ, & pontem,*

fa-

facilior eſſet inter urbem caſtellumque iſtud communicatio, ligneum ſupra naves grandes ac robuſtas pontem ſtraverant Mauri, quem ferreis catenis ipſi caſtello adſtrinxerant. Ut vero naves cis pontem ſtantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis ſpatium, ab omni incurſu ſecuriores conſiſterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties viſum fuerat tendere poterant trans ipſum flumen, affigendam cuidam firmiſſimo muro, hodiedum manenti in platea quadam Trianenſi, ab inde nomen Parietinæ habenti.

Ejuſdem icon in theatro Vrbium

133 *Hæc* Morgadus, *tam clare omnia, ut præter ichnographiam urbis atque ſuburbiorum, oculis ipſis ſubjiciendam, deſiderari amplius nihil poſſit: hunc autem defectum curioſo lectori ſupplere poterit triplex iconiſmus urbis Hiſpalenſis, ſecundum varium ejus aſpectum inſertus* Theatro civitatum orbis, *per* Georgium Braun *ſocioſque & ſucceſſores ſex libris vulgato Coloniæ, ab anno* MDXXIII *uſque ad* MDCXVII, *ſcilicet lib.1 tab.2 lib.4 tab.2 & lib.5 tab. 7, quarum ſecunda inſtituto huic accommodatior eſt, quia ad planum aptatur, cum enumeratione ac deſignatione ſingularum portarum, præcipuorum templorum, fororum atque ſuburbiorum. Intereſt tamen inter hic deſcriptam antiquam, & ibi notatam deſignationem recentiorem, quod ibi nulla appareant indicia antemuralium, & quod ſuburbium Trianæ, ex quo conſpiciendus urbis ſitus datur, repræſentetur abſque exterioribus ab averſa parte mœnibus, turribus ac foſſa, fortaſſe ſolo jam æquatis; pro quibus ibidem videre eſt ad caput pontis Trianenſis Carceres formidabiles ſacræ Inquiſitionis, in modum caſtelli octonis turribus ſepti, & ultra illos longam ſecundum fluminis flexum plateam utrimque habitatam, uſque ad monaſterium de las Cuevas ſeu Cavearum, Patribus Carthuſianis attributum, quod originem ſuam primum ſumpſit circa finem ſeculi* XIV.

non valde ab antiquo diſcrepans.

134 *Vltra pergendo, ſecundum fluminis ejuſdem flexum, eadem tabula oſtendit Amphitheatri ampliſſimi rudera,*

cum

tum monaſterio S. Iſidori, lociſque nomen à Sanctis Brigitta & Pontio ſortitis; additurque epigraphe Sevilla la Vieja, *id eſt* Hiſpalis vetus. *Et ſane veroſimillimum prorſus eſt, quod Mauri, qui vix ullam Hiſpaniæ civitatem aut ne vix quidem ullam dimiſerunt, quam non aut aboleverint penitus, aut alio transtulerint; eam quæ ſub Romanis Gothiſque fuerat Hiſpalim, à dextero Bætis fluminis latere ad ſiniſtrum tranſportarint. Hoc autem ſi tenere quis velit, ceſſabit ei omnis quæſtio de ſitu veteris ante Maurorum irruptionem Cathedralis; eamque fruſtra requireret aliquis eo loco, ubi etiam illi ædificarunt Mezquitam, totius Hiſpaniæ ſpecioſiſſimam: quam victor Ferdinandus in Deiparæ Virginis eccleſiam convertit, & cujus adhuc turris clauſtrumque ex parte ſuperſunt. Non deſunt quidem aliqui, exiſtimantes veteris* Italicæ, *potius quam* Hiſpalis, *reliquias eſſe ampliſſimorum, quæ iſtic adhuc reperiuntur, ruderum veſtigia: ſed veroſimilius eſt, fideli traditione tranſmiſſum nomen loco iſti remanſiſſe. Quod ad* Italicæ *ſitum attinet, eum non audeo in* Tablada *concipere, nedum ſuſpicari* Hiſpali *in nominis appellatione* Italicam *ſucceſſiſſe: paris enim antiquitatis utrumque nomen eſſe liquet ex Itinerario Antonini Imperatoris*, Ab Hiſpali Italicam P. M. VI *conſtituente. Eſt autem & alius locus*, Talca *dictus, in partitione territorii Sevilienſis à ſancto Rege decreta, qui proprius nomen veteris* Italicæ *repræſentat: quod tamen non auſim definire, donec partitionis prædictæ liber publici juris factus, plura tali conjecturæ fulcimenta ſuggerat. Ceterum ipſa Hiſpalis antiqua proprium ex re nomen habuerit; ſi (quemadmodum docuit Ortelium noſtrum Arias Montanus)* Phœnicium *illud eſt*, ex ſpila vel ſpala deflexum, quod planiciem ſive virentem regionem ſignificat, *qualis eſt omnis ea, ubi Amphiteatri veſtigia videri diximus.*

Vetus Hiſpalis ubi ?

quam procul ab Italica,

& unde nomen?

CAPVT XIII.

Progreſſus Hiſpalim Rex oppida quædam per iter capit: ejus claſsis Mauricam vincit.

135 *Poſt vaſtatos agros Carmonenſes,* REbus apud Jaën compoſitis, uti dictum eſt, obſidioneque Hiſpalenſi decreta, Ferdinandus pro ſe reliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem proſequeretur ſecundum mandata ſibi facta; & ipſe Cordubam rediit, atque poſt paucos dies egreſſus tetendit *a* Carmonam, quotquot extra portas reperit Maurorum mactans aut capiens. Eorum qui hac vice comitabantur Regem præcipui erant hi: Alphonſus frater Regis, filius D. Henricus, Magiſtri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. Comitabatur eumdem equitatus Cordubenſis, perquam bene exercitatus; & Rex Granatenſis, jam Regis Vaſſallus, cum equitibus ſuæ gentis, apud Carmonam eumdem aſſecutus. *occupatamque Alcalâ Guadayra,* De olatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalam Guadayræ: Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatenſem Regem eſſe in comitatu, egreſſi ex oppido ipſum ei tradiderunt: qui continuo illud conſignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ ſubſiſtens, fratrem ſuum Alphonſum cum Magiſtro Pelagio juſſit incurrere in Axarapham Hiſpalenſem, Regem vero Granatenſem, cum Magiſtro Calatravæ ac filio ſuo Henrico, immiſit contra Xerez.

nuntiatur Regi mors ſuæ matris. 136 Ibidem Alcalæ exiſtenti Regi locumque munienti, nuntiatur obiiſſe ejus matrem D. Reginam *b* Berengariam: nec dici poteſt quantum ex illa morte ſenſum doloris hauſerit atque monſtrarit. Succurrit tamen ei, ne triſtitiæ ſuccumberet, innatum animi robur,

robur, invictaque conſtantia ad quoſvis caſus perferendos. Neque vero præter rationem erat, quod talem jacturam dolenter ſe ferre Rex tantus monſtraret. Perdebat enim matrem, cui parem generoſitate atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno, Legionenſi atque Caſtellano, imo Hiſpaniæ univerſæ, ſpeculum omnis probitatis fuerat; cujus unius conſilio, non unum tantum ſed plura regna gubernabantur; quæque omnes ætatis ſuæ Reginas meritis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per omnes civitates, oppida, villas Caſtellæ ac Legionis, à magnis æque ac parvis; ſed præcipue à nobilibus egentioribus, erga quos beneficentiſſima erat; perfecta & conſummata in virtute, Dei rerumque divinarum amans, virtutis exemplum: quam bonorum omnium remunerator ut veram famulam & amicam dilectam faciat cum Sanctis ſuis regnum æternum hereditare. Amen.

137 Meminit hiſtoria noſtra ſuperius, quomodo Rex Ferdinandus, Alcala Guadayræ potitus, fratrem ſuum in fines Hiſpalenſes, Regem vero Granatenſem juſſit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quomodo iiſdem à demandata ſibi expeditione regreſſis, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam ſibi à Rege Granatenſi navatam, eumdem in regnum ſuum remiſerit, ab ulteriori ſervitio abſolutum. Hic magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad propria rediit; ipſe autem Ferdinandus Cordubam ivit, propoſitum habens in Caſtellam regredi. Sed ſuorum conſilio deſuper audito mutavit mentem: conſiderabat enim rebus ſuis perquam noxium tali tempore fore regreſſum in Caſtellam, ubi inventurus eſſet multa, quæ ut remedio ſic etiam mora longiori egebant; interim vero meſſem facturos Mauros vireſque ſumpturos, quas poſtea difficilius multo frangeret, atque ad eam in qua nunc erant imbecillitatem reduceret.

Qui dimiſſo ad ſua Rege Granatenſi,

juſſaque parari claſſe,

138 Hoc

138 Hoc ergo conſilio approbato, Corduba diſcedens verſus Jaën redivit; ibique intendentem bello contra Mauros proſequendo convenit Burgenſis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cujus adventus Regi gratiſſimus fuit, quia erat vir inſtruendæ regendæque claſſi navali idoneus, & ipſe decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad ſubjiciendam ſibi facilius Hiſpalim. Quare poſt longos cum illo ſermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam maximam
c poſſet claſſem *c* compararet navium & triremium, cum eaque veniret verſus Hiſpalim. Raymundo cum talibus mandatis dimiſſo, regreſſus eſt Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magiſtris Ordinum ac populorum deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere verſus Carmonam juſſit, ipſemet continuo ſubſecuturus.

Carmonam deditione capit,

139 Præceſſit ergo ille, & Rex quinto poſt die aſſecutus eum eſt: quo præſente, ſtatim cœperunt vaſtari ſuburbana omnia, horti, vineæ, fruges; creſcente continuo numero Chriſtianorum, per eos qui ex regno Legionenſi, Coriâ item, Granata, Motanches, Medellino, Caceres, aliiſque ex locis affluebant. Quod videntes Mauri Carmonenſes, ratique ſe obſidendos, petierunt inducias menſium ſex, quibus manerent quieti à bello ſub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propoſitio talis, libenterque eis poſtulata conceſſit: quippe cui minime in animo eſſet, ob-
d ſidioni iſti ſe ſuaſque vires impendere *d*. Similiter etiam Mauri illi, qui Conſtantinam, quique Reynam incolebant, acceſſerunt ad Ferdinandum, poſtulantes conditiones, ſub quibus oppida ſua traderent ei; quas continuo eis definivit, & Conſtantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi conceſſit, manentibus ibidem Mauris, quia ſic convenerat.

140 Tum

140 Tum Priori S. Joannis, qui poſtea Commendator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo militum peteret *e* Loram: cujus incolæ diffidentes ſibi, mox pacti deditionem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum diſtrictu ſuo donavit Ordini Hoſpitalariorum S. Joannis. Deinde Carmona diſcedens, tranſivit vado flumen Guadalquivir dictum, non ſine magno ſuo ſuorumque periculo, propter ſpatioſas ſalebras ibi occurrentes, quibus operiendis ſuperandiſque contextæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per quas ſolo ſtratas utcumque tranſgredi multum laborantibus contigit. Tranſito autem flumine, itum eſt Cantillanam, quæ Maurorum erat; & hanc vi obtinuerunt Chriſtiani, occiſis captiſque quotquot intus erant, numero ſeptingentis.

deinde Loram; c *Cantillanā,*

141 Tum porro proceſſum Guillenam, Mauris quidem refertiſſimam, ſed excidio Cantillanæ facto ſic territis, ut elegerint paciſci quietam in loco commorationem, ſalvis rebus ac fortunis ſuis, ſeque Regi ſic ſubdere: qui eis in fidem receptis, perrexit Gerenam *f*, ubi Mauri ſeſe ad ſtrenuam defenſionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vineas Rex fieri juſſit, & reſiſtentes validiſſime oppugnari. Qui ad anguſtias magnas redacti, paciſci quidem voluerunt; ſed audire eos Rex noluiſſet, omnes perditos volens, niſi Magnates ſui ei ſuaſiſſent, ne iſtic ſe pateretur occupari. Quare indulſit iis ut liberi egredi è loco poſſent, nihil ſecum auferentes; ipſe vero Guillenam rediit, ubi gravi preſſus infirmitate, ne curſus victoriæ ſiſteretur, exercitum miſit verſus *g* Alcalam del Rio, obſiderique eam juſſit & oppugnari uſque dum caperetur.

f *Guillenam,* g *Alcalam del Rio.*

142 Hoc dum machinis adhibitis conantur exequi duces militeſque, convaluit Rex; illucque profectus, præſentia ſua accendit oppugnationem: exiguo tamen cum ſucceſſu, quia baliſtæ murales tertia

quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axataſ Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnoſas Chriſtianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas ſegetemque ſuccidi: quo viſo Maurus, non auſus ibi diutius ſubſiſtere, egreſſus inde ſeſe Hiſpalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditionem.

Ejuſdem claſſis pro obſidione Hiſpalenſi adducta

143 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei eſt Raymundum Bonifacium venire quidem cum claſſe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime inſtructa; in magno tamen periculo poſitum eſſe, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger, Zeuta, atque ipſa Hiſpali terra marique venientium in occurſum, proinde opus eſſe auxilio feſtinato. Ad hujuſmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni claſſis pateretur ex mora, miſit continuo Rodericum Flores, Alphonſum Tellez, & Ferdinandum Diañez, cum ſufficienti equitatu ac peditatu. Hi h cum veniſſent eo ubi in anchoris ſtabat *h* claſſis, nullos conſpexerunt Mauros; nec adventuros rati, rediverunt Alcalam, ubi Regem dimiſerant.

Maurorum claſſem profligat.

144 Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, cœperuntque acriter oppugnare naves Chriſtianorum. Qui viſo diſcrimine, nequaquam dimiſerunt animos: ſed generoſiſſime præliantes, Deoque cujus cauſa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine Maria ſuique Regis Ferdinandi fortuna, adeo ſtrenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combuſſerint, tres mari merſerint, ceteras in fugam egerint, quæ uſque triginta advenerant, cum Raymundus ſolum tredecim numeraret. Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egreſſa erat, tam Hiſpali quam ex aliis partibus; quando ex caſtris regiis proceſſit

Eques

Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut claſſem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Chriſtianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus confligens diſpulit in fugam, & magnam in fugientes ſtragem exercuit.

ANNOTATA.

a Carmona, *etiam Ptolomæo ac Straboni nota, urbs olim ampla, nunc exiguum oppidum, diſtat Hiſpali ad ortum leucis ſex, uti ait Morgadus cap. 15 ex quo plurimam huic & ſequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipſam Chronicam præ oculis habuerit, & accurate expenderit.*

b *Annus agebatur 1247, quare cum (ſicuti dictum eſt) à prima* Berengariæ *cum* Conrado *deſponſatione, facta circa annum 1185, anni ut minimum 62 effluxerint, ipſaque tunc eſſe debuerit ſaltem duodennis, apparet longe ultra ſeptuagenariam obiiſſe. Moriens humiliter & in plano ſepeliri voluit, in regio Huelgarum monaſterio Burgis: ſed cognominis ei ex ſancto filio neptis, anno 1251 honorificentius transferendam curavit; & ne ſoli præſenti ſeculo pompa illa ſerviret, ab* Innocentio Papa IV *obtinuit Indulgentias, omnibus ipſo die ac decem poſt ſecuturis pro anima ibidem oraturis, de quibus Indulgentiis vide Odericum Raynaldum in Annalibus num. 27 anni jam notati 1251.*

c *Incolæ* S. Vincentii de Barquera, *iſtam claſſem apud ſe fabricatam fuiſſe gloriantur, apud Zunigam ad an. 1247. num. 1.*

d *Sed neque conſultum erat urbem hoſtilem tam potentem, qualis erat Carmona, habere à tergo.* Conſtantina *autem &* Reyna, *in tabulis* Venta la Reyna, *Caſtellæ finibus propiores cis Bætim, etſi longius ab Hiſpali poſitæ (præſertim* Reyna, *quatridui itinere diſſita) incommodare tamen vehementer poterant commeatibus, ad caſtra vel Murciam deducendis.*

e Lora, *Media fere via inter Cordubam & Hiſpalim, ad dexteram Bætis ripam.*

f Cantillana. Guillena, Gerena, *uno fere tractu ab Ortu in Occaſum tendenti occurrunt, prior ab urbe leucis 5, ſecunda 3, totidem quoque diſtat ultima.*

g Alcala, del Rio *dicta, quia in dextra Bætis ripa ſita, duobus leucis ſupra urbem.*

h *Quamvis* Hiſpalis *decem circiter leucarum ſpatio ab Oceano diſtet, æſtuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copioſis aditum præbet, eaſque ad urbem uſque tranſmittit: itaque Claſſis Chriſtiana non niſi una alterave ab urbe leuca videtur ſtationem ſumpſiſſe.*

CAPUT XIV.

Terreſtres aliquot victoriolæ de Mauris, poſt pugnam navalem.

145 *Rex traje-cta parte exercitus*

NEcdum intellexerat Ferdinandus relatam à claſſe ſuâ contra Mauros victoriam, quare in illius auxilium feſtinans etiam ipſe, nocte prima dormivit ad Vadum quod à
a Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum quintum diem Auguſti. Altero die pervenit ad Tur-
b rim *b* appellatam ab Aquæductu; multumque exhilaratus eſt, audito pugnæ navalis ſucceſſu; juſſitque
c retroagi claſſem, & iſtuc *c* ubi ipſe erat appelli. * Pelagius autem Correa Magiſter Ordinis S. Jacobi, cum equitatu ſuo, tam Fratrum quam ſecularium
d circiter ducentorum ſeptuaginta capitum, fluvium *d*
e tranſivit ſubtus *e* Aznalfarache. Audax profecto conſilium: ad eam enim partem poſuerat ſeſe, tran-
f ſitum exercitui prohibiturus, Abenamafon Rex *f* Nieblæ; tota autem exinde terra erat Maurorum numero fere infinitorum, ipſumque Aznalfarache habebat equites peditesque, & ex toto diſtrictu plurimi undique accurrebant. Ita Magiſter cum Equitibus ſuis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, modo cum aliis, nullam ei requiem permittentibus: *g* & nihilominus ſemper remanebat victor, modo

eaque ripam alteram obtinente.

g confuſis ordinibus recedere eos cogens, modo grandes eorumdem ſtrages edens.

146 Videns autem Ferdinandus Rex, quanto in diſcrimine verſaretur Magiſter; Non eſt æqua, inquit, partitio inter nos & eos qui ſunt trans flumen: hic enim ſumus ad mille equites, & illi trecentos non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis ſe jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alphonſo Tellez, & Ferdinando Diañez ut & ipſi ad alteram

ram ripam tranſirent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, ſicut infra dicetur. *Interim Rex ipſe, cis flumen metatus caſtra, quotidianis etiam Maurorum incurſibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum ſuum, eo quod regio tota eſſet plana, ubi inſidias nullas timere debebant; opuſque erat Chriſtianis continuo manere in armis. Quare viſum eſt Regi transferenda eſſe caſtra *h* Tabladam. h

cis flumen caſtra metatus incommode

147 Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanedo nuncupatus, cum cohorte Madritenſi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & ſex equos occiderunt. Tamen adeo generoſe repulſi ſunt à Chriſtianis, ut denique eos in fugam egerint ferè Hiſpalim uſque, multis Maurorum mactatis, & equis captis; atque ita probe ſuorum cædem ultus eſt Gomeſius. Traductus autem Tabladam exercitus, ut melius potuit caſtra munivit, pro exiguo numero quo conſtabat: necdum enim advenerant delecti à communitatibus milites: quare ut ab incurſibus Maurorum tutiores ſe redderent Chriſtiani, circumduxerunt iiſdem caſtris profundam foſſam.

ſtationem mutat.

148 Contigit porro quoſdam equites egredi ad cuſtodiam pabulatorum, poſt quos egreſſi ſunt, aliquantam moram in caſtris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, videruntque obviam ſibi venire ſeptem Mauros: quibus conſpectis dixit ille alter D. Garciæ, Domine, vertamur retro, ipſi enim ſeptem ſunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, ſed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Viſa eſt alteri fiducia iſta plena dementiæ: quare adducto fræno retro egit equum, rediitque in caſtra quam occultiſſime potuit, ſeque in

Garcias Perez ſeptem Mauris occurrens,

tentorium recepit. Erat interim in ſpeculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipſe vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quæ agebantur, mandavitque ut in auxilium illius, qui ſolus pergere contra ſeptem præſumebat, egrederentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri aſſiſtens, qui viderat egredientem ex caſtris D. Garciam Perez, certoque ſciebat ipſum hunc eſſe; Nihil, inquit, eſt opus, Domine mi Rex: eques enim ille eſt Garcias Perez, nec eget auxilio contra ſeptem Mauros; qui, ſi noverint eum, cavebunt congreſſum; ſin autem, videbit Celſitudo ſua quantus ille ſit.

ſpectante eminus Rege,

149 Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à ſcutifero arma ſua, mandavitque à ſe ne abiret longius; caſſidem vero alliganti excidit pileolus inobſervatus, atque ita viam eſt profecutus Garcias, pone ſubſequente ſcutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipſos famoſus ex rebus quacumque occaſione geſtis) nec præſumpſerunt eum aggredi, ſed in utrumque latus viæ partiti comminabantur. Tranſivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens. Tunc illi abeuntes, ſubſtiterunt in loco, ubi Garciæ pileolus de ſub caſſide exciderat: quem deinde galeam diſſolvens, ut deeſſe vidit, quæſivit ex ſcutifero ubinam is eſſet. Hoc autem reſpondente, ſe nihil de eo ſcire; intellexit Garcias excidiſſe eum ſibi: ideoque reſumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans ſcutifero, ut attento oculo elapſum requireret. Graviter id ferens armiger, Eia, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum diſcrimen cupis? nec ſatis gloriæ tibi eſſe putas, quod unus non timueris ſeptem equitibus occurrere, eiſque deſpectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, ſine pileolo ſi ſim, ſine capite me eſſe? (erat enim calvus) & hoc dicens regreſſus eſt eo, ubi primum arma induerat.

impune eos tranſit:

iterumque eodē rediens ob amiſſum pileolum,

150 Tunc

150 Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggreſſurus ultro eos, qui ſe aggredi tranſeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos invecturus ſe ſit, ſi forte eum audeant præſtolari. Aſt hi redeuntem verſus ſe conſpicati, receperunt ſeſe, nec auſi ſunt hominem exſpectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut dixeram; non audent ſeptem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celſitudini tuæ ſpecimen ſit ejus famæ, qua etiam hoſtibus noti ſunt generoſiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero deſilire in pedes juſſo ipſum recepit capitique impoſuit, atque ad pabulatores perrexit *i*. Reverſis autem equitibus iis, quos egreſſos diximus ad illorum cuſtodiam, cum iiſque Garcia; quæſivit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iſte, qui eum deſeruerat. Sed Garcias negavit ſe noviſſe hominem, neque patienter tulit ſe in faciem laudatum: idem vero poſtea ſæpe interrogatus, ſemper excuſavit ſe ſcire quis eſſet quamvis hominem quotidie videret in caſtris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; ſed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpoſitis minis ſi aliter feciſſet.

In fugam agit ſolo ſui terrore.

i

151 Tranſlatis, ut dictum eſt, Tabladam caſtris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magiſtri Calatravæ, Alcantaræ *k*, & Alcanizii *l*, inventoſque ibidem verveces aliquot abducebant. Quod intuens Ferdinandus Ordoñez Magiſter Calatravæ aliique Magiſtri, una cum ſuis Fratribus, celeriter inſecuti ſunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigiſſent, inciderunt in locum ubi Mauri Equites quingenti ſe collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium inſidiarum; ubi equites trecenti ſubſiſtebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Chriſtianos, in

k

l

Protracti ad inſidias Chriſtiani pauci

medio eorum deprehenſos, acriter eos cœperunt hinc & inde urgere. Qui tali in diſcrimine poſitos ſe reperientes, & vel moriendum ſibi vel vincendum eſſe, Deo commendaverunt animas ſuas; tantoque cum impetu inſiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque ſiniſtris, ut denique in fugam utroſque compulerint, quamvis nonnumquam ſubſiſtentes ac pugnam redintegrantes. Duravit autem certamen iſtud ab aurora uſque in horam nonam, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Chriſtiani vero, obtenta victoria revertentes ad caſtra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem auxilio ſibi venientem, cum quo pariter regreſſi ſunt exultantes ob ſucceſſum.

victores redeunt:

152 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magiſter Pelagius Correa, Rodericus Flores, Alphonſus Tel-les & Ferdinandus Diañez, ſtationem habentes ſubtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in Gelves *m*; atque adeo ſtrenue oppugnarunt, ut vi locum ingreſſi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis ſpoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egreſſi Mauri multi pedites equiteſque: ſed eos ſic excepere Chriſtiani, ut denique in fugam actos perſecuti ſint uſque ad portas caſtri: atque ita cum honore & nemine ſuorum amiſſo, redierunt ad ſtationem prædictam. * Ibi cum eſſent, Mauri Arnalfarachenſes quotidie excurrebant, non ſine aliqua jactura hominum noſtrorum ac jumentorum: cui malo remedium poſituri illi, conſilio inter ſe habito, poſuerunt inſidias. Cum ergo ſolito more egreſſi eſſent Mauri, veniſſentque in præparatum ſibi locum, prius quam eum omnino tranſiſſent, detexerunt inſidias. Quod ipſis quidem nonnihil principio profuit; ſed antequam ſe recipere poſſent, adeo acriter invecti Chriſtiani ſunt, ut occiderint ceperintque plures

alii ſimiliter

m

minutas aliquot victorias

quam

quam trecentos, perſecutique ſint uſque in Arnalfarache, neque deinceps illi auſi ſint amplius è ſua munitione prodire.

153 Poſt hæc intellexit Magiſter quod Capitaneus quidam nauticus, Hiſpali miſſus, tranſiſſet Triana, *reſerunt.* venturuſq; eſſet in Arnalfarache ad ſubſidium ſuorum ibidem exiſtentium, itaque tetendit ei inſidias: quas quidem evaſit Maurus exerrans à via, aſſecuti tamen eum Chriſtiani ſunt; & occiſis novem è comitatu, ipſummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, niſi maximo numero erumpentes præſidiarii, periculo eum ſubtraxiſſent, quamvis non ſine jactura ſuorum.

ANNOTATA.

a Vadum hoc, *inquit Morgadus*, eſt ſupra Alcalam duabus leucis, ſed propter commoditatem tranſitus, utendum hoc circuitu fuit: *vulgo eſt* Vado de las Eſtacas. *Cur autem omiſſa commoditate, quam ad obſidionem formandam ex eadem parte fluminis præbere videbantur jam occupata oppida* Cantillana, Guillena & Gerena; *maluit Rex iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore tranſitum? Cauſam addit Morgadus*, quia, ut ex illa parte occurreret claſſi, tranſeunda fuiſſet tota Axarapha, Mauris confertiſſima.

b *Vulgo* Torre del Caño, quæ hodieque permanet, ſed modo nominatur Turris-pabulatorum, juncta magno Aquęductui (*vulgus* Caños de Carmona *vocat*, *Romanæ magnificentiæ æmulum opus, uti in tabula videre eſt*, *Carmonâ deductum*) diſtans à ſiniſtra Bætis ripâ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & ſex à vado prænominato de las Eſtacas.

c Confuſa hæc narratio eſt, *inquit Morgadus*, dum tacetur, qua ratione à Turri-aquæductus pervenerit exercitus ad ripam fluminis infra civitatem, vel ubi metatus ſit prima caſtra: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius tranſiſſe fluvium infra Aznalpharache, colligimus caſtrorum locum fuiſſe media circiter leuca infra Hiſpalim. Ibi ergo ſteterit claſſis, ubi circa annum MDLX eruta fuit anchora antiquiſſima, & formæ prorſus differentis ab hodierno uſu, quæ potuit à tempore hujus obſidionis ibi jacuiſſe.

d *Cum fluvius ibi profundiſſimus ſit, & maximas etiam naves uſque Hiſpalim tranſmittat, fieri non poteſt ut eum* Correa *tranſiverit* Vado *ſicuti impreſſum legitur, & bene obſervat Morgadus. Quid ergo? Vitium fuerit tranſcribentis librarii, qui omiſſis ſyllabis aliquot legerit*, à vado, *ubi legendum erat* à Puentelevado; *fuerit autem ſic dictus Pons eo loci poſitus, quia in medio ligneus attolli poterat & navibus præbere tranſitum.* Pontem *certe ibi fuiſſe probat Morgadus, ex pilis ibidem adhuc remanentibus, atque ad juſta*

intervalla diſpoſitis, qui debent à præternavigantibus magna cum cautela tranſiri, ne alterutro latere naves impingant.

c *In tertia Hiſpalenſis civitatis tabula, notantur velut rudera magni oppidi atque turriti, uno quadrante ab urbe, cum titulo* S. Joannis del Foratche.

f Niebla, *oppidum nunc, tunc ampla ſatis urbs, trans Rivum-ſinctum ſive Azecham, Hiſpali fere ad Occaſum ſita, intervallo circiter* 10 *leucarum.*

g *Iterum hic erratum videtur à librario, ſcribente* Embarcandolos; *eſt enim* embarcar *navigio imponere; neque ſatis commode id explicat Morgadus de fuga Maurorum ad naves ſuas, vel de captivorum transmiſſione ad caſtra Regia: quare credo ſcribendum fuiſſe* Embarazandolos *quod eſt* impedire, confundere, *vel* Embargandolos, *quod idem eſt*

Tablada planities Hiſpali propinqua.

h Tablada, *inquit Morgadus*, nomen ab eo habet, quod ſit campus planus ac ſpatioſus (*Latine* Tabulatam *diceremus*) ab ipſis Hiſpalenſibus muris patens verſus meridiem; atque adeo locus in quem tranſlata caſtra dicit Chronica, magis ex fronte reſpiciebat civitatem, paulo amplius quam media leuca ab eadem diſtans, trans pontem Guadayræ, mediam Tabladam percurrentis, donec ſe in Bætim immergat. *Tam igitur commode illuc ſubvehi omnia poterant, quam ad ipſam Batis ripam, meliuſque muniri caſtra quam in uliginoſo fundo, qualẽ ad Bætim longo tractu eſſe ſcribis Morgadus. Zuniga num.* 7 *addit ibi hodie viſi Eremitorium S. Mariæ de Valme, atque ex traditione haberi quod ipſo loco ſteterit ſancti Regis tentorium. In Theatro Urbium lib.* 4 *fol.* 2 *dicitur, quod hoc loco* plurima antiquitatis monumenta eruuntur: veluti tymbi, lapideæ ac vitreæ lampades, urnæ, numiſmata, & alia id genus, ex quibus Romanorum ſepulturam hic quondam fuiſſe intelligi poteſt.

i *Zuniga, in Appendice ad Annales, pro an.* 1247 *num.* 8, *fatetur non deeſſe, qui putent totam hanc narrationem eſſe apocrypham: neque ipſe pro ea fide jubere audet: ad ejus tamen qualemcumque confirmationem ex Argote de Molina in* 3 *parte Nobiliarii Andaluziæ, ipſam refert rythmo vulgari expreſſam: qui cujus ætatis ſit neſcitur, ſcitur autem etiam typis vulgatus fuiſſe ante annos ducentos. Non video tamen quomodo res plane fabuloſa irrepere in Chronicam hanc potuerit, niſi hæc ſucceſſu temporum tranſcripta ex originali fuerit & tranſcribendo interpolata, quod probari deberet, non ſimpliciter præſumi. Ego ut inveni ſic dedi: penes auctores fides ſit.*

k Alcantaræ Magiſter VI D. Petrus Yañez, *ab anno* 1234 *uſque ad* 1254. *cui Rex donavit Metellinum & Bienquerenciam.* Calatravæ Magiſter XII D. Ferdinandus Ordoñez, *ab anno* 1243 *ad* 1254: *ſub quo Ordinem iſtum ingreſſus eſt Regis Frater* Alfonſus, *Dominus de Molina, licet uxorem filios ac filias haberet, ut dicitur in Hiſtoria trium Ordinum.*

l Alcanizium, *oppidum Legionis ad confinia Portugalliæ juxta Mirandam-Durii: ſed de Ordine inde nominato hactenus nihil reperi ac neque Morgadus eum nominat, unde intelligimus pridem eum extinctum eſſe, vel uni ex tribus aliis incorporatum.*

m Gelves, *oppidulum ſeu vicus*, Trianæ *proximus ad occaſum eſt.*

CA-

CAPUT XV.

Pugnæ & velitationes terra fluvioque eventu vario.

POſt tot tantaſque ſtrages, quas Mauris Chriſtiani intulerunt, perſeverante in obſidione Hiſpalenſi Ferdinando, illi in arctum ſe cogi videntes tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen ſenſerunt damna quæ patiebantur à claſſe fluvium inſidente, atq; adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum iſtud à ſe amolirentur, conſtrui fecerunt ex trabibus inter ſe contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminis latitudinem occupans caveri nullatenus poſſet: hanc autem onerarunt vaſis, igne Græco pice ac reſina plenis, ſtuppiſque & alia materia multa, ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita inſtructæ machinæ impoſuerunt militem multū, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnaq; cū ferocia invecti ſunt in naves Chriſtianorum, ignem omnibus, ſi poſſent, injecturi.

154 *Mauri fluvium ſibi aperturi.*

conantur claſſem Regiam incendere,

155 Eodem vero tempore etiam terreſtres eorum copiæ ſe moverunt, & horrendo utrimque tubarum ac tympanorum ſtrepitu vociferationeque terribili commiſſum eſt prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Chriſtiani, ſic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, cœpti ſui ſero pœnitentes. Magna tamen diei parte duravit conflictus, potiſſimum navalis, prius quam vinci ſe faſſi Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate deſilientes in fluvium hauriebantur aquis. Neque damni quidquam paſſi ſunt Chriſtiani ab igne Græco, quem ipſimet ſuccendentes reddiderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammi-

ſed fruſtra.

mi-

miſeram. Terreſtres etiam Chriſtianorum copiæ in utraque fluminis ripa, ſtragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum donec eos compulerunt partim intra portas Hiſpalenſes, partim intra Trianenſe caſtellum: atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

156 Interim explebatur tempus induciarum cum Carmonenſibus pactarum: qui conſiderantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri, pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipſi vero ibidem vivere permitterentur ſalvis ſuis rebus omnibus. Hac conditione firmata miſit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giron, ut ſuo nomine poſſeſſionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo præſidio, redivit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus eſt. Contigit autem diebus illis caſtra regia pene abſque milite relicta fuiſſe, dum aliqui egreſſi erant ut impedirent commeatum annonarium civitati inferendum; alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis caſtra cuſtodiente.

Caſtra regia pene vacua eſſe referenti,

157 Tali rerum ſtatu Eques quidam Maurus, exploratum egreſſus, recta ad tentorium Regis ſe contulit, meditata pridem fraude ſimulans, quod ſe & creditam ſibi arcem vellet in poteſtatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus, caſtra perluſtravit ſecurus; cunctiſque pro libitu exploratis, cum adeo male cuſtodita omnia comperiſſet, lanceam ſumpſit; curſuque verſus civitatem arrepto, obvium quemdam baliſtarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immenſum vociferari cœpit, ne tardarent erumpere in Chriſtianos, quorum nemo poſſet eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed fruſtra omnis adhortatio fuit, & nemine egredi audente, etiam hac vice diſcuſſum periculum eſt a capite Regio.

credere non audens;

158 A-

158 Alias accidit Regem trans fluvium abiiſſe ad Magiſtrum Pelagium, caſtraque cum exiguo milite tuenda reliquiſſe Infanti Henrico, Dominiſque Laurentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixadæ. Hoc intelligens Axataf, cum omnibus copiis ſuis bene numeroſis egreſſus Hiſpali, ingenti cum ſtrepitu atque clamore prorupit contra Chriſtianos, tamquam ordinatis ad prælium turmis impreſſionem facturus in caſtra; ſperans vel ſolo ſui adventus terrore agendos in fugam eſſe cuſtodes. Sed Infans Henricus, cum ducibus prædictis & exigua illa militum manu, ſubjicientes calcaria equis ſic procurrerunt in barbaros, ut adjuvante ipſos Deo in fugam averterint multitudinem totam: quo viſo, generoſe eos inſecuti ſunt, ferientes atque necantes, donec eos in civitatem retruſerunt. Prius autem quam portas tenere poſſent omnes qui egreſſi fuerant, incurrentes in cohortem equitum quinquaginta & turmam peditum plus quam quingentorum, eos compulerunt in flumen, mactandos à Chriſtianis qui cum navibus ſuis occuperaverant ripam: atque ita magna ſtrages eo die eſt facta.

egreſſi plures.

profligantur à paucis,

159 Quia autem conſueverant Mauri cum navibus ſuis ſæpe accedere illuc, ubi claſſis Chriſtianorum ſtabat in anchoris; viſum his eſt ponere inſidias in quadam arbuſtorum denſitate, media inter civitatem & exercitum ſuum. Mauris ergo ut conſueverant venientibus, progreſſi in eos Chriſtiani tam diu ſecuti ſunt fugientes, quoad necatis circiter quadraginta, ceteri in tutum ſe receperunt. Alio porro die triremes ſuas in ipſum illum deduxerunt locum, ubi inſidias tetenderant antea Chriſtiani: qui omnium ſecuri cum illac præterveherentur, ſubito erumpentium adventu ac multitudine conſternati, coacti ſunt fugam retro quærere viamque vi facere, quod abſque cæde hominum circiter triginta ipſis non licuit: ita par pari redditum fuit.

navali pugna vincuntur & vincunt,

160 Ce-

ad impactas fluminis alveo ſudes

160 Ceterum quia Chriſtiani vehementer timebant navibus ſuis ab igne Græco, quem Mauri jaciebant; conſuluerunt Ferdinandum Regem ecqua poſſent ratione amoliri periculum; qui reſpondit, ſucceſſurum illis qualecumque remedium excogitaſſent. Illi ergo trabes duas craſſiſſimas altiſſimaſq; in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus tranſeundum erat. Quod cum fieret ægre admodum ferentes Mauri, & tranſitum ſibi præcludi videntes, rem impedire conati ſunt; itáque fiebat, ut ad trabes iſtas quotidiana committerentur certamina.

ſæpe certatur,

Cum autem die quadam minus attenderent ſibi Chriſtiani, venerunt Mauri in lembis ſuis, quos probe armatos habebant; & prius quam obſervarentur grandibus funibus unam trabium conſtringentes, eamque extrahentes defundo, abierunt magno cum plauſu propter ſucceſſum. Raymondus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro ſuis facto, aſſumptis triremibus ſuis bene inſtructis acceſſit ad ipſam navium Mauricarum ſtationem, ſeque de iis egregie eſt ultus, multis barbaris occiſis & captis, nec paucioribus ſubmerſis; abduxitque ſecum grandiorem navem unam ſatis pretioſam, cum minoribus quatuor, nullum ipſe paſſus damnum ſuorum.

crebro excurrentium lembi [illegible],

161 Hunc in modum quotidie inter Chriſtianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam baliſtariorum arcuum genus, quod adeo certos validoſque perferebat ictus, ut excuſſum telum tranſiret equitem quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Chriſtianorum, adeo celeriter recipiebant ſeſe, ut conſequi eos Chriſtiani nequirent; hoc vero ſæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus ſine fructu reverti, mandavit Raymondo Bonifacio ut iterum venturis Mauris

poneret

poneret inſidias aliquas, eiſque ſi poſſet illuderet. Ille ergo navigia duo bene inſtrui & generoſo milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafæ ex parte Axarafæ, abſcondique & operiri ramis, ſic ut conſpici nequirent: paratas etiam eſſe juſſit triremes, in ſubſidium dictorum navigiorum, quandocumque opus foret.

162 His ita diſpoſitis venerunt Mauri in lembis ſuis, omnino ſecuri nec aliquid inſidiarum ſuſpicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem ſubſtiterunt. Chriſtiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipſum locum, ſuorum unum Arabicæ ſcientiſſimum immiſerunt in flumen, tamquam eſſet Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, feſtinaverunt Mauri eidem ſuccurrere; itáque prætervecti ſunt locum, ubi occultabantur Chriſtiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, ſubſequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iiſdem occurrentes, medios intercepere Mauros, fruſtra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus eſt, Maurique in eo venientes occiſi omnes, exceptis quatuor quibus vita ſervata: ſecundus autem lembus, dum alterq capiendo occupantur Chriſtiani, evadere ſe poſſe ſperavit, ſed fruſtra: nam & in hunc victores inſilierunt, præciſiſque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto. *trahuntur ad inſidias ſibi poſitas.*

CA-

CAPUT XVI.

Incurſiones utrimque ancipites, inter obſeſſos & obſidentes.

163 *Ad vacua iterum caſtra progreſſos prædones inſequendo*

ITerum porro contigit ut militibus in varia partitis, ſcilicet ad tutandos pabulatores, ad impediendum commeatum inferendum in urbem, ad excurſionem aliquam in Mauros, & demum ad excipiendum Infantem Alphonſum Murcia venientem, caſtra Regia pene deſolata manerent. Tali occaſione venientes Mauri equites ex Gazulis decem, audacter ingreſſi ſunt verſus tentorium Prioris S. Joannis; ſed nihil repererunt quod auferrent, præter paucas vaccas ante illud oberrantes, quas continuo abigere ſtuduerunt. Prior vero cum Fratribus nonnullis, injuriam animadvertens, ſumptis mox armis progreſſus & inſecutus eſt prædones; qui dimiſſis inter oliveta vaccis fugam capeſſiverunt. Tum Prior receptas vaccas armigero cuidam per occultam ſemitam reducendas commiſit; ipſe vero fugientes aliquouſque ſecutus, receptum cogitabat; cum vidit peditum ſuorum aliquos longius progreſſos periclitari de vita, ſi dimitterentur ſoli. Hos ille ut recolligeret, equites ſuos promovens, incidit in locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri cum multo peditatu ſe latenter abdiderant.

deducti ad inſidias Chriſtiani pauci

164 Videns igitur præcluſum ſibi receptum ad caſtra, adeoque aut pugnandum aut moriendum, licet viginti ſolum equites apud ſe habens & pedites paucos, tamen generoſe in hoſtem invectus eſt: quorum multitudine cito obrutus fuiſſet, niſi eodem ardore ſui omnes pariter impreſſionem facientes, ducem eripuiſſent periculo, amiſſo Equite uno Commendatore Sietefillæ & ſcutiferis ſeptem. Tum vero recruduit pugna, tanto generoſior ex parte Chri-

Chriſtanorum, quanto ſpes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his univerſim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis caſtris clamatum eſt ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum ſcilicet, egreſſis inter primos Epiſcopo Cordubenſi D. Guiterio & D. Sancio Epiſcopo Coriæ, cum delectis Equitibus ſatis multis, ad feſtinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumſpicere, dimiſſis quos cinxerant Chriſtianis; quare advenientes ſubſidiarii, paucos ſolummodo pedites in fuga tardiores aſſecuti, ſatis habuerunt Priorem non ſine clade aliqua ſalvum recepiſſe.

poſt acrem ac longam pugnam juvantur à ſuis.

165 Alia die D. Henricus, cum Magiſtris Calatravæ atque Alcantaræ, nec non D. Laurentius Xuarez & Prior Hoſpitalis S. Joannis, communi conſilio ad ſpoliandum ſuburbium Benaljofar *a* dictum, noctu egreſſi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incenſa, abductiſque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda veſtium rerumque aliarum: licet non ſine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & ſic tandem victores redierunt in caſtra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad ſuburbium alterum, Macarena *b* dictum, per nocturnas invecti tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combuſto & ſpoliato, cum opulenta præda regreſſi, deſolatum dimiſerunt. Hujuſmodi autem incurſus multi facti ſunt durante obſidione.

Spoliant ſuburbia Hiſpalenſia, a

b

166 Interim Rex Ferdinandus, recepto ad ſe Infante Alphonſo, qui Murcia accerſitus venerat, propius urbem caſtra admovere conſtituit, mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipſe vero cum reliquo exercitu Tabladæ

Mauros ex inſidiis excipiunt,

bladæ ſubſtitit quod perquam moleſte tulerunt obſeſſi. Igitur Alphonſus, cum loco ſibi præſcripto metatus eſſet, militibus ſuis & Arragoniis à Rege Jacobo ſubmiſſis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui conſtituerunt erupturis mox Mauris inſidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; ſed qui erant in loco inſidiarum locati, citius quam par erat egreſſi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumque iis ſe Infans Alphonſus junxiſſet, ſimul omnes ſecuti ſunt fugitivos, mactantes & cædentes uſque ad portas civitatis. Arragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, ſeparaverunt ſe ab Alphonſo, quod eis nequaquam bene ceſſit.

167 Duobus poſt adventum Alphonſi Infantis menſibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari juſſus eſt circa portam Macarenæ, juſſus etiam eſt eidem ſe jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numeroſi, ſæpius contra eos erumpebant, quotidie laceſſentes, ſemper tamen generoſe excepti. Quadam ergo die equites ex Gazulis Mauris fortiſſimis multi, cum congruo peditatu progreſſi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egreſſo aliquamdiu ancipiti marte pugnarunt; ſed denique, victoriam Chriſtianis largiente Deo, compulſi in fugam ſunt; & quamvis aliquoties ſeſe converterent ad reſiſtendum, multitudine freti & hoſtium paucitate, identidem tamen acti ſunt retro uſque ad portas civitatis. Chriſtiani vero, multis equis obtentis, ovantes regreſſi ſunt ad ſtationem ſuam.

pauci plurimos fundunt ſemel

Iterumque.

168 Alias iterum contra prædictos duos Equites emiſſum è civitate eſt omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egreſſi Chriſtiani,

nihil

nihil minori cum fiducia. Infans autem Alphonſus, qui promota ultra locum deſignatum ſtatione, jam progreſſus erat trans fluvium ſupra Trianam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confeſtim conſcenſis navibus trajicere properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris ſe ultra non moventibus, quies utrimque fuit dieſque elabebatur: quare priores ſe Chriſtiani moverunt, ſed Mauri expectare eos non auſi in civitatem ſe receperunt.

169 Eodem tempore & obſidione durante Almogavares c, qui erant in caſtris Ferdinandi, pro ſua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incurſione aperta vaſtando agros, nunc ex inſidiis rem agentes, ea qua fieri ſolet in obſidionibus fortuna, dum utrimque ingenium ſolertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Chriſtiani inſidias poſuerant, appropinquare multo copioſiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes ſe latere difficulter poſſe, generoſe egreſſi in occurſum ſunt; ſed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere compulerint amiſſis viginti è ſuis. Atque ita Almogaveres hac vice victi ſunt, ſed aliis deinde vicibus ſe egregie ulti. Magiſter etiam Templi, in ſtatione ſua ſæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum moleſtiarum pertæſus, mane quodam ſub auroram exivit, ſeque in inſidiis collocavit cum ſuis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidiſſe ſe viderunt Mauri, ſolito more egreſſi, conati ſunt quidem ſeſe recipere in urbem; ſed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è ſuis ſeptem, pedites autem plures quam centum amitterent. Itaque factum eſt, ut ſæpe repulſi barbari, multum remiſerint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.

C *vario marte pugnant Almogavares,*

Templarii fortiter agunt.

 170 So-

170 Solebant etiam iidem Mauri ſæpe erumpere per portam Alcazarii, quæ eſt propinqua vico nunc appellato Judæorum, tranſeunteſque per portam Guadayræ aggrediebantur caſtra Chriſtianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant ſeſe ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inito conſilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujuſmodi cœptis abſterreret, egreſſus cum iiſdem eſt ad ponendas inſidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod ſi forte ad manus veniretur cum Mauris, eoſque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra portam Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans portam illam, inter pontem & civitatem, reſediſſe magnam vim Maurorum, cui reſiſtere non poſſent ſi pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus eſſet Garcias Perez: itáque ſe collocaverunt expectaturi Mauros, ſolito more trans pontem venturos contra caſtra.

Victoriam fervidius proſequentes aliqui

171 Cum ergo veniſſent, & locum inſidiarum tranſiiſſent, prodiere in hoſtem qui latebant, accepto ſigno à D. Laurentio, adeo ferociter inſilientes in eos, ut Mauri cœperint ſe recipere trans *d* pontem, inſequentibus uſque eo Chriſtianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Chriſtiani eos generoſe pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demerſis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius jam pervenerat uſque ad medium pontem; unde rediens atque poſt tergum reſpiciens, & animadvertens Garciam Perez minime ſequi; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

d

dimiſſum inter Mauros Garciâ Perez

172 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcias Perez, eo progreſſus ubi nobis opus erit manibus ſtrenuis uti, ſi eum velimus recipere ſalvum.

Hoc

Hoc vero formidans, caveram ne quis noſtrûm tranſiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc eſt, progrediamur in auxilium ejus; grande enim dedecus nobis foret, ſi tam inſignis Eques per noſtram culpam hodie amitteretur. His dictis irruerunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & præcipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa tranſitum natatu tentantes, ſubmerſi omnes ſunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuſe intulerunt ſe in portam Alcazarii, deſiderantes è ſuis vice iſtâ plus quam tria millia hominum. Cum vero rediſſent victores Chriſtiani, dicebat eis Laurentius Xuarez, non inveniſſe ſe eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, præter Garciam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius auſi Mauri redire ad oppugnanda caſtra Chriſtianorum, ſed quieti ſe continuerunt intra civitatem. *Ægre recipiunt hoſte. ceſo.*

ANNOTATA.

a *Liber quartus Theatri urbium, cujus Tabulâ 2* Hiſpalim *exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, eccleſiarum præcipuarum, atque etiam ædium ſuburbanarum, nuſquam hujus nominis meminit: ſed plura ex eo tempore mutata eſſe patet ex* portis Alcazarii *&* Guadayræ, *mox nominandis ac* Vico Judæorum, *quæ hodie aliter nuncupantur.*

b Macarenæ ſuburbium *nomen dedit ei portæ quæ eſt in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aureâ ſeptima inter decem.*

c Almogavares, *inquit Mariana lib. 10 cap. 10,* hoc eſt veterani equites, præcipua dexteritate & multis bellis adverſus Mauros exerciti: *& hujuſmodi, adſcribit Rodericus ſupra initium expeditionis Cordubenſis.*

d Tagaretta, *ultima ſui parte urbis fere mœnia lambens, videtur ponte inſtratus fuiſſe inter portam & pontem Guadayræ ubi erant caſtra regia: quæ porta nunc à carnibus nomen habet, propter macellum ei propinquum, unde carnes ad urbem inferuntur; eſtque ſecunda à Turri aurea: quæ igitur inter hanc & Turrim auream eſt porta prima, & nunc nominatur à* Xerez *quo ducit; porta eſt* Alcazarii, *diverſa à Portico alibi dicto inter hanc portam & turrim.*

CAPUT XVII.

Varia ad Trianenſem pontem arcemque fortuna partium.

173 *Trianenſi ponte navali deſtruendo* HAbebant Mauri pontem ligneum, navigiis inſtratum, & catenis ferreis perquam firmiter connexum, ea parte qua tranſibatur ab urbe Trianam; qui pons magno commodo obſeſſis erat, ſublatus autem ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam deducere. Ferdinandus ergo, cui propoſitum erat vel urbem capere vel in ejus obſidione mori, conſiderans omnem annonam omneque auxilium civitati per pontem iſtum venire, itaque differri cupitam victoriam, forte etiam ſe numquam potiturum ea; in conſilium advocavit Raymundum Bonifacium & alios maritimarum rerum expertos, eoſque juſſit excogitare modum quo poſſet pons Trianæ frangi. Poſt longam deliberationem, imprimis placuit accipere è tota claſſe navigia majora ac firmiora duo, eaque inſtruere omni neceſſario apparatu, ac denique expanſis velis immittere in pontem. *parata navigia duo* Intravit autem Raymundus in unum eorum cum congruo numero ſuorum, alterum vero conſcenderunt ii quos idem Raymundus adhoc delegerat: quando circa meridiem ventulus aliquis aſſurgens rei bene agendæ ſpem fecit. Huic intenti Chriſtiani naves prædictas aliquanto ſpatio ſiverunt flumine ſecundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes deinde impetum vehementius in pontem impelli poſſent.

in feſto inventæ Crucis, 174 Dies ſanctæ Cruci ſacer agebatur & menſis Majus, quando tentanda res erat. Juſſit igitur Ferdinandus Rex, pro ſanctæ fidei exaltatione ſervituris navibus apluſtria ſericeis crucibus ſignata imponi;

poni : quæ cum tenſis quantum ventus aſpirabat velis ſurſum proveherentur , ſubito requievit aër, & remittens ſe ventus mœſtitiam movit Chriſtianis. Sed brevi alius iſque valentior ventus inſurrexit : quo impellente provectæ ſunt naves, fruſtra id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam a a diſpoſiti , arcubus baliſtiſque & fundis atque omnis generis machinis jaciebant majora minoraque tela, rem conficiunt. quod idem fiebat à cuſtodibus Turris-aureæ , & ex altera ripa à præſidiariis Trianenſibus : ſed exiguo utrimque cum damno. Itaque prior navis , quæ ſecundum latus arenariæ provehebatur , acta in pontem eſt ; ſed confracto in quod impegit navigio , ipſum pontem frangere ac perrumpere non potuit. Hoc autem fecit navis altera , qua Raymundus Bonifacius vehebatur , magno cum plauſu ſpectantium rem eminus Chriſtianorum; quorum Rex Ferdinandus , volens fracto jam ponte tutum navibus prædictis receptum parare, cum filio Alphonſo multiſque Equitibus ac numeroſo milite , impetum fecit in Mauros arenariam inſidentes , omneſque retruſit in civitatem.

175 Ex hinc cœperunt Mauri rebus ſuis omnino Triana ipſa obſeſſa diffidere , præciſâ cum ponte etiam ſpe omnis ulterioris ſubſidii. Rex autem , cum filio & Magiſtris Ordinum totoque exercitu , movit contra Trianam, eamque cœpit ex omni parte quatere ; acceſſerat enim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius cum univerſa claſſe. Verumtamen Chriſtiani , tam aqua quam terra , grandia patiebantur incommoda à ſaxis ſagittiſque ex caſtello in ipſos continuo denſeque emiſſis : quod animadvertens Ferdinandus , neque id pro tempore caveri à ſe poſſe , receptui ſignum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum, moram alioqui facturum victoriæ de civitate ſperatæ , Infantem Alphonſum aliosque filios ſuos , D. Fredericum & D. Henricum , emiſit ad caſtellum

propius luſtrandum: qui mandata patris executi, juſſerunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum ſubiret. Comitabantur eos Magiſter de Ucles, D. Rodericus Gomez & D. Rodericus Flores, Alphonſus Tellez & Petrus Ponce, qui ſtationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totuſque eodem mox acceſſit exercitus: parſque adoriri vi aperta caſtellum cœpit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latere Trianenſes conatus iſte non potuit: quare cuniculo è contra acto occurrerunt foſſoribus Chriſtianorum, atque in omne periculum tam vigilanter intenderunt, ut Chriſtiani deſierint cuniculos nihil proficientes moliri.

Fruſtra oppugnatur. 176 Mauri porro Trianenſes, qui per pontem jam ruptum ſperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione neceſſario ad ſuſtinendam obſidionem apparatu, non deſponderunt hic animos: ſed crebris eruptionibus fatigabant obſidentes, & baliſtis quas habebant fortiſſimis fundiſque tela & ſaxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murariis tormentis & machinis ſibi eſſe opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur caſtellum: ſed Mauri ſuis contra machinis uſi, adverſas aut impedire aut etiam frangere conabantur: ſæpe etiam erumpentes & mox ſeſe recipientes, haud infeliciter fallebant adverſarios, ardore pugnæ & hoſtis perſequendi propius protractos ad munitiones, à quibus non facile erat abſque damno reverti, quantumcumque agereretur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad caſtellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus.

177 Interim ad caſtra venit nobilis quidam, ex b iis quos Infanzones *b* nominant; qui ibi conſpiciens Equitem, eâdem qua ipſe teſſera militari utentem, undis ſcilicet albis & ceruleis, acceſſit ad alium Equitem, indignans quod eadem qua ipſe teſſera uteretur

retur

retur aliquis minoris conditionis, dicenſque quod eam ipſum cogeret abdicare. Cui is qui rogabatur reſpondit, idemque affirmarunt alii præſentes, Etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iſte enim, inquiebant, Eques, licet exteriori habitu deſpicabilis videatur, eſt Garcias Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate poſitus, mireque generoſus & fortis in armis, qui ſi verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades; tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His ille auditis verecundatus conticuit: res autem, neſcio quo deferente, ad aures Garicæ Perez pervenit, qui quidquam ſe ſcire diſſimulavit.

Quidam indignatus Garciæ Perez propter ſcutariam teſſeram;

178 Quodam autem die, cum ſimul ad clauſtra caſtrorum obſervarent ipſe & nobilis iſte, Equiteſque nonnulli alii; egreſſi Triana Mauri, nonnullis Chriſtianorum cæſis, accedebant verſus ipſos illos Equites, uno inter ceteros præcedente atque monſtrante, quod eorum aliquem ad ſingulare certamen depoſceret. Hoc viſo, Garcias Perez ſubdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu perculit, ut eum in terram proſterneret: tum ceteri ſimiliter in Mauros provecti, pepulerunt eos uſque ſub arcem. Hic enimvero pugna recruduit, animadverſa paucitate Chriſtianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce denſiſſima ſagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Chriſtianos, quorum ſane multi læſi fuerunt, ſed multo plures Maurorum cæſi: atque ita his intra arcem compulſis, iſti victores reverterunt in caſtra.

eodem contra Mauros pugnante fortiter

179 Ingentia eo die facinora Garciaz Perez ediderat, ictuſque tam multos & grandes clypeo ſuo exceperat, ut totum pene confractum referret, atque è teſſera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzonem prædictum, ad clauſtra caſtrorum eodem loco conſiſten-

& teſſeram in conflictu abolitam referente,

 tem,

tem, ubi eum dimiſerat (nec enim inde ſe moverat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono ego teſſeram undarum, quæ expungitur eo quem vides modo; ſi placet, altera vice, quando Mauri redibunt, ſimul ambo egrédiamur in occurſum; ibi apparebit uter noſtrûm magis mereatur undas iſtas

atque ad ſimile experimentum provocante, geſtare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum à ſe temere verborum pœnitenti, gratus ſermo; jamque metuebat, ne ſuas ipſe undas cogeretur deponere; quapropter voce modeſta reſpondit: Domine Eques, bene tibi convenit undulata teſſera, multumque decoris ipſa ex te recipit, ac majori deinceps in pretio erit: obſecro te, ut tamquam generoſus, qualis es, ignoſcas mihi, ſi quid contra te

confunditur. locutus ſum priuſquam haberem cognitum. Benigne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indulſit Garcias; gratiaſque accepit à ſupplice ſuo, multum gaviſo, quod tam parvo culpam redemiſſet. Scivit autem rem geſtam D. Laurentius Xuarez & Regi Ferdinando retulit, vehementer probanti factum, utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox autem totis vulgata caſtris, confuſionem haud modicam attulit Nobili iſti; paſſim enim explodebatur, & interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez accidiſſet.

180 Eodem tempore D. Arias Archiepiſcopus S. Jacobi venit in caſtra, & ſtationem ſibi elegit circa

c *c* Tagarete; moxque infirmari cœpit tum ipſe tum

Mauri ſtationem infeſtantes Compoſtellani Archiepiſcopi, comites ſui. Mauri ergo, videntes ipſum adeo procul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoſcentes D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D. Alphonſus Tellez; atque inurbanum ac minime ferendum rati, quod adverſus infirmum Archiepiſcopum adeo inſolenter agebant Mauri; conſpirarunt ut eis inſidias ſtruerent. Quare accerſitis viarum ductoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz,

illa-

illarum expertiſſimus, idemque vir fortis ac generoſus, aſſumpſerunt ſecum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alphonſi, modicum illum, ſed bonum; ſeque convenienter diſpoſuerunt, & venturis Mauris ad ſe pertrahendis expoſuerunt oves Archiepiſcopi. Ut ergo venerunt barbari, oveſque *caſtigantur.* à ſtatione aliquantum abjunctas ſunt conſpicati, pertranſeuntes inſidiarum locum, abigere eas cœperunt: ſed egredientibus qui latebant, dimiſſa præda fugam inierunt qua quiſque poterat. Inſecuti autem eos Chriſtiani, ferientes atque mactantes, ſic caſtigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazulæ quinquaginta ex generoſioribus (ex iſtis enim erant qui prodierant) peditum vero ad quingentos: pluteſque periiſſent, ſi non tam cito ex inſidiis ſuis prodiiſſent Chriſtiani.

181 Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohorteſque ſuas egredi ad cuſtodiam pabulatorum, ſecundum ordinem à Rege conſtitutum: quodam *Pabulatorū cuſtodes ab eiſdem invaſi* ergo die, cum vices cuſtodiæ obveniſſent Didaco Sanchez & Sebaſtiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti, viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerez egreſſi: contemptaque Chriſtianorum paucitate irruerunt ſuper illos. Qui in orbem collecti, defendebant ſe quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac ſagittarum multitudine. Sed profuit Chriſtianis conſilium, quo jacta in ſe miſſilia frangebant omnia, non retorquebant in hoſtem; læſi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebaſtianus Gutierrez ſtatim expiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evaſiſſet, niſi fideliter adjutus à ſuis fuiſſet. Hi autem *ægre mortē evadunt.* adeo fortiter ſe premi ſentientes, aliquoties impetum fecerunt in hoſtes: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris ſubſidio veniebatur, ut totum fere diem tenuerit, Chriſtiani vero omnes,

nimio

nimio feſſi laborę, mactandi fuiſſent vel capiendi, niſi tandem, audita in caſtris Regiis prælii fama, itum fuiſſet in auxilium: quo viſo receperunt ſe Mauri, & prius ſe muris incluſerunt, quam aſſequi eos poſſent qui ſequebantur. Alias accidit, ut equites ad pabulatores tuendos deſignati, ſerius egrediantur, atque prægreſſi illi in Mauros inciderent; qui cæſis circiter ducentis viris, jumenta multa abduxerunt, prius quam advenientes præſidiarii attingere eos poſſent.

Simulatus transfuga ſpe ſua fruſtratur.

182 Eques Maurus, ex voto peregrinus, Andaluziam intraverat, Hiſpalenſibus Mauris adjutor futurus: qui eos videns tam arcte obſideri, modum aliquem ultionis per fraudem de Chriſtianis ſumendæ excogitavit, communicavitque cum obſeſſorum primoribus. Probato eo, miſit ad Alphonſum Infantem qui nuntiaret, quod ei traditurus eſſet duas turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas occupandas. Suſpecta Alphonſo erat fides Maurica; ideoque non auſus ire ipſe, pro ſe miſit D. Petrum de Guzman cum aliquot equitibus; quos neci continuo deſtinarunt Mauri: ſed D. Petrus fraude agnita, ſubditis equo calcaribus, velociſſime ſe recepit aliique poſt eum; inſequentibus Mauris, & unum, qui minus cito ab iis ſe expediverat, aſſequentibus, quem etiam occiderunt, de reliquo votis ſuis inſidiiſque fruſtrati.

quotidiani conflictus partium.

183 Rex porro Ferdinandus, videns Archiepiſcopum S. Jacobi infirmari, ipſum, cum majori ſuorum partę æque infirmą, in propria remiſit curandum; tranſivitque ad ſtationem ejus Magiſter D. Pelagius Correa cum ſuis, juxta muros civitatis; uſque eo enim ſtringebatur, nec niſi natatu poterant Mauri egredi; non tamen propterea ceſſabant ultro citroque Hiſpalenſes ac Trianenſes inter ſe commeare, non valentibus Chriſtianis claudere aquas. Ægre valdę id ferebat Ferdinandus Rex, mul-

multumque angebatur, quod neque commercium iſtud communionemque præſidii & auxilii mutui poſſet præſcindere, nec Trianam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, deliberavit de tranſitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc triremibus ſuis. Sed Mauri tanta mox copia ſe infuderunt in arenariam, ad tuendum eam, ut tota die peragi nihil potuerit.

ANNOTATA.

a A Turri-Aurea uſque ad Portam Almenillæ, *inquit Morgadus*, Arenaria ea extenditur, *id eſt ſecundum totum latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi ſecunda à dicto cornu* porta Almanillæ *eſt. Latiſſima tamen eſt* Arenaria *in ſpatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrit, ubi inter Portam Trianenſem & Poſtitum Ataracanarum id eſt Armamentarii (hodie Poſticum Carbonarium dictum) media eſt ſpecioſiſſima nunc* Porta del Arenal: *Morgadus autem tam ſpatioſam Arenariam eſſe aſſerit,* ut capere poſſit pluſquam quinquaginta millia bellatorum, præter ſuburbanas domos quæ tunc nullæ erant.

b *De* Infantionibus *multa & erudita Cangius: eorum tria genera apud Aragones diſtinguit Vitalis Epiſc. Oſcenſis. Michael de Molina in Repertorio*, Militum filios *appellat, ita ut hi naſcantur, illi creentur.*

c Tagarete *rivulus infra Turrim-auream Bæti influit, vario flexu ante illam oberrans, & ex Tablada planicie exoriens, inter Guadayram & civitatem. Quæcumque porro hic de illo Epiſcopo dicuntur, omnia habet Davila in Epiſcopis Compoſtellanis pag. 55, veluti accepta ex Chronica generali Alphonſi Sapientis. Notat autem Zuniga, quod rivuli illius aquis inundantibus pratum S. Iuſtæ, vapores inde exurgentes verno tempore, valde inſalubrem viciniam reddant.*

CA-

CAPUT XVIII.

Deditio Hiſpalenſis urbis ejuſque deſcriptio.

184 *Capto Oria Mauro* EXpectatione ſua circa tranſitum fruſtratus Rex Ferdinandus, edixerat, præmia ſe largiturum ei, qui ipſum impedire poſſet. Cum ergo quadam die Hiſpali Trianam Orias & alii quidam Mauri tranſiſſent ſine obſtaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: ſiquidem Raymundus Bonifacius eis ſe objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viſo, reditum ad ſuos deſperans Orias & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. * Hic vero ad audiendos eos miſit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propoſitam conditionem attulit ex parte Axatafi, quod arcem Hiſpalenſem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi ſolitam Miramolino, ipſe & Axataf partirentur; itaque Mauri permitterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arcte conſtrictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuſcemodi: quare alias a ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem ſibi liberam ab illis relinqui.

agitur de urbis deditione.

185 Tum denique petierunt ut egredi ſibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus ſuis: quod ſi ad Regis militiam tranſire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitus conſenſit. Petierunt deinde, ut liceret ſibi æquare ſolo Mezquitam majorem, quod Rex arbitrio filii ſui Alphonſi reliquit: hic vero reſpondit, quod ſi vel unicam tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum ſupplicarunt ut ſaltem liceret ſibi demoliri turrim, pro qua eſſent aliam fabricaturi: ſed etiam ad hoc reſpondit Alphonſus, quod vel propter

propter laterculum unum ablatum Mauros omnes eſſet interfecturus. Ergo nihil his profici videntes Mauri, promiſerunt quod intra ſeptem dies evacuatam urbem tradituri eſſent. Atque ita obtinuit Rex civitatem in die S. Clementis XXIII *b* Novembris anno MCCXLVIII. b

qua concluſa urbem obtinet Rex 23 Nov.

186 Firmatis deditionis faciendæ conditionibus, continuo Alcazarium *c* traditum Regi eſt, & Mauri ab eo petierunt unius menſis ſpatium, quo poſſent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem obtento, diſtractaque qua volebant carere ſupellectile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt Regi, liberam eam vacuamque facturi; quibus Rex mandavit ituris mari naves atque triremes *d* conſignari, terra autem diſceſſuris jumenta & cuſtodes præberi, qui ſalvos ubi optaſſent ſiſterent. *e* Egreſſi autem verſus Xerez ſunt terreſtri itinere trecenta hominum millia, quos comitatus uſque Xerez eſt Magiſter Calatravæ. * Ipſe vero nobilis Rex Ferdinandus, cujus tot illuſtria geſta refert præſens Hiſtoria, nobiliſſimam civitatum Andaluziæ Hiſpalim ingreſſus eſt in feſto tranſlationis *f* S. Iſidori, quondam Hiſpalenſis Epiſcopi XXII Decembris; ſolenni cum proceſſione exceptus ab Epiſcopis & plurimo Clero, communique gratulatione laudantium Deum ac benedicentium, propter favores Regi impenſos, tantaſque victorias de fidei Chriſtianæ inimicis conceſſas. Ingreſſo autem Rege in eccleſiam S. Mariæ, Miſſam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Guterius Electus *g* Toletanus: qua finita Rex abiit ad arces ſuas, comitatus Magnatibus omnibus; feſtumque ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ ſignis eum celebravit.

c d e f g

& Mauris egreſſis,

eam 22 Decembris ingreditur,

187 Incredibile porro eſt quantis laboribus vigiliiſque Ferdinando ſteterit conquiſitio civitatis prædictæ; quantis periculis ærumniſque, in tot prœliis, excurſionibus, velitationibus; in adducendo ad caſtra

poſt infinitos 16 menſiū labores

ſtra ſua commeatu omnis annonæ, cumque hoſtibus præſcindendo; inter plurimas ſuorum mortes, neceſſariarum rerum defectus frequentes, aſſultus Maurorum fere quotidianos, graveſque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intenſiſſimus æſtus, aërem ſic inflammans, ut ſudore omnium diffluerent corpora, caſtrenſibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem

h Rex caſtra inſtar *h* populoſæ urbis, in plateas vicoſque diſtributa; ut cuique opificum generi ſua eſſet ſpecialis habitatio, in quibus & textores, & campſores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarii nominabantur; fora item piſcaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis caſtris magis ordinatum, opulentum ac nobile ſe conſpexiſſe, nequidem in potentiſſimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, ſupellectileque domeſtica, ac ſi perpetuo habitandum eo loci fuiſſet: ſciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propoſitum, imo votum, toto vitæ ſuæ tempore numquam diſcedere niſi capta urbe: certaque perſuaſio de conſtantia Regiæ in quocumque cœpto voluntatis, fecerat homines undiquaque affluere, ibique tam fixe perma-

In caſtris ordinatiſſimis, exaultos.

i nere *i*.

188 Sexdecim menſes operi iſti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Eſt enim Hiſpalis circuitu ampliſſima, conditione nobiliſſima civitas regionis totius: cujus muri altiſſimi, ampliſſimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre diſpoſitis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejuſmodi eſt ut quælibet civitas eo ſe ſolo perquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipſis turris aſſurgit, Aurea nuncupata, propter venuſtiſſimam qua nitet ſpeciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis induſtria conſumpta videatur? Eſt autem

Urbs ornatiſſimis turribus inſtructa,

autem ſexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalæ interiores, per quas aſcenditur, gradibus tam amplis planiſque aſſurgunt, ut mula vel equo conſcendere eam Reges, Reginæ, ac Magnates poſſint. Supra hanc *k* turrim alia minor eminet octoginta ſolum pedes alta, ſed opere admirando fabricata: ſupra quam ænei *l* orbes ſeu ſphæræ quatuor gradatim conſiſtunt, ita ut minima ſummum locum teneat, ſecundum major aliquantulum; ſub illis major ſit etiam tertia: quæ licet omnes ſint ſpecioſiſſimæ, neque ſimiles ſibi fortaſſis uſpiam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, ſic & elegantia ſuperat. Diſtinguitur enim quaſi per canales duodecim, ſingulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda hæc machina in urbem eſſet, nec ulla portarum ſatis ampla ad ipſam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis ſolaribus illuminatur, viſendam ſe præbet plus quam ſpatio diurni itineris.

k

l

189 Alia præterea ornamenta multa & prærogativas habet hæc civitas, paucis communes: ad ipſam enim ac pene ſub muros ejus, appellunt undequaque advectæ naves ex Tanger, Zeuta, Tunez, Bugia, Alexandria, Genua, Luſitania, Anglia, Piſa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vaſconia, Arragonia, Francia, aliiſque regionibus tranſmarinis, tam Maurorum quam Chriſtianorum, qui ibidem omnes cenſent aliquos nationis ſuæ habitatores. Oleo præterea ſic abundat, ut terra marique ſufficiat magnis etiam regionibus, aliaſque innumerabiles opes: & in diſtrictu ejus numerantur centum millia prædiorum abſque portubus, unde ingens annue reditus provenit. Denique victoria hæc ex memorabilioribus fuit, quæ umquam tam brevi tempore relatæ in mundo ſunt: cui credi poſſunt cauſam dediſſe, primo ac præcipue divini favoris indulgentia erga ſervum ſuum, nobilem ac beatum Regem D.

& totius orbis commercus nobilis:

Ferdinandum: deinde eximia fides optimorum ſubditorum erga eumdem, quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obſequentes habuit, quam Caſtellanos ſuos Ferdinandus; cum ipſa eorum natio ex propria natura Regibus ſuis fideliſſima ſit, præ alia quacumque; cujus utinam probitatem provehat Deus porro, evehatque ad ſui honoris incrementum!

190 Nobiliſſima autem civitas iſta obtenta fuit
m anno Domini MCCXLVIII *m* die S. Clementis, id eſt xxiii Novembris: & poſtea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones, ſuoque adjunxit imperio. Subjiciendo ſibi Reges & regna, quæ ei clientelari jure ſubdiderunt ſe, tamquam Domino ſolventes tributa & vectigalia: quidquid enim cis mare ex parte Caſtellæ Mauri poſſident, in ejus venit poteſtatem. Primum autem opus Regis hic fuit, reſtituere pridem vacantem Sedem Epiſcopalem, ad Dei Matriſque ejus honorem, cui eccleſia
n ipſa eſt dedicata; ſtabilire in ea Canonicatus *n* ac
o Dignitates alias, perquam bene fundatas; dotare *o* illam multis poſſeſſionibus oppidorum atque vicorum opulentia inſignium, præter ingentem gazam,
p quam donavit primo ejus Archiepiſcopo *p* Raymundo. Eccleſiaſticis porro rebus tam bene diſpoſitis, etiam politicum ſtatum optime conſtituit, collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum, quibus domos fundoſque diſtribuit liberaliter; accerſens etiam cunctarum artium opificiorumque magiſtros, & cuique generi ſuos ſigillatim vicos tribuens; litteratos etiam ac doctos vi-
q ros invitans; ea denique omnia curans *q*, quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare poſſunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit: & civitatem magnis communivit inſtruxitque privilegiis, quibus gaviſuri in poſterum eſſent, tam qui illuc habitatum venirent, quam

ſtatumque Eccleſiæ & politiæ ordinat.

quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam ſibi navatam obſidionis tempore *r*. r

ANNOTATA.

a *Morgadus ait ſecundas conditiones fuiſſe*, ut Mauri Regi penderet totum quod Miramolino dabatur, & preter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis: denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & ſuis expenſis ducerent murum, qui utramque partem ſepararet.

b *Hunc autem feſtivum quotannis agunt cives, ſolenni cum proceſſione, in qua circumfertur* Gladius *de ſepulcro ſumptus, quem creditur in manibus habuiſſe* Rex Sanctus *cum urbem inveheretur; quod tamen non niſi unico menſe poſt factam mox indicatur. Dicit autem Morgadus tunc* Regi traditas claves urbis: moxque non ſolum arcem, ſed omnes etiam turres & Mezquitam fuiſſe præſidio regio occupatas, poſt annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in poteſtate Maurorum.

c Alcazarium *olim dicebatur quod nunc* Palatium, *iſtic ubi Auſtrale cornu civitatis à turri aurea verſus eccleſiam majorem procurrit in modum trianguli: cujus baſis à dicta turri ultra portam Xeritanam ſe extendit, muriſque ac turribus per ſingula latera denis aut pluribus inſtruitur, & verſus eccleſiam ſuam portam habet quæ Palatii dicitur, propterea quod ducat ad palatium ibi ſitum*, [redacted] *atque ita habes* portam Alcazarii *ſupra quæſitam, eique adhærentem* Vicum Judæorum.

d Centum millia hominum *mari ſe commiſiſſe ſcribit idem Morgadus*, quibus Rex indulſerit quinque naves, per Bætim ſubductas uſque Hiſpalim, cum decem triremibus & una carraca, *id eſt navi Majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare* Circerum, *quam* Navim Aſianam prægrandem *interpretantur Lexicographi: hæ tamen naves debuerunt ſæpius iviſſe & rediviſſe, ut tanta turba eveheretur.*

e *Addit idem Morgadus* conceſſum Axatafo, *quem Maurorum Archithalaſſum appellat*, ejuſque partiariis & fautoribus, ut qua poſſent meliori fortuna remanerent in Sanlucar, Aznalpharache & Niebla.

f *De* S. Iſidoro *ejuſque tranſlatione egimus 4 Aprilis.*

g Roderico *ſcriptori defuncto ſub an.* 1241 *ſuccedens* Joannes *Uxamenſis, ſupra laudatus, ac deinde Burgenſis Epiſcopus, uno vix anno tenuit Primatialem Cathedram Toletanam; ſuffectus autem eidem* Guiterius, *dicitur vixiſſe biennium in eo gradu, & obiiſſe anno* 1250. *Verum obſervat Zuniga, num.* 2 *hujus anni* 1248, *vacaſſe Sedem Toletanam adhuc menſe Martio anni* 1249. *Cum autem ex Canonico Epiſcopus factus* Guiterius *ſit, Electus licet, non potuit ejuſmodi actione perfungi, quæ ſoli Epiſcopo conſecrato competit, ideoque ſuſpicatur ille, erroris occaſionem ex Synonymia ſumptam, & eum qui eccleſiam dedicavit fuiſſe* Guiterium Epiſcopum Cordubenſem. *Quia autem præcipuum domandæ urbis inſtrumentum fuit navalis illa machina, quæ pontem fregit; ideo credit idem Zuniga,* Capitulum Hiſpalenſe *pro Sigillo, cujus formam repræſentat, ſumpſiſſe* navim, tenſis provectam velis, reſidente ad puppim Deipara. *Sigillum Capituli Hiſpal.*

h *Simile quid in trienniali obſidione*

Oſtenda in Flandria contigiſſe memoria parentum noſtrorum, audivimus.

Sancti abſtinentia à bonis eccleſiaſticis gravandis.

i *Teſtis* 11 *ſuper art.* 54 *in Summario dicit ex hiſtoriis, quas legit & habet,* quod ſanctus Rex, quantumcumque gravatum ſe videret in expenſis ad bellum faciendis, Deo tamen & juſtitiæ armorum ſuorum confidens, numquam aggravaverit populum ſibi ſubditum novo aliquo tributo. Quæ ejus abſtinentia maxime patuerit in obſidione Hiſpalenſi; ubi cum hoc ei ſuaderetur, quin etiam ſuggereretur, poſſe eum in cauſa fidei etiam uti argentea ſuppellectili eccleſiarum, quibus eamdem deinde copioſe reſtitueret; reſponderit, aliud ſe ſubſidium ab eccleſiis earumque miniſtris non ſperare quam orationes, aurum vero aut argentum nequaquam (ſicuti in particulari narrat Mariana de Regis inſtitutione) quantum autem ad regnum gravandum attinet, magis timere ſe maledictionem unius edentulæ vetulæ, quam totum exercitum Maurorum: poſſe enim Deum, qui tali loco ipſum poſuerat, & regni defenſionem commiſerat, proſpicere de mediis ad victoriam neceſſariis, ſicut eatenus fecerat, & hoc narrat Fr. Dominicus de Baltanas aliique. *Mariana libellus hic citatus ad manum mihi non eſt: Baltanas Dominicanus poſt an.* 1550 *obiit, eumq; Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hiſpanica ſcribit edidiſſe* Compendium rerum Moralium in Hiſpania geſtarum; *& curaſſe ut ederetur apud Ioannem Truxillo* Flos Sanctorum. *In alterutro, Lector, credo, invenies dictum hic allegatum.*

k *Quamvis vox Hiſpanica* Brazas, *communiter ulnas notet, menſuram ſcilicet duorum & ſemis pedum geometricorum: apparet tamen ex omnium recentiorum conſenſu,* pedes *dumtaxat hic numerari: & quidem cum aliqua varietate. Nam ubi Chronica numerat latitudinis Brazas* 60, *illi ſolum habent* 50; *&* 240 *brazas altitudinis mutant in* 250. *His vero ſecurius ſtabimus, credemuſque numeros Chronicæ à tranſcribentibus vitiatos, quod mox infra certiori exemplo conſtabit. Opera prétium fuerit legere Morgadum lib.*4 *cap.*1 *deſcribentem quam minutiſſime & accuratiſſime totam iſtius molis fabricam; quam una cum adhærente Mezquita totam eſſe à fundamentis opus Maurorum evidenter probat, contra nonnullos, à Romanis petentes illius originem;* eſto, *inquit,* nulla uſpiam appareat Arabica inſcriptio, quam Catholici dejecerint, ſicuti inventus eſt Corbubæ ſimiliter dejectus titulus, marmori albo inſculptus, quo dicebantur Alderamen & Iſſen, pater ac filius, Mezquitam Cordubenſem condidiſſe. *Allegat etiam idem Morgadus auctoritatem Ludovici del Marmol Caravajal lib.*3 *cap.*40 *in deſcriptione Africæ, aſſerentis ex quadam Chronica Africana quod* Jacob Almanzor, nepos Abdulmumeni ædificavit ad Mezquitam majorem apud Marocchos turrim, quæ hodieque ibi viſitur, eâdem omnino forma ac fabrica, qua ſtructa eſt Hiſpalenſis & Rabathana in Mauritania Tingitana: eaſque fecit unus idemque architectus. *Et turris quidem ut dictum eſt, hactenus fere manet: Mezquita vero ſolum ſupereſt pars Atrii ſive Clauſtri, reliquis ejus partibus dejectis ad ædificium novæ Cathedralis.*

l *Similiter ait de* Marocchenſi turri *quod* ſupra ejus cacumen elevabantur quatuor orbes aurei, per axem ferreum trajecti, quorum infimus capiebat octo Hanegas tritici, ſecundus quatuor, tertius duas, quarta unam. H[illegible] *autem creditur idem eſſe quod Romanus* Me-

Medimnus, *& ſex modios continere. Porro teſtatur Morgadus, quod ingenti quodam terræ motu fractus ſit axis, cui vaſti illi orbes inſerti erant, in die S. Bartholomæi anno 1394: & quod hanc ruinam reparaverit Archiepiſcopus* Ferdinandus de Valdes, *ſuis & Capituli ſumptibus, ultra 250 pedes quos à principio turris habuerit,* elevando ipſam ad alios 100 pedes, qui poſt tertiam quartamque zonam novi operis deſinunt in ornatiſſimam pyramidem, cui incumbens ſphæra ænea inaurata altitudinis pedum quinque, ſuſtinet ſimulacrum Victoriæ ſimiliter ex ære fuſum & inauratum ulnarum quatuor & dimidiæ. *Qua de re ibidem inſculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Franciſco Pacieco compoſitus in hunc ſenſum:*

ÆTERNITATI SACRVM.

Magnæ Matri Virgini Soſpitæ; ſanctis Pontificibus Iſidoro & Leandro; Ermenegildo Principi, pio, felici; illibatæ caſtimoniæ & virilis conſtantiæ Virginibus, Juſtæ & Rufinæ; Divis Tutelaribus; hanc Turrim, Punicæ ſtructuræ moliſq; admirandæ, atque in pedes CCL olim editæ, in anguſtiorem faciem, opere accurato & ſplendidiore, aucto inſuper C pedum operoſiſſimo faſtigio, auſpiciis Ferdinandi Valdeſii, Antiſtitis pientiſſimi, Hiſpalenſis Eccleſiæ Patres ingenti ſumptu inſtaurandam curarunt: cui, ob pietatis res egregie compoſitas, capite diminutis atque ſublatis Romanæ Eccleſiæ perduellibus, victricis fidei coloſſum, ad univerſa cæli tempora captandæ tempeſtatis ergo verſatilem, imponendum juſſere: abſoluto opere, anno Inſtauratæ ſalutis MDLXIX, Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victori, Patri patriæ, rerum Dominis.

Dabimus ſub finem tabulas aliquas in quibus etiam hæc turris ſpectanda occurret. Proportionem feneſtrarum, interiores ſcalas illuminantium, & cum iis ſic paulatim aſſurgentium de latere in latus, ut oculos intuentium pene fallat differentia, contemplandam exhibet. Georgius Braunius in Theatro Vrbium lib. 5 tab. 8 ſicut ipſam anno 1565 excepit Georgius Hoefnaglius: ubi ſic collocatam invenies, ut duo ſimul latera ſpectare poſſis. Sed ne te fallat adjuncta ibidem ſcalarum ipſarum delineatio, in quadrum recte quidem circumductarum, ſed ita ac ſi nihil mediaret; cum interim, teſte Morgado, ipſæ circumeant quamdam quaſi minorem turrim, pedes 23 unoquoque in latere protenſam, inter quam & turrim exteriorem procedunt; non ut ibi pinguntur gradatim (per tales enim ſcalas numquam eques aſcenderet) ſed leni ac plano clivo quinque pedum per latera ſingula; ſic ut univerſim pedibus 20 diſtent inter ſe ſingulorum laterum feneſtræ; quæ adſcendentibus lumen præbent, nec non conclavibus iis, quæ intra mediam turrim cuique elevationi reſpondent.

m *Hinc ſuppoſititia eſſe convincitur Charta jurium ac privilegiorum Carmonenſium, cui ſic ſubſcribi fingitur, apud Carum lib. 3 cap. 44.* Facta carta, Rege Chriſto, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferrandus, felix, populator, invictus, cepit Hiſpalim nobiliſſimam civitatem de populo Chriſtiano, æra milleſima ducenteſima nonageſima. *Hæc enim reſpondet anno vulgaris æræ 1252, quando obiit* Ferdinandus, *non* Ferrandus, *ſed* Fernandus *ſcribi ſuo ævo ſolitus. Eodem anno primum etiam electus & ordinatus eſt, mortuo Ioanne, Cancellario Fernandi,* Apparicius Epiſcopus Burgenſis, confirmans *eamdem Chartam, poſt Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque pa-*

Charta Carmonens. vitium.

truum Alphonſum & Ioannem Archiepiſcopum Compoſtellanum: qui tamen æger remiſſus in Galliciam fuerat; & aderat Toletanus Electus Guiterius *cui id potius competebat, ſi ipſo captæ urbis anno ſuus charta ſcribendæ fuiſſet: ſed tunc* Appariçius *necdum erat Epiſcopus Burgenſis.*

n *Conſtat* Capitulum *Præbendatis nonaginta, inter quos undecim* Dignitates. *qui Archiepiſcopo Pontificaliter celebranti aſſiſtunt mitrati. Omnium autem in frequentando divino Officio commendatur aſſiduitas: ſed imprimis* Beneficiatorum *quos appellant* Vicenæ, *eo quod viginti Presbyteri, voce & cantus peritia præſtantiores, ſuffragiis Capitularibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturniſque Horis indeſinenter aſſiſtant. His accedunt plures quam quadraginta* Capellani, *ſuffragiis Capituli ſimiliter delecti. Hujus tertiæ atq; ultimæ claſſis fuit* Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, *Apoſtolici plane ſpiritus concionator, tantoque animarum zelo æſtuans ut non ſolum ad Confeſſiones audiendas eſſet aſſiduus, ſed frequenter etiam trajiceret in Africam, captivos Chriſtianos de barbarorum ſervitute redempturus. Hujus tamquam viri ſancti cauſa cum in Romana Rota verſetur, & pro impetranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli inſtantia, erit fortaſſis de eo plenius aliquando agendum in Supplemento Februarii, cujus menſis die 20 an. 1548 obiit, inſigni tumulo conditus inter utrumque chorum, ubi nec Archiepiſcopis quidem ſepultura conceditur. Ad commendandam quoque* Regii *hujus* Capituli *præcellentiam facit, quod ex inſtituto Catholicorum Regum* Ferdinandi & Iſabellæ, *quotquot in novo Orbe inſtituuntur Eccleſiæ, titulo Capellaniæ ſubjiciantur Eccleſiæ Hiſpalenſi, jubeanturque ſecundum ſtatuta & ceremonias illius ordinari. Item quod* Urbanus VIII 18 *Novembr.* 1637 *ſpeciali indulto cefferit proviſioni Præbendarum intra Pontificios menſes vacantium, jure hoc in Archiepiſcopum Capitulumque tranſlato, etiamſi contingeret defunctum Præbendatum ipſius S. R. E. Cardinalem fuiſſe: uti & hæc & alia plura nobis Hiſpali perſcripta fuerunt.*

o *Extat apud Odoricum Raynaldum tom.* 13 *Annal. ad annum* 1248 *num.* 47 Innocentii Papæ IV *epiſtola, eodem anno data* Lugduni III Kal. Aprilis, anno Pontificatus V, *ſcilicet uſque ad Junium adhuc currente, qua hoc ipſum ut fieret ſolicitus Pontifex præmonuerat, ſcribens* Illuſtri Regi Caſtellæ & Legionis, & nobili viro Alphonſo primogenito ſuo, *hoc tenore,* Virtutum Dominus diſcretionis tantæ gratiam utrique veſtrûm contuliſſe dignoſcitur, ut libere devotis mentibus agnoſcatis, quod ſuæ Majeſtatis oculis pro eo placiti ſemper debeatis exiſtere, quia ipſe multa & grandia regna veſtro Dominio, cum interventu famoſi nominis, noſcitur ſubjugaſſe. Propter hoc itaque ſecura fiducia magnitudinem veſtram, affectione qua poſſumus, rogandam duximus & monendam, in remiſſionem vobis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Epiſcopales terrarum illarum; quas virtus Altiſſimi principaliter per veſtra & aliorum fidelium victorioſa ſubſidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Chriſtianæ deduxit, de multiplici bonorum veſtrorum affluentia, pro divini honore nominis, dotare magnifice ſtudeatis; ita quod præſentibus & poſteris nomen veſtrum ſemper effulgeat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, ſuccedentibus poſtmodum felicibus præmiis, quæ recompenſat æterni Regis benignitas

nitas pro fructuoſæ operibus pietatis.

p *Sic etiam infra num.* [illegible] Raymundus *vocatur* Archiepiſcopus Hiſpalenſis, *ſaltem per prolepſim; erat autem eum Hiſpalis caperetur* Epiſcopus Segovienſis. *Hic quia anno* 1285 *baptizavit* Sancium *filium* Aldephonſi X, *poſtea Regẽ, vocat eum* Aldephonſus *Rex* Compatrem *ſuum, in quodam inſtrumento relato apud Davila tomo 2 Theatri Eccleſiaſtici pag. 52. Mox autem idem Davila ſubjungit Raymundi Epitaphium, tamquam ſi corpus ejus Hiſpali tranſlatum fuiſſet Segoviam ad tumulum parentum. Sed perquam inepte. Quia ſunt quatuor diverſi tituli, per totidem eccleſiæ Parochialis S. Ægidii parietes diſtributi, cum ejus & parentum ibi tumulatorum memoria. Hoc intelliges, ſi placeat dividere verſus, & correctis mendis, cum quibus eos edidit Davila, legere, quomodo legi potuerunt, ac vero etiam debuerunt ut aliquem tolerabilem ſenſum haberent.*

I

Gloria Raymundi, perluſtrans climata mundi,
Ejuſdem nomen & felix prædicat omen.
Segoviæ micuit Paſtoris culmine pridem
Hiſpalis Archiepiſc. factus modo floret ibidem.

II

Templum dotavit præſens ac ædificavit
Præſul præfatus Raymundus, quo eſt tumulatus
Præſulis ipſius pater Hugo, Ricardaque mater,
Presbyter ipſe pede quos calcat marmoris æde.

III

Hæc loca fundavit propriis, fundata paravit
Præſul expenſis Raymundus Segovienſis.

IV

Hoc fundamentum ſancti tenet oſſa parentum
Præſulis; Hugo pater, mater Ricarda vocatur.
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,
Hiſpalis & tandem fuit Archiepiſcopus idem.
ERA MCCLXXXXVII

Annus hic eſt Chriſti 1259, *videtur ergo tum vere* Archiepiſcopus *fuiſſe; nec debet aut poteſt dici ſolum ſucceſſiſſe* Philippo, *titulum Archiepiſcopi abdicanti anno* 1261, *ut vult Tamayus in Catalogo Archiepiſcoporum Hiſpalenſium ad* 11 *Martii.*

q *Mariana lib.* 13 *cap.* 8 Regium, *inquit*, Senatum, cujus hoc tempore litibus dijudicandis ſumma in Caſtella eſt auctoritas, ab hoc Rege excogitatum eſſe memoratur, duodecim virorum collegio creato, ad quos majores controverſiæ ſpectant, & cauſæ ab aliis dijudicatæ ex provocatione, periculo pecuniæ ſi is qui provocavit ſit victus. Paulatim gliſcente calumnia multitudineque cauſarum increſcente, novum conſtituere forum opus fuit, cum antea civitates, domeſticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi cauſa (appellantes ſolummodo, turpe ducerent atque importunum Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum poteſtas data eſt, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alphonſo demum Rege perfectum eſt. *Qualem porro Hiſpali juris dicendi rationem Rex* Sanctus *inſtituerit, colligere licet ex ea quam ſuo tempore ſervatam ſcribit Morgadus lib. 2 cap. 16, primo loco conſtituens* Audientiam Regiam, à qua non detur appellatio, *Senatus Hiſpalen.*

Vniverſitatem filius ſucceſſor inſtituit.

Partitio urbis & agri Hiſpalenſ.

r *Captam à* S. Ferdinando *diſtributionem civitatis, ac territorii totius ab ea pendentis, perfecit & legitimis tabulis conſignavit ſucceſſor* Alphonſus, *proximo anno à morte patris 1253: quas tabulas integras exhibet Morgadus lib.2 cap.1, ex eoque tranſcripſit Carus parte 2. Earum principium, relatu dignum, hoc eſt ex Hiſpanico tranſlatum.*

Seviliæ die Jovis primo Maji, æra milleſima ducenteſima nonageſima prima, ex ſcientia & magna voluntate quam habuit D. Alphonſus, Dei gratia Rex Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Seviliæ, Cordubæ, Murciæ, Jaën, præſtandi obſequium Deo, & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris ſui, & ad remunerandum Infantem D. Alphonſum patruum ſuum, ſuoſque Fratres & Homines divites ſuos, & Ordines ſuos, & Nobiles ſuos, & omnes qui juverunt ipſum in obtinenda prænobili civitate Sevilia, propter ſervitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri ſuo & ſibi in ea acquirenda, ſubjugandaque Andaluzia, populandaque & componenda prædicta nobili civitate Seviliæ; neceſſe habuit ſcire quot eſſent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc ſcivit per D. Raymundum Epiſcopum Segovienſem & per Lupum de Mendoza.... qui totum Hiſpalenſe territorium circuiverunt, & ſigillatim omnia cognoverunt: & ſecundum quod illi retulerunt eſſe in quovis loco, diſtributionem fecit Rex, prout deſcribitur in hoc libro. *Videtur hic etiamnum in Regio tabulario aſſervari; eſſetque opera pretium ad notitiam vetuſtatis aliquando publicari: multorum enim nominum nunc abolitorum cognitio haberi ex eo poſſet ex nominibus vicinorum locorum adhuc in uſu vulgi quadamtenus ſuperſtitibus. Cum autem* Raymundus *hic ſolum vocetur* Epiſcopus Segovienſis, *qui in Titulis præmiſſis dicitur* Archiepiſcopus Hiſpalenſis, *ſequi videtur quod* Philippus *inter annos 1253 & 1259 depoſuerit voluntatem perſeverandi in Ordine Clericali, & denominationem ſuam tranſtulerit in* Raymundum, *eatenus titulo Segovienſis uſum, & veluti Chorepiſcopi munere ſanctum.*§

PARERGON III

Ad quatuor præcedentia Capita.

Ex Hiſpanico Spinozæ, Zunigæ, & aliorum.

§ 1. *Devotio ſancti Regis erga Deiparam durante obſidione, miraculo inſigni probata.*

LIcentiatus Paulus de Eſpinoſa, *Presbyter & civis Hiſpalenſis, patriæ Hiſtoriam, antiquitates, & magnalia edere in lucem cœpit anno* MDCXXVIII; *cujus parte* 1 *lib.*4 *& ultima agit de recuperatione urbis per ſanctum Regem Ferdinandum. Narrat autem Paulus iſte non pauca, vel ignorata vel præterita auctori Chronicæ, potiſſimum intento ſucceſſibus bellicis referendis. Et quoniam accurate ſatis refert fontes ex quibus hauſit ſingula, viſum eſt in unam omnia appendicem, recuperationis Hiſpalenſis narrationi ſubjungendam, colligere; prudentiſque lectoris arbitrio relinquere, quid fidei ſingulis dandum exiſtimet. Ac primum fol.*148 *ex veteri Eccleſiæ Hiſpalenſis membrana, in ſacello Regis aſſervata, aſſerit idem quod habent Lectiones, ad Matutinum in dedicatione Hiſpalenſis Eccleſiæ* XI *die Iulii recitandæ, & à Congregatione Rituum approbatæ anno* MDXC. *Quomodo ſcilicet* Rex Hiſpalim obſedit, ad eam expeditionem à S. Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo per viſionem excitatus, quod ſcilicet ſanctiſſimus Præſul ſuam Eccleſiam, tot ſeculis jam ab infidelibus profanatam, Chriſto reſtituendam curaret. 191 *Ex recentiori ſcriptore veteres membranas allegante,*

192 *Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectionibus,* Ut fertur; *quo nempe intelligatur id non conſtare ex certis auctorum coævorum monumentis, ſed ſolum* conſtanti traditione receptum eſſe: *uti etiam, quod* pius Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis *probatur devotio ſancti erga B. V.*

(cujus ſacram veneranda Majeſtatis imaginem quocumque iret in exercitu ſecum ducebat, ac mira devotione & honore proſequebatur) præſentem opem non ſemel ſenſit. Prædictam *autem* membranam, *inquit Paulus*, continentem miracula aliquot ſancti Regis, tranſcripſit Licentiatus Franciſcus Pachiecus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipſius Sanctæ eccleſiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Vtinam ſuis originariis verbis, Hiſpanicis vel Latinis (nec enim qua lingua ſcripta fuerit exprimitur) membranam iſtam curaſſet Lectori ſuo Paulus exhibere, vel Proceſſuum ſummario inſerta invenirentur notata ibi miracula, ſicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum.*

cujus imaginem Antiquam in urbe

193 *Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol. 134, quod poſt conflagrationem igniariæ illius machinæ (de qua in exitium Chriſtianæ claſſis comparata dictum eſt num. 154)* acturus pius Rex de tam ſingulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in ſuum ſe recepit tentorium proſtravitque ante imaginem Virginis in oratione. Poſtero autem mane ſub ortum ſolis ſine gladio egrediens ex caſtris, progreſſus eſt orabundus uſque ad ambitum mœniorum urbis, & ea uſque ad portam Cordubenſem tranſiens, intravit per eamdem; eoque venit ubi eſt locus ſupplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetuſtate Antiquam appellant; & tota civitate tranſita, nulli Maurorum conſpicuus, egreſſus eſt per portam Xeritanam: venienſque in tabernaculum, & ſuperiorem veſtem quietis capiendæ cauſa deponens, deprehendit ſe abſque gladio eſſe: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

194 Doctor Hieronymus de Gudiël, arte Medicus (qui anno 1577 Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Hiſtoriarum Hiſpaniæ, in quo

quo tum aliæ antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illuſtratur familia Gironum) cap. XI dicit eumdem ſe caſum vidiſſe in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hiſpanicis, hoc verborum tenore expoſitum. Videns Rex ſanctus obſidionem protrahi in longum, idque peccatis ſuis imputans, ideoque vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque glorioſam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat ſecum; ſupplicans ne ſua peccata reſpiceret, ſed zelum ſanctum, quo impellente obſidionem tam arduam ſuſceperat. Hoc tota una nocte agenti reſponſum fuit, animos ſumeret, cito enim potiturum eſſe deſiderato glorioſi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit uſque ad civitatem, non viſus à ſuis; & per unam portarum, quæ inter Turrim auream & portam Xeritanam clauſa apparet, introgreſſus eſt; ubi dicunt excidiſſe ei non animadvertenti gladium ſuum; & perveniens uſque ad Mezquitam majorem, veneratus eſt imaginem quam appellant Antiquam, quamque iſtic reperit, ubi etiamnunc conſiſtit: atque per eamdem portam regreſſus in tentorium, invenit ibi gladium qui ſibi exciderat.

eodem in extaſi ingreſſus adoraverit,

195 Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non invenientes in tentorio Regem, perquiſiverunt totis caſtris, uſque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonſalez Giron & Didaci Lopez de Haro. Qui ſuſpicati Regem ingreſſum eſſe civitatem, ingreſſi ſunt etiam ipſi per portam Macarenæ, quærentes eum uſque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurriſſent, pugna acris ibidem ipſis exorta eſt; in qua, protegente eos Deo progreſſi uſque ad portam Xeritanam, per eamdem redierunt ad caſtra; in quibus Regem repererunt, ſanum atque hilarem, & gaviſi ſunt. *His relatis,* apte, *inquit Zuniga,* ſubjungit Gudiël: Si poſtremum

num iſtud facinus Roderico Gironi & ſociis affictum Poëtice eſt, apte inventionis iſtius auctor legit perſonam cui ipſum adſcriberet. Scimus tamen etiam in Granatenſis urbis acquiſitione, occaſione non abſimili, quid ſimile patratum fuiſſe à Ferdinando del Pulgar.

regreſſuſque inveneriit ſe inermem fuiſſe.

196 *Pergens deinde Spinoſa*, Alii, *inquit*, auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi inſiſtens Rex, à Deo ſibi concedi petiit ingreſſum in urbem Hiſpalenſem, ad introducendam illuc ſanctam Chriſti fidem, & viſitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia ſtabat ad colomnam cujuſdam fontis ad concurſum platearum Genuenſis & Marinæ: quidam vero aſſerunt fuiſſe miraculoſam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipſam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Chriſtianis. Poſtea ajunt, ſurrexiſſe Regem, velut in ecſtaſi, præ attentione atque fervore ſpiritus; & inobſervatum prodiiſſe de tabernaculo, ac tranſito Tabulatæ campo quam longus erat, circuiviſſe murum uſque ad portam Cordubenſem, & campum illum in quo ſolebant Mauri capitis ſupplicium ſumere de Chriſtianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, uſque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egreſſus fuerit per portam Xeritanam; ingreſſuſque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, abſque gladio exiſtens.

quibus pœnitentiis uſus durante obſidione?

197 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in ſubſtantia facti, quam in circumſtantiis variam, ideo credo propoſuiſſe Spinoſam; ut pluralitate teſtium, non omnino recentium, ejuſmodi de ſancto Rege credulitati faceret fidem traditionis ſaltem popularis: quæ licet raro aliquid integrum invariatumque tranſmittat ad memoriam poſteritatis, non ſit tamen contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obſiſtit.*

Et

Et hujuſmodi ſunt quæ idem auctor adjungit, ſolitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obſidio, ſeipſum noctu flagellare uſque ad copioſam ſanguinis effuſionem; cum autem pugnandum eſſet, ciliciam crucem, ferreis aculeis aſperam, ſupra nudam carnem geſtare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuiſſe etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent, in quibus præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir ſanctiſſimus, diſcipulus & ſocius glorioſi Patriarchæ Dominici, Confeſſarius Regis, eique adjunctus ſocius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonſalez, quem aſſerit Chriſtophorus Nuñez, Capellæ Regiæ Sacellanus, in hiſtoria quadam à ſe ſcripta de ſingularibus rebus urbis Hiſpalenſis, multa prædixiſſe ſancto Regi obſidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonſtravit. *Egimus* XV *Aprilis de* S. Petro Gonzalez, *ibique notavimus ad num.*15 *Vitæ littera* d, *hunc mortuum eſſe ſeptem annis citius, quam obſidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejuſdem Vitæ notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem ſuam regiam regreſſum: neque enim amplius redivit in Caſtellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus.*

an etiam ſocio S. Petro Gonzalez?

§. II: *De imaginibus Marianis, Hiſpalim inductis à ſancto Rege.*

198 *Circumducere imaginem D. V. ſolitus.*

INterim *eximiam* Sancti Regis *devotionem erga* Deiparam Virginem *confirmat nobis etiam* Lucius Marinus Siculus, *libro 5 de rebus Hiſpanicis, agens de S. Ferdinando, breviſſimis quidem verbis, ſed tamen dignis hic legi;* Deiparæ effigiem, *inquit*, quam ſemper habebat apud ſe, devotiſſimus adorabat, ſummaque devotione celebrabat. Ab ea itaque quidquid & neceſſario & honeſte petebat, facile impetrabat. Hac igitur adjuvante, Hiſpali aliiſque

pluribus

pluribus oppidis potitus eſt. *Notabile eſt autem quomodo locum hunc corruperint editionis Francofurtenſis curatores heretici, pro genio ſectæ non ſolum uſum, ſed etiam memoriam Mariani cultus omnem abolitam cupientis: ſiquidem loco* Deiparæ, *ibi legitur* Dei; *& pro* Hac, *invenitur* Hoc numine.

199 *Dedicationis porro Hiſpalenſis Lectiones jam ſupra citatæ argumentum iſtud ſic proſequuntur:* Capta urbe Ferdinandus felicem victoriam, non ſibi, ſed Deo ejuſque ſanctiſſimæ Matri acceptam referens, dictam imaginem, triumphantis ſpecie ornatiſſimo ferculo impoſitam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphi eadem ſacratiſſimæ Virginis imago, cum ſplendida Epiſcoporum & Sacerdotum proceſſione, ſignis ac legionibus præcedentibus, ſequente poſtremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo eſt collocata: quod jam à Guiterio Archiepiſcopo Toletano à ſuperſtitionis ſordibus fuerat expurgatum, & Chriſtiano cultui reſtitutum. Tum vero idem Toletanus Præſul eccleſiam, præſentibus Epiſcopis & innumerabili populorum multitudine; ſolenni ceremonia Deo in titulum & honorem beatiſſimæ Virginis Mariæ dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.

eamdem triumphabundus inducit in urbem:

200 *Hæc ergo illa eſt quæ hodie ibidem colitur, & cui ipſique* Sancto Regi, *ut communis olim honor deferebatur, ſic communiter accepta referuntur miracula antiquiora inferius* [illegible] *proponenda: quorum occaſione ipſam* Guilielmus Gumperberg *noſter retulit in ſuo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculoſarum toto orbe imaginum, ubi ex* Vita S Ferdinandi *ſcripta per* Joannem de Pineda, *ſic habet:* Fama eſt duas Deiparæ ſtatuas Hiſpalim eſſe allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea eſt, & colitur in altari principe ſummi templi; altera lignea & juſtæ ſtaturæ, ſedet, pue-

ubi etiam nunc in honore eſt,

puerumque Jeſum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, ſive quia in Sacello Regio eſt, ſive quia à Ferdinando Rege contra Mauros ſemper inter primos militum ordines collocata: refertque conſtans fama, in oppugnatione urbis Hiſpalenſis, Regem Ferdinandum à Virgine doctum eſſe, quibus modis Maurorum machinas everteret.

201 *Hæc ille ad Imaginem* CCXLI*: addit deinde*: Tanto hodie in honore eſt hæc ſancta Statua, ut à Regiis miniſtris Cuſtodes præſidiarii conſtituantur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adſtant. A cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobiliſſima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regis diplomate hæc officia aſſignantur. Tanta porro in hac ſancta Statua veſtienda eſt religio, ut hoc officium non niſi Canonicis permittatur. *Sed iſta collata cum præcedentibus, credere nos faciunt, Teſtem in Proceſſu Neapolitano V ſuper art. 26 in Summario allegatum, perquam confuſa uſum memoria fuiſſe, quando* dixit, quod cum ſancto Regi apparuiſſet imago quædã Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille ſimilitudinem monſtratæ ſibi imaginis factam volens, plures pictores accerſiverit: quorum nemo cum voto ejus poſſet facere ſatis, ſecundum ea quæ memoriæ habebat impreſſa lineamenta; demum oblati ſint duo, qui opus ſuſceperint, unumque in locum ſimul clauſi abſolverint intra dies aliquot: ſed opere completo inventi amplius non ſint, proinde crediti fuiſſe Angeli: & hanc ait devote ſervari ſub altari in capella Regia: atque ita & vidiſſe ſe ſæpius, & ex antiqua parentum traditione accepiſſe. *non tamen ut picta ab Angelis,*

202 *Sane non pictam eſſe, ſed ſculptam imaginem; non ſubtus, ſed ſupra altare collocatam, extra controverſiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hiſpaniæ advenam, & bona (quod præſumendum eſt) fide viſa auditaque ut meminerat referentem. Eſt in eadem Hiſpalenſi eccleſia* *quod forte de Antiqua dicebatur,*

eccleſia imago alia ſupra memorata, non allata, ſed inventa Hiſpali à Sancto Rege, maximaque in veneratione habitas Antiquam *vocant eſtque Gompenbergio Imago* CCCLXXXI; depicta in pariete, ſtaturâ ſeſqui major humana, formâ ſpecioſiſſima, ut miraculum ſit inter majores pictorem fuiſſe tanta arte præſtantem: & quod ipſo miro magis eſt, in hanc uſque diem & integra eſt, & vel formæ vel colorum nullum omnino paſſa damnum, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem eſſe fama celebrat, eidem expungendæ ligones & malleos adhibuerint. Veſtis tota deaurata eſt. Cultus hodieque ingens; ardent perpetuæ in ſacello, quod auguſtiſſimum, lampades; nulla diei hora ſacrum locum accedas, quin tibi via ſit per confertum populum facienda. Omnia pene ſuperant litaneuticæ preces, quas Lauretanas vocamus, & quovis Sabbato, aſſiſtente toto Clero Cathedralis templi, ſymphoniaci non minori pietate quam majeſtate concinunt.

ad miraculum ſpecioſa.

203 *Eadem omnia de prædicta imagine ante centum annos habemus apud Morgadum impreſſa lib 4. cap. 10: qui addit quod* prius ſtetit ad manum dexteram capellæ, ſed non ita pridem (*Zuniga, qui rem plenius deſcribit, notat* annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiſcopo Chriſtophoro, maximo ingenio & molimine tranſlata eſt, in eum ubi nunc eſt locum, una cum tota illa parte firmiſſimi parietis, ſupra quem formata eſt. Nec tamen illa prima videtur fuiſſe tranſlatio: cum enim ablata eſt à priori loco, apparebat clare, partem illam parietis non cum reliquo pariete fabricatam, ſed aliunde acceptam, ibique inſertam fuiſſe. *Eſtque hoc omnino veroſimillimum; tum quia Mauri ſolotenus debuerunt omnia deſtruxiſſe, ut ſuam Mezquitam novam à fundamentis ædificarent, tum quia veroſimilius eſt à Sancto Rege fuiſſe repertam extra ipſam Mezquitam, quam intra eamdem, quo Chriſtianis non patuiſſet acceſſus. Addit* Zuniga *num. 17, deſperantes de ipſius imaginis de-*

& an. 1578 tranſlata.

deſtructione Mauros, educto ante eam pariete; ipſam occu-luiſſe, ſed fruſtra, cum propterea Chriſtiani non obliviſceren-tur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere. Vſque dum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries concidit, ſub eoque apparens imago novo quodam fulgore in-tuentium Maurorum ita perſtringere cœpit oculos, ut arcano quodam impulſu coram eâ ſtare erecti non valentes, genua flectere cogerentur; ſicuti teſtatur, ſub annum MDXX *florens,* Bacalaureus Peraza, *cujus Ms. & hactenus anecdoton autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcala. Hanc er-go imaginem, quæ modo eſt in ultima capellarum ingredien-tibus ad latus ſiniſtrum, juxta capellam Domicellarum inter laterales portas Patii & Lagarti dictas: hanc, inquam, imaginem bonus ille Neapolitanus teſtis, non diſtinxerit ab ea quæ Regum dicitur; nec animadverterit haud eſſe in ta-bula ſed muro pictam. Vt vero ipſa ſtatua, quæ vere eſt & dicitur* Regum, *credi poſſit Angelicis manibus fabrica-ta, videtur opus eſſe plurium concordi teſtimonio: quod cum deſit, deeſt quoque idoneum argumentum fidei miraculo adhibendæ.*

204 *Altera imago eſt, cujus meminit Gumpenbergius tamquam argenteæ, ſed* eburnea tota eſt, *inquit Morgadus, & aſſentitur recentiſſime Zuniga qui poſtea utrumque con-ciliare videtur dicendo,* argento totam obductam *eſſe, quod poſt Morgadi ætatem factum credi poteſt. Et hanc ait Spi-noſa, anno* MDLXXIX, *quando ex veteri in novam arcam transferendum erat ſacrum corpus, inventam eſſe parvu-lam ac poſitam ſupra mortui pectus, creditumque quod ip-ſam ſolitus fuerit ſecum ſemper deferre; & quando pugnan-dum cum hoſte erat, ſupra haſtile vexilli Regii figere; quod etiam Teſtium aliquis in Proceſſu affirmavit; alius vero Teſtis dixit, auditum vel lectum ſibi eſſe, quod ipſam in tali diſcrimine ante ſe haberet poſitam in arcu ephippii ſui. Atque hinc originem ſumpſiſſe videtur, ut recentiores om-nes* ſancti Regis *imagines, pro Vellere aureo, Auſtriacorum poſtea Regum geſtamine, appictam habeant ex collari torque pendulam effigiem Deiparæ.*

N 205 *Quid*

205 *Quid autem mirum ſi Deiparæ Virgini tam devotus fuit Sanctus, qui à puero ei vitam debere capit? Nam anno* MCCIX, *agentem in Caſtella apud matrem & Reges avos, tam gravis eum invaſerat infirmitas, ut ſomni cibique capiendi facultate deſtitutus, brevi crederetur moriturus: ſed Berengaria, ad Marianum altare in Onienſi monaſterio filium detulit, novemdium pro ejus ſalute ibi ducendum vovens: quo facto ſubito confortatus puer ſomnum capere cœpit, à quo experrectus cibum petiit, intra quindecim dies magis quam umquam antea ſanus. Miraculo autem motus Rex avus, votivam illuc quoque peregrinationem inſtituit, gratias pro ſervato nepote acturus. Conſtat hæc omnia ex uno eorum Canticorum, quæ plura lingua patria Alphonſus Sapiens, filius Sancti Regis, compoſuit; ſervanturque in Eſcuriacenſi bibliotheca, unde illud quo ipſa continentur acceptum, ad an.1252 num.4 recitat Zunigas, eſtque ſtropharum, duodecim hoc initio intercalatim ordinandarum:*

Decere videtur Reges ut ament Sanctam Mariam,
Quia in maximis periculis ipſis occurrit ad cuſtodiam.

Eodem facit ſimilis Ode Stropharum ſeptem, ſub hoc identidem iterando principio apud Zunigam num.13.

Qui in Virgine glorioſa multa fide nititur,
Licet valde infirmetur bene reſanabitur.

Idque probatur exemplo Reginæ Beatricis, primæ uxoris Ferdinandi, quæ Conchæ ad mortem ægra, ipſâ invocatâ ſubito convaluit.

§. III. De

§. III. *De ſancti Regis gladio & labaro, nec non de clavibus ingredienti traditis, aliiſque ejuſmodi monumentis.*

PRudentius de Sandoval in hiſtoria trium Epiſcoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdinandi Gonſalvii (*fuit hic Caſtellæ Comes tempore* Ranemiri Regis, *heroicis contra Saracenos geſtis clarus; quem ob inſigni pietate & felicitate multum laudat Rodericus Toletanus lib.5 cap.2 & 12, & floruit ſub medium ſeculi* X) *ad hujus, inquam Herois vitam* addit *Prudentius de Sandoval, apud Spinoſam*, quod ſanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obſidionem Hiſpalenſem, extulerit ſecum os unum de illius corpore, cum enſe & labaro, tamquam viri ſancti, & cujus meritis ſperaret multum ſe adjuvandum. *Deinde proſequitur Spinoſa*: Quod exemplum imitati ſucceſſores Reges, eumdem gladium ſæpe petierunt, ad maximi momenti expeditiones profecturi, ac nominatim Infans Ferdinandus, in obſidione Zaharana & Antiquerenſi. Eſt autem gladius ulnam unam longus & acutiſſimus, in capuli vertice globum habens cryſtallinum, & pro tranſverſo pretioſam ex lapide flavo petram, ad unius digiti craſſitiem. Servatur autem in ſacriſtia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad proceſſionem, die S. Clementis XXIII Novembris duci ſolitam, in gratiarum actionem pro liberata à Mauris urbe; quem ſurſum elatum portat Aſſiſtens Hiſpalenſis, præcedente illuſtriori quodam viro, ex parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Regi ſancto præferebatur quando urbem obtinuit, ſervaturque in Sacriſtia majori eccleſiæ.

206 *Enſis & labarum ad obſidionem delatum,*

in proceſſione annua circumferuntur.

207 Apparatus autem Regiæ capellæ tali die hic eſt. Ad latus dexterum portæ, ſub diviti conopæo, collocantur figuræ Sancti Regis & Reginæ Beatricis, primæ uxoris ejus ad ſiniſtram, dexterum latus te-

nente figura filii Alphonſi Sapientis, omnes veſtitæ quam ſpecioſiſſime: Regis autem figura prædictum gladium manu dextera tenet. Accedente ergo ad Thronum Aſſiſtente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanns major ibidem adſtans cum Cuſtodibus, genu flexus oſculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Aſſiſtenti in manus, quas ſuis ipſe manibus ſtringit, exigitque juramentum in forma Caſtellanis conſueta, quod cum ſit reſtituturus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum inſtrumentum à Notario, cum in finem præſente. Habet autem Chriſtophorus Nuñez Sacellanus in ſuis manuſcriptis, quod anno MDVIII gladium iſtum in proceſſione extulerit ipſemet, tunc forte Hiſpali præſens, Rex Ferdinandus; vexillum vero geſtandum tradiderit Legato Cæſaris Maximiliani, dicens, Si hic adeſſet Nepos meus Carolus, ipſius partes forent ipſam portare: nunc, quoniam abeſt, vices ejus ſuſtine. Tanta in veneratione habent Reges noſtri honorandas illas reliquias. *Hactenus Spinoſa: quibus ex Zuniga addiderim, non æque probari omnibus, quod reſarciendo ſacrum iſtud vexillum ſubditus hinc inde alius fuerit pannus, ſicut facile deprehenditur à non hebiti oculo, licet major pars ſit materiæ antiquæ; verentur enim ne, paulatim evaneſcente panni utriuſque diſcrimine, non diſtinguatur à recentiori vetuſtior.*

maxima cum reverentia.

Clavis argentea urbis ſancto Regi fabricata

208 *Servatur præterea, teſte eodem Zuniga num. 24, inter eccleſiæ variora cimelia,* Clavis argentea *& ex parte inaurata, quam creditur* Sanctus Rex, *ſibi ſucceſſoribuſque in urbem ingreſſuris impoſterum offerendam, fabrefieri juſſiſſe, loco alterius* ferreæ, *ſibi ab* Axataf *Mauro ſub introitum ante portas urbis oblatæ, quæ hodie eſt in poteſtate* D. Antonii Lopez de Meſa, *olim autem putaturin archivio civitatis cuſtodita fuiſſe. Alii veriſimilius ſentiunt, prædictam argenteam clavem, à Judæis fabricatam, ab Archiſynagogo Hiſpalenſi oblatam Regi fuiſſe: idque*

quæ veroſimile facit addita manubrio inſcriptio Hebraica; notant autem in more Judæis fuiſſe, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & ſimul protectionem ejus petere. Vtriuſque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravabor hic etiam repræſentare, ſed paulum contractiori menſura. Nemo eſt qui non facile intelligat Caſtellanorum verborum, ſecreto ipſius Clavis *tam eleganter intextorum, ſenſum*, DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. *Sed ſcripturam Hebraicam, quæ per extimam annularis manubrii orbitam eſt circumducta, & cum exprimi ſuo loco non poſſet, hic ad latus notatur, minus obvia eſt omnibus; quare eam Latine ſic reddi moneo:* Rex Regum aperiet, Rex univerſæ terræ introibit.

209 *Similem ferme ſenſum ſubeſſe Arabicis* Mauricæ Clavis *characteribus, ſimiliter ipſi ejus ſecreto intextis, ex ſenſu peritorum ejus linguæ ait Zuniga: quod tanti non facio, quam quod* Maurorum Hiſpalenſium Princeps Axataf, *ad pedes Sancti Regis exprimi ſolitus cum ſimilis formæ clavi in manu*, cum inde digreſſus perveniſſet ad collem Belli-viſus dictum, ubi incipit urbis aſpectus evaneſcere & maritima ora in conſpectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuiſſe ut urbem tam generoſe defenſam, tanto incolarum numero conſtipatam, cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus: ita ſcilicet implenda fuiſſe decreta ſupremi Alá, qui hoc tempore deſtinaverat civitatem amittendam à Mauris, multa talis eventus prognoſtica pridem habentibus; *quemadmodum in veteri quadam memoria legiſſe ſe ſcribit jam ſupra aliquoties nominatus Zuniga num. 23, & in Annotatis ad Caput 6 litt.* c, *explicatum pro parte invenitur.* *& ferrea eidem tradita à Mauris;*

210 *Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tamquam teſte oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminit tertiæ cujuſdam* Clavis, *ſuperiori ſeculo pariter in majori ſacriſtia eccleſiæ Metropolitanæ aſſervatæ,* *ac tertia oblata à Judæis.*

 quam

quam ingredienti Regi obtulerint Judæi, *facultatem petentes (ut deinde ad cujuſque Regis ingreſſum facere eis in more fuit) commorandi in ſibi aſſignato vico:* Notabilis ea eſt, *inquit*, raritate fabricæ ex omni metallo, ſic ut unumquodque per ſe diſtincte appareat. ſecretum ejus contextum ſimiliter ut primæ ex litteris eadem Caſtellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus ſcripta verba, ſic a peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT.

Scyphus Regis cryſtallinus.

211 *Denique idem Zuniga ad an.* 1252 *num.* 30 *addit, quod etiam in Eccleſiæ Cathedralis theſauro ſervetur poculum cryſtallinum, auro circumornatum ac munitum, in cujus aureo labro litteris antiquis hæc legitur inſcripta ſententia:* Dominus meus: Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & deſpiciam inimicos meos: *ex quo vaſe creditur ſanctus Rex bibere ſolitus.*

CAPUT XIX.

Ferdinandi Regis extrema geſta ac pientiſſimus obitus.

212 POſtea victoriam ſuam ipſe per ſe proſequens Rex præclarus, obtinuit Xerez, Medinam, Alcalam, Bejar, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipſum mare ſitas; nec non Sanlucar de Alpechin, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda ſigillatim, ac denique quidquid ad hanc partem acis mare eſt regionum. * Totos octo annos in Andaluzia tranſegit Ferdinandus, neque amplius in Caſtellam rediit; eoque tempore ærumnas & pericula multa ſuſtinuit; quia quemcumque locum obſidione cinxiſſet, non prius fere dimittebat, quam obtinuiſſet, quantumcumque gravem

a Poſt 8 annos in Andaluzia actos

vem ac diuturnum agonem propoſitum ſibi videret. Vixit autem poſt occupatam Hiſpalim annis tribus & quinque menſibus: & hic finivit cum ipſa vita curſum glorioſorum ſuorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam perſuaderi ſibi ſiverit reditum in Caſtellam.

213 Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare poſſident Mauri, deſiderabat etiam *b* transfretare, ad ipſos in Africa debellandos. Jamque præcurrens adventus ejus fama magnum ubique terrorem ſparſerat, tum quia credebant non deſtiturum à propoſito, quod fixum certumque ei eſſe dicebatur; tum quia diffidebant ſe poſſe reſiſtere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures iſtarum partium Toparchæ conſtitutum habuerunt eidem, ſi trajiceret, ſubdere ſeſe; ut dubium nullum ſit, quin vehementer etiam iſtic dilataturus imperium fuerit, ſi longior ſibi vita obtigiſſet. Verum aliter viſum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus diſpoſitioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuſcumque conditionis homo poteſt reſiſtere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus ſiquidem communis mors eſt, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus ſortitus ſit, enarret hiſtoria.

b *trajecturus in Africam Rex moritur.*

214 Mortuus eſt Rex inclytus Ferdinandus, poſt tot tamque heroica facinora, poſt tam inſignes de Mauris victorias, poſt tantum cumulum laudis ac decoris conquiſitum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectiſſimus Deo, a quo eodem ſpatium vitæ nactus, quo tanta agere pro nomine divini gloria poſſet in terris, & in cælis conſequi coronam tam grandibus meritis debitam. [illegible] autem mortuus, quomodo non dicetur habuiſſe mortem felicem atque honoratam, quamvis Chriſti-

Vitam omnibus virtutibus ornatam

nitati toti,per ipſum exaltatæ atque ornatæ, luctuoſam? Sed imprimis luxerunt eum ſubditi ſui, quibus Regis ſui tam excellens virtus præſidio ſimul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum ſemper intentus, otioſus numquam; fortis in conflictibus, felix in progreſſibus, glorioſus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, præſertim viros nobiles, eccleſias, Ordines religioſos, veteranos milites, & Almogavares; conditor legum & conſuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, miniſtrator juſtitiæ; multa prudentia, ſcientia, clementia & pietate præditus; amabilis bonis, terribilis malis; cuſtos veritatis, fidei ſervantiſſimus: & ideo Mauri, licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur.

215 Fidei Chriſtianæ exaltator præcipuus, infidelium perſecutor acerrimus, mandatorum divinorum obſervantiſſimus fuit hic Rex; ideoque ſicut in omnibus actionibus ſuis Dei honorem & gloriam ſemper præ oculis habuit, quæ Dei ſunt ante omnia curans; ita etiam Deus ipſum in omnibus juvit & proſperari fecit, dando ei victorias tot ac tantas de hoſtibus noſtræ ſanctæ inimicis, civitateſque & oppida tam multa, tam nobilia eidem ſubjiciens per Hiſpaniam, quot & quanta in hac hiſtoria commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes, ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii ſuperet.

concludit Ferdinandus anno Regni 35

216 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis, & obiit in nobiliſſima urbe Hiſpali, quam Mauris eripuerat. Quando autem ſenſit moriendum ſibi eſſe, accerſivit filium ſuum D. Philippum, electum c Archiepiſcopum Hiſpalenſem, aliosque ibidem præſentes Epiſcopos & Clerum univerſum, ac petiit præberi ſibi Corpus D. N. Jeſu Chriſti. Quod ubi inferri à Sacerdote vidit, cum humi-

humilitate profundiſſima volens excipere, de lecto in genua ſe conjecit; collumque laqueo aſſumpto implicans, poſtulatam Crucifixi imaginem ante ſe collocavit. Cui humillime ſe inclinans, ipſamque adorans, omnia ſigillatim Dominicæ paſſionis tormenta in cruce tolerata enumeravit, & crebris eam oſculis deveneraus, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem ſe maximum fatebatur, ac delictorum veniam poſtulabat à Deo. Deinde proteſtatus eſt, ſe firmiter tenere ac credere omnes fidei Chriſtianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod ſibi exhibitum adoravit devotiſſime, manus in cælum elevans, oculiſque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum ſanctiſſimum Sacramentum ſuſcepit de manu D. Raymundi Archiepiſcopi Hiſpalenſis. *munitus Viatico*

217 Hoc facto exui juſſit atque auferri à ſe omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad ſe vocari, videlicet hos, D. Alphonſum primogenitum atque heredem regnorum ſuorum, D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote *d* Archiepiſcopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monaſterio delas Huelgas: atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex ſecunda vero D. Joanna adfuerunt D. Ferdinandus, D. Leonora & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adeſſe vidit, una cum D. Joanna multum afflicta; primo appellavit D. Alphonſum, ſucceſſorem futurum, eique benedictionem ſuam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis. *& convocatis liberis* d

218 Coram omnibus præterea Magnatibus regni ſui ſermonem convertit ad Alphonſum, docens atque erudiens, qua ratione ſtatus ſuos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam

primogenitoque Alphonſo mo-nita poſtrema relinquens, germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque poſſet evehendorum ad dignitates, quique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet ſibi commendatiſſimam, honoraret ut matrem, omni ſolatio obſequioque foveret, quod ceteris quoque liberis commendatum volebat. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & Equites omnes haberet honorifice atque munifice, & ſua cuique privilegia illibata ſervaret: & addidit, ſi omnia iſta adimpleret, benedictionem ſuam plenam ſuper eum deſcenſuram; ſin minus, maledictionem ſuam exciperet; & voluit ut ipſe ſubjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides quomodo ſis auctus opibus, ſubditis, poſſeſſionibus, præ quam alius ullus Rex Chriſtianus: ſatage ut recte utaris omnibus; ſiſque bonus, tot bene agendi media nactus. Manet Dominus ejus omnis terræ, quam Regi Roderico Mauri eripuerunt: ſi hoc in ſtatu, quem tibi relinquo, regnum ſciveris conſervare, tam bonus Rex eris atque ego; non item, ſi amiſeris aliquid.

219 Cumque jam advenisset hora, qua Rex ſanctus animam eſſet redditurus Creatori ſuo, conſpexit Sanctorum ſe expectantium ſocietatem; *cum cereo in manibus* multumque eo viſu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Chriſtiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Domine, dediſti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dediſti mihi quantum fuit voluntatis tuæ ſanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & reſigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumſtantibus petiit, ignoſci poſtulans, ſi quam eorum alicui dediſſet querendi de ſe cauſam: & illi viciſſim lacrymantes orabant,

ut

ut ſibi culpas ſuas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in ſublime efferens, *pie defunctus,* Domine, inquit, Jeſu Chriſte, Redemptor mi, nudus egreſſus ſum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram: ſuſcipe, Domine, animam meam. & per merita ſanctiſſimæ Paſſionis tuæ, placeat eam collocare inter ſervos tuos. Deinde manus cum candela demiſit, & tamquam fidelis Chriſtianus Deum patrem adoravit, juſſitque ut Clerus totus recitaret litanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clauſis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac ſanctos habeat cæleſtis gloria. Amen.

220 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam ſancti Regis. Quis enim umquam vidit tot matronas ac virgines celſiſſimi generis capillitiũ ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles *e* Ricos-homines radere barbas, pilos vellere, in ſeipſos ſævire? Profecto nemo ſuper alicujus Regis morte luctum ejuſmodi conſpexit. Dies autem ille luctuoſus fuit dies *f* Jovis, idemque trigeſimus menſis Maji, anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecundo: & die tertio, videlicet ſabbato, ſepultum eſt corpus in ſancta Hiſpalenſi *g* eccleſia: ubi uſque hodie habetur in maxima veneratione. Miſſam celebravit Archiepiſcopus Hiſpalenſis: ac deinde in laudem defuncti ſermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, juſſit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritiſſimo, quia ſub protectione atque tutela ejus ſecurus degebat.

e

f

30 *Maji* 1252,

g

221 Neque ſolum per Caſtellæ atque Leonis regna, *ſubditis, etiam Mauris deploratus.* ſed per univerſam Hiſpaniam mors Ferdinandi fuit lamentata, propter ipſum enim celebrabatur per univerſum mundum: magis adhuc exaltanda, ſi

diutius vivere potuiſſet. Specialiter autem conceſſum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hiſpania & præſertim in ditionibus ei ſubditis fuit ſterilitate aut peſtilentiâ notatus. Benedictus ſit dies, quo Rex iſte natus eſt: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per ſuas ſanctas actiones conſequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipſum habeat Deus cum Sanctis, ſempiterna fruentem beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut ſimilia opera poſſimus facere, quibus mereamur, partem habere in regno ſuo ſancto, ubi eſt perpetua claritas & gloria infinita per æterna ſecula. Amen. Deo gratias.

ANNOTATA.

a *Scilicet cis mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniet lector in chorographica tabula Andaluziæ, ſed cum addito ad diſtinctionem cognomine; puta* Medina-Sidonia, Alcala de los Gazules, San-Lucar de Barrameda, *quod hic de* Alpechin *videtur dici: ad ipſum autem Herculeum fretum verſus mare mediterraneum non pertigerunt Ferdinandi victoriæ, ſed poſteris ſervata gloria eſt, tam prompti ex Africa trajectus Mauris auferendi.*

b *Mariana addit, quod hunc in finem* In Cantabriæ finibus nova & numeroſior claſſis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invaſit.

Philippus non Epiſcopus ſed Adminiſtrator Hiſpalenſ.

c *Utrum eam electionem approbare noluerit* Innocentius Papa, *aut ipſe* Philippus *fuerit à ſacris Ordinibus ſuſcipiendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum* Adminiſtratoris, *quem utrum revera uſurpaverit vellē ex aliquo publico actu diſcere. Certum eſt etiam quod nunquam fuerit conſecratus vel ad majores Ordines promotus: ſiquidē poſtea uxorē duxit* Chriſtianam, *Regis Norvegiæ filiā, ea conſilio adductam, ut* Alphonſo *uxorem ſterilem repudiaturo ſuberet: ſed Reginâ interim gravidâ factâ mutavit Rex conſilium, & fratri virginem habendam dedit, ſuo apud Norvegos æſtimationi ſic conſulens.*

d *Si patre moriente* Archiepiſcopus Toletanus erat Sancius, *ſaltem Electus (quod abſque irrefragabili actorum publicorum teſtimonio non auſim in dubium revocare, contra hanc tam expreſſam auctoris coævi auctoritatem) erravit Tamajus, quando Guterii ſucceſſorem* Paſ[illegible]ſium, *anno 1250 ordinatum, ait ſupervixiſſe uſque ad annum 12[illegible]. Obierit hic fortaſſis ex quo ante San*ctum Regem *tempore, ipſo anno 1252, & hæc cauſa fuerit, ut Filius, ad ineundam poſſeſſionem profectus, non adfuerit. Non tamen continuo ordinatus eſt* Sancius; *quidem Franciſcus Piſa, in Hiſtoria Toletana lib. 4 cap. 19, refert Privilegium, quod Era* MCCXCVI. *id eſt anno 1258, conceſſit Clero Toletano, ubi dicitur ſolum* Sancius, divina providentia Toletanæ Sedis Electus, Hiſpaniarum Primas, & Domini Regis Cancellarius. *Di-*

iit autem Piſa, eum obiiſſe anno 1268; *& Quintanadueñas, in libro de Sanctis Toletanis cap.* 27, *ait, eum ſuſcepiſſe ſacros Ordines à Raymundo Archiepiſcopo Hiſpalenſi anno* 1259.

e Ricus, *voce Teutonica* Ryk, *dives. In ſupra memorata diſtributione Alphonſi Regis*, Ricos-homes *invenies nominatos, ante* Ordenes è Fijoſdalgo, *id eſt, Nobiles: ut appareat fuiſſe eam appellationem non vulgaris notæ & dignitatis. Vitalis Epiſc. Oſcenſis apud Cangium verbo* Infanciones, *horum primam ac nobiliorem ſpeciem facit* Barones vel Ricos homines: *taliſque fuit* Raymundus *ille* Bonifacii, *Archithalaſſus* S. Ferdinandi *ſupra laudatus*.

f *Anno ſiquidem* 1252 *Biſſextili, litteræ Dominicales fuerunt* G F.

g *Niſi ante nova eccleſiæ molitionem ſcripſiſſet auctor, non dixiſſet ſimpliciter* Eccleſiam, *ſed addidiſſet* veterem: *ſicut neque ſuperius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat nova fabricæ inchoatæ, nedum perfectæ.*

PARERGON IV.

De Anniverſario ſancti Regis ex Morgado & Spinoſa.

Poſt mortem Sancti Regis, Granatenſis Rex Maurus (Mahomadum *Morgadus*, *Spinoſa* Alhomadum *vocat*) non contentus ſupradicta demonſtratione doloris, miſit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniverſarii, delectos ex Equeſtri ſuorum ordine viros centum; & ad majorem teſtificationem luctus, pedites ire juſſit, ſingulos cum cereo candido, quos circum cœnotaphium accenſos ponerent: voluitque ad poſteros tranſire exemplum, velut tributum. Duravit hic uſus uſque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Iſabellæ: ſub quibus extincto penitus Granatenſi Maurorum regno & urbe ſubacta, ceſſavit tributum iſtud, ſuffectuſque eſt certus Maurorum numerus, ex ipſa urbe Hiſpalenſi, eorum qui habitant in Regione Adarbeji (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi aſſiſtebant exequiis Regiis ad Vigilias & Miſſam, cum capuciis ejus quem quiſque eligebat coloris, apicibuſque viridibus, & media ſuper eos luna coloris item viri- 222 *Anniverſarium honoratum à Mauris.*

dis,

dis, circumſiſtentes tumulo faceſque in manibus albas tenentes. Poſtea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam ſibi liceret redimere annua penſione ceræ, certo pondere ad diem iſtum ipſorum expenſis conſumendæ, quemadmodum ſcribit ſacelli Regii Capellanus Chriſtophorus Nuñez.

quo ritu Hiſpali diu celebratum,

223 Inſtitutor Anniverſarii hujus fuit filius & ſucceſſor Ferdinandi Alphonſus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quiſquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret conſuetum: idque ſervatum fuit quamdiu Alphonſus ſupervixit. Eumdem diem Legionenſes & Caſtellani omnes, ſed præſertim Andaluzii, conſueverant etiam cum maxima demonſtratione doloris agere; & præcipui quique regnorum illorum funebri iſti officio conabantur intereſſe, ſinguli adferentes labara & inſignia ſuarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara diſponebantur per eccleſiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum ſepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Iſtud autem Anniverſarium uſque hodie (*inquiunt Mercados & Spinoſa, prior anno* MDLXXXVI, *alter* MDCXXVI *ſcribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum ſanctę eccleſiæ majoris Hiſpalenſis, ex particulari fundatione, cum muſica & ſermone ad populum, omnique honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die ſanctiſſimæ Trinitatis veſperi & die ſequenti: in eumdemque finem conſtruitur cœnotaphium inter duos choros; cui impoſita pulvinaria auro contexta, ſuſtinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occaſione labarum Regium, collocaturque ad pulpitum Euangelii.

224 *Hactenus illi: quæ omnia nunc ſaltem ceſſare exiſtimo, & in auguſtiorem latioremque ritum mutata, poſtquam*

quam decrevit Apoſtolica Sedes Officium de Ferdinando *ut* Sancto *recitandum, juxta Romani Breviarii formam, ſicut infra dicetur. Vt tamen etiam hodie fierent, non præjudicarent certitudini acquiſitæ à* Ferdinando *beatitudinis æternæ, quam ſolennis iſte cultus Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubitabilem facit: ſed ſolum eſſet pia ac ſimplex primævæ inſtitutionis obſervatio, non ad ſolatium, ſed honorem animæ tam bene meriti Regis; refrigerium vero aliarum animarum, quoquomodo ipſam attinentium. Sic* XXI *Februarii obſervavimus Nivellis in Brabantia factum* SS. Pippino & Idubergæ, *parentibus S. Gertrudis: ſic* XI *Maji, Malbodii in Hannonia diximus olim parentari ſolitum* SS. Walberto & Bertiliæ, *genitoribus SS. Aldegundis & VValdetrudis. Quin & in toto Sacro Præmonſtratenſium Ordine ſcimus fuiſſe uſitatum, nec niſi auctore Molano omiſſum, ipſius ſancti fundatoris* Norberti *Anniverſarium funebre; quod hodieque continuatur, ſed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Nivellenſium atque Malbodienſium ſimplicitati id tribuens aliquis, ignoſcendum potius quam tolerandum majoribus noſtris fuiſſe putet iſtiuſmodi ritum; maxime accedente hoc altero Hiſpalenſi exemplo, quod ſapientiſſimis Eccleſiæ iſtius Archiepiſcopis & ampliſſimo graviſſimorum virorum Capitulo numquam diſplicuit nec improbatum fuit, uſque in noſtram ætatem, qua prudentius talia omittuntur, ad præſcindendam curioſis magis quam religioſis hominibus cavillandi materiam.* *abſque præjudicio Sanctitatis.*

225 *Porro ratio Anniverſarii, poſt feſtum Sanctiſſimæ Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies* XXX *Maji, quo* Sanctus Rex *obiit, plerumque concurrat cum Octavis Aſcenſionis aut Pentecoſtes, quarum feſtivam lætitiam non convenit lugubri officio funeſtari. Volentes ergo diem eligere numquam aut rariſſime impediendum; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt primam* *poſt Dominicam Trinitatis.*

mam poſt Octavas prædictas Feriam, huic officio vel ideo aptiorem, quod univerſalis Eccleſia, Dominicam Chriſto reſurgenti dicatam habens, ſoleat Feria II *recolere memoriam fidelium in Chriſto defunctorum, quos ejus exemplo reſuſcitandos credit. Inchoatur autem pridie Veſperi, ſcilicet poſt abſolutum Dominicæ diei officium totum: & cum anno* MDLXXIX *facienda eſſet ſacri Corporis apparatiſſima Tranſlatio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annuæ Sancti memoriæ ab antiquo dicata.*

GLORIA POSTUMA
S. FERDINANDI III
Regis Caſtellæ & Legionis
Ex variis monumentis collecta

CAPUT I.

Miracula poſt mortem ex veteri Hiſpanico, Editionis Hiſpalenſis anni MDXXXII.

NEſcio quid amplius dicere poſſim de geſtis ſancti hujus Regis in vita: poſt mortem vero, tot tantaque patrata miracula ſunt, meritis ejus & interceſſione Dominæ noſtræ, ut numerari nequeant. Sed propter exiguam diligentiam majorum animique remiſſionem, omnia fuerunt oblivioni mandata: niſi potius ea nunc voluerit ignorari Deus, quia homines hujus ætatis indigni ſunt qui iſtis auditis ſalutem conſequantur, propter exceſſum iniquitatum, quæ hodie publice patrantur in mundo. Eorum autem quæ hoc tempore claruerunt cum ſciam aliqua, facta perſonis hodieque viventibus, ipſa ex ordine recenſita audies. *Antiquiora oblivioni data.*

1 Patronus cujuſdam navis Hiſpalenſis, qui, dum bellum cum Luſitanis a eſſet, multa iis damna intulerat, viciſſim ipſe aliique plures ab illis capti ſunt; qui omnes quidem alios diris carceribus incluſerunt, ubi nullam omnino lucem conſpicerent, navis autem Patronum ſeorſim recluſerunt. Id ubi reſcivit uxor, Regi Ferdinando devotiſſima, in capel-

a *Captivus in Luſitania mortique additus.*

lam ejus acceſſit, ad quandam imaginem, cui prædictus Rex dum viveret ipſe afficiebatur: cœpitque prolixe orare Regem Ferdinandum, vellet intercedere apud Dominam noſtram, ut maritus ſuus à tanta calamitate liberaretur: votum addens, quo ſe obligabat ad curandas ante prædictam imaginem triginta Miſſas per totidem dies, & glorioſo Regi offerendum panem & vinum ceramque accenſam. Primo autem die ipſaque hora, qua cœpit prima Miſſa, collataque ſunt panis vinum & cera: maritus ſuus, qui tenebatur in iſto tenebricoſo carcere propemodum enectus fame ac ſiti, vidit candelam ceream coram ſe accendi, panemque & vinum ab uxore oblatum, eiſque refocillatus eſt. Dum autem orationes & oblationes continuarentur Hiſpali, captivus quoque Oliſipone ſimili hora & modo illuminabatur reficiebaturque. Cumque cuſtos carceris, octavo cœpti miraculi die, cereum accenſum fuiſſet conſpicatus, ſuoque captivo deeſſe nihil animadverteret, voluit eum torquere: quapropter ille myſterium aperuit, & quid octiduo toto ſibi factum fuiſſet manifeſtavit. Hæc ubi ad aures Luſitani Regis pervenerunt, veraque probata ſunt, quamvis eum bene commeritæ morti adjudicaſſet, accerſivit illum, juramentumque exegit quod reverſus in patriam, nuntiaret ſibi quid iſtic pro eo factum ſit. Interim nuntiatum eſt Hiſpali, mortis ſententia accepta ſublatum de medio hominem eſſe: ſed non ideo pia mulier cœptum dimiſit ſacrificium ac votum. Vigeſimo autem die ab eodem curato domum mulier rediens ibidem invenit maritum ſuum, quem manu apprehenſum duxit ad capellam prædicti Regis, ubi Deo & ejus glorioſæ Matri egerunt gratias ipſique glorioſo Regi. Sumpta autem dierum aliquot quiete, rediit in Portugalliam, narraturus, quid abſente ſe domi fecerit uxor.

oblationibus ab uxore Hiſpali factis ſuſtentatur,

& agnito miraculo liberatur.

11 Quidam propter grave crimen addictus morti, per

per ſagittas Confraternitatis *b* excipiendæ, captivus aſtinebatur in turri, manicis implicitus, cum cippo ad collum & gravi ad pedes catena. Pridie vero qûam ad ſupplicium educeretur, commendavit ſe huic glorioſo Regi: eademque nocte, neſciens ipſe quo modo, ſolutum ſe à vinculis omnibus miratus eſt; & ſequenti mane ad capellam Beati venit, vitamque ſervavit meritis iſtius glorioſi Regis.

b Item alius educendus ad mortem.

III Cuidam devoto Dominæ noſtræ ejuſdemque Regis aufugerat mancipium, quod cum utrique commendaſſet, in eo requirendo nullam prætermiſit diligentiam. Amiſſa deinde ejus recuperandi ſpe, octavo jam fugæ die currente, petiit ſibi Miſſam dici ante imaginem Dominæ noſtræ, de Conceptione ejus; orans glorioſum Regem, ut pro ſe dignaretur intercedere. Cumque prædictam Miſſam in capella Sancti de genibus audiret, poſt tergum reſpiciens, vidit adſtantem fugitivum ſuum: qui rogatus, ubi fuiſſet, reſpondit: Hac nocte quatuordecim leucis hinc abſui aſino inſidens, & mane me reperi circa Hiſpalim.

reducitur fugitivum mancipium,

IV Cuidam virgini pauperi addicta in dotem erant decem millia maravediſiorum: ſed eidem jam deſponſæ, qui dotem promiſerant, præſtare eam non potuerunt: qua de cauſa accipere eam ſponſus noluit. Ipſa vero ſolum ſexaginta quinque maravediſios habens, rogavit glorioſum Regem, ut ſibi quo meliori poterat modo ſuccurreret. Itaque paucos illos quos habebat nummos, decrevit in ejus nomine exponere ſortibus, quæ Hiſpali duci ſolebant. Prima autem ſors egreſſa eſt puellæ hujus & glorioſi iſtius Regis, quæ fuit centum duplarum Caſtellanarum & trium ulnarum holoſerici villoſi: quare qui rogabatur ſponſus, neceſſe habuit ipſe rogare: itáque celebratum matrimonium eſt, in quo illa Deo & Regi glorioſo ſervivit.

curatur pauperi puſilados,

V Viro cuidam vacca ſua vel aberrans perdita,

redditur abducta vacca vel furtim abacta erat; quam multis diebus magno cum labore requirens, nec inveniens, vovit Miſſam cum oblatione glorioſo Regi Ferdinando. Veſperi autem venit ſtipem ferens pro Miſſa die ſequenti dicenda. Eadem hora, cum laniones Hiſpalim inducerent animalia macello deſtinata, neſcitur quo modo, ſimul omnia intrantia in civitatem, hac illac diſperſa ſunt; vacca autem prædicta viam tenuit verſus eccleſiam S. Mariæ, neque ſiſti à quoquam potuit, plateas & viculos multos percurrens, uſque dum ſtetit poſt ſepulcrum glorioſi Regis. Dominus autem ejus, egrediens à numeranda ſtipe, vidit continuo agnovitque vaccam ſuam, atque ob hoc miraculum valde laudavit Deum & glorioſum Regem.

liberatur addictus morti. VI Mulieris cujuſdam captivus filius, cauſa criminis, addictus erat morti: quia autem erat paupercula, acceſſit lacrymans ad ſepulcrum Regis glorioſi, quotidie candelam offerens. Cumque ſententia eſſet executioni mandanda, declaratus eſt liber abſolutuſque à culpa: atque ita mulier à triſtitia, filius ab ignominia exempti fuerunt.

ſuvatur egenus ſacriſta, VII Sacriſtanus quidam capellæ hujus Regis, cum ſtipendium nimis modicum ſibi præberetur quam ut eo vitam agere poſſet, decrevit ambire aliam majoris emolumenti ſacriſtiam: hac autem obtenta, majori quam antea neceſſitate premi ſe ſenſit. Igitur in ſe converſus, animadvertenſque exaruiſſe in animo ſuo devotionem erga glorioſum Regem; ad ejus famulatum revertit, conſueto ſtipendio acquietus: & mox omnes eum ſuvare cœperunt, ſic ut neceſſitati ſuæ optime proſpectum fuiſſe, & etiamnunc eſſe, fateatur.

C

recuperatur amiſſum rofarium, VIII Quidam eccleſiæ Hiſpalenſis Sceptrifer e dum iret accepturus igladium, quem Rex manu tenuit quando urbem intravit, ad Proceſſionem publicam deferendum; in conferta hominum, tali die concurren-

currentium, multitudine amiſit ſertum globulorum precatoriorum minime contemnendi pretii. Oratione autem ad glorioſum Regem facta, dixit, quod amiſſam in ejus obſequio coronam eodem intercedente recepturum ſe ſperaret. Anno autem vertente, hora eadem orans ante imaginem Beati, ipſam coronam vidit in manibus cujuſdam mulieris; quæ libenter illam reſtituit, narrans quomodo reperiſſet: quod ille beneficium Deo & beato Regi acceptum retulit.

IX Mulier paupercula ex *d* Palomares, roris-marini plantas venales circumducere Hiſpali ſolita per plateas, jumentum quo utebatur ad illas vehendas amiſerat, una cum tortulis panis, ad familiæ ſuæ victum coëmpti: nec aliud præter ipſum jumentum habens, quo vitam ſuſtentaret, circumibat plorans civitatem. Cujus labori compatientes aliqui, ſuggeſſerunt, ut ad Regem Ferdinandum candelam ferret, ipſique beſtiam commendaret. Fecit hoc die quodam ſabbati, inter nonam ac decimam; orationeque completa rediens ad gradus capellæ, invenit præconio publico proclamari ubinam animal eſſet: atque ita quod amiſerat reperit, & Deum Dominum noſtrum cum ſancta Virgine Maria & Rege glorioſo laudavit. d *item jumentum;*

X Æthiops quidam, quia mulierem conjugatam alapa percuſſerat, captus & accuſatus de crimine fuerat; periclitabaturque ut minimum de amittenda manu, pro ratione delati compertique delicti. Promittens autem Regum Dominæ, Regique Ferdinando Miſſam, cum cereo manus unius ſimulacro, paulo poſt liber dimiſſus eſt, abſque punitione ulla. *dimittitur, manu truncandus.*

XI Quidam Regum *e* Modernorum ſatelles habebat mancipium Æthiopicum, propter facinora varia morti damnatum. Cumque ad furcam duceretur, Dominus ſuus commendavit ipſum Ferdinando e *& ſervus furcæ adjudicatus,*

Regi glorioſo ; dicens, non minus ſuum quam ipſius ſervum eſſe. Moxque reductus in carcerem fuit, & intra paucos dies ſolutus à periculo mortis, quam decies eoque amplius commeritus fuerat.

reducuntur fugitivi Mauri duo. XII Mulier Trianæ commorans duos habebat Mauros, matrem vero devotam huic Regi. Cum autem Mauri prædicti fugiſſent, ſeque in ſilvulam quamdam abdidiſſent, vincula omnia diſruperunt. Verum ſtatim ac mater mulieris iſtius cognovit ipſos diſparuiſſe, curavit Miſſas aliquot prædictis Dominæ noſtræ & glorioſo Regi dicendas: cumque ſe ad abitum Mauri pararent, apparuit eis vir ſenex, canus, & venerabilis, qui eos non prius dimiſit, quam compulit ad oſtium Dominæ ſuæ ſe ſiſtere; ubi agniti reductique in domum ſunt, per interceſſionem ipſius glorioſi Regis, qui (quantum ex imagine cognoſci poterat) ipſis apparuerat, ſecundum confeſſionem ejus, cui viſio talis obtigit.

recuperatur amiſſa pecunia. XIII Armiger quidam, Corduba veniens, amiſerat peram continentem centum nummos aureos & ſcyphum argenteum aliaſque res multas: cui requirendæ cum multam fruſtra impendiſſet operam, monitus eſt, ut amiſſa glorioſo Regi commendaret. Mox autem atque audita Miſſa progreſſus eſt ad gradus capellæ, certum de iis accepit indicium, & omnia recuperavit meritis hujus glorioſi Regis.

XIV Trianenſis nauta duodecim Henricos-Alphonſiǫos *f* portabat in burſula; & hac, neſcio quomodo, aperta, eos amiſit variis in locis per quæ tranſiit, nunc ſingulos, nunc duos, aut etiam quaternos. Quos ubi deeſſe ſibi vidit, nec proficere adhibitam in requirendo diligentiam, amiſſa eorumdem reperiendorum ſpe, recurrit ad Regem Ferdinandum, ejuſque honori certum Miſſarum numerum dicendum curavit. Moxque in variorum manibus diviſim reperit quod amiſerat.

XV Mulier

xv Mulier conjugata, pridem nihil de viro ſuo inaudiens, quaſdam Miſſas dicendas cum oblatione curavit, & mox accepto nuntio recreata fuit. Hæc & ſimilia alia, ſi eſſent ad longum deducenda, non poſſem ea cito abſolvere: interim ex relatis apparet, competere huic glorioſo Regi Sanctorum trium prærogativas, videlicet S. Antonii Patavini, in recuperandis amiſſis; S. Dominici, in ſolvendis captivis ac liberandis reis; S. Nicolai, in juvandis pauperibus & peregrinis *g*. Quapropter vehementer demiror Hiſpalenſium ingratitudinem, qui novum in Ferdinando Patronum adepti talemque Advocatum, cujus ſanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noſter per tot miracula manifeſtavit; necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſerunt. *Hactenus pars tertia Legendæ antiquæ, excuſa in libro Flos-Sanctorum dicto, unde partem ſecundam Vitæ dedimus: ad recentiora tranſeo.*

Trium Sanctorum prærogativa in Ferdinando.

g

ANNOTATA.

a *Inter* Ferdinandum Luſitaniæ *&* Joannem Caſtellæ Reges *certatum eſt primo cum vaſtatione totius Luſitaniæ:* Beatrice *deinde regni herede* Joanni *nupta, cum* Ferdinandus *abſque prole maſcula obiiſſet anno* 1383, *Luſitani, fratrem ejus nothum* Joannem *maluerunt habere quam Caſtellano ſubjici: cum autem ſuum atque uxoris jus proſequeretur Caſtellanus, infeliciter pugnavit ad Albigarrotam an.* 1386, *atque ita manſit* Joanni *Notho regnum*, Bonifacii Papæ IX *indulto confirmatum.*

b Confraternitas, *vulgo*, la ſancta Hermandad de Sevilla; *Agit de ea Morgadus pag.* 63, *propriumque Magiſtratum, miniſtros, carcerem, judicium habere indicat in caſus ad ſe pertinentes; ſed quod ejus inſtitutum, & de quibus delictis cognoſcat, nec ipſe nec alius quem noverim docet.*

c *Ita in Summario Proceſſuum num.* 76 *Latine redditur vox Hiſpana* Pertiguero.

d Palomares, *vicus trans Betim leuca diſtans Hiſpali.*

e *Mortuo Henrico IV ſucceſſit anno* 1474 Iſabella *ſoror.* Ferdinando *Aragoniæ Regi nupta. Ex hinc in plurali dicti* Reges *ſunt, &* Reges Catholici; *eo quod per ſe haberet* Iſabella *ut Regina diceretur, non autem acceperat à marito: qui tamen & ipſe per ſe Rex erat. Regnarunt hi ſimul uſque ad annum* 1504, *quo prior Regina obiit, ſuperſtite Rege uſque ad annum* 1516*: utriſque ſucceſſit, ex unigenita* Joanna *&* Philippo Auſtriaco *nepos*, Carolus V, *poſtea Imperator.*

f *Interpres Latinus in Summario,* Scuta aurea *vertit.*

g *Coluntur* S. Antonius Patavinus, 13 *Junii* S. Nicolaus Myræ Epiſcopus, 6 *Decembris, &*

mne ſunt utriuſque in eo genere prærogativa: qui autem hic à liberandis captivis laudatur S. Dominicus, *intelligendus eſt* Calceatenſis, *de quo egimus* 12 *Maji*, *Caſtellanis notiſſimus ac proprius*, *& hujus eo in genere miracula plura ibi leges.*

CAPUT II.

Apparatus ad tranſlationem Corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXIX.

16 O*Ctavo poſt prænotatam in titulo* Tranſlationem *anno*, *Hiſpalenſis urbis hiſtoriam*, *ibidem Hiſpali & Hiſpanica lingua, vulgavit* Alphonſus Morgadus *Sacerdos*, *Alcantaræ natus*, *in Annotatis jam ſæpe nominatus: ubi lib. 4. cap. 7 argumentum nobis propoſitum tractat*, *teſtis fortaſſis omnium oculatus*; *ſed qui multa prætermiſit explicare*, *minutim invenienda apud* Paulum Spinoſa; *annis quidem quinquaginta circiter poſt rem actam ſcribentem*, *ſed ex relatione*, *ut videtur*, *olim facta. Ergo ex utroque contextam narrationem ſic accipe*, *ut initium ex Morgado*, *cetera ex Spinoſa potiſſimum accepta fuiſſe intelligas.* Juſſerat, *inquit Morgadus*, Rex ſanctus corpus ſuum ſepeliri in eccleſia majori Hiſpalenſi, quam Deo & Deiparæ curaverat conſecrandam: ſimiliterque ibidem ſepulti fuerant filius ejus Alphonſus Sapiens, Reginæ nonnullæ, pluresque Infantes: quorum corpora ſimul cum Reliquiis S. Leandri, duabuſque ſtatuis Dominæ noſtræ, & gladio atque vexillo, quibus uſus Ferdinandus erat civitatem acquirens, depoſita erant in Mezquita olim, deinde majori & Cathedrali eccleſia: ibique ſic longo tempore manſerunt, primo in una navium dictæ Mezquitæ, ubi nunc eſt Capella, Domicellarum dicta, in corpore novæ eccleſiæ: indeque tranſlata ſunt ad aliam recentiorem ejuſdem Mezquitæ navem; quæ modo pro bibliotheca eſt, vicina ſcalis. Iſtæ naves ſeu capellæ ſecunda ac tertia, ſunt eæ quæ ex veteris Mez-

In veteri capella ſepultos, Regiis corporibus,

atque in alia ſanctiſper depoſita,

Mezquitæ clauſtro remanſerunt: ad eaſque tranſlata fuerunt prædicta corpora, Reliquiæ & imagines, interim dum abſolveretur fabrica novæ Capellæ regalis, in capite ipſius majoris eccleſiæ.

17 *Scribit autem Zuniga abſolutam fuiſſe fabricam anno* MDLXXV. *Quâde re cum monitus* Rex Philippus *eſſet, nec dubitaret quiſpiam quin ille mox fieri* Tranſlationem *juberet; mandatum prævenientes Capellani Regii plintho, cui imponi tumba corporum Regiorum debebant, quales in veteri capella ſteterant, inſculpi titulum hunc juſſerunt, qui hodieque imperfectus fallaxque perſeverat:* Ferdinando III, cum clariſſima Beatrice ejus conjuge, & Alphonſo Regi eorum filio, ex humiliori ſacello tranſlatis, anno ab æternæ ſalutis principio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. *Verum cunctantius agente Rege, & multa interim eodem facientia ordinante per quadriennum, tandem* anno MDLXXIX, die ſabbato ante Dominicam ſanctiſſimæ Trinitatis, XIII Junii, de mandato ipſius Regis, ad horam ſeptimam veſpertinam convenerunt in capellam, ubi regalia corpora collocata erant, Archiepiſcopus hujus urbis, D. Chriſtophorus de Rojas *a* ſanctæ memoriæ, Regens Audientiæ Regiæ Hiſpalenſis; & Aſſiſtens Civitatis, ad horam ſeptimam veſpertinam; præſentibus ibidem pariter Auditoribus Regiis, multiſque ex Viginti-quatuor-viris & Juratis, ac nonnullis Commendatoribus Militiæ S. Jacobi, nec non variis Dominis titulatis tunc in urbe exiſtentibus, ſcilicet Marchionibus Tarifæ, Alcalæ, Villæ-Manrique, Algavæ, & Del-valle; Comitibus item de Gelves & Caſtellani; Dux autem Alcalæ, quo minus intereſſet, fecit ingens qua detinebatur infirmitas. Aderat etiam ipſius ſanctæ eccleſiæ Decanus, cum aliquibus Canonicis ac Rationariis, Præſidens denique & Capellani atque Cuſtodes Regiæ Capellæ prædictæ. Coram quibus diſcoopertum fuit corpus S. Leandri; & duæ imagines valde antiquæ ac de-

a

an. 1579 in novam transferendis.

votæ Dominæ noſtræ: corpus item Sancti Regis D. Ferdinandi, & Sereniſſimæ Reginæ D. Beatricis uxoris ejus, & Regis D. Alphonſi Sapientis filii eorum, b & D. Mariæ *b* de Padilia; nec non corpora Infan- c d tium D. Alphonſi *c*, D. Petri, & D. Frederici *d* Magiſtri Ordinis S. Jacobi. Inſpectis etiam gladio & vexillo regio, aliiſque ceremoniis requiſitis diligentèr expletis, coram Notario Regio portaverunt prædicta corpora, ad magnificum tumulum, inter duos e *e* choros eccleſiæ eo fine fabricatum, ubi illa reliquerunt nocte iſta, cum quanta potuit fieri decentia & majeſtate. Imagines autem glorioſiſſimæ Virginis Dominæ noſtræ, unam quidem, quæ Regum dicitur, collocarunt ſuper ferculum ſuum intra capellam Regiam; alteram, quæ tota eſt eburnea, poſuerunt ſuper altari majori, cum corpore glorioſi Antiſtitis Leandri.

dum apparantur omnia,

ipſa carioſis exempta ſarcophagis,

18 Inventus eſt Rex Sanctus cum annulo, cujus palæ inſertus erat lapis cæruleus, in uno digitorum manus dexteræ; accinctus gladio, & indutus calcaribus. Regina Beatrix ad unum pugnorum habebat armillam, contextus nigri; gemmis in orbem conſperſam. Rex Alphonſus, gladio accinctus, habebat ſceptrum atque coronam, cum nonnullis inſigniis Imperatoriis; in pedibus quoque habebat calceos formæ vetuſtæ cum fibulis argenteis: notatumque fuit, frontem, ejus & caput normam communem magnitudine excedere, barbam vero aliquanto prolixiorem eſſe quam ſit Clericalis. Sed ſarcophagi, omnes prætérquam unius Reginæ Beatricis, adeo carioſi reperti ſunt, ut ceteris corporibus omnibus fuerint faciendæ novæ capſæ: quarum quæ Sancti Regis ejuſque filii Alphonſi corpora exceptura erant, coccinea interius byſſo, exterius vero panno aureo fuerunt obductæ, & clavis inauratis confertæ, deſuper autem extendebatur crux panni argentei. Magiſtro ſarcophagum placuit holoſerico cæru-

cæruleo conveſtire exterius, ejuſdemque coloris byſſo interius, cum ſimili, qua duæ priores arcæ ornabantur, aureæ clavaturæ limborumque ex auro & ſerico contextorum ſplendore: qui etiam ceteris ſarcophagis eſt additus, exterius holoſorico coccineo, interius byſſo obductis. *imponuntur novis arcis ſingula.*

19 Tribus prioribus injecta deinde ſunt pallia, ex tela auro-coccinea cum fimbriis ex auro ſericoque concolori textis, ſimiliſque texturæ floccis. Ceteras capſas tegebant ejuſdem formæ Pallia coccinea: & in medio cujuſque pallii acupicta erant inſignia regia, prҿterquam in eo quod Magiſtri capſam operiebat, coloris cærulei, quod Cruce Ordinis S Jacobi cum ſuis conchis inſigniebatur. Ordo, quo ferebantur, hic erat. Præcedebat ſarcophagus continens corpus Magiſtri; deinde cum corporibus duorum Infantium geſtabatur corpus D. Mariæ Padiliæ; poſtea corpora ſingula ex ordine ſequebantur, Alphonſi, Beatricis & Ferdinandi; & hoc ultimum portabatur ſub umbella ſpecioſſima panni argentei decem ulnas lata, cujus haſtilia tenebant Beneficiati eccleſiæ Metropolitanæ, enſem præferente Comite de Villar Civitatis Aſſiſtente; poſtremo autem ferebatur Corpus S. Leandri, pone ſequente Archiepiſcopo & ceteris, die, ut dictum eſt, XIII Junii. *& decore velantur.* *Eadem ſolenniter circumferenda,*

20 Tumulus eum in finem poſitus inter ambos choros, illud vaſtiſſimum ſpatium ſua implebat circumferentia, in formam pyramidis aſſurgens, definenſque in globum qui ipſum fornicem fere attingebat. Tota autem moles ornata erat picturis, victorias glorioſorum iſtorum Regum & illuſtria geſta repræſentantibus, artificio & decore mirabili. In his eminebant proceritatis eximiæ figuræ quatuor, eum in modum compoſitæ, ut licet nomina abfuiſſent, Sapientiam, Munificentiam, Sanctitatem & Victoriam iis referri intelligeres; & ſua ſingulis ſub- *in mum pegma componuntur 13 Iunii*

ſubjecta erant hieroglyphica, cum epigrammatis cuique virtuti aptatis, & alludentibus ad eas hiſtorias, per quas demonſtrabatur, ſanctum Regem in omnibus illis quatuor eximium fuiſſe. Sapientiæ ad pedes in throno aſſidebat Rex Alphonſus, velut in tribunali cauſas dijudicans; ad aliarum vero trium pedes cernebatur Rex ſanctus, hic quidem larga manu theſauros effundens; ibi comitatus Pontifice ſummo multiſque Sanctis ac Martyribus, quibus afficiebatur devotius; alibi denique in curru triumphali, coronatus lauro, cum palma in manu: atque hæc omnia explicabantur Latinis verſibus.

pulchro ordine. 21 Res autem tota in formam hiſtoriæ deſcripta fuit, Regiæque Majeſtati oblata; ſed neſcio per quam ſocordiam periit relatio illa, æque ac inſtructio totius pompæ adornandæ ducendæque, quam propria manu Rex ipſe conſcripſerat. Sic autem ordinata erant omnia, ut in pegmate primum locum teneret Magiſter, poſt ipſum conſiſterent tres ſarcophagi Infantium atque Mariæ Padiliæ; eminentiori vero loco ſupra ceteras elevata conſpiceretur arca ſancti Regis: utrimque, ſed gradu paululum humiliori, habens uxoris & filii corpora, hujus à ſiniſtris, illius à dexteris collocata. Supra has tres arcas poſita erant pulvinaria quatuor ex aureo panno: duo ſcilicet ſupra arcam Sancti Regis, ſuſtinentes coronam auream; alia duo ſuper ſingulas collaterales, totidem coronis ſimiliter aureis ſuſtinendis. Circum pegma vero diſpoſita lucebat ingens copia grandium ex candida cera tædarum.

Ad hoc pegma poſtridie conveniunt 22 Excubituris nocte iſta ad funebre pegma Capellanis duodecim mandaverat Archiepiſcopus, ut Pſalterio recitando occuparent ſeſe: cuſtodiam vero commiſerat delecto ad id D. Hieronymo de Montalvo, ſupremo ſatellitii urbani Præfecto, qui cum pluribus Præfectis minoribus ejuſdem ſatellitii, aliiſque ad id deputatis perſonis, intra eccleſiam pervigilans,

gilans, portas uſque mane clauſas tenuit ad horam quartam matutinam: quando primus in eccleſiam ingreſſus eſt Archiepiſcopus, tum omnes qui debebant intereſſe proceſſioni, ſeque ſeſſum contulerunt ad loca, unicuique ordini præſcripta à ſua Majeſtate, in hunc modum. Audientia Regia in capella majori ad latus Epiſtolæ. locum cepit, Tribunal ſacri Officii ad cornu Euangelii, Magiſtratus civitatis cum Equitibus ſuis tenuerunt utrumque latus tumuli, poſt eumdem tumulum Univerſitatis Doctores & Magiſtri conſederunt. Titulares Domini, qui erant de Capitulo civitatis, cum aliis Rectoribus ejuſdem etſi de Capitulo non eſſent, recepti ſunt ad ſedilia chori inter Digniores è Clero; Equites & Fratres Militarium Ordinum ad inferiora ſubſellia ejus chori, qui ad Archidiaconum Hiſpalenſem pertinet; & ex adverſo in choro altero, Judices Commercii Indici: omnibus autem una erat regula, ne cui vel ſella particularis, vel cuſſinum præberetur, ſed nudis ſcamnis æqualiter inſiderent; ne durante Officio quiſquam caput tegeret; ne luctum aliquis præferret in habitu. *Magiſtratus omnes & uterque Clerus,*

23 Religioſi Ordines & Clerus univerſus diſtributi ſunt per capellas eccleſiæ, ſingulis autem in manibus luxit cereus candidus libræ unius. Confraternitates vero occuparunt Studium S. Michaelis, ibique ſeſe compoſuerunt, ut ſecundum cujuſque ætatem ordinate prodirent. Intravit autem D. Hieronymus Montalvo cum ſuis centum bipenniferis, & tumulum pulcherrimo ordine circumſepſit. Ne cera deeſſet providerat Civitas, tam copioſe, ut cum omnibus perſonis dignitatis alicujus tributum eſſet pro ſuo cuique gradu, plurima ſuperabundaret. Quare deſignati ſunt homines duo, qui in caniſtris deauratis paratos haberent cereos, cujuſcumque conditionis hominibus, cœptæ pompæ ſuperventuris, erogandos; præſertim Equitibus, qui cum Regiis corpo- *ſuo ſinguli cereo inſtructi.*

corporibus aliquamdiu ſuccollaſſent, vices ſuas traditurì eſſent aliis identidem commutandis. Providerat etiam Civitas ſatellites quadraginta, ultra viginti ordinarios, & eos quos ſancta Fraternitas adjunctura erat; qui turbam popularem compeſcerent, nequid tumultus cauſaret immoderato ſpectandi & propius aſſiſtendi ſtudio; itemque bipenniferos centum jam dictos, omnes ſutores atque ſartores: qui id muneris ſibi ſpecialiter depopoſcerant, tamquam inſcripti confraternitati S. Matthei, quam ipſe Rex ſanctus creditur inſtituiſſe.

ANNOTATA.

a Chriſtophorus de Rojas, *Archiepiſcopus Hiſpalenſis, obiit mox anno ſequenti* 1580.

b Mariæ Padillæ *infamem totis Hiſpaniis cum* Petro Crudeli *pellicatum, juſtis poſt* Blancæ *mortem nuptiis purgatum fuiſſe, benignior erga ejus memoriam Hiſpalenſium opinio tenet: de qua quid ſentiam, non eſt hoc loco mihi neceſſarium explicare.*

Infantes in Regia capella tumulati. c *Quærenti quinam hi eſſent, reſponſum eſt,* Alphonſo XI *prognatos ambos fuiſſe. Sed quis credat,* Petro Crudeli, *iſtius* Alphonſi *filio, fratrem alterum* Petrum *fuiſſe? Fuerit ergo hic* Sancti Regis *ex* Alphonſo X *nepos, patri præmortuus: ſicut hic nominatus* Alphonſus infans *fuit filius* Mariæ Padillæ, *cui pater, ſucceſſionem regni fruſtra deſtinaverat teſte Mariana, quemque matri contumulatum fuiſſe docet ex teſtamento, quo* medium ſe inter Padillam Reginam filiumque Alphonſum, in ſacello quod ſua impenſa extruendum curabat ſepeliri mandat; *quod tamen ſucceſſu caruit.*

d Fredericus *ejuſdem* Alphonſi XI *ex* Leonora Guzmanna *filius nothus, anno* 1342 *adhuc decennis, diſpenſante in natalibus Pontifice, factus Magiſter Ordinis, à* Petro Crudeli *Alphonſi filio & ſucceſſore, crudeliſſime interemptus eſt an.* 1358. *De quo vide Hiſtoriam trium Ordinum lib.* 1 *cap.* 27.

e *Metropolitana Eccleſia, intra muros & lateralia ſacella lata pedes* 110 *geometricos, longa* 379, *opere Gothico extenditur ſub quintuplici fornice grandibus columnis nixo, habetq, in latitudine, præter navim mediam atque præcipuam pedum* 59, *alias quatuor, utrimque ſcilicet minores duas, pedum* 40 *ſingulas, qui octies circum voluti ſeu replicati, procurrunt per totidem intercolumnia, quinque ante & tria poſt tranſverſam mediæ navis crucem; poſt quæ denique ſequitur in capite eccleſiæ recentiori opere addita Capella Regia cum ſacellis ac portis lateralibus, in quibus lateralium navium proſpectus terminatur. Duos ergo Choros in media navi ſic poſitos concipe, ut totum tranſverſæ navis ſpatium inter utrumque chorum mediet: occupat autem uterque Chorus intercolumnia duo, ita ut primus (in quo altare majus & poſt altare ſacriſtia ſ i Officianti ejuſque miniſtris ſervire videatur & adeo claudi; alter, qui eccleſiam ingredienti poſt tria intercolumnia primus occurrit, ſubſellia habeat*

beat Canonicorum & Cleri ad divinum officium concinendum. Atque hæc notare juvabit, quia ſæpius infra mentio ſit ſpatii inter duos Choros, quod eſt ſub umbilico fornicis principalis iſtic ubi olim aſſurgebat auguſtus in quadrum tholus, qui poſtea corruit nec umquam reſtitutus fuit, ſed continuatus eſt fornix, per ruinam talem hians; quo fit ut ſupra ipſum conſtratum tectum æqualiter planum ſit totum quam late extenditur media eccleſiæ navis. Ipſam auguſtiſſimæ fabricæ ichnographiam videre qui volet, adeat librum Ferdinandi de la Torre Farſan, ubi ea ære inciſa oculis exponitur ad melius concipiendum ſitum triumphalis machinæ, infra quoque in imagine proponendæ, quæ ex adverſo portæ majoris inter hanc & chorum media ſtabat, ſecundum eccleſiæ intercolumnium occupans.

CAPUT III.

Ordo proceſſionalis pompæ in hac tranſlatione ſervatus, & quædam eam ſecuta.

24 Q*Uomodo nunc porro tota pompa proceſſerit, iidem qui ſupra auctores nobis declarant his fere verbis.* Sic comparatis, uti dictum eſt, omnibus, proceſſit D. Archiepiſcopus, veſtitus Pontificaliter, ad inchoandum Miſſam: quæ quoniam congruere debebat celebritati, potiſſimum ſpectanti Imaginem Dominæ noſtræ & Reliquias glorioſi Pontificis Leandri, placuit de Dominica potius quam de Requiem Officium fieri. Mox ac datum initium Miſſæ eſt, cœperunt progredi ex S. Michaelis Collegio Confraternitates ſucceſſive omnes, pulcherrimo ordine, cum labaris facibuſque, quæ ſupra quindecim mille numeratæ fuerunt; tanta reverentia & decentia, ut nec minima quidem (quod alias contingere ſolet) fuerit inter ipſas contentio. Proxime ſucceſſerunt, ſecundum ætatem inſtitutionis ſuæ, quotquot intra & extra civitatem ſunt religioſorum Ordinum cœtus, nullo prorſus excepto, adeo ut præter eos qui ad generales Proceſſiones convenire ſolent, adfuerint etiam Carthuſiani & Hieronymiani, tam qui in Domo Pulchri-aſpectus, quam qui ad S. Iſidori in campis degunt; Monachi item glorioſi Patriarchæ Benedicti,

Optimo ordine procedere cœperunt

Re-

Religioſi ſanctiſſimæ Trinitatis, & ſanctiſſimus Ordo Societatis Jeſu; omnes numero mille quingenti.

cum ferculis Reliquiarum,

25 Tertio loco ſequebantur Religioſi & Fratres S. Jacobi, medium ferentes corpus ſui Magiſtri, cui ſuccollabant Equites ejuſdem habitus cum ſuis palliis & inſigniis. Tum Parochiales Cruces viginti quinque, agmen ducente Cruce Metropolitanæ eccleſiæ, quam ſequebatur & comitabatur Canonicus D. Ludovicus Pontius, in habitu Subdiaconi, cum Clero & Capellanis plus quam ſexcentis, ſecum habentibus feretra ornatiſſima ſeptem, in quibus geſtabantur ſpectabiliores ejuſdem eccleſiæ Reliquiæ, grandibus argenteis lipſanothecis incluſæ, cum candelabris ad ſingulos angulos argenteis cereiſque ardentibus, ſuccollantibus ad ſingula feretra Capellanis quatuor, Dalmaticas pretioſas indutis.

& corpore S. Leandri,

26 His proximi gradiebantur primum Capellani & Vicenarii ipſius eccleſiæ, tum Univerſitas Beneficiatorum Parochialium cum ſuo Abbate, deinde Canonici S. Salvatoris, ac denique Capitulare ipſi, omnes chorales cappas albas induti: inter quos portabatur ornatiſſimum feretrum, cum arca in modum tumbæ compoſita, pallioque pretioſo inſtracta, continente corpus S. Leandri; & deſuper grandem ejuſdem ex argento ſtatuam, ad humanæ menſuræ modum, cui caput Sancti includebatur: quod quidem feretrum ſub umbella ſpecioſa deportabatur à Beneficiatis. Poſt hanc arcam ferebatur Deiparæ parva imago eburnea, quæ fuerat in capſa Sancti Regis inventa: ferebatur autem perquam devote & reverentur inter manus Rationarii. Ab hac, intervallo modico geſtabatur in grandi feretro imago ejuſdem Deiparæ, à Regibus cognominata, induta veſtem conſperſam monilibus pretioſiſſimis, & habens in capite coronam auream, quæ ipſiuſmet Sancti Regis fuerat, ſub umbella argenteis haſtilibus quatuor

item Marianis imaginibus duabus,

ſuſtentata, tota holoſerici rubei, opere phrygionico acupicti, cum inſignibus eccleſiæ: ipſam vero imaginem geſtabant humeris Regii Capellani capellæ ipſius.

27 Tum ſuccedebant Dignitates eccleſiæ, cappas & mitras induti, interque eos Crux Archiepiſcopalis, pone ſequente Archiepiſcopo in Pontificalibus, & cum eo Clerus atque Capitulum. Poſt hos ibat ſanctæ Inquiſitionis Tribunal, ipſi ſcilicet Inquiſitores, eorumque Advocatus Fiſcalis & Satellitii ſummus Præfectus, Secretarii ac Judices Fiſci cum ceteris Officialibus; Univerſitas Doctorum ac Magiſtrorum, in forma conſueta, cum Bedellis argenteas clavas geſtantibus: tum Prior & Conſules Domus Contractuum, Judiceſque & miniſtri eodem ſpectantes; ac poſtremo omnium, Capitulum ejuſdem civitatis cum Nobilioribus atque Equitibus, omnes cum facibus ardentibus, præcedentibus eoſdem Sceptrigeris ſuis, atque poſt eos Juratis: ſimulque procedebant ſymphoniaci publici, ſub directione Vexilliferi Majoris: atque inter hos portabantur corpora duorum Infantium & Mariæ Padiliæ, deinde corpus Alphonſi Regis, ac denique matris ejus Reginæ Beatricis, ſuccollantibus viginti quatuor ex Equeſtri ordine nobilibus viris.

has ſequitur Archiepiſcopus, *Inquiſitio,* *Univerſitas,* *Magiſtratus.*

28 Vexillum poſtea Regium, cum quo hæc civitas recepta à Mauris eſt, efferebat D. Joannes de Sandoval, frater Marchionis Deniæ & Archiepiſcopi conſobrinus, veſtitus habitu ex acupictura argentea, & ſtipatus clavigeris quatuor, ſagum rubeum argenteis laminis ad humeros tectum geſtantibus. Mox ſuccedebat prænominatus Civitatis Aſſiſtens D. Comes Villarienſis, efferens ſancti Regis gladium, inter quatuor Feciales ſeu Reges-armorum, ſuæ profeſſionis habitum indutos. Poſtremo omnium ferebatur à Titularibus Dominis corpus ſancti Regis, umbellam geſtantibus eorumdem filiis fratribuſve, &

cum vexillo, *gladio,*

& corpore S. Ferdinandi, ſubſequente Audientia regia, ſic ut agmen clauderet illius Regens: de poſt cujus tergum uſque ad corpus Magiſtri, longo utrimque ordine, tegebant pompam & arcebant turbam ſatellites Juſtitiæ ac Fraternitatis; nec deerant certis locis admixti tubicines muſicaque omnis generis inſtrumenta, cum cantoribus & ſymphoniacis.

per plateas ſpecioſe ornatas. 29 Hunc in modum ducta eſt pompa per omnes illas plateas, per quas ſolet in feſto Corporis Chriſti ſanctiſſimum Sacramentum circumgeſtari; fueruntque illæ die iſto quam opulentiſſime exornatæ, diſpoſitis etiam per opportuna loca triumphalibus arcubus novæ ac curioſæ inventionis. Cumque ad eccleſiam majorem, eo quo exierat ordine, rediviſſet proceſſio; rurſus in ſuo pegmate collocata ſunt corpora, eo quo nocte præcedenti ſteterant ſitu, imagines vero in capella; Reliquiæ autem ceteræ relatæ ſunt ad conditoria ſua. Ab eodemque die & hora veſperarum, uſque in diem Lunæ ſequentem, pulſatæ ſunt viginti quatuor turris majoris campanæ ad oblectamentum aurium ſingulare, propter harmonicam earum inter ſe conſonantiam: atque ita finita eſt diei iſtius feſtivitas.

30 Poſtero mane die XV Junii, redierunt ad eccleſiam Tribunal Inquiſitionis, Magiſtratus Civitatis, Audientia Regia, Contractationis Curia, Titulares Domini omnes lugubribus induti: quos mox ſecuta Univerſitas eſt, Equiteſque ac Fratres S. Jacobi, ingreſſi per Portam eccleſiæ quæ Picta cognominatur, per quam etiam egreſſa ingreſſaque pridie proceſſio fuerat. *Veram iiſdem, 15 Junii e dem reverſis,* Venerunt autem ad eam præciſe horam, qua expectabantur ab Archiepiſcopo & Capitulo, & eadem quæ pridie loca occuparunt. Ingreſſus etiam cum ſuis centum bipenniferis Præfectus major Satellitii, eoſdem circum pegma diſpoſuit. Tum apertæ valvæ omnes ſunt; & populo concurrenti permiſſus acceſſus ad eccleſiam. Adfuerunt etiam

etiam, ſicut antea, religioſi Ordines, ſeque partiti ſunt per aſſignatas cuique capellas, ubi ſinguli recitarunt Officium defunctorum cum Miſſa, ceram ſicut antea præbente Civitate: in choro autem ſymphoniaci omnes exorſi quam ſolenniſſime ſunt idem Officium, Miſſam de Requiem Pontifaciliter canente Archiepiſcopo: ſecutaque eſt oratio, quam pronuntiavit inſignis concionator ex Ordine S. Dominici P. Mag. Joannes de Spinoſa. *Officia funebria inſtaurantur,*

31. Tum proceſſionaliter egrediens Capitulum, cum cereis ardentibus circuivit per templum, ſecum ferens imagines Deiparæ & corpus glorioſi Præſulis Iſidori, ſubſequente eos Archiepiſcopo; cui ſucceſſerunt Inquiſitionis ſacræ, Univerſitatis, Contractationis, & Civitatis Officiales primarii ſuperius expreſſi. Poſt Juratos autem ferebatur vexillum Civitatis à D. Ferdinando de Solís: deinde Equites S. Jacobi ſuſtulerunt corpus ſui Magiſtri, Viginti-quatuor-viris aliiſque nobilibus alia Regalia corpora ſimiliter accipientibus. Sequebatur Aſſiſtens Hiſpalenſis cum gladio, & D. Joannes de Sandoval cum vexillo Regio, & Proceres titulares cum corpore ſancti Regis, pompam claudente Audientiâ Regia. Ita deventum eſt ad capellam Regiam, ſuper cujus principem aram collocatæ ſunt imagines Beatiſſimæ Virginis cum corpore S. Leandri; atque ad ejuſdem aræ utrumque latus, quatuor corpora, Infantium ſcilicet, Mariæ Padiliæ, & Magiſtri, infra duos arcus, ad eum finem fabricatos, & divite panno convestitos. Ad gradus altaris ſtabat marmoreus tumulus, panno aureo inſtratus: intra quem collocata ſunt corpora ſancti Regis, Reginæ Beatricis, & filii eorum Alphonſi; apertis tamen prius capſis, ut ea ſub cautione publicæ fidei, manu Notariali mox ſignatæ, Comes Aſſiſtens traderet Capellano Majori: cui etiam, ſub ſimilis fidei teſtimonio authentico, ſanctus Gladius traditus eſt. Quibus peractis ſympho- *& corpora inferuntur in novam capellam;*

niaci extulerunt Reſponſorium, & Archiepiſcopus ſubjecit orationem pro Defunctis.

corpus ante S. Ferdinandi in marmoreum tumulum, pariter tranſlatum:

32 *Hactenus breviori relatione* Morgadus, *prolixiore* Spinoſa; *tumulus autem ille marmoreus, in quo una cum ſancti Regis corpore, uſque dum propriæ tumbæ conficerentur, poſita ſunt* Beatricis *atque* Alphonſi *corpora, venerabilia illa quidem, haud tamen religioſo Sanctorum cultu proſequenda, non erat novus; ſed idem ille antiquus, in quo ante jacuerat* Sancti Regis *corpus, in quatuor lateribus inſcriptum habens Epitaphium, totidem linguis, Latina ſcilicet, Arabica, Hebraica & Caſtellanâ: errant enim qui Arabicas litteras pro Græcis acceperunt. Epitaphii illius tenor Latinus talis à Zuniga exhibetur:* Hic jacet Illuſtriſſimus Rex Ferrandus, Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Sevilię, Cordubę, Jaëni, conſtantiſſimus, juſtiſſimus, ſtrenuiſſimus, decentiſſimus, liberaliſſimus; in timore & ſervitio Dei efficaciſſimus: qui contrivit & exterminavit penitus hoſtium ſuorum proterviam, qui ſublimavit & exaltavit omnes amicos ſuos, qui civitatem Hiſpalenſem (quę caput eſt & metropolis totius Hiſpanię) de manibus eripuit Paganorum, & cultui reſtituit Chriſtiano: ubi ſolvens naturę debitum tranſmigravit, ultima die Maji, anno ab Incarnatione Domini CIↃ.CC.LII.

ejus epitaphium,

33 *Capellæ novæ, fabricatæ in capite totius eccleſiæ, inter Sanctorum Petri & Pauli collateralia ſacella, deſcriptionem architectonicam legere qui volet, Zunigam adeat, minutim ſingula explicantem ad an. 1575, quo cæptum eſt hujus* Tranſlationis *negotium tractari, & adeo certo abſolvendum ſperabatur, ut jam tum fuerit ſculptus hic titulus:* Ferdinando III. cum clariſſima Beatrice ejus conjuge, & Alphonſo Regi eorum filio, ex humiliori ſacello tranſlatis, anno ab ęternę ſalutis exordio MDLXXV, curantibus Divę Virginis Sodalibus. *Sed variis intervenientibus cauſis differenda* Tranſlatio *fuit, nec ante prænotatum annum* MDLXXIX *res peragi potuit; concluſa autem illa eſt per authenticum Actum reſtitutionis facta*

& titulus jam inde ab an. 1575 paratus.

ſucta per Comitem Aſſiſtentem, de Corporibus & aliis omnibus ſibi ab eccleſia concreditis: quod inſtrumentum totum deſcribit Zuniga pag.557 & ſequentibus.

34 *Poſtmodum, ſed non exprimitur quando, corpora* Beatricis & Alphonſi, *collocata ſunt intra proprias tumbas ad utrumque* Regis Sancti *latus; ſic tamen ut hujus tumulus illorum tumulis eminentior eſſet; itaque manſerunt totis centum annis, uſque dum anno* MDCLXXIX, *de mandato ſuæ Majeſtatis, tranſlata fuerunt intra duos loculos, ad latus capellæ regiæ excavatos: ubi nova eis epitaphia, litteris ex ære fuſis, ſuper marmoream tabulam poſita ſunt, cum propriis ſuper unoquoque coronis, Imperiali ſuper* Alfonſi, *Regia ſupra* Beatricis *tumulo. Reliqua (uti mihi reſponſum à Deputatis Capitularibus eſt) jam inde à principio fuerunt, ſuntque etiam nunc, à ſacro* S. Ferdinandi *tumulo remota notabili intervallo, intra Pantheon, quod appellant regale, ad quod per porticus quaſdam intratur; ita ut nec minima quidem apparentia ſit, quod alius iis habitus honor ſit quam pure civilis & regiis perſonis conveniens.* *Seperatim poſtea poſitis Alphonſo filio & Beatrice uxore,*

35 *Poſtquam autem duo, quæ ſupra dixi, Regia corpora longius remota fuerunt ab eo, cui ſoli religioſior honor debebatur; ſupra ipſam hujus tumbam erectum eſt conopæum panni aurei, cum imagine ſculpta; per quam intelligeretur, ejus quem ipſa repræſentabat ibi corpus eſſe: admititurque altari, ad quod dicuntur Miſſæ votivæ de Sancto. Iamque ex mandato ſuæ Majeſtatis per varios Commiſſarios pluries tractatum eſt, de modo collocandi ipſum ſanctum corpus multo propius ad Imaginem* Deiparę, *quam vocant* Regum: *reſque eo hodie adducta eſt (quemadmodum huc ſcribebatur ex parte Capituli menſe Novembri anni* MDCLXXXI) *ut propediem decernenda videatur conſtructio argenteæ capſæ, ponendæ ſupra altare* Dominę noſtrę Regum *dictæ, ad cujus pedes ſemper optavit Sanctus conſiſtere. Noviſſime autem negotium iſtud commiſſum fuit Regenti Audientiæ Regiæ civitatis Hiſpalenſis, ut quam primum executioni mandetur: & hunc in finem Majeſtas* *novus cultus tumba ſancti Regis additur; nunc paratur eidem capſa argentea.*

ſua Regia deſignavit quædam jura civitatis prædictæ, ut quam decentiſſime tranſigantur omnia; remanente nihilominus juxta ipſum ſepulcrum altari, quod diximus, cum Statua Sancti. Cum vero hæc parata fuerint, occaſio dabitur novæ ſolennitati, poſt eam quæ curata fuit, cum primum anno MDCLXXI ſancti Regis *feſtum, tot ſeculorum uſu probatum, præhabita Sedis Apoſtolicæ ſententia, inſtauratum fuit, ſicut infra pluribus dicendum veniet.*

CAPUT IV.

Miracula recentiora ex Summario Proceſſuum Romæ impreſſo; ac primum in Gabriele Perez ejuſque familia.

36. *Ad cauſam canonizationis hac ætate agi cœptam.*

SCriptorem antiquum miraculorum, Capite primo relatorum, audivimus expoſtulantem de Hiſpalenſium ingratitudine, quod novum in Ferdinando Patronum nacti talemque Advocatum, necdum pro eo canonizando ſupplicationem miſiſſent. *Hæc cum vulgari lingua in libro Flos-Sanctorum dicto paſſim ab omnibus legerentur, non potuerunt non acriter pungere devotos ac generoſos animos; effectu tamen ſuo caruit diu ſtimulus iſte, & primo negotium hoc ætate noſtra curari cœpit, regnante* Philippo IV *Hiſpaniarum Rege, &* Urbano VIII *Apoſtolicam Sedem obtinente; ſub quo* Alexander Manſonius Advocatus, *anno* MDCXXXVIII *Romæ curavit imprimendum ſupplicem libellum oblatum Eminentiſſimis ac Reverendiſſimis DD. Cardinalibus ſacræ Congregationis Rituum*, Proponente Antonio Card. Barberino, inſtante Sereniſſimo *Rege Catholico, in cauſa* Canonizationis ſervi Dei, glorioſiſſimi, invictiſſimi ac ſancti Regis Ferdinandi III, Regis Caſtellæ & Legionis, *eâdem plane formâ, qua ſolent conſici Relationes Auditorum ſacræ Rotæ, quales ſæpe in aliis ſimilibus cauſis allegavimus, cum* Summario Proceſſus.

Hæc

Hoc libello plene continetur quidquid catenus actum fuit: allegatis autem, quæ ſupra retulimus ex Legenda, miraculis antiquioribus, additur, quod omnipotens Deus de recenti operari dignatus fuit alia quinque miracula, quæ probantur ex Proceſſu Apoſtolico, facto in civitate Hiſpalenſi: *& quod* multa alia miracula conſtant ex Proceſſu ordinario, quæ pro adminiculo dantur in præcitato Summario num. LXXVII. *Hæc autem verbotenus accipe, ipſis (qua licebit) Summarii verbis Latinis, aut (ubi ea deerunt) ex Italico Latine redditis (Italice enim placuit Romæ exhibenda legere, quæ Hiſpanice excepta fuerant) ac primum quatuor potiora.*

37 Hiſpali die XXV menſis Februarii MDCXXXI, coram Judicibus Apoſtolicis, exiſtentibus in loco & hora audientiæ, D. Juratus Felix Eſcudero de Spinoſa, nomine ſuorum principalium, pro informatione præſentavit in teſtem Gabrielem Perez, incolam dictæ civitatis; *qui* I, monitus fuit de gravitate perjurii, præcipue in ſimilibus cauſis canonizationum, velut eſt iſta circa quam examinari debet; II, interrogatus de nomine, cognomine, patria, ætate, parentibus & officio quod habet: & an ſit dives vel pauper, & cujus ſumptibus vivat: III, an fuerit confeſſus & communicatus & à quo tempore, à quo Sacerdote & in quâ eccleſia: IV, an accuſatus fuerit de aliquo crimine, qua de cauſa & coram quo judice, & an fuerit condemnatus vel liberatus, vel hactenus cauſa pendeat: V, an aliquo tempore fuerit nominatus publice ſeu denuntiatus pro excommunicato, & pro qua cauſa, & an talis adhuc exiſtat; VI, an fuerit inſtructus ab aliqua perſona, quomodo & circa quæ; & quis eum inſtruxerit; & an fuerit ei datum, promiſſum ſeu condonatum aliquid, vel ſperet ſibi dari, vel aliquam commoditatem conſequi pro hujuſmodi examine; VII, quomodo venit ad teſtificandum, an fuerit vocatus & requiſitus, & quæ cauſa eum movit venire ad hunc locum. *Ad*

Judices Apoſtolici anno 1631 delegati,

poſt interrogationes pravias,

admiſſo ad teſtandum Gabriele Perez, *hæc omnia cum ille congrue reſpondiſſet, & per Dominos judices ab eo receptum fuiſſet juramentum*, per Deum Dominum noſtrum, & per ſignum Crucis, quod fecit digitis ſuæ manus dexteræ ſuper libro Miſſali: *deinde requiſitus*, quid poſſit declarare de vita & miraculis ſervi Dei Regis Ferdinandi; reſpondit, quod recordatur, anno MDCXXVII feciſſe ſe quandam declarationem unius miraculi, quam legi petebat. Et ſtatim mandatum fuit in ſummariis informationibus, quæ fuerunt compulſatæ, perquirere dictam declarationem: & perquiſita fuit & inventa tenoris ſequentis.

38 Hiſpali die XXIII menſis Maii MDCXXVII, cum ego infraſcriptus Notarius dederim extremam Unctionem in mea parochia S. Marinæ, cuidam viro qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius, die ſabbathi octava præſentis menſis; eique conſilium dederim ut ſe commendaret ſancto Regi D. Ferdinando, qui ſanitatem pro eo obtineret: & cum ſcirem ipſum jam ſanum eſſe, me contuli ad domum ſuam, ac ab eo recepi juramentum juxta formam juris, ut declararet quidquid evenerat ſub onere, de quo promiſit dicere veritatem. Et interrogatus quomodo ſanatus eſſet à ſua infirmitate, dixit, quod die quodam menſis Aprilis proxime præteriti, aſcendens quemdam lectum ligneum, poſuerit pedem ſuper tabulam unam: qua rupta, cum formidaret ſibi crura lædere, quanta potuit adhibita vi foras ejecit corpus, longe extra lectum, tam gravi caſu, ut alienatus à ſenſibus habuerit peſſime affectum brachium, & corpus totum quaſi contritum. Idcirco collocatus in lecto, ſequenti die ſurrexit ab eo, & diebus aliquot conſequenter ambulavit; donec putrefacto, qui per corpus erat diffuſus, ſanguine, cœpit veluti ſuffocari; ac denique in gravem decidit infirmitatem: à qua ut curaretur vocari juſſit Sebaſtianum de la Torre, Magiſtrum in parochia S. Romani, ...

audiunt legi ejus declarationem; *quomodo ex caſu periclitans,*

quod

quod ipſum noſſet hominem, non ætatis minus quam experientiæ magnæ, ac famæ in morbis curandis optimæ. Hic autem cum multa infirmo applicaſſet remedia, juſſit ut quam citiſſime ei darentur Sacramenta, prout factum eſt die Sabbathi, die VIII menſis præſentis.

39 Recepta autem extrema Unctione, cum monitus eſſet ut ſe commendaret ſancto Regi D. Ferdinando, ingreſſus eſt ad eum Eques quidam, quem audivit appellari Juratum Felicem Eſcudero. Hic autem dixit ei, quod, ſi ex toto corde ſe commendaret ſancto Regi, promittebat ei liberum ipſum futurum proximo die Mercurii, addens ut juberet etiam Miſſam aliquam dici. Tum ipſe deponens ſe commendavit ſtatim Sancto, itemque ipſa nocte, propter graves dolores: ubi autem illuxit, primo mane generum ſuum miſit, ad curandam Miſſam in capella Regia: atque ex ea hora evidenter cognovit melius ſe habere. Cum autem ad viſitandum veniſſet D. Sebaſtianus de la Torre, admiratus eſt, videns in eo tantam mutationem, & depulſum omne vitæ periculum; quæſivitque, ecqua diligentia uſus ad id eſſet. Narravit infirmus quod contigerat, & quomodo ſe commendarat Sancto Regi, qui ſibi à Deo ſanitatem impetraret. Et ego, inquit medicus, ita futurum credo. Proceſſit ergo valetudo in melius, uſque ad diem XXII menſis, qui Mercurii erat; quando ita confirmatum ſe ſenſit Gabriel, ut (ſi uxor liberique permiſiſſent) egreſſurus fuerit ad atrium domus ſuæ: ipſiſque id deprecantibus propter debilitatem, ſurrexit nihilominus de lecto, atque intra cubiculum, ubi infirmus jacuerat ſedit, in ſella; itáque perrexit quotidie ſurgere uſque hodie, quo præſentem declarationem facit, eſtque validus ac robuſtus quantum ſua grandis ætas patitur, & morbi quem ſuſtinuit magnitudo. Quod autem dixit, tenuit tenetque pro miraculo, ſibi conceſſo propter

ſeque Sancto commendans.

poſtero die ſanari cœpit.

devotionem quam monſtravit erga ſanctum Regem; idemque ſenſerunt quotquot factum ſciverunt. Et hoc dixit eſſe verum per juramentum præſtitum, & eſſe ætatis pluſquam ſexaginta ſex annorum: & non ſubſcripſit, quia dixit neſcire. Fuit ſibi lecta ejus depoſitio, & eam ratificavit Joannes de Pineda, coram me Baccalaureo de Robles Notario Apoſtolico.

Quod iterum declarat;

40 Et cum ei lecta fuiſſet atque oſtenſa d. declaratio, dixit quod recognoſcebat & recognovit per ſuum dictum & declarationem eam quæ ſibi oſtenſa fuit; & illam dixit & declaravit, prout & quemadmodum in illa ſcriptum eſt..... Et quod ulterius, cum eſſet gravida quædam ipſius declarantis filia, conjuncta Didaco d'Avila, auri-ductori & argentifabro hujus civitatis, ſuaſit præd. genero ſuo, ut quod paritura erat uxor ſua ſancto Regi commendaret: quod fecit, dicens, ſi maſculus ederetur, ponendum ei nomen Ferdinandi. Peperit autem paulo poſt mulier perquam feliciter ac facile, nominatuſque eſt infans Ferdinandus, ſicut voverat pater. Puer vero cum eſſet unius ac dimidii menſis, cœpit adeo graviter infirmari, ut per novemdecim continuos dies lac nullum ſuxerit, ſed graviſſimos dolores pateretur, quantum quidem exterius cognoſci poterat: capite enim manibuſque ac pedibus & corpore toto eos faciebat motus, qui ſunt ejuſmodi cruciatuum indices, videbaturque velut à maligno aliquo ſpiritu inſeſſus. Quod ipſe teſtis infantiſque parentes conſpicati, magna cum devotione cœperunt invocare ſanctum Regem, rogantes ut ſanitatem puero impetraret à Deo. Res mira! Qui totis novemdecim diebus abſtinuerat à lacte, ſubito mamillam arripuit ac ſanus fuit.

affirmans etiam filiam puerperam

& nepotem in ſimili articulo adjutos:

41 Atque ob hoc tam certum miraculum omnis ea familia pientiſſime afficitur erga ſanctum Regem. Et hoc verum eſt per juramentum præſtitum, & non

non ſe ſubſcripſit, quia dixit neſcire: & Judices Apoſtolici ſubſcripſerunt, in quorum præſentia declaravit. Fuit ſibi lecta illius depoſitio, & illam ratificavit.

Licentiatus Don Franciſcus de Monſalve.
Licentiatus Don Didacus de Guzman.
Doctor Don Franciſcus de Caſſaus.
Matthæus Vaſquez de Leca.

Coram me Gundiſalvo della Cueva Notario.

Similiter præſentatus, interrogatus, & juratus prædictus Didacus d'Avila, *gener Gabrielis, prædicta omnia confirmavit, addens*, ſoceri corpus ipſa infirmitate fuiſſe inflatum inſtar utris; *& quod* medicis chirurgiſque de ejus ſanitate deſperantibus, aſſerentibuſque non ſupervicturum uſque mane, ſub veſperam ad Ave-Maria, miniſtratum ei Viaticum fuerit, ac deinde ſacrum Oleum; ſe vero ipſum Dominica mane iviſſe ad curandam Miſſam; *de filio autem ſuo nihil habuit quod adderet*. *eidem atteſtatur gener ſuus.*

CAPUT V.

Curatus paralyticus, locuſtæ ſublatæ.

PRædicto miraculo, ſane evidentiſſimo, duo alia ex eodem Summario ſuccedant. Die ...... menſis Martii MDCXXX, *præſentatus* Chriſtophorus Marquez, Magiſter calceolarius, incola civitatis Hiſpalenſis, parochiæ S. Salvatoris in via Gallegorum; *interrogatuſque & juratus ut ſupra*, dixit ſcire, quod à menſibus quatuor præteritis ipſe & Franciſcus de Enzinas, magiſter calceolarius ejuſdem civitatis, pariter iverint ad civitatem Jaën, empturi corium Cordubenſe. Tertio autem itineris die ſubſtiterunt, noctem acturi in hoſpitio quod dicitur Dominæ Mariæ, inter hanc & civitatem prædictam via recta in Campo. Qua quidem nocte tota 43 *Hiſpalenſis Sutor, in itinere*

ſani

ſani atque hilares fuerunt: die autem ſequenti, qui erat Jovis, cum ſub auroram egreſſuri hoſpitio eſſent, ipſe teſtis ſenſit ſe male diſpoſitum; itáque conſcendit mulam, in qua & manſit uſque ad exitum Villæ Turris-campi dictæ, diœceſis Jacenſis: ubi longe peius ſibi eſſe ſenſit & abſque viribus. Mula autem qua vehebatur ingreſſa eſt in domum quamdam, cujus portam apertam reperit; nec poterat Teſtis manu ſiniſtra, qua frenum tenebat, vim ullam facere ad mulam inde educendam, quia totum brachium ac latus illud cum ſiniſtro crure attracta erant, omnique vigore deſtituta. Cum ergo ſe vellet manu dextra juvare, ſupervenit præd. Franciſcus de Enzinas, paulo poſt ſubſequens; quæſivitque quid ipſi accidiſſet: ſed non potuit ei reſpondere diſtincte, ſolumque confuſa voce dixit, Eamus.

correptus paralyſi.

43 Tunc Franciſcus, tali in ſtatu ſocium conſpicatus, dixit aliquibus ibidem præſentibus, ut hominem retinerent, ne caderet de mula, interim dum ipſe deſcendit; & ſic omnes eum depoſuerunt, atque inter brachia deduxerunt in domum, ibique ſupra pulvinaria collocarunt. Qui toto latere ſiniſtro impeditus & attractus, nec pedem nec brachium movere poterat, vultum inſuper diſtortum habebat, credebatque ſibi vitæ finem adeſſe: nec minus dolens eo caſu Franciſcus, multis demonſtrabat mœrorem ſuum; ſicut notabat ipſe teſtis, qui non omnino amiſerat uſum ſenſuum; quamvis ex quo tempore cœpit ratione uti, non meminerit ſe umquam in tantis fuiſſe anguſtiis, adeoque dejectum animo, quam cum ſe procul à domo cerneret, ita contractum diſtortumque. Interim Franciſcus medicos, ad viſendum ægrum; Curatum, ad Confeſſionem audiendam, accerſiri juſſit: ſtatimque ex prioribus unus adfuit, medicus vel chirurgus, qui explorato pulſu, malignæ cujuſdam auræ afflatum hunc eſſe dixit,

deſperante medico

dixit, cui idoneum nullum remedium ad manum eſſet, proinde videbatur ſalutem infirmi deſperare.

44 Tum appropinquans ei Franciſcus; Eia, inquit, Sodalis, ex animo invoca ſanctum Regem D. Ferdinandum, eique te commenda, Miſſam & novenam vovens, quia ipſe impetrabit tibi ſanitatem à Deo, atque ab omni moleſtia liberabit. Cui deponens ; utcumque potuit, confuſo linguæ ſono reſpondit, Ita: commendo me: idque ipſum interius fecit prolixiori affectu. Dum autem pauca illa verba conatur exprimere, magna cum violentia cœpit in eo ubi poſitus erat loco corpus convertere, brachiumque & crus ſiniſtrum movere, quod antea facere omnino non poterat; deinde in pedes ſurrexit, dicens, Eamus. Magna porrò animi conſolatione repletus, ſenſit totum malum continuo diſſipari, vultu etiam in priſtinum ſtatum converſo; majorisque ſecuritatis cauſa confeſſus eſt ei qui advenerat Curato: qui etiam una cum D. Franciſco aliiſque præſentibus clamabat, Miraculum, miraculum, quod Deus operatus eſt per interceſſionem ſancti Regis Ferdinandi. Abſoluta autem Confeſſione, dixit ipſe Teſtis Franciſco ſocio, quia ſanctus Rex & Virgo Maria dederunt ſibi ſanitatem vireſque magnas.

ſanctum invocat, & ſtatim ſanatus

45 Cumque Franciſcus curaſſet afferri ſedem, in qua portaretur Teſtis ad civitatem Jaën, una ſolum leuca diſtantem à Turri-campi; noluit ipſe ea uti, ſed iterum aſcendit in mulam ſuam: reſque pro miraculo habita eſt, quia tanta mutatio, quantam diximus, non poterat naturaliter accidere, uti accidit, intra unius horæ ſpatium, quæ ab initio mali uſque ad ejus curationem fluxit. Suum ergo iter proſecutus, confectoque negotio reverſus Hiſpalim, viſitavit capellam, in qua corpus ſanctum requieſcit, exindeque eidem devotiſſimus vivit. Quæ omnia ſunt certa & vera, & ita ſe habuerunt modo & forma declaratis: & non ſubſcripſit, quia dixit neſcire, ſed

cœptum iter proſequitur.

ſub-

ſubſcripſerunt Domini Judices: *qui ſimiliter etiam interrogarunt & audierunt* D. Franciſcum de Enzinas, magiſtrum Sutorem in collatione S. Mariæ-majoris in platea Francorum; *qui de ſe ipſo faſſus, quod* prius quam urbe egrederetur ſucceſſum itineris commendavit Sancto, cui multum afficitur; *eadem omnia, quamvis aliis verbis, explicavit, addiditque,* Curatum audita Confeſſione ſcripſiſſe miraculum & nomen Sancti: Chriſtophorum autem fuiſſe pleno atque obeſo corpore, cujus generis hominibus obveniens apoplexia, ſolcat eos per omnem vitam contractos facere. Denique in eodem itinere alia multa eveniſſe ſibi, quibus cognoverit quam efficax apud Deum ſit Sancti Regis interceſſio.

tum ſocio ſibi atteſtante.

46 Hiſpali die x menſis Martii MDCXXXI, *præſentatus in teſtem* Don Joannes Panduro, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis..... interrogatuſque an aliquid ſciret...... dixit ſex circiter menſes tranſiſſe, quod cum domi ſuæ eſſet ipſe Teſtis, venerit Michael Sanchez, præfectus operarum, quas ipſe habet in ſuo quodam prædio, ſito intra territorium hujus civitatis in Vineto Tarrazanæ, duabus ab urbe leucis, nuntians eodem die in vineam, olivetum, & hortum ejus irruiſſe infinitam multitudinem locuſtarum: videret num quod ei malo remedium noſſet: nam vicinorum agros fundoſque, in quibus illæ ſubſtiterunt, prorſus eſſe conſumptos. Tum vero ſe, pro magna qua erga Sanctum Regem fertur devotione, nullum certius præſidium ſcientem, accurriſſe ad capellam ubi corpus ejus in æde cathedrali ſepultum jacet, eique commendaſſe facultates ſuas, & Miſſas aliquot dicendas curaſſe, tum reverſiſſe ad ſumendum prandium, moxque in villam miſiſſe mancipium quoddam ſuum, ut videret quo res loco eſſet. Hunc vero ante veſperam revertiſſe atque dixiſſe; Domine, operæ pretium tuliſti Miſſas illas curando; quæ enim in prædium irruerant locuſtæ, ſub-

Locuſtæ innumerabiles,

dictæ ad Sancti ſepulcrum Miſſa,

ſubvolantes deciderunt omnes in piſcinam, & ſuffocatæ ſunt.

4. His auditis, proximo die mane abiit ipſe teſtis, ut rem prodigioſam videret; itáque reperit ut ille dixerat. Quia autem tanta erat locuſtarum demerſarum copia, ne ab earum putrefactione corrumperetur aer, neceſſarium duxit foveas facere, in quibus collectæ terra obruerentur: atque in hoc laboratum eſt quatriduo toto; admirantibus omnibus peſtem illam in ictu oculi totam fuiſſe ſublatam, nulliuſque noxæ ab iis illatæ veſtigium apparere. Atque ita non ſolum hic Teſtis, ſed omnis circum vicinia liberata eſt ab ejuſmodi plaga. . . . . Quæ omnia dixit ſcire, quia ita vidit eſſe & fieri, ſeque ſubſcripſit una cum Dominis Judicibus: in quorum præſentia *eadem omnia* declaravit. *Similiter fecit præſentatus, juratus, interrogatus* Don Petrus de los Rios, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis, *præſens in domo Ioannis quando Michael Sanchez triſte nuntium attulit*, . . *qui ſe deinde ad prædium prædictum conferens, ipſas locuſtas, ut dictum eſt ſubmerſas conſpexit. Eadem confirmavit præfatus* Michael Sanchez, qui ſervit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in poſſeſſione quam habet ſupradictus in Terrazana, *expreſſe notans*, menſem Auguſtum anni MDCXXX *quo res facta ſit*: *Piſcinamque illam dicens fuiſſe in horto ipſius prædii, bene amplam ac ſpatioſam; ſeque mox ut illuc rediit, ibidem ſuffocatas locuſtas vidiſſe.*

ſimul omni *ſuffocantur.*

CA-

CAPUT VI.

Alia tria miracula ex eodem Summario.

48 *EX Miraculis quinquaginta poſt mortem, recentioribus & modernis, dantur infraſcripta decem tantum, brevitatis cauſâ, cum teſtibus deponentibus ſuper articulo* LXVI *in Proceſſu Ordinario:*

Guardianus Minorum angina laborans

P. Fr. Petrus de Piña, Ex-provincialis Ordinis S. Franciſci in hac provincia, hodieque Guardianus in majori conventu S. Franciſci hujus civitatis Teſtis XXII, dixit, quod ante ſex menſes, anginam paſſus ſit adeo gravem, ut ſex qui ipſum curabant Doctores medici urbis totius præcipui, Mexia, Biſcardus, Ancona, Valverde, Figueroa, Muñoz, de vita infirmi deſperantes, juſſerint extrema ipſi miniſtrari Sacramenta. Atque ita in die S. Jacobi mane ſuſcepit ſanctiſſimum Sacramentum per modum Viatici, ſequenti autem feſto S. Annæ Oleum ſacrum. Cum autem illi de ejus mox futura morte, tamquam re certiſſima, omnibus quo ſtatu is eſſet quærentibus, loquerentur, tam Religioſis intra Conventum, quam pluribus ſecularibus per civitatem; ipſius Provinciæ Miniſter, qui tunc Hiſpali erat, commendavit funebrem orationem apparatumque exequialem P. Fr. Alphonſo Venegas, Lectori primæ Theologicæ; ipſeque Teſtis, à prædictis medicis monitus de extremo periculo, mandavit Fratribus ſibi in eo morbo aſſiſtentibus, ne quemquam vel religioſum vel ſecularem amplius ingredi ad ſe permitterent, eo quod modicum iſtud vitæ reliquum, volebat totum cum Deo tranſigere.

& jā morti proximus,

49 Ita conſtitutus cum jaceret in feſto S. Annæ mane, ingreſſus ſociorum unus, nuntiavit adeſſe Conſulem civitatis, Felicem Eſcudero, qui unicum ſolum verbum loqui ipſi volebat. Cumque ipſe ex-

excuſaret dicens; Numquid non edixi, ne quis admitteretur. quia non eſt tempus loquendi cum hominibus.ſed cum Deo?atque hoc reſponſum præſtolanti detuliſſet Frater;perſtitit ille inſtare,quod unum ſolum verbum dicendum habebat.idque momenti maximi. Credens ergo infirmus aliquid dicturum quod conſcientiæ foret, permiſit eum recipi: qui ingreſſus, monuit ut ſe commendaret Sancto Regi Ferdinando, qui iis ipſis diebus ſanitatem dediſſet aliis æque ac ipſe deſperatis, Miſſamque in illius honorem dicendam curaret. Annuit ſalubria monenti infirmus cum gratiarum actione; moxque accerſito ad ſe P. Fr. Franciſco à Cruce, Vice-commiſſario Hieroſolymitano, interrogavit eum utrum Miſſam celebraſſet: quo annuente, quia provectior jam erat dies; injunxit eidem, ut die ſequenti iret celebratum ad capellam S. Mariæ-Regum, in altari ubi eſt corpus ſive ſepulcrum d. Sancti Regis, petens à Deo per merita ipſius ſanitatem & vitam ſibi Teſti. Quod cum iſte feciſſet, medici poſt prandium revertentes adeo notabiliter melius habentem infirmum repererunt, ut vehementer obſtupuerint. Exinde proficiente quotidie in melius ſanitate, perfectam paulatim eam obtinuit ipſe Teſtis: qui nihil prius habuit, ſtatim atque egredi è Conventu licuit, quam viſitare ſepulcrum Sancti Regis, cujus miraculo ſervatum ſe credebat ipſe aliique, attenta ratione morbi, eo adducti ut cum extrema Unctione muniretur, careret uſu ſenſuum; & brevitate temporis, quo diſcuſſum extremum periculum eſt

monitus de invocando Sancto

poſt celebratam ei Miſſam convaleſcit,

50 Quæ autem interea acciderint notatu digna, nulli melius potuerunt obſervaſſe, quam præd. P. Vice-Commiſſarius Hieroſolymitanus, & P. Fr. Joannes Garciaz pharmacopœus ejuſdem Conventus: qui dixit ipſi Deponenti, quod per multos annos, quibus functus ibidem eſt officio pharmacopœi & infirmarii, nullum Religioſum, qui fuerat ſacro Oleo,

inunctus, viderit convaluiſſe; ipſum autem eo adductum fuiſſe quinto morbo die. *His conſona dixit* Teſtis XXIV, *idem cui Miſſa ad ſepulcrum dicenda fuit commendata, particularius exprimens, quomodo* quinto morbi die, poſt præcipitatam Sacramentorum adminiſtrationem, ipſe Teſtis arteriam infirmi tactu exploravit, judicavitque eum mori; pro majori autem certitudine advocaverit præd. Fr. Joannem Garciam hominem expertiſſimum & nulli medicorum ſex prænominatorum inferiorem, cujus idem ſenſus fuerit: advenientes autem mane medicos, à ſe interrogatos an ſpes aliqua ſupereſſet, pariter omnes dixiſſe, quod nulla. Cumque nihilominus eorum aliqui in deliberationem adduxiſſent, an aperienda eſſet vena ſub lingua, Doctorem Ancinam reſpondiſſe, non abſque injuria artis adhiberi remedia corpori jam mortuo. *Huic acceſſit* Teſtis XLVII, *unus ex prænominatis ſex Medicis, ipſe ſcilicet* Doctor Ancina, *qui de ſanguinis per linguam miſſione dixerat*, id aliud non fore quam æſtimationem detrahere remedio tam ſingulariter efficaci, ipſum applicando corpori jam mortuo, qualis erat iſte P. Guardianus. *Addidit etiam*, ideo tantum ſe rediiſſe ad conventum poſt meridiem, ut ſciret utrum exſpiraſſet.

Medicis miraculo id adſcribentibus.

51 Petrus de Chavarria, Teſtis LXXII, dixit de nepotulo ſibi cognomine, annorum octo puerulo, quod ante ſedecim aut ſeptemdecim dies, decimum quartum diem conflictatus cum peſtilenti ac maculoſa febri, quam Peteccias Itali, Tabardillos autem vocant Hiſpani, curantibus eum Doctoribus medicis Sola & Silva, & multis remediis fruſtra applicatis, fuerit ab eiſdem derelictus pro mortuo; ſolumque mandarint ut ſuſtinendæ utcumque vitæ præberent ei confortantia quædam: ac pro extremo remedio applicarent capiti ejus columbinum pullum, quem vivum aperuerant. Quo

Simili voto curatur puer moribundus,

Quo viſo & cognito, Teſtis ipſe ſe contulit ad capellam S. Mariæ-Regum, commendans Sancto Regi nepotulum ſuum. Veſperi autem revertentes medici in eodem quo dimiſerant ſtatu eum repererunt: ſequenti vero mane invenerunt adeo melius habentem, ut obſtupuerint. Audienteſque ab ipſo Teſte quid feciſſet, miraculoſam eſſe mutationem illam judicaverunt; atque ita proficiens ſemper puer, ultimo morbi termino, qui dies vigeſimus primus cenſetur, fuit liber ab omni febri, remanente ſolum debilitate, à qua citra aliud remedium ullum paulatim convaluit.

52 *Idem affirmavit* Teſtis LXXVI, pater ipſius pueri *& filius Teſtis prioris*; *addiditque*, *quod* de ſententia dictorum medicorum, *ipſo die quo invocatus pro eo ſanctus Rex fuit ab avo ſuo* exhibita ei fuerit extrema Unctio: *quodque* poſtridie rediens Doctor Sola ſeipſum abdicaverit ab ejus cura, dicens non alia quam bono regimine opus porro eſſe. *Eidem dixit* Doctor Silva, qui perrexit puerum viſitare, Teſtis LXXVII; *diſtinctius explicans progreſſum morbi, quo ſcilicet* puer, uſque ad diem ſeptimum inquietiſſimus & perparum dormiens, humore noxio ad caput aſcendente, dormire cœpit ac delirare; undecimo autem die ſpes quidem aliqua data fuerit ab urina, utcumque melius cocta; ſed eâdem brevi iterum conturbatâ, evanuerit, creſcente ſemper periculo uſque decimum quartum diem, *quo & poſt quem facta ſunt omnia ſupradicta.* *uti plures teſtantur.*

53 D. Martinus de Zuniga, Teſtis XXXV, dixit, quod ante duodecim aut quindecim dies, uxor ſua D. Catharina de Arellano, accedens ad conventum S. Eliſabethæ hujus urbis, ut intereſſet velationi cujuſdã ſanctimonialis; perdidit in ipſo eccleſiæ ingreſſu armillã aurcam, adamantibus quadraginta inſtructam; quam ingreſſa comperit ſibi deeſſe, fecitque præconio publico proclamari. Cum autem totis ſex diebus nullum ejus indicium adferretur, ipſeque Teſtis eſſet in ora- *invenitur amiſſa armilla adamantina,*

oratorio ſuo domeſtico ; incidit ei cogitatio ut rem amiſſam commendaret interceſſioni Sancti Regis ; quod fecit, idemque ut faceret mandavit uxori ; ac die ſequenti in capella Regia curavit dicendam Miſſam. Primo autem alterove poſt die, mulier quædam, ut videbatur paupercula, armillam prædictam attulit ad D. Joſepham de Zuniga, ſororem ipſius Teſtis, dicens quod ipſam invenerit in porta eccleſiæ, quodque eam oſtenderit aurificibus; quibus pro ipſa offerentibus nongentos Julios, ſcrupulo ſibi duxerit eam vendere, ideoque acceſſerit ad Sacriſtanam prædicti conventus ; quæ conſcia jacturæ factæ, ipſam ad ædes D. Joſephæ direxerit, & ei dari juſſerit, prout fecit; omnibus pro miraculo rem habentibus, attentis circumſtantiis loci, populo confertiſſimi, ubi armilla exciderat; conditionis ejus, quæ ipſam retulit; & diei, quo eſt relata, ejuſdem quo fuit Miſſa curata. *Paria aſſeruit* D. Catharina Teſtis XXXVIII, *dicens* ad iſtam eccleſiam ſe iviſſe in comitatu prædictæ D. Joſephæ, ſuumque maritum, intra eos quibus armilla perdita manſit dies, curaviſſe dicenda plura Sacra de S. Antonio Patavino, de Defunctis, & de S. Carolo Borromæo: ſeptimo autem die, quo maritus curavit dicendum Sacrum in honorem Sancti Regis, nuntium ſe accepiſſe à D. Joſepha, de ejus reſtitutione ſibi facta ſic ut ei omnino nihil deeſſet.

CAPUT VII.

Septem reliqua ejuſdem Summarii miracula.

54 *Sanatur dolor dentium attactu imaginis.*

HIS *prolixius relatis in Summario, apte ſubjungentur reliqua, ſuccinctius ibidem narrata, his fere verbis*: Teſtis CXXXI, domeſtica & famula in domo D. Felicis Eſcudero & D. Annæ de Spinoſa, dixit optime ſe recordari, quaſi hodie res ageretur, quod prædictæ D. Annæ ad-

advenerit graviſſimus dolor dentium, qui nullam ei requiem vel ſomnum concedebat, diu noctuque per hebdomades tres, nihil proficientibus quibuſcumque remediis. Imo meminit, quod cum ſuggeſtum aliquando illi fuiſſet, ut tabaci foliculum dolorifico denti applicaret; eo incruduiſſe malum, ut ſenſuum uſum amittens, crederetur proxima eſſe morti Anna autem videns ſibi nihil prodeſſe, nocte quadam ſumpſit imaginem Ferdinandi Regis, quam habebat in charta, & applicuit maxillæ ea qua dolebat parte. Statimque ſomno correpta dormivit uſque mane, & expergiſcens libera ab omni cruciatu, nihil ejuſmodi poſtea ſenſit: quod ipſa Teſtis miraculo tribuit, propterea quod ſecuta liberatio ſit immediate applicationem imaginis, poſt recitatum ſemel Pater & Ave. *Idem dixit alia*, Teſtis CXXXI, *ſimiliter* apud D. Annam *prædictam* tunc manens.

55 *Quinto loco ponitur miraculoſa ſanatio Gabrielis Perez, inter quinque principaliora miracula ſupra memoratæ; inducuntur autem loquentes ipſe* Gabriel Perez Teſtis CXLV, uxor ejus Teſtis CXLVI, & Mag. Sebaſtianus de la Torre chirurgus Teſtis CXLVII, *quorum verba ex Proceſſu ordinario huc tranſlata nihil attinet repetere, cum ea jam habeantur ex poſteriori Proceſſu Apoſtolica auctoritate facto. Pergo igitur ad ſextum, de quo* Hippolytus de Vergara, Teſtis CXLII, dixit, quod habens cruculam quamdam auream, non majorem pollice ſuo, ſed valde ſibi pretioſam, eo quod contineret particulam de ligno veræ Crucis, & die quodam anni MDCXXI exiſtens cum uxore in prædio ſuo, media leuca diſtante Hiſpali, amiſerit eamdem: quam ubi deeſſe ſibi ſenſit vehementer doluerit, totoque triduo quæri diligentiſſime juſſerit, per octo quas ibi habebat perſonas domeſticas. Cum autem omnis labor, domi foriſque impenſus, fruſtra eſſet; curavit Sacrum unum dici in honorem Sancti Regis Ferdinandi; ipſoque die puella quædam ſervilis condi-

Curata, miſſa invenitur crux aurea perdita,

tionis, intravit aream, in qua cuniculi diſcurrebant, & in qua tertio requiſita crucula prædicta fuerat; volenſque de ſub uno animalium iſtorum tollere tegulam, mox atque illud inde deſiluit, invenit cruculam quæ perierat, omnibus ſucceſſum talem admirantibus; *inter quos fuerunt ipſius* Hippolyti uxor, Teſtis CXLIII; & ancilla Teſtis CXLIV, *eadem quæ ipſam reperit*, tota una nocte & duobus diebus ſequentibus quæſitam diligentiſſime, eo quod Dominus ſuus reperienti promiſerat liberalem mercedem.

Liberatur puerpera moribunda:

56 D. Leonora Romero, Teſtis CI, dixit, quod ante menſem ac dimidium circiter habuerit adeo difficile puerperium, ut fœtus ſibi in utero mortuus fuerit, eoque adducta ipſa intra triduum ſit, ut Doctor Ibañez medicus & Gregoria de Caſanova obſtetrix pro mortua eam habuerint. Quo in articulo cum ſe variis Sanctis commendaſſet, quædam conſanguineæ ibidem præſentes ſuggeſſerunt, ut invocaret Sanctum Regem Ferdinandum: quod ſimul ac fecit, fuerunt etiam (ſicut poſtea intellexit) curatæ aliquot Miſſæ in Capella Regia. Subitoque ejecit mortuum fœtum ac plane jam tumefactum; & quæ antea gravem febrim patiebatur, fuit ab eâdem omnino libera, atque intra decimum quintum à partu diem ſurrexit de lecto: cum omnium communi lætitia ac ſenſu, quod miraculo id eſſet adſcribendum: *ſicut fecerunt ipſius Deponentis* mater Teſtis CII, quæ conſilium Sancti Regis invocandi ſuggeſſerat & Miſſas dicendas curaverat; & Soror Deponentis Teſtis CIII.

57 Felix Eſaudero de Eſpinoſa, officio quod dicitur Contadoris fungens, Teſtis CXXIV, dixit, quod cum anno proxime preterito MDCXXVI advenissent Galeones Indiex, ipſe cum aliis pluribus, ac nominatim cum Capitaneo Joanne Nuñez de Jeroci, & Capitaneo Eugenio Delgado, & Iſidoro de

de Aguilar Hiſpalenſi, die XVIII Novembris feria quarta, conſcenderint lembum Averíæ, ad excipiendos prædictos Galeones. Cum autem admirantia, ad Capitaneum Eugenium Delgadum pertinens, in quo pro Admirantio erat Generalis Ferdinandus de Loſa, intrare vellet per oſtium S. Lucári, principio noctis ſupervenit tempeſtas, adeo ſæva ut ingredi non potuerit; ejectiſque in mare anchoris quatuor cum totidem rudentibus, tribus earum diſruptis, manſit navis cum una ſola eaque non valde robuſta; unde in maximum devenit periculum, præcipue quando defecit etiam gubernaculum. Ipſi ergo credentes navim perditam, volebant ex ea auferri argentum, quod pluſquam quatuor millionum erat; ſed propter ſævitiam maris jungi ad galeonem naves nullæ potuerunt, quamvis tormentis pluries exploſis ſubſidium poſtulaſſent, ii qui intus erant. Ita tota illa nox acta eſt, multum anxio præd. Capitaneo Eugenio Delgado, & omnibus qui diſcrimen intuebantur deſperantibus de ſalute ipſius navigii. Tum vero Teſtis ipſe, pro ſingulari qua fertur erga Sanctum Regem Ferdinandum devotione, & experientia favorum quos præſtat invocantibus ſe, ſuaſit prædicto Capitaneo, ut ei invocato Miſſas aliquot polliceretur. Quod cum feciſſet, cœpit ponere continuo ventus, potuitque navis uſque mane ſubſiſtere; quando magno quidem cum labore, ſed tamen ſine ullo damno, abſque gubernaculo tamdiu periclitata, inducta in portum eſt: omneſque agnoverunt beneficium Sancti Regis. *Eidem beneficio fidem quoque fecerunt, qui ſimul adfuerunt, concordes per omnia*, Teſtis CXXV, CXXVI & CXXVII.

navis amiſſo gubernaculo periclitans

ſedata tempeſtate in portum adducitur,

58 Licentiatus Thomas de Velaſco, Portionarius ſanctæ Hiſpalenſis eccleſiæ, Teſtis LXXXVI, dixit, quod ante octo vel novem menſes fronti ſuæ increverit carbunculus; quem minime malitioſum eſſe credens, contempſit; uti & febrim, inde ſibi

peſtilens carbunculus cum febri ſanatur.

advenientem. Utrique autem medicinam aliquam faciens, cum carbunculum ſanatum crederet, ſenſit febrim vehementer exarſiſſe, adeo ut amiſſo judicio ne quidem potuerit Sacramenta ſuſcipere. Cum ergo eum viſitarent Doctor Nuñez & Licentiatus Ludovicus de Herrera medici Hiſpalenſes, quibus potiſſimum utebatur, dixerunt eum mori: & quod altero ſimili, qualem tunc patiebatur, paroxiſmo adveniente, certo eſſet eripiendus è vita: quare jubebant, ut, quam primum ad ſuos ſenſus rediret infirmus, extrema ei miniſtrarentur. His ita ſtantibus, dixit ipſi Teſti Antonius de Merlo, Portionarius Metropolitanæ Hiſpalenſis, ut ſe commendaret Sancto Regi Ferdinando; quod in ſe reverſus fecit, vovens quod primam, quam dicere poſſet, Miſſam dicturus eſſet in Capella Regia, & pro viribus adlaboraturus ad illius Canonizationem. Placuit autem Deo, ut eodem die multo melius ſe habuerit; & redeuntes medici invenerunt eum fere abſque febri; ſequenti vero die omnino liberum; unde quarto vel quinto die poſt de lecto ſurrexit, credidítque ſanitatem tam cito recuperatam miraculo adſcribendam eſſe. *Suum vero teſtimonium eidem curationi, ut miraculoſæ, addiderunt Thomæ frater*, Teſtis LXXXVII, *dicens rem accidiſſe in* feſto Corporis Domini; *& amicus alius, qui aderat cum votum fieret*, Teſtis *centeſimus*.

Sterili mulieri filius impetratur. 59 Hippolytus de Vergara, Teſtis CXLII, dixit, quod cum totis duodecim annis matrimonii fuiſſet cum D. Joanna de la Puente, unicum duntaxat filium genuiſſet, iſque mortuus eſſet; ipſa vero uxor ſua judicio medicorum & obſtetricum præferret ſigna ſterilitatis perpetuæ, ambo fuerint vehementer contriſtati, præ deſiderio heredis obtinendi. Quia autem Teſtis ipſe pridem erat Sancto Regi Ferdinando devotus, ſuggeſſit uxori ſuæ vo-

tum

tum communiter faciendum, quod ſi per illius interceſſionem alium ſibi filium daret Deus, Ferdinandum nuncuparent, & ad promovendam Canonizationem conferrent quidquid poterant: ſtatimque curarunt Miſſam dicendam in capella Regia. Nec mora, gravidata eſt mulier, & nono poſt hæc menſe filium peperit, qui Ferdinandus nuncupatus etiamnum vivit. *Idem dixit* D Joanna, Teſtis CXLIII, *addens quod* poſt prioris filij mortem, quinque & amplius annis ſine liberis manſerit. Teſtis *etiam* CXLIV, eâdem in domo tunc habitans, *ſubjungit*, quod in puero particularia multa ſigna notentur, quibus appareat ipſum fuiſſe obtentum interceſſione Sancti Regis.

CAPUT VIII.

Proceſſus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate ſculpi permiſſæ.

P*Roceſſus illi, ex quibus prædicta miracula collecta fuerunt, confici cæperant, poſtquam* ſub die XV menſis Octobris anni MDCXXIX, proponente Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Antonio Barberino, vigore ſpecialis commiſſionis, manu Sanctiſſimi D. N. Urbani Papæ VIII ſignatæ, fuerunt à ſacra Congregatione Rituum expeditæ litteræ Remiſſoriales & Compulſoriales, ad effectum faciendi Proceſſus auctoritate Apoſtolica in genere & in ſpecie, ſuper virtutibus & ſanctitate ſervi Dei ac ſancti Regis Ferdinandi, nec non ſuper miraculis à Deo eius interceſſionibus operatis, *uti legitur in præmemorato ſummario. Quid porro actum in Hiſpania ſit, ſic proſequitur Zuniga ad an.* 1630. Ejuſmodi litteris Roma allatis, inſtituta deſuper in Regis aula conſultatio eſt, ex qua XXIII ſequentis Januarij emanavit Reſponſum Regi ferendum. In hoc deputati Conſultores, expoſitâ ſummâ litterarum

60 *Remiſſorialibus Romæ expeditis an. 1629.*

& in Curia Regis conſideratis, Apoſtolicarum, merito appendunt, quod tam Cardinalis proponens quam alij Cardinales Congregationis Rituum, culpantes incuriam præteritorum temporum, per quam prius cauſa non eſt cœpta tractari, quæ ante ducentos annos debuerat confici; adeo certam habuerint illius evidentiam, ut informationes ad ejus probationem allatas permiſerint Latine atque Italice imprimi, ſignanter prætitulando eas eſſe de Sancto Rege Domino Ferdinando: id quod in tali cauſa numquam viſum fuerat, ut ſcilicet id ipſum in Proceſſu aſſereretur, quod erat probandum.

61 Deinde iidem Conſultores cenſent, prædictas Remiſſoriales, quoniam ad Archiepiſcopum diriguntur, licet etiam dirigantur ad ſex Eccleſiæ Hiſpalenſis Dignitates (ut vocant) ea conditione ut duo ex omnibus poſſint in cauſa procedere, differendas tamen eſſe uſque dum Hiſpalim reverteretur, tunc abſens Archiepiſcopus; interim vero committendas P. Joanni Pinedæ Societatis, à quo confectum Memoriale cauſam promoverat Romæ, eique injungendum ut in illius adventum præpararet omnia: idem etiam juberetur providere atque diſponere, ut ejuſmodi litteræ non abſque ſolennitate aliqua & publicæ lætitiæ teſtificatione proferrentur. Probavit conſilium ſibi oblatum Rex: ſed *ad eas Hiſpali præſentandas,* moram non ferentibus Hiſpalenſibus ac Regi ſupplicantibus, ut, quoniam eorum ad quos litteræ dirigebantur ſatis multi aderant, pateretur eas aperiri, poſtulationi quoque ipſorum annuit, per epiſtolam XV Julij expeditam; qua, die XXIV ejuſdem menſis, Capitulo recitata, per delectos ad eam Conſultores, deſignatus ſolenni iſti lætiſſimæque actioni eſt dies XXII Septembris, in Dominicam incidens,

62 Hac vero appellente, inter feſtivos campanarum ſonos ac bombardarum ſtrepitus, Marchio

de

de Villa-manrique D. Melchior de Guzman, ſplendido cum comitatu proceſſit verſus eccleſiam, conſueto ritu ac ceremonia accepturus ſacrum ſancti Regis Vexillum, quod poſt noctem (ſi tamen nox illa fuit, cui tenebras nullas indulſere luminaria, totâ urbe accenſa) apparuit ante ædes Aſſiſtentis in podio explicatum, inter expanſa octodecim vexilla militarium cohortium, pulchro & longo per feneſtras ordine. Interim Ordinum omnium collecta nobiliſſima comitiva procedere cœpit: in qua P. Joannem Pinedam, tam bene de cauſa meritum, medium ducebant Don Stephanus Hurtadus de Mendoza primogenitus Aſſiſtentis & D. Ludovicus Ortizij de Zuniga Ponce de Leon & Sandoval; & Aſſiſtentem, qui portabat ſuſpenſas intra pretioſam operis phrygionii burſam Apoſtolicas Remiſſoriales, præcedebant, Jurati & Rectores urbis. *ſolenniter progreſſus Aſſiſtens urbis.*

63 Ducta eſt pompa per plateam ſerpentis, ad cujus ingreſſum ſtabat arcus triumphalis, à natione Luſitana magnifico apparatu erectus prope carceres regios; nec quidquam huic cedebat ſecundus, à Flandris Germaniſque curatus, qua ſerularius vicus ſe pandit; uti nec tertius in area S. Salvatoris, ſumptibus vicinorum extructus; ſicut etiam ab incolentibus plateam Francorum ædificatus quartus in ſua platea viſebatur: huic porro quintus, ipſiuſmet Franciçe nationis, ſuccedebat in platea dicta Placentinorum; ac denique ſextus nationis Italicæ, juxta plateam Genuenſem. Ita perventum eſt ad unam præcipuarum Baſilicæ Cathedralis portarum in fronte illius Occidentem verſus nuncupatam à S. Michaele: ubi adventantes præſtolabantur Capitulum & Clerus; & ab his medius ſumptus Aſſiſtens, proceſſit ad capellam Regiam, ſedenteſque in ea Apoſtolicos Commiſſarios D. Franciſcum de Monſalio Decanum, D. Didacum de Guzman Archidiaconum, *per ſex triumphales arcus, inductuſque in eccleſiam ad Iudices.*

D. Fran-

D. Franciſcum de Caſáos Theſaurarium, & D. Matthæum Vaſquez de Leca Archidiaconum Carmonenſem. Cumque Marchio de Villa-manrique Vexillum depoſuiſſet juxta altare, Aſſiſtens in hunc modum locutus eſt:

eoſdem alloquitur, 64 Poſt ſingularia beneficia, quæ inſignis hæc civitas divinæ Majeſtati accepta refert; magis ſpecialia atque infinita ſunt illa, quibus obſtringitur ſancto Regi Ferdinando, Domino noſtro; impenſa non tam ut vaſallis, quam ut filiis: quia Dominus ſuus, paterno magis quam herili affectu complexus eamdem, ſuperavit laudem ab Homero datam cuidam Græcorum Regi, his verbis; Bonus Rex qui bene ſe rexit, & illis quibus imperavit felicitatis cauſa fuit. Etenim noſter fuit Rex ſimul & pater: felicitas autem, quam comparavit filiis, non ſiſtitur in terra, dum ipſe eam nobis præparat in cælis, quemadmodum certos nos faciunt principia ſuæ Canonizationis: felicitas, quam S. Ambroſius agnoſcens, dixit: Optandum nobis ut Regem glorioſum, perfectum atque beatum habere poſſimus. Hoc votum cauſa eſt hodiernæ læ-*& cauſam commendat.* titiæ, in eo poſitæ, quod veſtræ juſtitiæ curæque offeramus Apoſtolica reſcripta; cum de zelo atque diligentia veſtra ſecura Civitas, credat nuſquam vos communibus Ordinum omnium deſideriis defuturos. Concurrunt in hac cauſa obligationes filiorum, vaſallorum & judicum; quas uti cognoſcunt omnes, ita ſperant brevem feliceraque expeditionem; ſupplicantes, ut agatis, ſicut vos agere convenit, titulo juſtitiæ & æſtimationis, ex eo accedentis, quod eſtis conſtituti Judices in ea cauſa, in qua glorioſiſſimum foret miniſtros eſſe; idque ex vi commiſſionis a beatiſſimo Patre noſtro Pontifice ſancto ad vos directæ, quam Hiſpalis vobis tradit in manus.

65 His dictis acceſſit Joannes Guittierez Tello, Dux Urbanæ militiæ (Magiſtrum-campi vocant) cum

cum titulo Procuratoris ex parte Capituli functioni huic aſſiſtens ; acceptamque de collo Aſſiſtentis burſam explicans, litteras Judicibus tradidit. Has omnium nomine cum ſuſcepiſſet Decanus, ſeque cum Collegis impoſito muneri reſponſuros pro viribus gravi oratione promiſiſſet, cantari cœpit concentu pleniſſimo, Te Deum laudamus. Collectam de Spiritu ſancto ſubiecit D. Ferdinandus de Queſada Nieblenſis Archidiaconus ; & Vexillum Regali capellæ reſtituit Marchio de Villa-Manrique. Ita cum die illa diſceſſum eſſet, eodem quo ventum erat ordine, ſimili modo omnes convenerunt iterum poſtridie in eccleſiam, ad ſolennem Miſſam, pro implorando divino auxilio celebrandam. Sub hac gravem & eruditum ſermonem habuit D. Manuel Sarmiento de Mendoza, Canonicus Magiſtralis, aſſumpto themate, *Iuſtus prior accuſator eſt ſui, veniet amicus & inveſtigabit eum.* Proverb. XVIII V. XVII. *Litteras acceptat Decanus,* *Miſſaque de S. Spiritu canitur.*

66 Interim Romæ non torpebat P. Bernardus de Toro, à ſua Regia Majeſtate Agens in Curia ad hanc cauſam conſtitutus : ſed licentiam obtinuit à ſacra Rituum Congregatione ipſoque Pontifice curandæ imaginis, cum diademate radiiſque ut Sancti, ſubjecto hoc lemmate : *Ferdinandus III Hiſpaniæ Rex, cognomento Sanctus, Saracenorum terror ac Religionis Catholicæ propugnator.* Hujus imaginis exemplaria multa Hiſpalim ad varios idem Pater miſit, ſub data XXIV Decembris, ſibi urbique gratulatus hoc optimi ominis præjudicium. *Hæc fere ampliſſime deduxit Zuniga, nos in pauca contraximus; addimus autem quod hæc imago, ad menſuram dimidii exigui folii, inveniatur præfixa Summario impreſſo, de quo ſupra, in qua cataphractus* Sanctus *adſtat, amictus paludamento Leonibus Caſtelliſque diſtincto, dextra gladium, læva globum ſuſtinens, & cælum verſus quaſi* *Imagines cum diademate permittuntur.*

pronuntians

pronuntians appicta ſurſum verba, Dominus mihi adjutor. *Cum autem elegantiorem majoremque aliam, regali in ſolio exprimendam ex mea directione delineaſſet ſculpſiſſetque anno* MDCLXXVII, *qui tunc Antverpiæ florebat utraque in arte peritiſſimus Cornelius Galle, ubi etiam in receſſu eminus proſpicitur* ſanctus Rex, *in conſpectu Hiſpalenſis civitatis equeſtri prælio Mauros profligans, dedicatoriam epigraphen hanc ſubjecit:* S. Ferdinandum, Regem hujus nominis tertium, barbarorum terrorem, Chriſtianorum præſidium, patriæ propugnatorem, Illuſtriſſimo Domino Don Ambroſio Ignatio de Spinola y Guſman, Hiſpalenſis metropolis (quam ille à Saracenis liberavit) Archiepiſcopo, Catholicæ Majeſtati à conſiliis ſtatus &c. Cornelius Galle in hac imagine præſentem, ad patrocinium; ſeipſum, ad obſequium dicat, conſecrat.

67 *Aſt ut iſtæ laudem mereantur ab arte ingenioque ſculptoris, venerationem tamen ſemper majorem merebitur quam initio opellæ hujus dedimus, acceptam ex libro feſtorum, cujus initio etiam præponitur ut* vera effigies *cum hujuſmodi epigrammate:*

pro quibus dedimus veram effigiem.

Magni FERNANDI veros in imagine vultus,
Aſpicis, expreſſit quos tibi docta manus.
Huius Alexandri faciem qui pinxit, Apellem
Fors dedit: aſt animum pingere nemo poteſt

Prototypon, ubi & quale ſit, lubet ex libro Feſtorum jam dicto pag. 325 explicare. Tabula eſt cedrina, repreſentans Regem, coram Deiparæ imagine genuflexum, in eodem quo hîc exprimitur habitu, niſi quod coronam manibus teneat: *quam in ectypo vides impoſitam capiti, alias iſtic nudo, & pro qua manibus enſem globumque imperialem inſeruit Bartholomæus Morellus, qui prototypon ſtuduit quoad cetera imitari, ac diadema beatitudinis ſignum, hodie illi conveniens, addidit.* Regem in eadem tabula utrimque aſſiſtentes ſtipant

paucis mutatis acceptam ex originali

pant perſonæ duæ, quarum muliebris una, videtur Reginam Beatricem ejus ſponſam; altera puerilis, tenellum tum adhuc Alfonſum filium eidem Deiparæ adgeniculantem ſiſtere. Huic tabulæ antiquitatis & auctoritatis prærogativam ideo judicium commune cedit; quia creditur ab ipſomet Sancto Rege donata Confraternitati S. Matthæi, cui vivens adſcribi voluit, ſub cura Magiſtrorum Sartorum, qui hodie eamdem tabulam conſervant in inſigni conventu S. Franciſci, cum tali traditione & ſcripturis authenticis. Quamvis enim etiam aliæ quædam credantur veram ſimilitudinem continere, ac nominatim illa, quæ eſt in S. Clementis, omnibus tamen illis fidem adimit ætatis recentioris ſpecies, & diadema ſeu ſplendores circumducti capiti, quod non fuiſſet viventi factum. *Porro cum ſupradicta* Beatrix *obierit anno* MCCXXXIV, *quando primogenitus ejus jam attigerat annum ætatis* XV, *non videtur aberratura conjectura, quæ tabulam priorem pictam eſſe ſuaderet circa annum Domini* MCCXXV, *Sancto necdum* XXX *ætatis ingreſſo*,

picta ſub an. 1225.

CA-

CAPUT IX.

Progreſſus negotii Romæ: & probatio caſus excepti quoad cultum ab immemorabili.

68 *Quomodo progreſſum deinceps in negotio Romæ ſit, melius nos docebit impreſſa iſtic Relatio, qua aſſeritur, quod vigore dictarum Remiſſorialium* facti ſunt Proceſſus, in civitate Hiſpalenſi, & in civitate Neapolis, qui fuerunt in hac ſacra Rituum congregatione præſentati, ex decreto ejuſdem per Illuſtriſſ. D. Protonotarium aperti, & ſucceſſive recogniti & interpretati. Omnia autem facta fuerunt ſervatis decretis ejuſdem ſacræ Congregationis, & in omnibus citato Illuſtriſſ D. Antonio Cerro Fidei Promotore ita ut plene conſtet de forma probante dictorum Proceſſuum. Cumque eorum examen fuerit commiſſum Illuſtriſſimis Dominis tribus ſacræ Rotæ Auditoribus antiquioribus, Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, in cujus eccleſia & Regia capella S. Mariæ-Regum corpus d. Servi Dei & ſancti Regis requieſcit; nec non etiam d. Regiæ Capellæ [Capellani] ac Conventus omnes, omneſque Religiones, cunctaque Collegia ipſius civitatis, ipſaque met civitas Hiſpalenſis; præcipue autem Sereniſſimus Rex Catholicus Philippus IV, ex d. ſancto Rege Ferdinando in decimo tertio gradu deſcendens; maximopere cupientes devenıri ad formalem Canonizationem ejuſdem ſancti Regis, iteratis pluries inſtantiis inſtiterunt & inſtant pro expeditione ut apparet ex dd. inſtantiis & Regiis litteris ab Illuſtriſſ. & Excellentiſſ. D. Emanuele de Moura & Cortereal, Marchione Caſtri Roderici, Magno Commendatore Ordinis Chriſti, Duce & Gubernatore perpetuo inſularum Tertiæ, S. Georgii, Fayal & Pico, ejuſdemque Catholici Regis Cubiculario, in Luſita-

Fabricatis Proceſſibus Hiſpali ac Neapoli,

nomine Regis petitur,

Luſitaniæ Regno Regiorum redditum Præfecto, & apud Sanctiſſimum Dominum noſtrum d. Catholicæ Majeſtatis Oratore præſentatis; una cum Perill. D. Doctore Bernardo de Thoro, ab eodem Rege Catholico ſpecialiter ad proſequendam cauſam d. Canonizationis deputato; & Perill. D. Didaco Lopez de Zunica, ab eodem Capitulo Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, cum d. D. Bernardo de Thoro, Agente pariter deputato.

69 Verum quia ob novam formam procedendi, in ſimilibus cauſis præſcriptam ab eadem ſacra Congregatione, Remiſſoriæ amplius non conceduntur unico contextu in genere & in ſpecie; ſed prius in genere tantum: & ſucceſſive, examinato Proceſſu in genere, capitur reſolutio, an ex eo ſit concedenda in ſpecie; propterea fuit ex parte d. D Fideipromotoris oppoſitum, recenti Decreto ejuſdem ſacræ Congregationis ſancitum eſſe, in cauſis in quibus relaxatæ fuerunt Remiſſoriæ unico contextu in genere & in ſpecie, antequam d. nova forma procedendi prius in genere deinde in ſpecie eſſet præſcripta, remittendum eſſe arbitrio d. ſacræ Congregationis, an ſit ad ulteriora procedendum, & pendente arbitrio nihil innovandum: ideo proponente Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Cardinali Antonio Barberino, in proxima Congregatione ex parte ejuſdem Sereniſſimi Regis inſtatur deveniri ad favorabilem declarationem arbitrii pro Proceſſu; nedum ad ulteriora in d. cauſa, verum etiam ad effectualem Canonizationem d. Sancti Regis, quod videtur concedendum ex ſequentibus.

ut declaretur, ſine novo proceſſu

70 Primo. Quia cum verſemur in Dei ſervo & Sancto Rege antiquiſſimo, qui obiit anno Domini MCCLII, & ſic ab annis tercentum octoginta & ultra; & in cauſa antiquiſſima, Teſtes de fama deponentes plene probent, ex concluſione in jure receptiſſima, quam etiam ſecuta fuit ſacra Rituum Con-

deveniri ad canonizatione poſſe.

gregatio in pluribus cauſis Canonizationum, præcipue vero S. Hyacinthi, S. Raymundi & aliis.... & in cauſa de qua agitur plures teſtes deponentes de fama ſanctitatis d. Sancti Regis deponentes pleniſſime de cauſa ſcientiæ interrogati, etiam pleniſſimam rationem reddiderint...... ſine dubio ſumus extra omnem controverſiam.

71 Secundo. In hujuſmodi cauſa concurrunt hiſtorici omnium fere nationum, qui de fama Sanctitatis ejuſdem ſervi Dei teſtantur, inter ceteros autem præcipui ſunt ſequentes, videlicet: Gilbertus Genebrardus Epiſcopus Gallus, in ſua Chronica anno MCCXLIV dicit infraſcripta, S. Ferdinandus ab omnibus fere Hiſpaniæ finibus Mauros expellit: & anno MCCXLV. Magnificentiâ S. Ferdinandi & S. Ludovici Regum Theologia & bonæ Artes, quæ valde elanguerant ab annis centum, vires receperunt. *In hunc modum porro numerantur, allegatis ſingulorum locis ubi* Sanctum Ferdinandum *appellant, Auctores plures quam octoginta; & additur quod idem faciant* plures alii hiſtorici, Galli, Germani, Itali, Scoti, Poloni, Catalani, tam Latini quam vulgares, quorum nomina omnia recenſentur per Joannem de Pineda Societatis Jeſu, in ſuo Memoriali Vitæ d. Sancti Regis. *Inter nominatos autem in hac Relatione eſt* liber originalis in Archivio civitatis Hiſpalenſis, qui incipit ab annis fere tercentum, in quo regiſtrata ſunt privilegia ibi conceſſa per d. Sanctum Regem, in quo Sancti titulo nominatus eſt. *Item* Supplementum Hiſtoriæ Don Roderici Toletani Archiepiſcopi Ms. cap. 103: *ſed non additur quouſque hoc Supplementum ſeſe extendat, unde nec de ætate ejus quidquam dicere poſſumus, apparet tamen ſupponi Ms. vetus eſſe.*

quia conſtat ab immemorabili de titulo Sancti ex fama & libris,

72 Tertio. Concurrunt picturæ & ſculpturæ ejuſdem Servi Dei & Sancti Regis antiquiſſimæ cum titulo & inſcriptione Beati & Sancti: quibus inſcriptionibus in antiquiſſimis plurimum defertur... quæ vene-

item ex picturis vetuſtis

veneratio & cultus publicus ſupra-dictus per inſpirationem vox Dei appellari poteſt, cum ſit populi Catholici Sanctos venerantis, ſoloque pietatis & divini honoris ductu, non alio mundano affectu & intereſſe moti, ut fuit conſideratum in Relationibus S. Philippi Nerii, S. Iſidori & aliis. Et de dictis picturis & ſculpturis cum diademate & inſcriptione Sancti antiquis, ultra depoſitiones Teſtium, conſtat pleniſſime ex oculari inſpectione, facta per Illuſtriſſ. DD. Judices Remiſſoriales & Compulſoriales Apoſtolicos, præcipue autem de ſequentibus. In capella antiqua S. Mariæ de las Quevas depicti ſunt octo Sancti, ex pictura antiqua, cum diadematibus & ſplendoribus Sanctorum, inter quos eſt ſanctus Rex Ferdinandus. In eccleſia & monaſterio S. Clementis & majori illius capella, è conſpectu Regii ſepulcri, adeſt pictura ejuſdem Sancti Regis, cum diademate tamquam Sanctus. In altera ex principalibus foribus civitatis Hiſpalenſis, nuncupata de Xerez, in medio Sanctorum Iſidori & Leandri, depictus eſt Sanctus Rex Ferdinandus, cum diademate Sancti; & hæ omnes picturæ in pariete ſunt valde antiquæ. *harumque epigraphis;*

73 *Atque hoc modo indicantur picturæ, Sanctum Regem, modo cum aliis, modo ſolum repræſentantes, veteres omnes, numero undecim: authentica autem ſingularum inſpectionum acta, à die* VIII *menſis Aprilis* MDCXXXI *uſque ad* VII *Maji ejuſdem anni, deducuntur in Summario num.* 4. *per duodecim paginas. Quæ autem ipſum repræſentant cum* SS. Iſidoro & Leandro, *ut habet tertia jam indicata, exprimunt eum* in throno ad modum taberñaculi, cum diademate ſeu ſplendore & corona regali, & in læva manu globum mundi (*quædam* in dextera enſem *addunt) & ſimul omnes elatiori eum loco ponunt, quam prædictos è lateribus conſiſtentes Sanctos: ſub plerîſque autem ſcribitur*, Sanctus Rex Don Ferdinandus. *rite inſpecta.*

CAPUT X.

Alia ejuſdem cultus antiqui argumenta, in proceſſu adducta.

74 *Probatio ex uſu Miſſarum votivarum*

QUarto. Concurrunt innumerabiles Miſſæ Sancti Regis, quæ celebratæ fuerunt & celebrantur, cum publico cultu & veneratione, ab annis fere quadringentis continuatę uſque ad præſens.... Prout etiam ab antiquiſſimo tempore enſis Sancti Regis magna veneratione defertur in publicis proceſſionibus... videntibus & conſentientibus Archiepiſcopo & aliis miniſtris eccleſiaſticis & ſecularibus.... Corpus etiam d. Sancti Regis, honorifice ſupra terram elevatum, veneratur; quod concedi nō ſolet niſi Beatis & Sanctis... Quæ omnes juris concluſiones ſine dubio procedunt in hujuſmodi cauſa, in qua non ſolum concurrit licentia Sedis Apoſtolicæ illiuſq; conſenſus præſumptivè, ſed etiam expreſſe, ut liquet ex atteſtationibus ſummorum Pontificum, videlicet Innocentii IV, qui teſtatur Sanctum Regem in via mandatorum Domini ambulaſſe; Gregorii XIII, qui confirmavit Officium quod recitatur in Eccleſia Toletana, in cujus Lectionibus dicitur, quod d. Sanctus Rex Ferdinandus, ob virtutum præſtantiam Sancti cognomen fuerit adeptus: & idem habetur in Officio quod recitatur in Metropolitana eccleſia Hiſpalenſi, à Sixto V confirmato.

& teſtamento fundatarum,

75 *Porro præter Teſtes relatos in Summario, circa uſum Miſſarum Sancti Regis faciendarum, à tempore quod ipſorum memoriam excedit, allegatur num. 4.* liber protocollus memoriarum & poſſeſſionum Confraternitatis benedictarum animarum purgatorii, in conventu S. Franciſci Hiſpalenſis, in quo exiſtit Capitulum dotationis factæ d. Confraternitati, cujus eſt tenor prout ſequitur. Catharina Diaz de Caſtellija, olim uxor

uxor Franciſci de Avila, & ſui filii, dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de contantis in regalibus, cum onere ut ſingulis annis in perpetuum dicatur pro animabus ſupradictorum in conventu S. Franciſci, in die omnium Sanctorum Veſperæ & Miſſa cantata cum Diaconis...... item dicantur aliæ undecim Miſſæ ſanctarum Feſtivitatum ſequentium, Sancti Regis Don Ferdinandi, S. Rochi, S. Petri..... prout totum conſtat per ſcripturam coram Bernardo Heredia, Scriba publico Hiſpalenſi, ſub die IV Februarii MDXC.

76 *De enſe, in eodem Summario num. 6 aſſerunt teſtes, quod* omni anno in feſto S. Clementis è ſepulcro & manibus Sancti Regis ſumitur, deferendus in proceſſione, idque cum ceremonia & atteſtatione publicæ fidei de eo reſtituendo. Fit autem hoc in memoriam victoriæ, quam Sanctus cum eo gladio tali die retulit de Mauris, obtenta ab iis civitate Hiſpalenſi; & ſimili cum ceremonia denuo reponitur d. enſis inter manus Sancti, id eſt imaginis Sanctum repræſentantis ad vivum, atque ad eum finem Regio in habitu ubique collocatæ ut dictum num. 39. *Denique de ſepulcri veneratione allegantur teſtes in Summario num. 7 quorum unus affirmat expreſſius, quod* ad dictum ſepulcrum & altare offeruntur cerei, candelæ, imagines, veſtes mortuales & tabellæ, quibus continentur vota plurium perſonarum, quæ per interceſſionem Sancti Regis obtinuerunt gratias & favores innumeros. *ex veneratione enſis & ſepulcri.*

77 Quinto. Concurrit etiam fama miraculorum, non ſolum in genere, ſed etiam in ſpecie expreſſorum in libro intitulato Flos Sanctorum...... qui liber..... fuit ſemper ab omnibus habitus, tentus & reputatus pro veridico, ut latiſſime deponunt Teſtes, de quibus in Summario num. 10. *Sed ibi nemo allegat editionem antiquiorem Hiſpalenſi anni* MDXVIII, *cum noſtra ſit anni* MDXXXII. Sexto Quia Status *ex fama miraculorum*

Sanctitatis d. Servi Dei & Sancti Regis eſt etiam plene probatus, cum omnibus requiſitis immemorabilis...... ita ut non videatur amplius eſſe locus diſputandi...... Nec eſt quærendum de probatione virtutum in genere vel in ſpecie, cum tendat hujuſmodi probatio ad videndum an fuerit Sanctus; & debemus illius ſanctitatem, in genere & in ſpecie ſupponere, ex eo quod tamquam Sanctus fuit palam & publice ab omnibus veneratus ut ſupra: conſequens enim ſupponit ſuum neceſſarium antecedens.....

& virtutum,

78 Ex ſola conſuetudine immemorabili in cauſa S. Petri de Nolaſco, præcedente Decreto ſacræ Congregationis, fuit per Sanctiſſimum Dominum noſtrum S. Petrus Nolaſcus deſcriptus in Catalogo Sanctorum, ut conſtat ex litteris in forma Brevis expeditis. Conſtat etiam Leonem Papam X canonizaſſe S. Guibertum, cum ſolo libro vitæ ejuſdem; & Alexandrum Papam III in numero Sanctorum retuliſſe Eduardum Angliæ Regem, inſpecto dumtaxat libro miraculorum ipſius, & litteris Innocentii II, ut apparet ex Bulla ejuſdem Alexandri III. Unde videtur tanto magis annuendum iteratis inſtantiis ſupplicantium, & præſertim Sereniſſimi Regis Catholici, pro Canonizatione d. Sancti Regis, pro quo tot tantaque ſuperius adducta concurrunt, quæ probata ſunt ex proceſſu Ordinario & Apoſtolico.....

(ad canonizationem ſufficienti)

79 In quo proceſſu Apoſtolico plures etiam Teſtes deponunt pleniſſime de omnibus virtutibus in ſpecie, etiam in excellentiſſimo gradu, ſcilicet fide, meditatione, contemplatione, contemptu ſeculi, puritate cordis, ſpe, fiducia, caritate erga Deum & proximum, zelo honoris Dei & ſalutis animarum, gaudio, pace, miſericordia, beneficentia, prudentia, diſcretione, docilitate, ſolicitudine, circumſpectione, juſtitia, religione, oratione

in genere

vocali

vocali & mentali, pœnitentia, pietate, obſervantia, obedientia, paupertate, gratitudine, veritate, ſimplicitate, amicitia, liberalitate, fortitudine, magnanimitate, ſecuritate, magnificentia, patientia, longanimitate, perſeverantia, ſobrietate, pudicitia, maceratione, conſtantia, temperantia, abſtinentia, manſuetudine, clementia, humilitate, ſtudioſitate, taciturnitate & modeſtia: & in Deum referebat omnium virtutum operationes. ... Et hæc præmiſſa ſatis eſſe videantur, abſque alia diſcuſſione virtutum & ſanctitatis, cum in antiquiſſimis non ſit neceſſarium cauſas & rationes exprimere: nihilominus, ut clarius ex omni parte ſanctitas d. Sancti Regis innoteſcat, operæ pretium exiſtimavi etiam particulares actus, ad dictas virtutes pertinentes, recenſere, quæ perfectam ſanctamque vitam inſtituunt, & in animo ejuſdem pleniſſime fuerunt. *Tum vero progreditur Auctor ſigillatim per* triplex genus virtutum, videlicet Theologicarum, intellectualium, & moralium.

& in ſpecie,

80 *His autem late deductis probatiſque, allegando Teſtes in Summario deductos, qui ſua fere habuerint ex lectione veterum recentiumque auctorum, vel majorum relatu; expendit quod ad præſentem cauſam* concurrit incorruptio corporis ſupra omnem naturæ potentiam, ſpatio annorum fere quadringentorum; de qua deponunt teſtes Medici phyſici, adhibiti per Illuſtriſſ. Dominos Judices Remiſſoriales in viſitatione corporis d. Sancti Regis, & non ſolum nullum ſignum fœtoris ſeu pravi odoris ex eo oritur, ſicut juxta naturæ conſuetum contingit in corporibus mortuorum; ſed potius bonus odor & ſuavis fragrantia, quæ ſimiliter ſanctitatis eſt ſignum.

denique ex corporis incorruptione & ſuavi odore,

81 *Neſcio cur hoc loco omiſerit Auctor Summarii producere ipſum ocularis inſpectionis Actum: nam quorum allegat num.* LXXXIV *teſtimonia, ſolum procedunt ex auditu in genere à parentibus & fama, præterquam Teſtis* VI,

legitime compertis.

qui ſimpliciter dixit, Ego vidi corpus Sancti Regis; *& Teſtis* III, *qui allegat nominatim* aſſertionem Don Pauli, qui ipſum viderit & expertus ſit tertio: *quæ ut ſufficerent ad credendam corporis pro tunc integritatem, non probant eam eſſe miraculoſam. Verum quod ex illius temporis actis habere non poſſumus, ſuggeret nobis ſequenti Capite Zuniga ex actis anni* MDCLXVIII: *tamdem enim & ultra cauſa tenuit.*

82 *Poſt ea, quæ hoc & ſuperiori Capite relata fuerunt, Romæ acta & exhibita, tardius ibidem progreſſum in negotio eſt. Et enim (ſicut proſequitur Zuniga)* anno MDCXLIII ibidem obiit P. Bernardus de Toro, Agens ex parte ſuæ Majeſtatis, tam in iſta cauſa quam in alia Immaculatæ Conceptionis; viceſque illius, cum omnibus quæ penes ipſum erant documentis & inſtrumentis, ſuſcepit P. Joannes de Lugo, ex Societate Jeſu, is qui poſtea Cardinalis obiit anno MDCLX. Interim formati proceſſus erant: qui cum anno MDCLII Romam eſſent remiſſi, & difficultatem moviſſet Congregatio ſuper articulo de non cultu, eodem Joanne Lugo jam Cardinali agente, ſacra Congregatio, conveniens in Quirinali die XXIX Maji anno MDCLV, cenſuit conſtare de caſu excepto, ex cultu adhibito per immemorialem temporis curſum, multam centum annorum excedentem ante decreta, cum ſcientia & tolerantia Ordinariorum: ideoque poſſe ad ulteriora procedi.

anno 1655 declaratur caſus exceptus de non cultu.

CA-

CAPUT XI.

Corporis incorrupti inſpectio anno MDCLXVIII, primo coram Capellanis, deinde coram Archiepiſcopo.

Quantâ diligentiâ inſpectio hæc peracta fuerit, 83
ampliſſime patet ex relatione quam Archiepiſco- An. 1668 Archiepiſcopus Hiſp.
pus Hiſpalenſis D. Antonius Paino miſit Alex-
andro Papæ VII: *ubi cum poſt alia narraſſet, quo-*
modo proceſſurus ad ipſiuſmet ſancti Corporis
inſpectionem elegerit XVII *Martii anni* MDCLXVIII, *ita ſcribit*: Conſtitutus perſonaliter in capella regia hujus ſanctæ eccleſiæ, à peritis ad cognoſcendum de corporis incorruptione, atque à deponentibus de notitia & antiquitate ſepulcri iteratum exegi juramentum: iiſdemque & Promotore fiſcali Teſtibuſque præſentibus apertum fuit ſepulcrum in quo reperta eſt capſa lignea nigra. Quia autem locus obſcurior erat, ad eorumdem peritorum inſtantiam extracta de ſepulcro capſa illa eſt in plenam lucem: eaque reſeratâ, exhibuit alteram capſam ornatiorem & panno pretioſo obductam, intra quam erat corpus venerabilis ſervi Dei. Cum ergo vidiſſemus, & propriis manibus illud reverenter contrectantes, reperiſſemus omnibus ſuis membris continuum integrumque, accedentes ſimiliter periti, ſimul omnes & ſeorſim ſinguli, inſpexerunt tetigeruntque illud in variis ſuis partibus: qui cum declarationes ſuas feciſſent ſignaſſentque, clauſa rurſus omnia ſunt, & eodem quo fuerant ante repoſita modo ac loco; deque re tota confectum à præſenti Notario inſtrumentum, & ſimul cum reliquo Proceſſu ipſiſque declarationibus Romam miſſum. *de incorruptione corporis conſulit peritos.*

84 *Inſpectionem iſtam prævenerant Capellani, occaſione*

huic actioni dum cuncta parant Capellani, *præparandi omnia ad ipsam necessaria: quid autem tunc actum sit, accuratiſſime deſcripſit, qui præſens adfuit & curioſiſſime notavit ſingula, D. Chriſtophorus Bañez, cujus hæc relatio apud Zunigam extat, ſic Latine reddenda.* De xvii Martii anno MDCLXVIII facta eſt viſitatio corporis ſancti Regis D. Ferdinandi, per D. Antonium Paino Archiepiſcopum Hiſpalenſem ejuſque Proviſorem & duos ex Dignitatibus ſanctæ eccleſiæ Iudices Remiſſoriales ad proceſſus de ſua Canonizatione. Illa die vidi prædictum corpus ſanctum, manens ſub meridie in ſua regia capella: quia audiveram quod regii Capellani tali hora diſponere deberent omnia neceſſaria ad viſitationem; & quia mihi videbatur quod tali occaſione majori cum otio poſſem ſatisfacere desiderio, quod ſemper habui videndi miraculum iſtius ſancti & tam incorrupti corporis. Satisfe[illegible]tem ſicut ſperavi. Cum enim experimentum eſſet ſumptum duarum clavium ipſius tumbæ, tantiſper inſtiterunt Capellani ibidem præſentes & duo qui *pia curioſitate reſeraut.* aderant ſeculares, videlicet Didacus de Gongora & ego; ut perſuaſus Capellæ Præſes vinci ſe ſiverit a ſua devotione & noſtra, nobiſque oſtenderit venerabilem iſtam Reliquiam. Aperta eſt ergo prima capſa quæ tribus clauditur clavibus, eſtque nucea vel quercina. *triplicem capſam,* Continet hæc aliam ſecundam, quæ duabus clavis clauditur, eſtque operta holoſerico ceruleo cum limbo rubeo, utroque perquam vetuſto. Intra hanc rurſus eſt tertia capſa, ad pedes magis arcta quam ſarcophagus, cujus operculum convexum erat in modum tumbæ, & operiebatur panno perquam pretioſo coloris rubei, ornato cruce ex argento cuſa inſignis artificii, quæ à capite ad pedes deſcendit, lata in ſuo haſtili & brachiis palmos duos. Hac reſerata ſublatus eſt tapes coloris carmeſini, & patuit oculis intuentium corpus ſanctum, magnumque nobis ingeſſit ſtuporem ac gaudium tam rara atque mirabi-

bili

bili incorruptione ſua poſt annos quadringentos & ſedecim.

85 Statura eſt plena, induiturque tunica talari ex ignotæ nobis texturæ panno, quæ tota diſtinguitur inſignis regiis, Caſtellis videlicet & Leonibus cum manicis proportionatis. Ad caput habet eumdem pannum circa verticem unde capilli emergunt: nec potuimus diſtinguere, an ea tanquam corona redimiretur, an vero haberet formam capucii, ut ſolet videri in epomide Epiſcopali; an denique eſſet calantica auriculata: diſtinctionem enim intercipiebat cervical, cui ſuo ipſomet pondere immerſum caput Sancti, illud ad utrumque tempus ſurſum attolli fecerat. Jacet autem ſupra culcitram & pulvinar rubri ſerici, per quam male à temporis vetuſtate habiti, indutus calceos corii viridis auro illuſi; quibus loco auricularum erant uncini ad eos adſtringendos. Erat qui diceret eſſe calcaria: verum uncini hærebant ipſis calceis affixi, nec apparet ejuſmodi calcarium indicium aliquod. Iidem calcei nudos contegebant pedes abſque caligis ullis, erantque digitis fere tribus latiores quam pro menſura pedum, deſinentes in cuſpidem triangulariter acutam: reliqua pars in lora ſecabatur, præbebatque per intervalla aſpiciendam carnem pedum utrumque digitos.

& corpus inſpiciunt,

ut erat indutum ſuis veſtibus.

86 Supra pectus tendebatur gladius, ſimplici cruce præſtructus ad manubrium, eadem forma qua eſt ille, qui in proceſſione circumfertur die S. Clementis: verum hujus manubrium, id eſt crux, pugnus, & pomum, argentea ſunt & granulis quibuſdam diſtincta, operiturque vagina coriacea coloris electrini, vinculis argenteis interpolata. Cum autem impetraſſemus à Præſidente, ut dictum gladium accuratius conſiderandum nobis daret; conati ſimul ambo ſumus eum educere è vagina, hinc inde, per manubrium unus, alter per vaginam trahentes,

appoſito gladio

niſu

annulo, & ſceptro; niſu magno, ſed irrito. Aderat annulus ex auro qualitatis inferioris ut videbatur, ſed ſpiſſus abſque ulla cælatura vel encauſto: cui pro pala inerat lapis ceruleus inſtar zaphyri, magnitudine mediocris fabæ & figuræ ovalis. Denique manu dextra ſupra ſiniſtram cum brachiis ſupra pectus decuſſatis, tenet virgam ſeu ſceptrum ex ligno granato, vel ſimili materia, tunc temporis pretioſa, ad menſuram unius ulnæ, utrimque ebore præmunitum.

87 Mox atque prima tumba reſerata fuit, diffundi *abſque ullo indicio balſami,* cœpit & ſentiri ſuavis quidam odor, velut aromatis cujuſdam, ſed ignotæ ſpeciei. Eſt autem corpus totum ſolida compage unitum; quodque non ſit conditum balſamo, cognovi, quia vidi linguam incumbentem maxillæ & inferioribus dentibus, neque ſectionem habet vel ſignum aliud ullum in fronte, neque ligatum fuit ut ſolent corpora balſamo condienda; nec denique in inteſtinis quidquam invenerunt medici, unde non certo colligerent nullam *integra facie* unctionem adhibitam eſſe. Facies eſt integra, non conſumpta, ſed turgida, ejus coloris qui ſolet remanere poſt mortem homini naturaliter fuſo, ſed quaſi leviter conſperſa pulvere. Oculi non profunde intro acti, ſed intra modicam cavitatem decenter depreſſi, ubi etiam obſcurior color eſt, veluti in loco magis apto pulverem retinere. Barba caret: os apertum eſt, ſic ut videre liceat in ſuperiori parte omnes dentes molares: in parte vero inferiori extremitates dentium unius lateris: quos inter media conſpicitur lingua, Cetera labium tegit.

& cute, 88 Oſſa temporum grandia per cutem ſe demonſtrant, tamquam viri robuſti: collum viſui patet uſque quo illud tunica abſcondit, plane integrum cum ſua cute, ejuſdem coloris cujus & vultus. Quidquid ex brachiis manibuſque nudum videri poteſt, uſque initium digitorum, cute ſua veſtitur, eadem qua nativi coloris: digitis ſolis cutis deeſt. Defectus autem

tem cauſa eſſe videtur, quod multis annulis ornati fuerint, ex quibus ſolus relictus eſt is quem ſupra dixi; detrahendo autem ſæpius inferendoque ipſos annulos detrita cutis illa eſſe videtur: quod autem videri poteſt in digitis, non ſunt articularia oſſa, ſed fibræ ſeu nervi coloris fuſci, nonnihil tendentis ad argenteum, tamquam carnis ſiccæ. *præterquam in digitis*

89 Tibiæ à genibus uſque ad collum pedis oſſa nuda monſtrant, ſed coloris multo vivacioris quam ſint oſſa corporum per corruptionem diſſolutorum. Pedes, quatenus conſpici per calceos poſſunt, cum ſua cute albi apparent, bene formati, ſed pro ſtatura ſatis exigui ac velut hominis adhuc viventis. Judico autem ideo à tibiis defeciſſe cutem; quia dum ſanctum corpus ſtabat inter tumbas Reginæ Beatricis & Regis Alphonſi Sapientis, contingere eas potuerunt ii qui per tot ſecula illuc acceſſerunt, cupidi reliquias auferendi, & paulatim aliquid inde auferre; quod non ita facile potuit accidere pedibus, per calceos melius defenſis ab injuria ejuſmodi. Atque hoc teſtari ſatis certo poſſum: quia vidi quam multum iſto die raptum ſit de veſtibus deque tapete ſuper inſtrato, quorum etiam ad me portiones notabiles pervenerunt, uti & de calceis: jamque etiam pes ſiniſter, à collo uſque ad initium digitorum, raſus erat. Eſt porro ſanctum corpus flexile & plicabile per omnes ſuos artus, cum maxima facilitate: quemadmodum experti ſunt chirurgi movendo tibias, brachia, caput, & reliquas partes optime compaginatas; quod fieri non poſſet, ſi aliquid eſſet corruptionis in eis. Ipſe ego notavi, quod cum Aſſiſtens acciperet gladium, quia ſimul apprehenderat & manicam, elevari brachium dexterum: quod ille animadvertens, laxavit manicam, & brachium rediit in locum ſuum. *& tibiis, contactu venerantium attritis. Corpus totum flexile*

90 Hæc ſunt quæ tunc cognoſcere potui: poſtea autem ex medicis didici, quod omnia ſicinvenerint, *cum fiſſura circa ſtomachum*

venerint, & inſuper viderint totum pectus, humeros & brachia, cum ſua cute, ſalvo quod circa ſtomachum apertura eſſet, & cutis retrotracta in latus; ſed ex altera parte adeo groſſa, ut cognoſceretur nihil ejus deeſſe. Suſpicio autem fuit quod apertura ista ex eo ſit, quia juxta uſum iſtius temporis fieri potest, ut ſtatim à morte ſanctum ejus corpus apertum fuerit ad viſcera eximenda: quemadmodum factum eſt D. Alphonſo Sapienti, qui juſſit corpus ſuum ſepeliri Hiſpali aut Murciæ, cor autem in

lib. 3 c. 16 *cujus cauſa latet*, monte Calvariæ Hieroſolymis: & aſſerit Garibayus, ætate illa conſueviſſe Principes corpora ſua in uno, inteſtina in alio, viſcera ſeu cor in tertio condenda mandare. Verum hoc ſolum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olbera, quod cum miſiſſet manum intra ſancti corpus, ut experiretur an non eſſet conditum balſamo (ſi enim fuiſſet debuiſſet in longitudinem cavum eſſe) non potuerit illam promovere verſus pectus, quia nempe adhuc viſcera inerant. Fortaſſis extraxerint ſtomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per ſe, ut pote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem unde ſit facta ſub ſtomacho fiſſura iſta; vel denique, cum quaſi vacuus eſſet ſtomachi ac ventris locus, ictu vel impulſu aliquo dirupta cutis ſit.

Re vulgata concurrit multitudo, 91 Hæc, inquam, ſunt quæ vidi & ſcire potui, tum proprio viſu tum relatis eorum qui aſſuerant viſitationi cui deſignata erat hora quarta veſpertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam ſecretiſſime ageretur fervens tamen devotorum cupiditas videndi corpus Regis ſancti evulgavit ſecretum: adeo ut bene multi in eccleſiam convenerint jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris aſſiſtentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, cauſam redderent; diffuſi ad plures

plures paulatim notitia eſt, & increvit numerus. *& poſt Archiepiſcop.*
Denique ad horam prænotatam intravit D. Archiepiſcopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac neceſſarii erant, clauſàque eſt porta, ſic ut ex tota illa turba pauci admodum ingreſſi ſint. Tum vero fideles, qui tanto numero ſuæque expectationi tam propinqui adſtabant, videntes ea ſe fruſtratos, tantum egerunt ut ſublata quæ ſeram tegebat lamina, peſſulum portæ reduxerint; eaque cum feſtinatione ac reſolutione irrumpentes, qualem tali occaſione à conſpirato vulgo poſſis expectare, impleverunt capellam. *in capellam irrumpit.*

92 Ego, qui ſanctam Reliquiam jam videram, ad compreſſionem evitandam, ſubii in tribunam ad manum ſiniſtram ut inde contemplarer ceremonias, in actu tum extraordinario adhibendas: quæ hujuſmodi fuerunt. Aſcenderunt Judices in gradum marmoreum, in quo ſtat tumba ſanctum corpus continens; in eum que finem ſublatæ fuerunt inde tumbæ Alfonſi Sapientis & Beatricis matris ſuæ. Apertæ deinde ſunt tumbæ ſeu capſæ interiores ſancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipſum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiſcopus, ut è tumba extraherentur aliæ capſæ, & ſupra mamoream planitiem locarentur. Factum id eſt magno cum labore: quia tumba & capſæ valde erant arctatæ, unæ intra alias: opus itaque fuit magna violentia multiſque impulſibus, nec niſi laxatis ſeu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter ſe conſtringentibus, extractæ ſunt capſæ: quas deinde in illa conſtipatione tantæ multitudinis opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuiſſet etiam vivum corpus manere illæſum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, non permiſit quidquam violari vel à ſua compage reſolvi. *Extracta de tumba capſa* *mirabiliter illæſum corpus exhibens:*

93 Fece-

93 Fecerunt deinde Judices ſigillatim examen ſibi injunctum : ac deinde etiam ſigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inſpexerunt moveruntque ſicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiſcopus conaretur, non ceſſabant fideles unde unde accedere, viamque tentare qua ſancto corpori ſua admoverent roſaria, vel etiam aliquid reliquiarum decerperent. Viſitatione completa clauſæ ſunt capſæ, repoſitæque in tumbam; & ego regreſſus ſum ut manerem in capella : & noctu denuo apertæ fuerunt capſæ, ad componendam ſancti corporis tunicam; itáque altera vice ipſum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac fruſta tunicæ, raſumque eſſe pedem unum, ſicut dixi. *Hactenus curioſæ obſervationes D. Chriſtophori Bañez*, quas, *inquit Zuniga*, habui à D. Didaco de Gongora, in cujus poteſtate nunc ſunt.

quod noctu iterum inſpectum à Capellanis.

CAPUT XII.

Iudicium medicorum de ſupernaturalitate incorruptionis prænotatæ.

94 *Medicorum unus cum ſociis*

I*Vdicium illud, legitime deſcriptum, etiam exhibet Zuniga, quod ſimiliter ex Hiſpanico Latinum fecimus : ita autem ſonat.* Doctor Gaſpar Caldera de Heredia, medicus civitatis Hiſpalenſis, unus ex ſenioribus, tanquam nominatus ac deputatus ſimul cum Dominis, Doctore Don Petro de Heredia medico, & Licentiato Didaco de Olivera, atque Licentiato Ferdinando Soriano chirurgis, bene approbatis & qualificatis perſonis, ad inſpectionem, viſitationem & recognitionem ejus ſtatus, in quo hodie reperitur corpus venerabilis ſervi Dei D. Ferdiuandi III, Regis Caſtellæ & Legionis,

Legionis, appellati communiter & generaliter Sancti, per Illuſtriſſimum Dominum Antonium Paynum Archiepiſcopum Hiſpalenſem; & Dominos D. Didacum Tribinium, Conſultorem ſancti Officii, Proviſorem ejus & Vicarium generalem; D. Franciſcum Ponce de Leon, Archidiaconum Nieblenſem; Doctorem D. Petrum Franciſcum Lebanto, Archidiaconum Reynenſem, Dignitates ſanctæ eccleſiæ Metropolitanæ Hiſpalenſis, Judices Apoſtolicos Remiſſoriales in cauſa & proceſſu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis ſervi Dei D. Ferdinandi III: quam denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto; præſtitumque ſacramentum, quatenus neceſſe eſt, ratifico, ac promitto declarare cum omni veritate & juſtitia, ſecundum captum ſcientiæ & ingenii mei, quidquid videro vel cognovero in dicto corpore eſſe naturale vel ſupernaturale, & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conſervatum. *iteratò juratus de veritate dicenda,*

95 Hunc in finem præſenti ſabbato XVII die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in ſancta eccleſia Hiſpalenſi, ubi publice ac notorie conſtat haberi in ſepulcro & jacere prædictum corpus; in præſentia & aſſiſtentia Dominorum quatuor Judicum, & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiſcalium, atque nonnullorum Teſtium, circa horam quartam veſpertinam paulo plus minuſve, in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Judicum aperta eſſet quædam capſa lignea, judicio meo querna vel nuceá, quæ ſtabat in ſuppedaneo marmoreo, quod eſt ad pedem altaris ante ſanctam imaginem Dominæ noſtræ à Regibus nuncupatæ; inventa eſt intra illam capſa alia, ex quodam ut videbatur ligno nigro, clauſaque. De mandato autem prædictorum Dominorum *17 Martii*

apertis ſancti corporis arcis minorum Judicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta eſt etiam hæc ſecunda capſa de priori, apertaque oſtendit capſam tertiam, tela aurea coopertam, tam ſplendida ac lucida, velut ſi paulo ante iſtic poſita fuiſſet. In hac autem, etiam aperta, eſt & jacet dictum corpus iſtius ſancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidiſſent & inſpexiſſent, mandarunt dictis *illud juſſus explorare,* DD. Medico & Chirurgis, mihique cum ipſis, ut videremus & palparemus cum ſpeciali attentione prædictum corpus ejuſque partes: atque ſecundum artem & ſcientiam noſtram exponeremus clare atque diſtincte ſtatum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter noſtræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præſtitimus.

96 Et ego Gaſpar Caldera de Heredia, cum religioſa veneratione & ſingulari ſolicitudine, poſtquam Deum ac Dominum noſtrum oraſſem, ut mihi divinam ſuam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod eſſet ex ſuo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum *declarat ipſum eſſe integrum,* DD. Judicum; pro eo quod me attinet, tamquam unum ex peritis, dico & declaro ſub juramento; quod cum oſtenſum eſſet dictum corpus in luce clara atque diſtincta, invenerim ipſum eſſe integrum, & in eo à capite uſque ad pedes continuari cutem-veram, ut eam vocant medici, in omnibus ſuis membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ eſt diſcooperta à genu uſque cavillam pedis: os tamen quod patet eſt candidum & ſine ulla corruptione: pedes autem cooperiuntur cute-vera, inſtructi naturalibus unguibus ſuis in debita proportione.

97 Caput eſt velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute ſua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris.

gris. Os apertum cum ſuis labiis, quamvis ſiccis & aridis, multaque pars dentium intra ipſum. Caput autem non omnino ſed aliqualiter abjungitur à collo, quod potuit contigiſſe ex motu facto ad extrahendum de ſepulcro primam, ut dixi, capſam. Facies ejus neque formoſa eſt, neque deformis; ſed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & humeri operiuntur cute-vera, ſicut & ceteræ partes, quæ inde continuantur una cum brachiis, eadem cute proportionaliter contectis. *& ſolide connexum ſub ſua cute.* Cumque elevaſſem ambo brachia dexterum & ſiniſtrum, inveni ambo unita & cohærentia ſuo unumquodque humero, cum debita textura nervorum tendonumque. Ventrem reperi vacuum & tractabilem, cutemque ex omni parte firmam, abſque ullo indició *ſed exuccum.* futuræ vel balſami olim adhibiti: coxas vero continuatas cum cute, à parte ventris inferiori uſque ad genua; & utramque attollens agnovi cohærere oſſi ſacro, per nervos & tendones ſuos, eadem proportione quæ eſſe debet inter corpus & membra, ſicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ ſolet iſta membra ornare:

98 Sane oportuit eam imminui & conſumi ſpatio quadringentorum annorum à tempore mortis ſuæ, *carne conſumpta* magis per reſolutionem quam corruptionem: quæ ſi alicui parti adveniſſet, aliarum partium corruptio ſecuta ſucceſſive fuiſſet. Reliquit ergo caro inter deficiendum corpus ut erat, id eſt, non velut ſceletum, ſed tamquam corpus hominis mortui: quià cutis-vera eſt abſque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida ſit) nullum oſtendit in cute ſignum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius eſt, quo conſtantius ex antiquà & generali traditione creditur, ſanctum Regem hydropiſi obiiſſe, qui autem ſic moriuntur, ſolent ſtatim corrumpi cum fœtore intolerabili. *non putrefacta;* Quantum vero ad odorem, mox atque ſepulcrum apertum

 eſt,

mirque ſua-viter olere. eſt, perceptus is fuit ex ipſomet corpore ſancto tam ſuavis procedere, ut nequeat explicari. Non enim erat ſicut odores artificiales & naturales ſuccini, muſci, aut cedri, vel aliarum ſimilium ſpecierum, ſed fragrantiæ cor oblectantis plane ſingularis: adeo ut hic vel ſolus teſtis ſufficiens incorruptionis ſit. Declaro igitur, & ſic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in iſto ſtatu tot annis conſervari, niſi operante divino miraculo: atque hæc mea eſt ſententia ſub onere juramenti: itáque confirmo, approbo, & ratifico.

quæ eſſe miraculoſa probat 99 Nunc porro officii mei eſt ſententiam, ex Philoſophiæ & Medicinæ principiis ſtabilire, ac definire utrum corpus iſtud potuerit tot ſeculis conſervari virtute naturali, an vero ejuſmodi conſervatio miraculoſa cenſeri debeat. Primo igitur ſuppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, ſic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, ſed ſolum haberi queat à ſuperiori ac divina potentia. Tale autem ut eſſe probem quod corpus *ex natura loci,* iſtud incorruptum ſervetur, primum probo ex eo, quod ſanctus Rex pluſquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hiſpali, ibique obierit: qui eſt locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticæ, tam propter naturalem ſuum ſitum, quam propter ſtellarum ei reſpondentium influxum, magiſque obnoxius corruptioni: & tamen abſque hac illud ibi duravit tot ſeculis.

conditione tumuli, 100 Idem ſecundo probo ex ſitu & modo depoſitionis, à prima hujus die uſque in horam præſentem, intra tumbam marmoream, in ſolo frigido & per exceſſum humido, præſertim ad præſens in capella Regum dicta, ubi tumba ſolum contingit immediate: adeo ut ſecundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, niſi eſſet miraculoſe ſervatum: maxime cum præcedentibus annis plures obvenerint

fuerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ & fluminis Hiſpali ſe ſuperfundentis, unde naturaliter corrumpi debuit. Quod autem ſervatum fuerit incorruptum, manifeſte convincitur opus eſſe miraculoſum cauſæ ſuperioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non feciſſet alia miracula per hunc ſuum ſervum, judico quod ipſum ſit primæ claſſis, inter ea quæ divina Majeſtas ſolet operari: accedente ad iſtam incorruptionem circumſtantia ſuavis atque cæleſtis fragrantiæ: adeoque non nitor ſola incorruptione, ſed concurſu omnium ſimul ſignorum ad compoſitionem iſtius miraculi. *inundationum frequentia.*

101 Moveor præterea ad confirmandam miraculoſam iſtam integritatem concurſu omnium reliquorum ſignorum tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Chriſtianorum; continua & ab immemorabili opinione ſanctæ ſuæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium perſonarum, quæ per ejus interceſſionem agnoſcunt ſingulares favores atque omnino miraculoſos ſibi præſtitos à Deo fuiſſe. Sed hæc ratiocinatio aliud & ſublimius tribunal ſpectat. *opinione vulgi miraculis nixâ,*

102 Quod ſi quis ſuſtinere velit, ſanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifeſti, per ſuavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia ſequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac ſuavis odor conſervationem, unionem & perfectam conformationem partium: odoris quoque illius temperamentum, non naturale ſed ſupernaturale, publicat & confirmat effectum eſſe omnino miraculoſum. *odoris ſuavitate.*

103 Sin porro inſtet aliquis, ex eo quod in hoc corpore caro naturalis deſit, ſuſtineri poſſe quod paſſum ſit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque integram *nec obeſſe quod caro fucata & conſumpta fuerit.*

integram manſuram fuiſſe, ſicut ea dicitur integra permanere in aliis quibuſdam Sanctis, Franciſco, Didaco, Iſidoro Agricola; reſpondetur quod iſtud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, ſed partialiter etiam à Deo ſoleat communicari: quandoquidem audiamus ſic dici conſervatum eſſe indicem S. Joannis Baptiſtæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Thereſiæ: & ita in hoc ſancto Rege integre conſervantur tota cutis-vera per omne corpus à capite uſque ad pedes. Neque hic penetrandum curioſius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem iſtum univerſalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obſtante reliqua corporis integritate, arguendum, non ſubeſſe hic verum miraculum, ſed ſupremum effectum naturalis virtutis.

ſicut antea etiam judicatum fuit in Viſitatione anni 1634.

104 Ad comprobationem porro confirmationemque ſententiæ meæ ſufficere poteſt, quod dixit & judicavit Doctor Franciſcus de Figueroa anno MDCXXXIII, quando ſimili de cauſa vidit & inſpexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipſum invenerit cum eodem cæleſti ac divino odore, & cum eadem incorruptione atque integritate, perfectiſſimaque compoſitione & harmonia, cum qua hodie ſpectatur: neque minus id confirmatur inde, quod ipſum ſic fuerit conſervatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter ſtatuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumſtantiæ hujus ſancti corporis, excedant in ſui conſervatione præſenti omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculoſam ad ſuos altos & ſecretos fines.

105 Liceat autem pro veritate, non ſolum affectus

tus mei, ſed ipſiſſimæ eſſentiæ, hoc etiam addere diſcurrendo, quod ſi juſta Dei permiſſione hodie fieret reſurrectio corporum, ſuis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die judicii; venerabile iſtud corpus, quemadmodum ipſum invenimus integrum, omnibuſque partibus ſuis ſecundum legitimam harmoniam diſpoſitum, ut modo eſt; ſolum exigeret, ut anima ſua ipſum informaret lucido illo ſplendore, quo juſtorum animæ informaturæ ſunt corpora ſua, communicantes ipſis lumen gloriæ, quod Majeſtas divina illiſmet communicavit, in præmium ſatisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ juſtitiæ per opera ſua heroica, elevata meritis paſſionis & mortis D.N. Jeſu Chriſti. In noſtro autem caſu evidens eſt, quod opera iſtius ſancti Regis fuerint radicata in vera ſanctitate: quandoquidem ſciamus, quod vixerit & mortuus ſit cum opinione ſanctitatis, juxta ſenſum communem & venerationem omnium fidelium; quæ hodieque perſeverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori ſemper devotione & fervore: quod ipſum arguit ſuperiorem aliquam cauſam tam continuæ perſeverantiæ. *Idem communem opinionem ſanctitatis.*

106 Et ſane videtur mihi nullum formari poſſe ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipſa ſanctitas, cum reſpectu ad humanæ naturæ potentiam, ſi mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Ariſtotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impoſſibile eſt omnino eſſe falſum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, poſſibile eſt communi judicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, eſt impoſſibile. Conſideretur quaſi tempus & numerus ſeculorum, quibus duravit æſtimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga iſtum venerabilem Dei ſervum, *tot ſeculis continuatam,*

 in

infallibilis teſtimonii locum tenere cenſet, in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam Principatui externo ſubjectis; & patentiſſima in luce apparebit veritas, quam meo tenui judicio aſſequi videor. Denique accedit, quod noviſſime appellatus ſit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permiſſus & toleratus honorari, non ſolum à Prælatis & Superioribus ordinariis, ſed etiam à Sede Apoſtolica, quam regit & gubernat Spiritus ſanctus, per cujus auxilium ſperamus Canonizationem ipſius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini noſtri.

& declarationem concludit. 107 Hæc eſt mea in hoc judicio ſententia quam ratam probatamque habeo, tamquam de viſu & inſpectione ipſius corporis venerabilis ſervi Dei, ſecundum ſcientiam & experientiam quam conſequi potui ſpatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo diſcedere à ſenſu & doctrina ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ: quia in tali caſu omnimodis me reſigno & ſubjicio, tamquam fidelis & catholicus filius Eccleſiæ; neque tantum ipſius luci & mandato cedo, ſed etiam cuicumque meliori ac ſaniori judicio.

108 *In eamdem ſententiam ac formam arbitrati ſunt, tum alter Medicus, tum Chirurgi duo: & eiſdem antehac conſonæ fuerunt reſolutiones eorum, qui anterioribus viſitationibus interfuerunt, conſervationem ſancti corporis approbantes pro ſtupendo & continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & ſpecialiter ab anno MDCXXXIV, *inquit Zuniga*, quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ in ſe ſumpſerunt totam curam & impendium, huic ſancto negotio neceſſarium, habuerunt ſemper formatam Deputationem, quæ ſingula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate perſonis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum, *Deputatio Canonicorũ pro cauſæ directione.* ſicuti

ſicuti Philippo IV Regi Catholico promiſerunt, contribuunt quidquid eis eſt neceſſarium ad finem conſequendum. *Qua ſane in re inſignem animi ſui generoſitatem declarant, tamquam digni ſucceſſores antiqui illius Hiſpalenſis Cleri, qui ad fabricam ædificandæ eccleſiæ novæ Cathedralis, cui ſimilem Hiſpania tota habitura vix eſſet, generoſe ceſſit ſuis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad neceſſariam ſuſtentationem ſufficeret contentus, quoad abſolutum opus eſſet; quod* Sancio *Rege, atque adeo ante annum* MCCXCV *cœptum, ſub* Joanne II, *id eſt non diu ante annum* MCCCCVII *primo finitum fuiſſe; ait Rodericus Carus lib.2 cap.4 ipſius deſcriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadus dederat lib.4 cap.5. Similiter in inſtructionibus mihi miſſis lego, quod* Capella S. Clementis (*quæ ad commodiorem Sanctiſſimi Sacramenti adminiſtrationem in veteris eccleſiæ clauſtro conſtructa ſteterat jam inde ab anno* MCCXLVIII) *novo opere longeque pulcherrimo juxta novam eccleſiam fuerit parentum noſtrorum memoriâ condita; præter eam quam Fabricæ Præfecti ex ærario ſuo poterant erogare ſummam, conferentibus Beneficiariis omnibus certas ſuorum redituum portiones. Et hoc eſt quod* Sanctuarium *appellant, novæ architectonicæ ſpecimen pulcherrimum intus ac foris, viſuque jucundiſſimum.*

CAPUT XIII.

Canonizatio Sancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hiſpali nuntiata.

109 *Premiſſis motus Clemens X decernit*

ANno tandem MDCLXXI *adfuit* tempus quod, *ut ait Zuniga*, deſtinaverat Deus in maximam Hiſpanicorum regnorum & civitatis Hiſpalenſis gloriam, *per S. D. N.* Clementem Papam X, *qui die* IV *Februarii declaravit* Regem Ferdinandum, *ut* Sanctum *coli poſſe, feſtumque conceſſit in die ejus Natalem celebrandum, ſub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hiſpanicæ monarchiæ ſubjectas, expeditis die* VII *ejuſdem Februarii Pontificatus ſui anno primo in hanc formam litteris:* Glorioſiſſimos cœleſtis Jeruſalem Cives, illos præſertim, qui in diebus peregrinationis ſuæ, tametſi in rerum humanarum ſublimitate poſiti eſſent, non ſperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentia dignitatis; ſed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divinâ gratiâ donata celſitudo tranſcendat) ſolidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod eſt Chriſtus Jeſus, innixi, ſuperædificarunt aurum, argentum, lapides pretioſos, manentiſque operis mercedem in æternæ ſalutis ſtabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos eſſe merito cenſemus. Ac proinde flagitantia id ipſum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Chriſtianarum virtutum, quam Regii faſtigii ſplendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; ſicut ad Eccleſiæ Catholicæ decus, ſpiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam

vendam & promovendam conducibile in Domino fore arbitramur.

110 Cum itaque alias, videlicet die XXIX Maji MDCLV, Congregatio tunc exiſtentium S. R. E. Cardinalium, ſacris Ritibus Præpoſitorum, ex deductis in proceſſu auctoritate Apoſtolica confecto, ſuper caſu excepto, declaraverit, de illo conſtare ex cultu exhibito ſervo Dei Ferdinando III Regi Caſtellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis curſum excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædeceſſoris noſtri, cum ſcientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum deſuper dictæ Congregationis Decretum recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædeceſſor noſter, die XXXI ejuſdem menſis approbaverit; & inter alia pleniſſime conſtiterit, de celebratione Miſſarum in honorem prædicti Servi Dei, prout de Sanctis celebrari ſolent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, ubi extat illius ſepulchrum. Hinc eſt quod Nos, pii enixiſque cariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli Hiſpaniarum Regis Catholici, ac cariſſimæ in Chriſto filiæ noſtræ Marianæ, earumdem Hiſpaniarum Reginæ Catholicæ Viduæ ejus Genitricis precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem; ac ejuſdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apoſtolicam Oratorem, ad præſtandam Nobis ipſius Caroli Regis nomine obedientiam miſſum, ſuper hoc humiliter porrectis, favorabilem aſſenſum, quantum cum Domino poſſumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hiſpaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi ſubjectis, & in Eccleſia SS. Jacobi & Ildephonſi de Urbe nationis Hiſpanorum, de memorato ſervo Dei Ferdinando Tertio Rege, Miſſa & Offi-

quod antiquitate cultus ſufficienter probata,

recitandum Officium & Miſſa, ſit de S. Ferdinando.

venerint, & inſuper viderint totum pectus, humeros & brachia, cum ſua cute, ſalvo quod circa ſtomachum apertura eſſet, & cutis retrotracta in latus; ſed ex altera parte adeo groſſa, ut cognoſceretur nihil ejus deeſſe. Suſpicio autem fuit quod apertura illa ex eo ſit, quia juxta uſum iſtius temporis fieri poteſt, ut ſtatim à morte ſanctum ejus corpus apertum fuerit ad viſcera eximenda: quemadmodum factum eſt D. Alphonſo Sapienti, qui juſſit corpus ſuum ſepeliri Hiſpali aut Murciæ, cor autem in monte Calvariæ Hieroſolymis: & aſſerit Garibayus, ætate illa conſueviſſe Principes corpora ſua in uno, inteſtina in alio, viſcera ſeu cor in tertio condenda mandare. Verum hoc ſolum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olibera, quod cum miſiſſet manum intra ſanctum corpus, ut experiretur an non eſſet conditum balſamo (ſi enim fuiſſet debuiſſet in longitudinem cavum eſſe) non potuerit illam promovere verſus pectus, quia nempe adhuc viſcera inerant. Fortaſſis extraxerint ſtomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per ſe, utpote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem unde ſit facta ſub ſtomacho fiſſura iſta; vel denique, cum quaſi vacuus eſſet ſtomachi ac ventris locus, ictu vel impulſu aliquo diſrupta cutis ſit.

lib. 3 c. 16 *cujus cauſa latet.*

Re vulgata concurrit multitudo,

91 Hæc, inquam, ſunt quæ vidi & ſcire potui, tum proprio viſu tum relatis eorum qui aſſiterant viſitationi cui deſignata erat hora quarta veſpertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam ſecretiſſime ageretur, fervens tamen devotorum cupiditas videndi corpus Regis ſancti evulgavit ſecretum: adeo ut bene multi in eccleſiam convenerint jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris aſſiſtentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, cauſam redderent; diffuſa ad

plures

plures paulatim notitia eſt, & increvit numerus, *& poſt Archiepiſcopū* Deniquc ad horam prænotatam intravit D. Archiepiſcopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac neceſſarii erant, clauſaque eſt porta, ſic ut ex tota illa turba pauci admodum ingreſſi ſint. Tum vero fideles, qui tanto numero ſuæque expectationi tam propinqui adſtabant, videntes ea ſe fruſtratos, tantum egerunt ut ſublata quæ ſeram tegebat lamina, peſſulum portæ reduxerint; eaque cum feſtinatione ac reſolutione irrumpentes, qualem tali occaſione à conſpirato vulgo poſſis expectare, *in capellam irrumpit.* impleverunt capellam.

92 Ego, qui ſanctam Reliquiam jam videram, ad compreſſionem evitandam, ſubii in tribunam ad manum ſiniſtram, ut inde contemplarer ceremonias, in actu tum extraordinario adhibendas: quæ hujuſmodi fuerunt. Aſcenderunt Judices in gradum marmoreum, in quo ſtat tumba ſanctum corpus continens; in eumque finem ſublatæ fuerunt inde tumbæ *Extracta de tumba capſa* Alfonſi Sapientis & Beatricis matris ſuæ. Apertæ deinde ſunt tumbæ ſeu capſæ interiores ſancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipſum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiſcopus, ut è tumba extraherentur aliæ capſæ, & ſupra mamoream planitiem locarentur. Factum id eſt magno cum labore: quia tumba & capſæ valde erant arctatæ, una intra alias: opus itaque fuit magna violentia multiſque impulſibus, nec niſi laxatis ſeu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter ſe conſtringentibus, extractæ ſunt capſæ: quas deinde in illa conſtipatione tantæ multitudinis opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuiſſet etiam vivum corpus manere illæſum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, *mirabiliter illæſum corpus exhibent:* non permiſit quidquam violari vel à ſua compage reſolvi.

93 Fecc-

93 Fecerunt deinde Judices ſigillatim examen ſibi injunctum : ac deinde etiam ſigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inſpexerunt moveruntque ſicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiſcopus conaretur, non ceſſabant fideles unde unde accedere, viamque tentare qua ſancto corpori ſua admoverent roſaria, vel etiam aliquid reliquiarum decerperent. Viſitatione completa clauſæ ſunt capſæ, repoſitæque in tumbam ; & ego regreſſus ſum ut manerem in capella : & noctu denuo apertæ fuerunt capſæ, ad componendam ſancti corporis tunicam ; itáque altera vice ipſum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac fruſta tunicæ, raſumque eſſe pedem unum, ſicut dixi. *Hactenus curioſæ obſervationes D. Chriſtophori Bañez*, quas, *inquit Zuniga*, habui à D. Didaco de Gongora, in cujus poteſtate nunc ſunt.

quod noctu iterum inſpectum à Capellanis.

CAPUT XII.

Iudicium medicorum de ſupernaturalitate incorruptionis prænotatæ.

94 *Medicorum unus cum ſociis*

IVdicium illud, legitime deſcriptum, etiam exhibet Zuniga, quod ſimiliter ex Hiſpanico Latinum fecimus : ita autem ſonat. Doctor Gaſpar Caldera de Heredia, medicus civitatis Hiſpalenſis, unus ex ſenioribus, tanquam nominatus ac deputatus ſimul cum Dominis, Doctore Don Petro de Heredia medico, & Licentiato Didaco de Olivera, atque Licentiato Ferdinando Soriano chirurgis, bene approbatis & qualificatis perſonis, ad inſpectionem, viſitationem & recognitionem ejus ſtatus, in quo hodie reperitur corpus venerabilis ſervi Dei D. Ferdiuandi III, Regis Caſtellæ & Legionis,

Legionis, appellati communiter & generaliter Sancti, per Illuſtriſſimum Dominum Antonium Painum Archiepiſcopum Hiſpalenſem; & Dominos D. Didacum Tribinium, Conſultorem ſancti Officii, Proviſorem ejus & Vicarium generalem; D. Franciſcum Ponce de Leon, Archidiaconum Nieblenſem; Doctorem D. Petrum Franciſcum Lebanto, Archidiaconum Reynenſem, Dignitates ſanctæ eccleſiæ Metropolitanæ Hiſpalenſis, Judices Apoſtolicos Remiſſoriales in cauſa & proceſſu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis ſervi Dei D. Ferdinandi III: quam denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto; præſtitumque ſacramentum, quatenus neceſſe eſt, ratifico, ac promitto declarare cum omni veritate & juſtitia, ſecundum captum ſcientiæ & ingenii mei, quidquid videro vel cognovero in dicto corpore eſſe naturale vel ſupernaturale, & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conſervatum. *iterato juratus de veritate dicenda,*

95 Hunc in finem præſenti ſabbato XVII die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in ſancta eccleſia Hiſpalenſi, ubi publice ac notorie conſtat haberi in ſepulcro & jacere prædictum corpus; in præſentia & aſſiſtentia Dominorum quatuor Judicum, & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiſcalium, atque nonnullorum Teſtium, circa horam quartam veſpertinam paulo plus minuſve, in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Judicum aperta eſſet quædam capſa lignea, judicio meo querna vel nucea, quæ ſtabat in ſuppedaneo marmoreo, quod eſt ad pedem altaris ante ſanctam imaginem Dominæ noſtræ à Regibus nuncupatæ; inventa eſt intra illam capſa alia, ex quodam ut videbatur ligno nigro, clauſaque. De mandato autem prædictorum Do- *17 Martii*

apertis ſancti corporis arcis minorum Judicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta eſt etiam hæc ſecunda capſa de priori, apertaque oſtendit capſam tertiam, tela aurea coopertam, tam ſplendida ac lucida, veluti ſi paulo ante iſtic poſita fuiſſet. In hac autem, etiam aperta, eſt & jacet dictum corpus iſtius ſancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidiſſent & inſpexiſſent, mandarunt dictis *illud juſſus explorare,* DD. Medico & Chirurgis, mihique cum ipſis, ut videremus & palparemus cum ſpeciali attentione prædictum corpus ejuſque partes: atque ſecundum artem & ſcientiam noſtram exponeremus clare atque diſtincte ſtatum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter noſtræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præſtitimus.

96 Et ego Gaſpar Caldera de Heredia, cum religioſa veneratione & ſingulari ſolicitudine, poſtquam Deum ac Dominum noſtrum oraſſem, ut mihi divinam ſuam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod eſſet ex ſuo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum *declarat ipſum eſſe integrum,* DD. Judicum; pro eo quod me attinet, tamquam unum ex peritis, dico & declaro ſub juramento; quod cum oſtenſum eſſet dictum corpus in luce clara atque diſtincta, invenerim ipſum eſſe integrum, & in eo à capite uſque ad pedes continuari cutem-veram, ut eam vocant medici, in omnibus ſuis membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ eſt diſcooperta à genu uſque cavillam pedis: os tamen quod patet eſt candidum & ſine ulla corruptione: pedes autem cooperiuntur cute-vera, inſtructi naturalibus unguibus ſuis in debita proportione.

97 Caput eſt velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute ſua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris.

gris. Os apertum cum ſuis labiis, quamvis ſiccis & aridis, multaque pars dentium intra ipſum. Caput autem non omnino ſed aliqualiter abjungitur à collo, quod potuit contigiſſe ex motu facto ad extrahendum de ſepulcro primam, ut dixi, capſam. Facies ejus neque formoſa eſt, neque deformis; *& ſolide* ſed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & *connexum* humeri operiuntur cute-vera, ſicut & ceteræ par- *ſub ſua* tes, quæ inde continuantur una cum brachiis, ea- *cute.* dem cute proportionaliter contectis. Cumque elevaſſem ambo brachia dexterum & ſiniſtrum, inveni ambo unita & cohærentia ſuo unumquodque humero, cum debita textura nervorum tendonumque. Ventrem reperi vacuum & tractabilem, cu- *ſed exuc-* temque ex omni parte firmam, abſque ullo indicio *cum.* ſuturæ vel balſami olim adhibiti: coxas vero continuatas cum cute, à parte ventris inferiori uſque ad genua; & utramque attollens agnovi cohærere oſſi ſacro, per nervos & tendones ſuos, eadem proportione quæ eſſe debet inter corpus & membra, ſicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ ſolet iſta membra ornare:

98 Sane oportuit eam imminui & conſumi ſpatio *carne con-* quadringentorum annorum à tempore mortis ſuæ, *ſumpta* magis per reſolutionem quam corruptionem: quæ ſi alicui parti adveniſſet, aliarum partium corruptio ſecuta ſucceſſive fuiſſet. Reliquit ergo caro inter deficiendum corpus ut erat, id eſt, non velut ſceletum, ſed tamquam corpus hominis mortui: quia cutis-vera eſt abſque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida ſit) nullum oſtendit in cute ſignum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius eſt, quo conſtantius ex antiqua & generali traditione creditur, ſanctum Regem hy- *non putre-* dropiſi obiiſſe, qui autem ſic moriuntur, ſolent ſta- *facta;* tim corrumpi cum fœtore intolerabili. Quantum vero ad odorem, mox atque ſepulcrum apertum

 eſt,

atque ſuaviter olere. eſt, perceptus is fuit ex ipſomet corpore ſancto tam ſuavis procedere, ut nequeat explicari. Non enim erat ſicut odores artificiales & naturales ſuccini, muſci, aut cedri, vel aliarum ſimilium ſpecierum, ſed fragrantiæ cor oblectantis plane ſingularis: adeo ut hic vel ſolus teſtis ſufficiens incorruptionis ſit. Declaro igitur, & ſic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in iſto ſtatu tot annis conſervari, niſi operante divino miraculo: atque hæc mea eſt ſententia ſub onere juramenti: itáque confirmo, approbo, & ratifico.

quæ eſſe miraculoſa probat 99 Nunc porro officii mei eſt ſententiam, ex Philoſophiæ & Medicinæ principiis ſtabilire, ac definire utrum corpus iſtud potuerit tot ſeculis conſervari virtute naturali, an vero ejuſmodi conſervatio miraculoſa cenſeri debeat. Primo igitur ſuppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, ſic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, ſed ſolum haberi queat à ſuperiori ac divina potentia. Tale autem ut eſſe probem quod corpus *ex natura loci,* iſtud incorruptum ſervetur, primum probo ex eo, quod ſanctus Rex pluſquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hiſpali, ibique obierit: qui eſt locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticæ, tam propter naturalem ſuum ſitum, quam propter ſtellarum ei reſpondentium influxum, magiſque obnoxius corruptioni: & tamen abſque hac illud ibi duravit tot ſeculis.

conditione tumuli, 100 Idem ſecundo probo ex ſitu & modo depoſitionis, à prima hujus die uſque in horam præſentem, intra tumbam marmoream, in ſolo frigido & per exceſſum humido, præſertim ad præſens in capella Regum dicta, ubi tumba ſolum contingit immediate: adeo ut ſecundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, niſi eſſet miraculoſe ſervatum: maxime cum præcedentibus annis plures obve-

nerint

nerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ & fluminis Hiſpali ſe ſuperfundentis, unde naturaliter corrumpi debuit. Quod autem ſervatum fuerit incorruptum, manifeſte convincitur opus eſſe miraculoſum cauſæ ſuperioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non feciſſet alia miracula per hunc ſuum ſervum, judico quod ipſum ſit primæ claſſis, inter ea quæ divina Majeſtas ſolet operari: accedente ad iſtam incorruptionem circumſtantia ſuavis atque cæleſtis fragrantiæ: adeoque non nitor ſola incorruptione, ſed concurſu omnium ſimul ſignorum ad compoſitionem iſtius miraculi. *inundationum frequentia.*

101 Moveor præterea ad confirmandam miraculoſam iſtam integritatem concurſu omnium reliquorum ſignorum tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Chriſtianorum; continuâ & ab immemorabili opinione ſanctæ ſuæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium perſonarum, quæ per ejus interceſſionem agnoſcunt ſingulares favores atque omnino miraculoſos ſibi præſtitos à Deo fuiſſe. Sed hæc ratiocinatio aliud & ſublimius tribunal ſpectat. *opinione vulgi miraculis nixa.*

102 Quod ſi quis ſuſtinere velit, ſanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifeſti, per ſuavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia ſequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac ſuavis odor conſervationem, unionem & perfectam conformationem partium: odoris quoque illius temperamentum, non naturale ſed ſupernaturale, publicat & confirmat effectum eſſe omnino miraculoſum. *odoris ſuavitate*

103 Sin porro inſtet aliquis, ex eo quod in hoc corpore caro naturalis deſit, ſuſtineri poſſe quod paſſum ſit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque *nec obeſſe quod caro ſiccata & conſumpta fuerit.*

 integram

integram manſuram fuiſſe, ſicut ea dicitur integra permanere in aliis quibuſdam Sanctis, Franciſco, Didaco, Iſidoro Agricola; reſpondetur quod iſtud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, ſed partialiter etiam à Deo ſoleat communicari: quandoquidem audiamus ſic dici conſervatum eſſe indicem S. Joannis Baptiſtæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Thereſiæ: & ita in hoc ſancto Rege integre conſervantur tota cutis-vera per omne corpus à capite uſque ad pedes. Neque hic penetrandum curioſius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem iſtum univerſalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obſtante reliqua corporis integritate, arguendum, non ſubeſſe hic verum miraculum, ſed ſupremum effectum naturalis virtutis.

ſicut antea etiam judicatum fuit in Viſitatione anni 1634.

104. Ad comprobationem porro confirmationemque ſententiæ meæ ſufficere poteſt, quod dixit & judicavit Doctor Franciſcus de Figueroa anno MDCXXXIII, quando ſimili de cauſa vidit & inſpexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipſum invenerit cum eodem cæleſti ac divino odore, & cum eadem incorruptione atque integritate, perfectiſſimaque compoſitione & harmonia, cum qua hodie ſpectatur: neque minus id confirmatur inde, quod ipſum ſic fuerit conſervatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter ſtatuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumſtantiæ hujus ſancti corporis, excedant in ſui conſervatione præſenti omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculoſam ad ſuos altos & ſecretos fines.

105 Liceat autem pro veritate, non ſolum affectus

tus mei, ſed ipſiſſimæ eſſentiæ, hoc etiam addere diſcurrendo, quod ſi juſta Dei permiſſione hodie fieret reſurrectio corporum, ſuis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die judicii; venerabile iſtud corpus, quemadmodum ipſum invenimus integrum, omnibuſque partibus ſuis ſecundum legitimam harmoniam diſpoſitum, ut modo eſt; ſolum exigeret, ut anima ſua ipſum informaret lucido illo ſplendore, quo juſtorum animæ informaturæ ſunt corpora ſua, communicantes ipſis lumen gloriæ, quod Majeſtas divina illiſmet communicavit, in præmium ſatisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ juſtitiæ per opera ſua heroica, elevata meritis paſſionis & mortis D.N. Jeſu Chriſti. In noſtro autem caſu evidens eſt, quod opera iſtius ſancti Regis fuerint radicata in vera ſanctitate: quandoquidem ſciamus, quod vixerit & mortuus ſit cum opinione ſanctitatis, juxta ſenſum communem & venerationem omnium fidelium; quæ hodieque perſeverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori ſemper devotione & fervore: quod ipſum arguit ſuperiorem aliquam cauſam tam continuæ perſeverantiæ. *Idem communem opinionem ſanctitatis.*

106 Et ſane videtur mihi nullum formari poſſe ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipſa ſanctitas, cum reſpectu ad humanæ naturæ potentiam, ſi mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Ariſtotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impoſſibile eſt omnino eſſe falſum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, poſſibile eſt communi judicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, eſt impoſſibile. Conſideretur quæſo tempus & numerus ſeculorum, quibus duravit æſtimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga iſtum venerabilem Dei ſervum, *tot ſeculis continuatam,*

infallibilis teſtimonii locum tenere cenſet, in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam Principatui externo ſubjectis; & patentiſſima in luce apparebit veritas, quam meo tenui judicio aſſequi videor. Denique accedit, quod noviſſime appellatus ſit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permiſſus & toleratus honorari, non ſolum à Prælatis & Superioribus ordinariis, ſed etiam à Sede Apoſtolica, quam regit & gubernat Spiritus ſanctus, per cujus auxilium ſperamus Canonizationem ipſius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini noſtri.

& declarationem concludit. 107 Hæc eſt mea in hoc judicio ſententia quam ratam probatamque habeo, tamquam de viſu & inſpectione ipſius corporis venerabilis ſervi Dei ſecundum ſcientiam & experientiam quam conſequi potui ſpatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo diſcedere à ſenſu & doctrina ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ: quia in tali caſu omnimodis me reſigno & ſubjicio, tamquam fidelis & catholicus filius Eccleſiæ; neque tantum ipſius luci & mandato cedo, ſed etiam cuicumque meliori ac ſaniori judicio.

108 *In eamdem ſententiam ac formam arbitrati ſunt, tum alter Medicus, tum Chirurgi duo: & eiſdem antehac conſonæ fuerunt reſolutiones eorum, qui anterioribus viſitationibus interfuerunt, conſervationem ſancti corporis approbantes pro ſtupendo & continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & ſpecialiter ab anno MDCXXIV, *inquit Zuniga*, quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ in ſe ſumpſerunt totam curam & impendium, huic ſancto negotio neceſſarium, habuerunt ſemper formatam Deputationem, quæ ſingula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate perſonis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum, ſicuti

Deputatio Canonicorũ pro cauſa directione.

ſicuti Philippo IV Regi Catholico promiſerunt, contribuunt quidquid eis eſt neceſſarium ad finem conſequendum. *Quæ ſane in re inſignem animi ſui generoſitatem declarant, tamquam digni ſucceſſores antiqui illius Hiſpalenſis Cleri, qui ad fabricam ædiſicandæ eccleſiæ novæ Cathedralis, cui ſimilem Hiſpania tota habitura vix eſſet, generoſe ceſſit ſuis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad neceſſariam ſuſtentationem ſufficeret contentus, quoad abſolutum opus eſſet; quod* Sancio *Rege, atque adeo ante annum* MCCXCV *cæptum, ſub* Joanne II, *id eſt non diu ante annum* MCCCCVII *primo finitum fuiſſe, ait Rodericus Carus lib.2 cap.4 ipſius deſcriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadus dederat lib.4 cap.2. Similiter in inſtructionibus mihi miſſis lego, quod* Capella S. Clementis (*quæ ad commodiorem Sanctiſſimi Sacramenti adminiſtrationem in veteris eccleſiæ clauſtro conſtructa ſteterat jam inde ab anno* MCCXLVIII) *novo opere longeque pulcherrima juxta novam eccleſiam fuerit parentum noſtrorum memoriâ condita; præter eam quam Fabricæ Præfecti ex ærario ſuo poterant erogare ſummam, conferentibus Beneficiariis omnibus certas ſuorum redituum portiones. Et hoc eſt quod* Sanctuarium *appellant, novæ architectonicæ ſpecimen pulcherrimum intus ac foris, viſuque jucundiſſimum.*

CAPUT XIII.

Canonizatio Sancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hiſpali nunciata.

109 *Præmiſſis motus Clemens X decernit*

A*Nno tandem* MDCLXXI *adfuit* tempus, quod, *ut ait Zuniga*, deſtinaverat Deus in maximam Hiſpanicorum regnorum & civitatis Hiſpalenſis gloriam, *per S. D. N.* Clementem Papam X, *qui die* IV *Februarii declaravit* Regem Ferdinandum, *ut* Sanctum *coli poſſe, feſtumque conceſſit in die ejus Natali celebrandum, ſub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hiſpanicæ monarchiæ ſubjectas, expeditis die* VII *ejuſdem Februarii Pontificatus ſui anno primo in hanc formam litteris:* Glorioſiſſimos cœleſtis Jeruſalem Cives, illos præſertim, qui in diebus peregrinationis ſuæ, tametſi in rerum humanarum ſublimitate poſiti eſſent, non ſperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentiæ dignitatis; ſed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divinâ gratiâ donata celſitudo tranſcendat) ſolidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod eſt Chriſtus Jeſus, innixi, ſuperædificarunt aurum, argentum, lapides pretioſos, manentiſque operis mercedem in æternæ ſalutis ſtabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos eſſe merito cenſemus. Ac proinde flagitantia id ipſum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Chriſtianarum virtutum, quam Regii faſtigii ſplendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; ſicut ad Eccleſiæ Catholicæ decus, ſpiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam

vendam & promovendam conducibile in Domino fore arbitramur.

110 Cum itaque alias, videlicet die XXIX Maji MDCLV, Congregatio tunc exiſtentium S. R. E. Cardinalium, ſacris Ritibus Præpoſitorum, ex deductis in proceſſu auctoritate Apoſtolica confecto, ſuper caſu excepto, declaraverit, de illo conſtare ex cultu exhibito ſervo Dei Ferdinando III Regi Caſtellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis curſum excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædeceſſoris noſtri, cum ſcientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum deſuper dictæ Congregationis Decretum recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædeceſſor noſter, die XXXI ejuſdem menſis approbaverit; & inter alia pleniſſime conſtiterit, de celebratione Miſſarum in honorem prædicti Servi Dei, prout de Sanctis celebrari ſolent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, ubi extat illius ſepulchrum. Hinc eſt quod Nos, piis enixiſque cariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli Hiſpaniarum Regis Catholici, ac cariſſimæ in Chriſto filiæ noſtræ Marianæ, earumdem Hiſpaniarum Reginæ Catholicæ Viduæ ejus Genitricis precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem; ac ejuſdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apoſtolicam Oratorem, ad præſtandam Nobis ipſius Caroli Regis nomine obedientiam miſſum, ſuper hoc humiliter porrectis, favorabilem aſſenſum, quantum cum Domino poſſumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hiſpaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi ſubjectis, & in Eccleſia SS. Jacobi & Ildephonſi de Urbe nationis Hiſpanorum, de memorato ſervo Dei Ferdinando Tertio Rege, Miſſa & Offi-

quod antiquitate cultus ſufficienter probata,

recitandum Officium & Miſſa, ſit de S. Ferdinando.

Officium de Communi Confeſſorum non Pontificum, ſub ritu duplici, juxta Rubricas Breviarii & Miſſalis Romani, quotannis in perpetuum die xxx Maji, qua idem Servus Dei obdormivit in Domino, celebrari, & ab omnibus utriuſque ſexus Chriſti fidelibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, recitari libere & licite poſſint & valeant reſpective, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium concedimus & indulgemus. Non obſtantibus Conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis &c.

& permittit votivum feſtum.

111 Hanc gratiam, *inquit Zuniga*, idem Pontifex ampliorem mox fecit, die xi menſis præfati, permittens ut pro una ſola vice celebrari poſſet feſtum unum votivum per omnia regna, præter illud quod in die Natali occurrit xxx Maji celebrandum. Cum autem adeo lætum nuntium perveniſſet Hiſpalim die iii Martii, ubi propter immediate antea acceptas Roma litteras, felix quidem, ſed non ita promptus ſucceſſus expectabatur, etiam obduratiſſima corda ſoluta in lacrymas gaudii ſunt. Advenerat nuntius ipſamet hora matutina, qua ad majoris momenti negotia convocari Capitulum ſolet. Nulla igitur mora fuit, quin reſeratis tabellis res publica fieret, expeditis continuo deputatis qui novum gaudium Prælatis & Magiſtratibus indicarent; & pulſatis confeſtim Metropolitanæ eccleſiæ ſignis, quæ reliquarum tota urbe campanarum concentus exciperet, & tantæ lætitiæ cunctos faceret participes. Aderam ego in eccleſia, *inquit Zuniga (unde deinceps ſequentia accipimus)* fuique tam felix, ut inter primos rem intelligerem. Teſtari autem poſſum, inexplicabilem fuiſſe animorum motum in omnibus qui aderant; cum mutato repente ſtylo, qui dicere ſolebant, FERDINANDUS SANCTUS; cœperunt pleno gutture exclamare, SANCTUS FERDINANDUS: plerique vero properabant ad ejuſdem corpus adorandum in capella Regia, quæ numquam intra ſe

Quo nuntio feſtive excepto Hiſpali,

con-

conſtipari vidit magis devotum affectuoſumque concurſum.

112 Mox ſacra Sancti effigies collocata fuit ſuper altari, quod in medio capellæ applicitum Regalibus tumbis: quo eâdem veſperâ venerabunde & proceſſionaliter acceſſerunt ambo Capitula, in gratiarum actionem Archiepiſcopo decantante orationem DEUS QUI BEATUM FERDINANDUM *(eamdem veroſimiliter, quam Eccleſia de S. Philippo Nerio ſic proſequitur)* Deus qui Beatum N. Confeſſorem tuum Sanctorum tuorum gloria ſublimaſti, concede propitius ut cujus ſolennitate lætamur, ejus virtutum proficiamus exemplo. *Porro* noctem breviorem fecerunt lumina, per omnes vicos domoſque accenſa: & ſequenti die Jovis V Martii Audientia Regia Miſſam de Sancto Rege canendam curavit in Collegio Angeli Cuſtodis, quæ fuit omnium Hiſpali prima: ſecutum mox eſt Officium Contractationis in conventu S. Pauli; neque ceſſaſſent ex ordine alii aliique, niſi judicatum fuiſſet ſiſti debere illum preproperæ devotionis curſum, donec Metropolitana eccleſia ſuo jure eſſet uſa. Ex hinc ergo Decanus & Capitulum magnificentiam adornandæ feſtivitatis cœperunt metiri generoſitate & obligatione ſua: maturandum autem & properandum erat, ut feſtum extraordinarium præcederet annuæ commemorationis recurſum.

4 Martii aguntur Deo gratiæ.

113 Primum ergo ex corpore Capituli miſſus eſt qui Regi ſucceſſum gratularetur D. Joannes de Texada & Alverete Canonicus: deinde decretum, ante omnia eſſe curandum, ut corpus Sancti Regis, ſeparatum ab aliis ſepulcris Regiis, eminentiori loco poneretur; nunc quidem extemporali opere pro feſto, poſtea vero durabili alio ſecundum deſcriptiones, quas eſſet facturus Capitaneus Franciſcus de Rueſta, mathematicus & architectus præcipuus. Conſultabatur etiam, unde, ſi eſſet habenda proceſſio,

conſulitur ſuper feſto faciendo Rex.

ceſſio (quod erat ambiguum) haberetur urna tam ſancto depoſito circumferendo idonea; ac denique pro formalitatibus & aſſiſtentiis Miniſtrorum Regiorum determinandis ab Aula.

decernitur erigenda machina triumphalis.

114 Tempus breve ſupererat pro tanto, quantum Decanus optabat, apparatu: cumque incipiendum eſſet opus ab altari majori ipſius Metropolitanæ, erant qui volebant ei præſtruere machinam, occaſioni preſenti accommodatam. Verum quid concipi potuiſſet, quod ejus magnificentia non excederet, etiam abſque ornatu extraneo? Reprobata ergo iſtiuſmodi cogitatione, obtinuit ſublimis idea Joannis de Baldés, pictoris ſculptoriſque incomparabilis: qui ſuggeſſit, in eadem longiſſimæ Baſilicæ navi, inter chorum portamque principalem, ubi in feſto corporis Chriſti ſolet exponi Sanctiſſimum, erigendam machinam triumphalem, ad earum imitationem, quas Heroibus ſuis erigebat antiquitas. Quod tam feliciter magnificeque ſucceſſit, ut qui feſtivos ſolennitatis hujus apparatus integro volumine deſcribendos ſibi ſumpſerat Don Ferdinandus de la Torre-Farfan, quamvis omne ingenii acumen, ſtyli proprietatem, doctrinæ ſtudiis acquiſitæ excellentiam in hoc contulerit; imparem ſe faſſus, auxilium à ſculptura petierit; ut quod non ſatis poterat verbis, utcumque exprimeret lineamentis.

CA-

Fig. 287

CAPUT XIV.

Machina triumphalis, Sancto ante chorum Metropolitanæ erecta, eique reſpondens majoris portæ ornatus interior.

Exemplo Zunigæ, lectorem ſuum ad prædictum ſuperiori Capite feſtorum librum ablegantis, potuiſſem hic calamum ſiſtere & ad ulteriora tranſire: ſed pati noluit Capituli magnanimitas. Intelligens enim quanto omnia elegantius ſculptores Belgæ eadem poſſent expreſſa dare, in minori & huic libro congrua forma maluerunt me ſcriptorem priorem quam poſteriorem imitari. Primum itaque templi auguſtiſſimi Frontiſpicium, adjunctum; et Sacrarii latus vide; tum Machinæ triumphalis faciem unà intuere: quam dum deſcribo paucis, etiam intellige, tabulatum pictarum atque emblematum eodem ſpectantium argumenta, quæ tacitus tranſeo, ſimiliter ut in prima facie, ex heroicis Sancti Regis actionibus virtutibuſque deſumpta fuiſſe, quibus ſua quæque lemmata epigrammataque Latinâ & Caſtellanâ linguâ reſpondeant. 115

116 *Centrum totius machinæ inferioris* Eccleſia *obtinet,* Ferdinandum *ad pedes ſibi inclinatum excipiens, & monſtrantem per quatuor ejuſdem machinæ latera ſuis in baſibus genuflexas* Hiſpalis, Cordubæ, Murciæ, *atque* Giennii *regna, cum hac ad baſim primariam, in qua conſiſtit ipſe, ſcriptura;* Leva in circuitu oculos tuos & vide: omnes iſti congregati ſunt venerunt tibi. *Hanc ſcripturam, ſumptam ab Iſaiæ cap. LX explicant Latini Caſtellaniſque verſus: & Eccleſia, ſibi ipſique in ſcuto quod ſiniſtra tenet gratulans, pari poëſeos utriuſque elegantia reponere et videtur iſtud ex Pſalmo XV,* Tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi. *In tribus reliquis baſis prædictæ lateribus, ſimili modo geminæ linguæ paraphraſis metrica, Eccleſiæ ejuſdem nomine, applicabat* Regi Ferdinando *hæc Scripturæ loca:* Ad alligandos Reges eorum in compedibus

Repræſentatur Sanctus Eccleſiæ exhibens ſubjecta ſibi Maurorum regna,

dibus. *Pſal.*CXLVIII. Deducet te mirabiliter dextera tua *Pſal.*XLIV: *&*, Ego primogenitum ponam illum, excelſum præ Regibus terræ. *Pſal.*LXXXVIII. *Sic etiam Hiſpalenſe regnum clavem porrigens fingebatur dicere*, Non erit qui claudat, *ex Iſaiæ* XXII; *Cordubenſe*, Qui vicerit poſſidebit hæc, *Apocal.*XXI; *Murcienſe*, Quia contrivit portas æreas. *Pſal.*CVI; *Giennenſe*, Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum, *Gen.*XXII. *Quibus etiam omnibus ſubjecta legebantur in eumdem ſenſum concepta epigrammata Latine atque Hiſpanice.*

117 *Aſt illa prætermittens, ſolum hic notabo quatuor principales titulos, totidem faciebus aſſurgentis paulatim machinæ ſic inſcriptos.* I. Ferdinando Regi, pio, felici, triumphatorique perpetuo, inter Duces auſpicatiſſimo, Indigetes inter feliciſſimo, ob rem Chriſtianam optime geſtam, pietate potius quam armis aſſertam in regnum religionemque Bæticam, Maurorumque gentem attritam, ſacris Hiſpanorum faſtis quondam adſcripto, recens cultui expoſito. II. Clementis X, nomine ipſo felicitatem Divo Ferdinando præſagientis, æterno ſeculorum plauſu vicariam Dei poteſtatem agentis, univerſo Chriſtiani orbis conſenſu ſacros honores etiam decernentis, munificentiæ integerrimæ. III. Caroli II Hiſpaniarum Regis vel ab infantia & monſtris formidandi, nomine magno Thraciam concutientis, ſpe lætiſſima Eccleſiam afficientis, progenitorem Divum ideam ſibi præſcribentis, ejuſque ſacra à ſumma Sede impetrantis, catholiciſſimis auſpiciis. IV. Marianæ Auſtriacæ, auguſtæ, magnæ in cunis, magnæ in thoro, magnæ in prole, Ferdinandi quartæ decimæ ſobolis, orbique Reges diva poſteritate dituræ, piiſſimis officiis, gratitudinis ergo Patriarchalis Hiſpalenſis eccleſia.

Sub titulis ipſi Sancto, Clementi Papæ, Carolo Regi, Reginæ matri poſitis.

118 *Convexo fornici machinæ inferioris, in modum templi conformatæ, impoſita baſis, ex quatuor lateribus partem aliquam continebat hiſtoriæ, affabre pictam in tabula:* *ſic*

ſic ut anterior triumphantem pro Ferdinando *Virginem Hiſpali induceret, ſub hoc verſu Pſalmi* CXIII. Non nobis Domina, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam: *quæ verba hoc deinde carmine explicantur:* *Superne pingitur Sanctus inducens Hiſpalim D. V. effigiem.*

Cælorum auguſto vehitur Regina curuli,
Quam pedes inſequitur Rex, præit agmen ovans.
Vincentis Mauros Fernandi eſt dextera: at illa
Pugnantis Regis duxit in arma manum.
Ergo triumphanti Mauros ſit gloria Divæ,
Auſpiciis cujus caſtra inimica ruunt.

119 *Porro ex uno laterum* Sanctus Rex *conſpicitur, Hiſpalenſe templum dedicans; ex altero, idem coram ſacro Viatico de lecto in terram ægrum corpus provoluens; à tergo denique idem cernebatur, animam Creatori feliciter reddens, cum datus ſibi ab eo Coronis, viciſſimque æternæ gloriæ coronam accipiens; ſub hiſce Epigraphis:* Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi. *Pſal.*XLIV. Scidiſti veſtimenta tua & fleviſti coram me, ego quoque exaudivi te. II *Paralip.*XXXIV. Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus *Pſ.*XCVI: *quæ omnia, æque ac alia, epigrammatc Latino pariter & Caſtellano illuſtrabantur, ſuper ſplendida ductilis argenti ſcuta. Angulos hujus baſis circumſiſtebant ſtatuæ, quarum in imagine ſolum duæ cernuntur; & hæ, ex habitu ſubſcriptoque nomine, cognoſcebantur eſſe* Seculum felix, & Oratio efficax: *quæ vero in receſſu latent, indicantur fuiſſe* Mars indefeſſus, & Victoria perpetua. *Singulis breve lemma, ex antiquis ſcriptoribus ſumptum, aptabatur in ſcutulis poſitis ad initium volutæ, ſupra Zophorum ſurſum nitentis; puta ſub ea cui* Seculum Felix *imminet, hoc Plinii ſecundi in Panegyrico ad Trajanum:* Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri: *aliaque aliis tribus perſonis proportionata.* *cum paregis ſtatuarume*

120 *Super quatuor portas, ex angulis majoris machinæ lateraliter procurrentes, totidem aſcendebant palmæ,*

galea ſuperne laureata onuſtæ, & ad pedem victricibus Regis Sancti *armis circumornatæ, ſub hiſce lemmatis.* I. Indutus eſt juſtitia ut lorica. II. Galea ſalutis in capite ejus. III. Indutus veſtimentis ultionis. IV. Et opertus eſt quaſi pallio zeli. *Extimis vero earum portarum pilis ſuperſtabant ramoſæ quercus, dependentibus undique barbarorum devictorum ſpoliis onuſtæ, ſub circumvolitante lemniſco, cui inſcriptum,* Fernandus Deo hæc de perduellibus arma, *metro quidem non uſquequaque ad leges poëticas exacto; ſed ſatis apte expreſſo ad Virgiliani hujus imitationem,*

Æneas hæc de Danais victoribus arma.

121 *Supra quadrilateram vero, quam dixi, baſim ejuſque cornicem, in tanto arctius ſpatium paulatim aſſurgens machina quanto ferebatur ſublimius, habebat in angulis palmiferos Genios, inſcriptam rotulis, quos tenebant manibus, litteris cubitalibus exhibentes quadripartitam ſententiam ex Iſaia* LXII, *——ERIS CORONA GLORIÆ ——IN MANV DOMINI—— ET DIADEMA REGNI —— IN MANV DEI TVI. —— Et hæc omnia claudebat ſplendido nubium globo inſiſtens ſtatua* S. Ferdinandi, *regaliter induti armatique, pro ratione altitudinis ſuæ aucta ad menſuram pedum decem cum dimidio, altera gladium tenens, coronam altera; hanc velut acceptam cælitus, iſtum pro Deo exertum. Et quoniam Baſilicæ fornix non exiguo adhuc omnia tranſcendebat intervallo, ſpatium fuit componendo deſuper inſigni cælo, in quo tremendum* Jehovæ *nomen circuibant Seraphini; præter Angelos, qui velut ex aëre lapſi novo Cæliti videbantur in occurſum advolare, tanto artificio compoſitis omnibus, ut non ſuſpenſa de fornice, ſed librata in aëre per ſe conſiſtere viderentur, totamque machinam deſuper operire.*

Ipſe vero in vertice eminet

velut in cælũ tendens.

122 *Alia plura, quæ verbis deſcribere modo non vacat, ejuſdem machinæ ornamenta, facile docebit ſculpta hic tabula, minori mole, elegantia majori, opus ipſum ſicut ſtetit* ex-

DOTIBI PARTEM
UNUM PRO CUNCTIS
PORTA MAIOR
ex adverſis Triumphi

exprimens; niſi quod ſculptori licere volui, ut corrigeret defectum paſſim notatum à peritis, cum res ſtaret, judicantibus altius à pavimento eccleſiæ attolli debuiſſe machinam: quod hic factum, excitato graduum aliquot ſuggeſtu, per quem aſcendatur ad illud quaſi templum: cujus etiam ſtructura, quoad primum ordinem porticuum juſto humilior viſa, hic cernitur aliquando elatior: atque ita moles reliqua ad decem pedes noſtra in tabula aſſurgit altius: quia cum eadem moles iterum erigenda erit (quod fiet fortaſſis citò) curandum intelligo, ut ſpectantium oculis ea quam periti requirunt ſatisfactio detur, ſitque opus omni ex parte abſolutum.

123 *Iſtis circumcirca ex omni latere diligenter conſideratis, ſi ſpectator, rurſus ante præmemoratam in media navi machinam conſtitutus, ſeſe convertebat, & ad principem templi portam, qua fuerat ingreſſus, reflectebat oculos; objiciebatur ex adverſo theatralis apparatus, capitella majorum columnarum altitudine excedens, ea forma, ut alte ſupra portam eminerent, Vexillum regium, Gladius, & Scutum ſub magnifica umbella, ſupravolitante lemniſco, cui inſcriptum legebantur iſta Pſalmorum Davidicorum verba,* Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo: ego deſpiciam inimicos meos. *Hunc Sancto Regi fuiſſe familiarem teſſeram haud temere divinavit P. Ioannes de Pineda in ſuo Memoriali; argumento ſumpto ex litteris, perquam barbarice ac vitioſe, pro ſeculi illius ruditate, ſculptis circum labrum ſcyphi aurei, qui ab illo Hiſpalenſi eccleſiæ donatus inter Reliquias conſervatur; prædictaque verba ſic notata exhibet: DOMYNVS. DOMYNVS. MYCHI. AIVTOR. ET. NON. TYMEV. KID. FACIAD. MYCHI. OMV. ECHV. DESPICIAM. ENEMICOS. MEOS.* Ornatus interior portæ principalis,

124 *Vtriuſque lateris argumenta licebat partim ex pictura colligere, partim intelligere ex adjunctis lemmatis. Spectabatur enim hinc quidem* Rex Sanctus, *filium ſuum* Philippum inſtituens Archiepiſcopum Hiſpalenſem; *inde* Fama, *buccinans magnalia Metropolitanæ Eccleſiæ, ab* ac laterum ejus.

eodem fundatæ ; dum hic legebatur ex Martiali Poëtâ hemiſtichium tale, Unum præ cunctis fama loquatur opus; *inde ex cap.*48 *Geneſcos*, Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio. *Superne vero totum utrumque opus abſolvebant emblematicæ expreſſiones elegantes duæ, ſic ut in eârum una oſtentarent ſe gemina brachia, Chriſtianum Mauricumque vexillum protendentia, quorum hoc* ex inimicis *relatum carebat litteris teſſerariis S. P. Q. R. quas ex barbarorum mente legere oportuiſſet, SARACENORVM POPVLO QVIS RESISTET? tranſlatæ autem in vexillum Chriſtianum, dicere videntur, SANCTVS PIVSQVE REX: Ex adverſo autem repræſentantur geminæ dexteræ, armata una, altera oculum in palma gerens, alata utraque: quibus doceatur Rex, velut ambidexter, ſuis in actionibus fortitudini prudentiam, & utrique exequendi operis celeritatem junxiſſe.*

CAPUT XV.

Apparatus feſtivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.

125 *Delibato ſtrictim ornatu Sacellorum lateralium.*

P*Laceat nunc mente ſequi circumiturum lateralia ampliſſimi templi Sacella; in quibus adornandis, ſerica veſte & ſupellectile argentea, ſic laboravit patronorum cuſtodumque zelus, ut non ſit permiſſus evagari ad nova in iis opera fabribricanda; ne ſcilicet unum alteri impedimento foret, ipſiſque principalioribus operibus, in tanta anguſtia temporis, ſubtraheretur numerus neceſſarius fabrorum. Vnum novum & omnibus commune fuit ac ſatis mirum, quod prætenſæ ſingulis ſacellis crates pôtuerunt ſimul omnes novo auro obduci; alterum æque gratum oculis ſpectaculum faciebant parietes, periſtromatis ſericeis vario colore varioque ingenio conveſtiti ubique. Sacellorum autem ſingulorum propria & particularia decora ſtrictim percurrit liber Teſto-*

SEPTEM TRIO.
MERIDIES

Feſtorum: ſed ea, cum ſint perpetua, & videri quotidie poſſint, nihil attinet proſequi cum eodem: nec enim intendimus deſcribere minutim omnes auguſtiſſimæ Baſilicæ partes. Ergo ſilentio præteritis viginti duobus lateralibus verſus Auſtrum altaribus, intra non multo pauciora Sacella; præterita etiam commemoratione inſignium ædificiorum, ejuſdem meridionalis lateris cornu extrinſecus circumeuntium, ad quæ ab eccleſia patent portæ, opere tam eleganti elaboratæ, ut nihil iis debuerit potueritve ad ornatum addi; ut ſunt Ærarium, vulgo Contaduria major; Anticapitulum; Capitulum, centum triginta quinque pedes circumferentia ſua ovali complexum (quæ omnia eleganter deſcribit liber Feſtorum) præteritis, inquam, iſtis omnibus, lectori æſtimandum relinquo tantorum operum interiorem venuſtatem, ab exteriori forma, quam ſic exhibeo in tabella, ut eidem ex parte adjunctum voluerim conſpectum lateris Borealis; quatenus poſt turrim videri poteſt hemicyclus dimidius capellæ Regiæ, & initium Atrii ſive Clauſtri, cui adhæret latus Orientale ipſius turris, extimum eccleſiæ ad Euro-boream angulum angulo ſuo contrario attingentis.

126 *Tali modo compendium faciens temporis, recta te ſiſto ante ipſam capellam Regiam, quæ mediæ navi pro capite ſeu parte ſuprema crucis eſt. Etenim in hoc ſacello, ad initium graduum verſus altare ducentium, conſiſtit Sancti Regis monumentum, cum altari ejuſdem; & in ara majori imago Deiparæ, quæ ſibi à Regibus nomen vindicat. Hujus primarii Sacelli parietes, quamvis eos tantopere ars excoluerit opere architectonico & ſculptorio vario, ut dubitatum diu fuerit, eſſetne futurum ſatis ex decore, ſi periſtromatis, quantumcumque auro & ſerico pretioſis, conveſtirentur; quia tamen nova feſtivitas novum videbatur apparatum exigere, placuit cuſtodiæ illius præfectis Presbyteris, tam pilas quibus epiſtilium ſuſtinetur, altas triginta pedes, latas quatuor, quam interceptum pilis ſpatium, contegere inſigni unius formæ peripetaſ-* exhibetur Sacellum Regium, novo peripetaſmate veſtitum,

petaſmate, ad hunc finem confecto ex panno rubro, partim Damaſceno, partim holoſerico villoſo, perpendiculariter atque alternis ducto à ſummo deorſum, caſtelliſque & Leonibus effigiato, quemadmodum in proxima tabula videre eſt.

à Cuſtodia ejus præfectis Presbyteris: 127 *Porro ne ignoraret ſpectator, quorum ſtudio ſumptuque curata fuerit res tota, ſolum opus erat legere dedicatorium titulum, ſeſquipedalibus aurei fulgoris litteris, epiſtilii circumeuntis fundo inſcriptum, in hanc ſententiam:* Caſtellæ & Legionis Divo Ferdinando Regi, nomine Tertio, pietate Primo, virtute bellica nulli ſecundo, Majorum gloriam, Maurorum copias, fama, potentia ſuperanti, juſtitia, dum vixit; corpore, poſt mortem, integerrimo; ſacri corporis in Regio ſacello Presbyteri Cuſtodes, nuper inter Cælites accenſo, bene merenti Patrono; ex clientelæ munere, ex gratitudinis debito, hanc pompam geſtientes erexerunt. *Ingredientibus autem utroque ex latere ſpectandus exhibebatur* Rex Sanctus, *ſub papilione ſuo; hinc quidem genibus flexis & junctis manibus orans, interim dum in aëre offertur ſibi ſpectanda civitas, & Angelus eo tendere jubens, quod inferius ſcripta verba ſic explicabant:* Ecce Dominus miſit Angelum ſuum, & præparavit viam ante faciem meam. *Malach.* 3; *inde vero dormiens intuenſque Deiparam, exhortantem ad opus tam glorioſum, cum hoc lemmate:* Mitte illam de cælis Sanctis tuis, & à ſede Magnitudinis tuæ, ut mecum ſit & mecum laboret *Sap.* 9. *Ulterius vero, repræſentabantur Regis Caroli atque Reginæ Matris ad vivum expreſſæ imagines genuflexæ, ſub Regio utrimque baldachino: ut qui perſonaliter adeſſe feſtivitati non poterant, eidem perpetuo aſſiſterent in effigie ſua.*

& ſpectacula lateralia:

Oratorius fontis Baptiſmalis. 128 *Hinc per navim eccleſiæ Borealem, ubi totidem quot ſupra ſacella ſimiliterque apparata erant, progreſſus uſque ſacellum Baptiſterii, cujus labro ex jaſpide octogono cir-*

STAT IN DOMO DO:
MINI.
IN ATRIJS DOMVS DEI
Psal. 133

circumducta nova totidem laterum atque columnarum machina, deſuper autem in modum pyramidis aſſurgens, tanta arborum florumque & fructuum omnigenorum diſtinguebatur varietate, ut forma quædam extemporalis Paradiſi in ea exprimi videretur; præter argumentum quidem præſentis feſti, ſed non præter exigentiam loci, in quo recuperatur per ſanctum lavacrum gratia amiſſa in Paradiſo terreſtri. Secundum hoc ſacellum, per elegantiſſimam ex marmore portam, ingreſſus datur in ſacrarium in eadem cum templi frontiſpicio linea lateraliter procurrens, ſicut utrumque exhibet ſuprapoſita tabula. Ejus interiorem fabricam ac formam multis deſcribit liber Feſtorum: quo lectorem remittens, & quatuor utroque ex latere ipſius poſita altaria pertranſiens, ſiſto enim ante primarium ipſius Sanctiſſimi Sacramenti ſacellum, ſub eleganti tholo pedes omnino triginta tres latum, profundum viginti quatuor. Hujus latera veluti ſtipatores hinc inde prætexebant bicipites Aquilæ, uſque ad pedes ſexaginta elevatæ cum ſuis baſibus; plumas habentes argenteis varii operis ſcutulis juſta cum proportione contextas, capita coronis aureis inſignia, ungues quoque & roſtra inaurata. atque Sacrarii.

129 *Altare, præſtructum altari ordinario S. Clementis, licet ſpecioſiſſimo (in quo ipſum Sanctiſſimum, ad ægros efferendum aut communicantibus diſtribuendum, ſervatur) quale in adjuncta imagine cernis, altum pedes centum, ſic erat conformatum, ut mediæ tabulæ locum teneat duorum utrimque arcuum porticus, ad modum perſpectivæ; quam inter ſolo tenus demiſſæ nubes, hinc* S. Clementem *in ſublimi conſidentem habent, manuque monſtrantem viam Hiſpalim verſus, cujus mœnia ac turres, poſt longa camporum ſpatia eminus videbantur repræſentari; inde* Ferdinandus, *Fide Sacramenti ſanctiſſimi comitatus, per nubes eaſdem in terras defluxerat, velut iter Hiſpalim verſus iniens, applaudentibus deſuper ſceptrumque ac coronam ferentibus de cælo Angelis; cui re-* novo altari inſtructi, ubi repræſentatur Sanctus Hiſpalim tendens,

repræſentationi ſubjectus limbus ex Apoſtolo Iacobo ſic loquebatur : Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt. *Columnarum utrimque fundamentum ample patens, hinc dormientem ſub papilione* Regem *habebat, apparente eidem* Deipara, *ac velut dicente id quod interpilaris Angelus alte efferebat ſupra caput ſcriptum, ex libro Geneſeos*, Terram in qua dormis tibi dabo & ſemini tuo ; *inde coram apparente* S. Iſidoro *exhibebat genuflexum eumdem* Regem, *& alius ſuperſtans interpilaris Angelus, ſimili ex ſcuto faciebat huic illum dicere iſtud Pſalmi* XXXIV, Reſtitue animam meam a malignitate eorum, *intelligendo Hiſpalenſem civitatem, a Mahometica ſpurcitia expurgandam & Catholicæ fidei reddendam.*

Deipara & S. Clementis promiſſis fretus,

130 *Deſuper ſub coronide prominebat, & late legebatur hic titulus :* Clementis aſpirantis auſpicio, ob ſanctam, acto de barbaris triumpho, reducem à cælo fidem, claris quæ infecerat Arabs primævæ gloriæ ſubſelliis, almæ Hiſpalenſi Sedi in potenti brachio redditam, cultus benemerenti, acerrimo Chriſti athletæ, Ferdinando tertio, Caſtellæ ac Legionis Regi ſanctiſſimo, fortiſſimo, feliciſſimo, Patrono Bæticæ, ſacer ſplendidus ordo Hiſpalenſium, quem in auguſtiſſima Euchariſtia ſibi pro colendo fidei myſterio Deus-homo delegit, curam ſumptus addixit. *Opus porro totum deſuper coronabat* Victoria, *ex armis vexilliſque barbaricis confecto throno inſidens, & ſupremum fornicis arcum ſuo pene capite contingens, cum hoc lemmate ex Epiſtola 1 Ioannis :* Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.

131 *Sacrarium hoc communiter obtinent prænobiles Confraternitates duæ, altera ad ſanctiſſimi Sacramenti honorem promovendum, altera ad procurandum purgantis poſt obitum animabus auxilium inſtituta ; unde partitam*

etiam

Gaspar Bouttats fecit. aqua forti

etiam inter ſe habent lateralium, quæ dixi, ſacellorum cuſtodiam. Hac tamen vice Sodalitas ſecunda, totam totius Sacrarii ornandi curam priori relinquens, velut ipſi ex titulo ſuo magis propriam; excolendum ſibi ſumpſit Atrium ſive Clauſtrum: quod quia lateri ipſius Sacrarii inhæret, Clauſtrum Sacrarii appellant aliqui, ſed magis ordinarie vocatur Clauſtrum Naranjorum, id eſt arborum mala aurea ferentium ab earumdem media in area conſitarum inſigni annoſaque proceritate; Maurorum opus, & nunc quidem longiùs multo quam latius, utpote ſecundum latitudinem Sacrarii tanta procurrens longitudine, quantam habet boreale latus templi uſque ad turrim, ad cujus (ut dixi) occidentale latus pertingit. Videtur olim ipſa turris tenuiſſe medium lateris Orientalis locum; donec laxandis novi templi ſpatiis dejectum eſt totum latus Meridionale, cum parte fortaſſis tertia laterum Orientem atque Occidentem ſpectantium. Ex quibus rurſus ſublata eſt pars reliqua Occidentalis, illi quod dixi ſacrario locum factura ſtruendo ſupereſt ergo ex veteri fabrica lateris Orientalis pars Borealis arcuum ſeptem, & totum fere latus Boreale, quod cum integrum ſtaret ſcribente Morgado arcuum fuerat quindecim, nunc uno alterove breviùs invenitur, quadamtenus aptatum in veſtiarium alioſque uſus adhærentis ſibi Sacrarii.

Clauſtrum ſeu Atrium vetus adhærens lateri templo

132 *Hoc Atrium, quotumq; ex latere ingredi velles, ingrediebaris per arcuatam inſigniter operis triumphalis portam, cujus utrimque procurrentes alæ, prætendebantur porticubus illis vetuſtis, quodque utrimque à media porta reſtabat ſpatium erat pro longetudinis ſuæ ratione diviſum pluribus paucioribuſve pilis peribolum ſupremum ſuſtinentibus, continuabaturque uſque ad communem reflexionis angulum; ſic ut unum latus intuens omnia te videre poſſis credere, modo velis concipere alterius atque alterius argumenti, unum tamen ſcopum ſpectantis, fuiſſe picturas figuraſque, quibus portarum ſingularum machinæ decorabantur. Singula interpilaria (quæ debuiſſent impleri duplici ſerie circumeuntium picturarum, ſi tempus tam multis faciendis fuiſſet) hiſtoriatis multiplicis argumenti ta-*

petiis prætexebantur : quemadmodum vides in proxima tabula,

Mons in ejus centro ſupra fontem eleganter erectus,

133 *Ejuſdem etiam quam dixi Sodalitatis Animarum alterum fuit inventum, ſupra prægrandem fontem, qui centrum Atrii totius occupat ad omnes eccleſiæ uſus opportunus, erigere ex truncis arborum caudicibus montem ſublimem, ad cujus ſummitatem ducere videbatur ſemita, ſpiraliter per clivum illius aſcendens; ſumpto initio ab ejuſdem operis porta, cui inſidebat venuſtiſſima vernantis ſpeciei Nympha, Naturam exprimens; & quem tenebat recens natum Sanctum tradens alteri ſplendidiſſimæ matronæ, Gratiam divinam repræſentanti, ad ſummum ſcilicet virtutum culmen per omnes ætatum gradus provehendum. Succedebant enim, quæ ex ordine illum ſuſciperent, primum Virtutes Theologicæ tres, tum Morales quatuor, inſigni veſtium & ſymbolorum cuique propriorum ornatu conſpicuæ; donec tandem perveniebatur ad faſtigium montis, ubi inter nubes erectus ſuper quatuor columnas, thronus, ſupremam Dei Majeſtatem, Angelorum choris cinctam, ſuſtinebat, atque ante eam genuflexum Sanctum, eo in habitu, quem prædictæ Virtutes texuiſſe videbantur ex colore cuique proprio.*

& portæ ſibi invicem in quadrum oppoſitæ;

134 *Hac machina præterita, veniebatur ad portam in templum ducentem: cui præſtructum arcum placet tantiſper explicare, ut inde de tribus aliis ceterorum laterum portis ſimilibus conjectura formetur. Supra ipſam ergo portam templi, ſtabat, ſubvectus Angelicis humeris inter nubes, Sanctus, altera gladium, altera crucem ferens, cum hoc lemmate :* Domuit orbem & ferro & ligno. *Ab hoc principio, deſuper ſeſe explicans atque paulatim latior arcus trifariam dividebatur, pendente ex ipſa ejus clavi columba, Spiritu ſcilicet ſancto, Doni ſeptemplicis auctore : quæ quidem Dona repræſentabantur figuris muliebribus ſeptem, in ipſius curvaturæ fundo ſpatioſo depictis. Vtrimque ſub epiſtilio explicata latera totius operis, bifariam dividebantur, ſingula; intraque columnas vel pilas angulares, picturis quatuor ornabantur; quarum in dextro latere extima*

quarum explicatur una, per quam erat ingreſſus in templum,

Beren-

Berengariam faciebat, regio inſidentem throno, detractam capiti ſuo coronam imponere filio, ad genua flexo, cum lemmate ſubjecto : Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater ſua. *Interior pictura habebat Sanctum Regem, cum ſuo exercitu explicato per campum, Angelumque velut obumbrantem omnia, quibus ſubſcriptum erat*, Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum.

135 *A ſiniſtris interior portæque ipſi vicinior tabula, oſtendebat gentem Mauricam, muliebri ſchemate ad genua Sancti in throno ſedentis, accipientemque de manibus ejus librum Chriſtianæ legis, ad quod declarandum ſubdebatur :* Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo, prædicans præceptum ejus. *Vltimo denique exprimebatur idem Sanctus, Maurorum Hiſpalenſem baſilicam Deo atque Deiparæ conſecrari faciens ; qua propter etiam ſubſcribebatur ;* Ecce plus quam Salomon hic. *Singulis autem picturis ſuppoſiti Hiſpana lingua rythmi, ſingulas ſententias explicabant diffuſim : & quod ſubtus erat ſpatii, inter columnarum baſes, occupabant quatuor paria virguncularum inſignium, per adjuncta ſibi ſymbola lemmataque Beatitudines octo Evangelicas repræſentare à pictore juſſæ. Quin etiam ipſarum baſium lateribus ſingulis emblemata varia inſcribebantur, quæ minutim poſſunt digeſta videri in libro Feſtorum. Ibidem legere etiam poteris, quibus in locis tranſituræ pompæ proceſſionali erecti fuerint arcus triumphales, quove argumento ; quæ & quam ſumptuoſa per plateas altaria ; quot choreis feſtivis exercendis theatra; quanta opulentia expoſitorum ubique periſtromatum & picturarum. Opus enim eſt ut librum ipſum feſtorum adeas quando hæc noſtra ſummaria capitum præcipuorum delibatio, modum jam exceſſit hiſtorici commentarii : cui propoſitum antiqua potius revocare in lucem, quam recentioris memoriæ acta exornare ſcribendo.*

ejuſque ex latere utroque pictura.

Alibi legenda varia per urbem theatra & arcus.

CA-

CAPUT XVI.

Feſtum ſolenniſſime celebratum: admiranda quædam ipſum comitata aut ſecuta.

136 *His aliſque præparatis*

IPſum feſtum quod attinet, narrat porro de eo Zuniga, qualiter ſabbato Dominicam Trinitatis præcedente, quæ tum cadebat in XXIV *Maii, & fuerat novæ feſtivitati, ſemel dumtaxat agendæ, deſtinata; inter utrumque Chorum, id eſt, in ipſo templi mediæ navis utrimque cruciformiter excurrentis umbilica, ſteterit* Sancti Regis *ſtatua, ſculpta opere accelerato eleganterque inaurata, qualis erat ſequenti die in proceſſione deferenda. Deinde exponit cauſam, cur non niſi decimo ante illam die decreta ſupplicatio fuerit, metuentibus aliquibus, ut id per leges Romanas liceret; aſſerit nihilominus tam copioſum ſplendidumque fuiſſe domorum, platearum, vicorum ornatum; ac ſi neque potiorem partem artificum occupatam habuiſſet Metropolitana eccleſia, & à longo tempore præparare omnia per otium licuiſſet,*

inſtituitur Dominica Trinit. Proceſſio.

137 *Tandem vero, prætermiſſis ſolennibus novæ feſtivitatis officiis, quæ totam Dominicam Trinitatis occupatam habuerunt, perduxeruntque longe ultra meridiem; aggreditur veſpertinæ proceſſionis, diem claudentis modum ordinemque deſcribere, in multis ſimilem ei qui fuit ſervatus in tranſlatione anni* MDLXXIX, *& qualem quotannis videre eſt in feſto corporis Chriſti; niſi quod hujus loco* geſtabantur, primo, inter Præbendatos Capituli Vexillum ſancti Regis, à D. Lupo de Mendoza, Locumtenente Prætoris majoris Ducis de Alcala, Equite habitus de Calatrava, ſtipantibus eum filio ejus D. Joanne de Mendoza & genero D. Joſepho de Grena. Inter ipſos Capitulares, Hiſpalenſis Aſſiſtens D. Comes de Lences, Petrus de Villela, ferebat Gladium ejuſdem Regis, non tamen ab aliquo Sacerdotum digniorum deductus, quod ei

ei tamquam Reliquiæ nunc debebatur, ſed ſecundum antiquum morem,in die S.Clemenris ſolitum uſurpari. Aſſiſtentem ſequebatur ſecundus ordo muſicorum, ambulans ante tabernaculum portatile perquam illuſtre, ſub quo deferebatur venerabilis omnibus S. Ferdinandi imago, ſtipata ſpecioſo ſatellitio Fratrum Societatis S. Matthæi atque ſartorum. Succedebat Regia umbella (Pallium vocant) decem argenteis haſtilibus elata à totidem Rectoribus civitatis, ex Viginti quatuor-virûm numero ſumptis.

138 Tum procedebat reliqua pars Capituli,& prælucentibus Iſidoriani ſeminarii Collegialibus Regina Regum, in ſuo feretro argenteo, ſub umbella, circum ſonante tertio muſicorum choro; atque poſt illam Archiepiſcopus,aſſiſtentibus ſibi ex Capitulo Diaconis quatuor, cum ſuis domeſticis: agmen autem claudebat Tribunal S. Inquiſitionis, cum ſuis familiaribus & Miniſtris; & Capitulum Rectorum urbis, etiam cum ſuis. Atque ita ducta proceſſio, cum eſſet egreſſa per portam S. Michaelis, quæ eſt in frontiſpicio ad latus dexterum portæ majoris; ingreſſa eſt per portam turris, quæ conſiſtit in latere etiam dextro capellæ Regiæ, totamque illius veſperæ periodum occupans clauſit diem XXIV Maii, quo nullum lætiorem unquam habuit Hiſpalis, ab annis CCCCXXII, menſibus V, & diebus III, quando primum, XXIII Decembris anni MCCXLVIII, victor urbem ingreſſus eſt Ferdinandus. *optimo ordine ducta per urbem.*

139 Sequenti die ſic eſt continuata feſtivitas, ut ne indultæ facultatis pro una ſolum die limites tranſirentur, cantatum fuerit Sacrum de ſanctiſſima Trinitate, cum conſueta ad gratias agendas Oratione. Feria IV factum de currenti tunc feſto S. Joannis Papæ & Martyris, cum Collectis in gratiarum actionem, Feria V, die XXVIII Maii, ad feſtum *& porro continuatur feſtivitas,*

feſtum Corporis Chriſti agendum ſubſervivit quid-quid plateas ornaverat Dominica præcedenti ; ipſumque Sanctiſſimum , poſitum fuit intra ſuum tabernaculum , collocatum in illa triumphalis machinæ centrali baſi , ſupra quam antea viſus fuerat ante Eccleſiam genuflexus Ferdinandus. Cum vero in proximam ab ipſo feſto diem etiam caderent ſolennes Veſperæ S. Ferdinandi , natalem ejus diem inchoantes cum Indulgentia plenaria , quam uſque ad ſecundas Veſperas duraturam conceſſerat Pontifex , per Breve expeditum XXVIII Februarii ; & totâ deinceps Octavâ permanerent iidem qui antea apparatus; videbatur divina Majeſtas rem ita ordinaſſe , ut honoribus ſuis admiſcerentur hujus ſui ſervi honores , qui ſemper illi myſterio cultum præcipuum detulerat. Denique ipſâ octava die & v Junii , Venerabilis Sacramenti Confraternitas in Sacrario , ſic ut vidimus apparato , feſtum Sancti proprio nomine inſtauravit : quod deinde per omnes urbis conventus atque eccleſias ſingulariter factitatum , cum quanto maxime ſingulæ potuerunt ſplendore.

cum Octava Corporis Chriſti.

140 *Hactenus Annales Zunigæ nos deducunt , quibus una cum ſæpius nominato libro Feſtorum uti quod potuerim, debeo diligentiæ admodum R. P. Balthaſaris Egues, tunc cum hæc primum moliri cœpiſſem Præpoſiti Domus Profeſſæ Hiſpalenſis, nunc autem Provincialis Bæticæ : cujus deinde ſuggeſtione factum eſt, ut Illuſtriſſimum Capitulum, acceptâ notitia operis noſtri meaque ſolicitudinis ut tractatus hic ad ſancti ſui Fundatoris honorem evaderet undequaque inſtructiſſimus , moræ longioris impatiens quo expectandus cum ultimo Maii Tomo credebatur , peteret urgeretque hanc anticipatam editionem , quæ ſecuturo ac porro ulterius perficiendo operi majori præluderet. Habet Capitulum iſtud, uti ſupra num. 108 dixiſſe memini , delectos è ſuo corpore viros , quibus peculiariter commendata eſt cura omnium , ad cultum venerationemque ſancti Regis pertinentium,*

Deputati Capitulares pro cultu S. Ferdinandi,

ventium, ſub appellatione Deputationis. Cum ergo deſide- rio prædicto prompte annuiſſem, & in promiſſi executio- nem intento nonnulla haud levis momenti dubia occurriſ- ſent, quorum ſolutionem vix aut ne vix quidem ſperare à propria induſtria poteram; Deputatio prædicta conatus meos accurationemque pro veritate indaganda vehementer com- mendans, & quidquid ad eos promovendos à ſe conferri poſſet liberaliter pollicens, magna cum promptitudine miſit Fe- ſtorum librum: deinde retuli ab iiſdem congruum ad ſingula quæſita reſponſum, ſtudioſe digeſtum à D. Franciſco Ponce de Leon, *Canonico & Archidiacono Hiſpalenſi, ipſiuſque Deputationis nunc Præſide. Punctum reſponſi illius ultimum ad quæſtionem hanc meam*, num quæ miracula co- mitata ſecutave eſſent feſtivitatem, *placet Latinum facere.* *de noviſſimis miraculis interrogati.*

141 Si miracula requirantur, quodnam haberi po- teſt majus admirabili illa incorruptione corporis à viſitatione anni MDCXXXIV, uſque ad eam cui ipſi præ- ſentes interfuimus, ne hilum quidem alterati; prout eorum, qui utrique adfuerunt, medicorum collatis inter ſe depoſitionibus liquet? Quid mirabilius, quam quod concurrentibus ad hæc feſta plus quam quin- quaginta millibus hominum, in civitatem adeo po- puloſam, ali omnes ſimul potuerint, abſque eo quod annonæ pretium ſaltem uno teruncio augeretur, vel inter cives externoſque minima oriretur diſcordia, vel furta, rapinæ, factiones, in urbe audirentur: ſed inter omnes pax & quies vigeret, condita guſtu ſuaviſſimæ & inuſitatæ devotionis? Quid humanitus poterat minus ſperari, quam factum videmus, ut in- ter plures quam ſexcentos tum fabros tum fabro- rum magiſtros, diviſis inter ſe operis in capellis, in ſacrario, in turri, in clauſtro, in ipſoque eccleſiæ va- ſtiſſimæ corpore laborantes, nemo aliquid ſibi deeſ- ſe quereretur, nemo alterum interturbaret, ne- mini moleſtiæ quidquam infortuniive obveniret, quamvis contingeret plus quam ſemel nunc ſcalas, *præmittunt varia admiranda* *ipſam feſtivitatem comitata,*

nunc

nunc alias res varias de ſummo labi inter ſubtus operantes, cum admiratione eorum omnium, quos caſus opprimere aut graviter ſaltem potuiſſet offendere? Quid quod ex menſa Capitulari præbita ſint in iſtarum feſtivitatum apparatum pluſquam quinquaginta millia ducatorum de redditibus anni currentis; & tamen in ſubducendis rationibus inventum eſt id quod Præbendatis ſuperavit, in duplum excedere ſummas annorum præcedentium, admirantibus Capitularibus, idque adſcribentibus indubitabili ſancti Regis miraculo? Pauca tamen alterius generis accipe.

deinde teſtantur

142 Michaela Maria, in ſua declaratione dixit quod cum anno MDCLXX laboraret catarrho, quando ſolum erat decem vel undecim annorum, ſuique parentes animadverterent ipſam plane deficere; advocarunt quemdam ſui vici chirurgum: qui ea viſa quater aperiendam brachiorum venam cenſuit & ſanguinem minuendum: ultima autem vice contracta fuit: brachiiſque ac manibus velut arthritide occupatis, manſit paralytica. Mater ergo accerſivit Doctorem Petrum Perez, medicum & chirurgum Hiſpalenſem, ſed hic ea viſa pronuntiavit nullum niſi à cælo ſperandum remedium, juſſitque ut extremis Sacramentis muniretur. Paulo poſt repere cœpit puella in latus, manibus ac pedibus nitens: ut autem ad ſolarium aſcendere vel ex eo deſcendere poſſet, auxilio patris matriſque egebat quæ ex hoc labore aliquando etiam abortivit. Accidit autem ut anno illo appelleret Breve ſuæ Sanctitatis de novo cultu S. Ferdinandi; quod intelligens mater & audiens & quanta cum feſtivitate ageretur in eccleſia Metropolitana feſtum, eo ſe contulit, ut filiam paralyticam Deo Sanctoque commendaret; eodemque tempore pater ſuus eam in ſolarium tulit, ut videret turrim vexillis apluſtriſque feſtive ornatam, & audiret luſum campanarium.

de paralytica deſperata

143 Ad primum autem illius auditum tanta lætitia perfuſa fuit, ut exclamaret dicens: Sancte mi, volo

ſaltare

ſaltare in tua hac celebritate : obſecro ut ad hoc mihi ſalutem largiaris. Eodem vero momento erexit ſeſe quæ inclinata repebat, cœpitque ambulare & ſaltare, magna voce collaudans Sanctum : & pater qui præſens aderat, tanto obſtupefactus prodigio, non poterat lacrymas continere. Ex eo tempore numquam neceſſe habuit reptare : ſed, licet cum aliqua difficultate ambularet pedes nonnihil diſtortos ducens propter nimiam corporis debilitatem, de die tamen in diem proficiebat : ſemperque robuſtior cœpit domeſticis laboribus manum, quacumque ſe dabat occaſio, admovere abſque ullo impedimento : tertioque aut quarto poſt anno nuptui tradita tres filios peperit : eſtque ſucceſſus iſte toto ſuo vico notiſſimus inter vicinos, qui eam contractam paralyticamque viderunt, & modo non alio appellant nomine, quam Miraculum Sancti. Hodie vero, id eſt anno MDCLXXXI, agit annum circiter vigeſimum primum ætatis, eſtque res publica & notoria.

ad primum feſtivæ campanæ pulſum ſanata :

144 D. Luiza Raphaela, nunc conjugata, dicit quod cum puella eſſet annorum ſedecim circiter aut ſeptemdecim, in domo patris ſui Joannis Baldez pictoris inſignis, eo adducta fuit ſtatua S. Ferdinandi collocanda in eccleſia Metropolitana, atque inde proceſſionaliter circumferenda, eo fine ut inauraretur ; &, quod carnis colorem in vultu ac manibus referre debebat, pingeretur. Illa autem, ſciens quod pater ſuus huic rei vacare non poterat, multimodis impeditus circa opera in eccleſia & circum eccleſiam facienda ; & ſuppetere neminem qui opus faceret ; licet magnis febribus tertianis teneretur ; obtulit tamen manus ſuas ad utrumque laborem, ſi ſanitatem ſibi largiretur Sanctus ; & addidit quod curaret Miſſam unam dicendam ante ſuum corpus. Nec mora cœpit commendatum ſibi incarnationis atque inaurationis opus quam optime poterat executioni mandare ; & numquam ei febris rediit ; Fuitque miraculi inſtar ; quod, propter

deque puella, quæ ſtatuam Sancti inauravit,

à febribus curata.

propter brevitatem temporis in ſuo opere uſque in mediam noctem pervigilans, antea infirma puella, nihil incommodi ſenſerit; ſed evaſerit ſemper exinde robuſtior, quod idem confirmant teſtimonio ſuo tam ejus parentes quam domeſtici.

CAPUT XVII.

Lectiones Officii proprii à S. Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hiſpanicas ditiones præceptæ.

145 I*Stis aliiſque divinæ beneficentiæ effectis, dum Hiſpali magis magiſque firmatur concepta erga* Sanctum *fiducia; Romæ* Clemens Papa X, *idem qui feſtum ſub ritu Duplici* in omnibus regnis Hiſpaniarum & ditionibus Regi Catholico ſubjectis *celebrari permiſerat anno* MDCLXXI; *ſicut vidimus; iterum* ſub die XVI Auguſti MDCLXXIII, de conſilio Eminentiſſimorum ac Reverendiſſimorum DD. Cardinalium, ſacrorum Rituum Congregationi præpoſitorum, habitæ die XII ejuſdem menſis & anni, conceſſit & per litteras in forma Brevis expediri mandavit, ut in poſterum de præcepto ſub ritu Duplicis ſervari & celebrari deberet feſtum prædicti Regis, cum Lectionibus propriis ab eadem Congregatione Rituum approbandis. *Denique* ad reiteratas preces Majeſtatis Catholicæ, per Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Cardinalem Nithardum, ſuum Oratorem ordinarium, porrectas eidem Sanctiſſimo, & per eumdem ad ſacrorum Rituum Congregationem remiſſas, eadem *Congregatio* ſupraſcriptas Lectiones pro ſecundo Nocturno cum Oratione, ut jacent, diligenter reviſas & relatas ab Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Card. Porto-carrero, Comprotectore Hiſpaniæ, approbavit ac recitari

Officium decernitur ſub præcepto dicendum;

& Lectiones propriæ approbantur.

tari & imprimi poſſe conceſſit, die XVIII Maji MDCLXXV. *Ea ut aliis quoque extra Hiſpanicas ditiones regnis provinciiſque innoteſcant, placet hic ſubjungere.* Oratio *autem talis eſt.* Deus qui beato Confeſſori tuo Ferdinando præliari prælia tua, & fidei inimicos ſuperare dediſti: concede, ut ejus nos interceſſione muniti ab hoſtibus mentis & corporis liberemur.

146 *Propriæ Lectiones hæ præſcribuntur.* IV. Ferdinandus Tertius, Caſtellæ & Legionis Rex, cui Sancti cognomentum jam inde à quatuor ſeculis Eccleſiarum & ſeculorum conſenſus dedere, tantum prudentiæ adoleſcens adhuc ſpecimen præbuit, ut Berengaria mater, Caſtellæ Regina, à qua perſanctè educatus fuerat, abdicatum à ſe regnum in filium tranſtulerit. In eo, adjunctis regni curis, regiæ virtutes enlicuere, magnanimitas, clementia, juſtitia, & præ ceteris Catholicæ Fidei zelus, ejuſque religioſi cultus tuendi ac propagandi ardens ſtudium. Id præſtitit in primis hæreticos inſectando, quos nullibi regnorum ſuorum conſiſtere paſſus, propriis ipſe manibus ligna comburendis damnatis ad rogum advehebat. Præſtitit inſuper in erigendis, dotandis, & conſecrandis Chriſtiano ritu Cordubenſi, Giennenſi, Hiſpalenſi, & aliarum urbium Eccleſiis, Maurico ereptarum jugo, ſimulque in inſtaurandis primariis templis Toletano, Burgenſi, & aliis, pia & regia munificentià.

Lec. V. Inter hæc, per Caſtellæ & Legionis Regnum, in quo patri Alfonſo ſucceſſerat, collectis magnis exercitibus, annuas expeditiones contra Saracenos; Chriſtiani nominis hoſtes, ſuſcepit. In queis, ut ſemper vinceret, præcipui exercitus fuere preces piiſſimi Regis ad Deum fuſæ; & quod ante pugnam, ut ſibi Deum propitiaret, flagris in ſe ſæviebat, atque aſpero cilicio muniebat corpus: ſicque inſignes contra ingentes Maurorum acies victorias reportavit, & plures urbes Chriſtiano cul-

tui imperioque reſtituit: & conquiſitis Giennii, Corduba & Murtiæ Regnis, ac Granatenſi vectigali facto, ad expugnandam Hiſpalim, primariam Bæticæ urbem, hortante in viſione (ut traditum eſt) beato Iſidoro, olim illius urbis Epiſcopo, victricia ſigna tranſtulit. In ea obſidione (ut fertur) præſentem divinam opem habuit: nam ferream catenam, quæ ſuper Bætim tranſverſim extenſa, Mahometanis pro repagulo erat, coorto validiori vento, una ex navibus regiis, Regis juſſu eo delata, tanto impetu fregit, ut longius prætervecta, pontem quoque ligneum, & ſimul ſpes Maurorum abruperit, & ad deditionem coëgerit.

LECT. VI. Tot victorias beatæ Virginis Mariæ patrocinio ferebat acceptas; cujus imaginem ſecum in caſtris habens, peculiari cultu proſequebatur. Capta Hiſpali, prima Religionis cura fuit. Nam templum Maurorum expiatum, & Chriſtianorum dedicatum ſacris, inſigni Archiepiſcopatu & honeſtiſſimo Canonicorum & Dignitatum Collegio, regia & religioſa liberalitate, exornavit: alia deinde in urbe templa & cœnobia erexit. Inter quæ pietatis officia, dum trajicere in Africam parat, Mahometanum in ea imperium everſurus, ad cæleſtem regiam vocatur. In extremo vitæ agone ſacram Euchariſtiam pro Viatico allatam, fune ad collum alligato, & humi ſtratus, cum lacrymis ubertim fuſis adorans; eaque dignis reverentiæ, humilitatis, & Catholicæ Fidei obteſtationibus accepta, obdormivit in Domino. Jacet ejus corpus, incorruptum adhuc poſt quatuor ſecula, in templo maximo Hiſpalenſi, honorificentiſſimo incluſum ſepulchro.

AP.

APPENDIX

Addendorum, mutandorum, corrigendorum

In altera cum reliquis Maji Actis editione.

Αἱ δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *vulgatâ inter Græcos parœmiâ dicitur; ut doceamur, quod* ſecundæ *quæque* curæ ſapientiores *prioribus ſint. Cum ergo, ceſſantibus propter glacialem hiemis rigorem diutius prælis, opellam hanc, jam fere abſolutam, & ultra dimidium* Poſtumæ Gloriæ *impreſſam, recognoſcerem in ordine ad alteram cum reliquis Maji Actis editionem; occurrerunt nonnulla* Addenda, mutanda, corrigenda*: quæ ne deſideret lector, majora volumina forte numquam empturus, libenter hic attexui; ingenue proſitens, non eſſe me, qui gloriantur quaſi primo conatu omnia dederint perfectiſſima, & iſtud Pilati videntur aſſumpſiſſe pro teſſera*, Quod ſcripſi, ſcripſi. Πάντα κατορθῶν ϗ μηδὲν ἁμαρτᾶν Θεῶν ἐστι: Omnia quam rectiſſime facere, & in nullo deficere, Deorum eſt, *inquiebat ille, non hominum. Et libentius illud alterius Sapientis uſurpavero*, Γηράσκω ἀεὶ μανθάνων.

Seneſco, diſcens non nihil quovis die.

PARS I,

Ad Commentarium prævium, Chronologiam Ferdinandæam, & Vitam breviorem.

Pag.8. *lin.5, poſt hæc verba*, ſine liberis maſculis decedentis — *adde parentheſim* — (*quatenus ſcilicet puer* Henricus, *patri ſolum biennio ſuperſtes, non cenſetur niſi ſub tutela regnaſſe*) itáque regnum &c.

Pag.9, num.13 lin.3. De quorum juribus cum diſceptaretur — lege, Factum id anno MCCLXXXIV: *cumque de eorum juribus multum diſceptaretur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis, in favorem ſuperſtitum filiorum, tamquam patrem repræſentantium; Caſtellani vero ex adverſo arguerent, ab eo qui ipſe numquam Rex fuerat, non potuiſſe jus regnandi tradi, ſuperſtite vero ac immediato Regis demortui filio; nihil facilius fuit &c.*

Pag.10 lin.5, dele — ibi — & poſt verba — vivens ac ſcribens — adde — Alibi tamen fortaſſe degens, primis ſex vel ſeptem annis ſucceſſoris Bonifacii; & ſic deceptus vano aliquo rumore, inde nato, quod Bonifacium non eſſe verum Pontificem ſeditioſi aliqui ſuadere nitebantur.

Pag.11 lin.17, poſt MCCLII — *adde — Hic vero, intellecta ea morte, non debuiſſet tali nuntio, veluti inexpectatæ plane rei, conſternari: quin potius ſeipſum arguere potuiſſet arguíque ab aliis, quod in ea ætate matris, qua de proximo ejus funere cogitandum erat, Regno exceſſerit in longinquam diuturnamque peregrinationem, gubernationi ejus tam male proſpiciens.*

Pag.13 tot. . . . . . annis — lege — per annos fere quindecim.

Pag.16 lin.14 — pleraſque dabimus — adde — ſed ad menſuram præſentis libri contractas, forma & manu haud paulo elegantiori; quibus etiam adjunximus nonnullas alias

alion-

aliunde acceptas, & huic operi illuſtrando opportunas.

Ibidem & ſeqq. paginis Chronologicis, ſecundum annorum ordinem, interpone puncta hæc.

MLXV

Moritur Ferdinandus I, *cognomento* Magnus, *Rex Caſtellæ ac Legionis, ſimili qua poſtea* Sanctus *humilitate & pietate.*

MCCIX

Poſt verbum — Berengariæ — *adde: qua de re ſucceſſor filius hymnum poſtea compoſuit.*

MCCXVII

Adde —— 31 *Auguſti.*

MCCXXIV

Pingitur Tabula *&c.*...... *S. Ferdinandus prima in Mauros expeditione* Beatiæ *&* Ubetæ *fines vaſtat, capit* Caſeatam.

MCCXXV

Blanca Regina..... Rex Beatiæ *ſecunda expeditione* Sancto *ſe ſubjicit.*

MCCXXVI

Venit in Hiſpaniam Legatus Apoſtolicus, ab Honorio IV *miſſus, Reges contra Mauros animaturus, Synodum in ſingulis regnis cogit.*

MCCXXIX

Poſt verbum — Capellam — *adde* — *Regina* Beatrix *Conchæ ægrotans, miraculo Deiparæ convaleſcit præſente filio Alfonſo, qui poſtea Rex ea de re hymnum compoſuit.*

MCCXLVI

Poſt verbum — *moritur* — *adde* — 8 *Novembris.*

MCCXCV

Poſt verba — Ferdinandi nepos — adde — vivente adhuc patre denominatus Archiepiſcopus Hiſpalenſis.

MCCCLXXV

Hiſtoria & Miracula S. Crucis Caravacanæ, *jubente Garcia de Cardenas Commendatore, primum authentice deſcribuntur.*

MCCCXCII

Additur nova Appendicula ad prædicta miracula.

MCCCXCIII

Oppidum & eccleſia Caravacenſis à rebellibus Granatenſibus Mauris capiuntur & incenduntur, ſalva S. Cruce ſcriptiſque præfatis.

CIRCA MCCCCL

Doctor Oncala, *Canonicus Abulenſis, impreſſiſſe videtur Apophyam ſuam, cui* hiſtoriam & miracula S. Crucis *intexuit, teſtis annui in pluvia obtinenda miraculi, poſt aquas illius attactu ſacratas.*

MCCCCLXXX

Sic muta — Prædicta hiſtoria & miracula S. Crucis de mandato Vicarii Epiſcopalis legitime tranſcribuntur.

MCCCCLXXXVIII

Ferdinandus & Iſabella *Reges Catholici, ſubacta* Baza, *viſitant* S. Crucem Caravacenſem.

MDXLVIII

Adde — Murcienſes Inquiſitores quærunt in veritatem hiſtoriæ & miraculorum Crucis Caravacanæ, *& quomodo ea per Sacriſtam Toleto ſubmiſſum furto ablata ac miraculoſe reſtituta ſit.*

MDLI

Adde — in qua cum bona pars Chronicæ Ferdinandææ

dææ pene ad verbum deſcripta inveniatur, oportet alteram ex altera ſumptam eſſe: nos autem Ferdinandææm *antiquiorem eſſe opinamur conjectando.*

MDLVI

Iterum, rogatu Sacriſtæ Caravacani, Hiſtoria & miracula *prænotata de papyro in pergamenum transferuntur, nulla re nova addita.*

MDLXXVIII

Adde — quæ ante Maurorum adventum honorata, ab iis nec aboleri nec frangi potuit; & muro obducta atque hoc corruente detecta, præſagium dederat reſtaurandæ iſtic cito per Regem ſanctum Religionis.

MDXCVIII

Authentice tranſcribitur teſtimonium inquiſitionis præmemoratæ de Cruce Caravacana.

MDCXVI

Ioannes de Robles, Presbyter Caravacenſis, Hiſpanice imprimit libris duobus hiſtoriam & miracula Crucis Caravacanæ; *opus multa correctione egens, ob admixta Higueræ figmenta.*

AD VITAM BREVIOREM

*Pag.*30 *adde Annot.* a — *Porro quem Lucas* Fernandum, *Rodericus integre* Ferdinandum, *media ætas* Ferrandum, *quin &* Ferdenandum *ſcripſit: Caſtellani autem, & nunc paſſim Hiſpani,* F *initiale ſoliti mutare in* H. Hernandum: *quod ſequitur Flos-Sanctorum. Similiter nomen Patris diverſimode ſcribitur,* Aldefonſus, Adefonſus, Alfonſus, *& vulgarius* Alonſus.

*Pag.*31 *Annot.* e *adde* — *Oportet autem ut patri præmortui ſint,* Ferdinandus, Alienor, Maria; *unde poſtmodum eadem nomina data reperiuntur liberis ex ſecundo thoro natis. Idem ipſimet Sancto accipiendi nominis occaſionem dedit: nam (ut ait Zuniga) Alſonſo Legionenſi ex priori cum Taraſia Luſitana contubernio natus filius,* Ferdinandus *dicebatur, ſed infans obiit, prius certe quam noſter hic naſceretur.*

Annot. h *lin.*3 *poſt* — Caſtellæ & Toleti — *adde* — *(quod tantumdem eſt ac ſi nunc ſcriberetur* Caſtellæ Veteris & Novæ, *hujus enim caput erat Toletum, & nomen Maurico iſtic regno tribuebat.)*

*Pag.*34 *deleto Annotato unico, ibi*

poſito & hic peperam ex § 1. *repetito, ſequentia ſubſtitue num.* 10 *lin. penult. ad verba* -- - S. Stephanus. a

a Caſtrum S. Stephani *diſtat Vbeda Euro-boream verſus milliaribus tribus. Atque hic univerſim nota. Milliaria communia Hiſpanica à me uſurpari in dimenſione locorum, quorum novem conſtituunt Belgicas horarias leucas decem.*

Num. 12 *lin.* 6 *ad verbum* S. Iſidori b

b *Fuit* S. Iſidorus *Epiſcopus Hiſpalenſis, qui poſt mortem S. Hermenigeldi Principis. à ſe ad fidem Chriſtianam ab Ariana perfidia traducti, atque obitum Regis Leovigildi avitæ ſuperſtitioni immortui, hujus ſucceſſorem filium, illius fratrem Recaredum, tota cum gente convertit; univerſæ* Hiſpaniæ Patronus *propterea merito habitus: colitur autem* 4 *Aprilis. Hujus corpus* Ferdinandus I, *à Rege Mauro impetratum an.* 1063 *Legionem transferendum curavit., erecto in hujus honorem hic nominato monaſterio Canonicorum Regularium, cujus alumnum fuiſſe, quem præ manibus habemus.* Lucain, *poſtea* Tudenſem *Archidiaconum atque auctorem Chronica, opinatur Magiſter meus R. P. Henſchenius, ad Acta Vitæ & Tranſlationis, ab eodem juniore compoſita.*

Pag. 36 *poſt Annot.* b *adde* —— *Nomen autem* Guadalquivir, *dicitur Arabice idem ſonare, quod.* Magnus fluvius. *Sed quomodo hic non erat* Pons, *quandoquidem Chronica num.* 90 *tam expreſſe dicat, Regem caſtra metatum* ad Pontem Alcolex, *qui hodieque invenitur notatus in tabulis? cum etiam num.* 93 *deſcribatur Laurentius Suarez, Exija veniens quaſi ad exploranda Sancti Regis caſtra, deſiliiſſe in pedes* ad caput pontis, *per quem erat ad eadem caſtra tranſgreſſurus? Placet credere, ſtructum eo loci, ubi Rex caſtra fixerat, pontem fuiſſe, poſtquam tranſitus ratibus fluvius erat; idque ad neceſſariam defenſionem eorum qui caſtrum ad caput Pontis Cordubenſe extructum jam tenebant. Invenitur autem ibidem adhuc Caſtrum iſtud cum ponte lapideo, repræſentaturque in Theatro urbium ante ipſam civitatem, opus quadratum inſtar majeſtatis unius turris.*

Pag. 40 *Annotata* l & m *ſic mutata dabimus*

l *Certum hic mendum eſt, cum conſtet quod accepta ſit in deditionem urbs, traditis portis & Alcazario die* S. Clementis 23 *Novembris à quem diem Civitas eo nomine celebrem agit quotannis. Fortaſſis die* 8 *ejuſdem ſignatæ fuerunt conditiones deditionis faciendæ; & hoc auctorem deceperit.*

m *Ima poſt menſem unum à deditione omnes exire coactos docet chronica. Quid ſi, ad ſalvandam ſequentem narrationem, credatur, tantum fuiſſe egreſſorum numerum, quamvis manere volentibus id per pacta licuerit, ut hi reſpectu illorum quaſi nulli fuerint; reſpectu tamen ingredientium Chriſtianorum tam multi, ut eis formidabiles eſſe debuerint, ſaltem de conſtituenda cum egreſſis conſpiratione, quam primum Rex cum exercitu receſſiſſet, uti mox infra inſinuatur.*

Pag. 43 *poſt Annot.* a *adde* —— *Turrim vero hic indicatam infra plenius deſcribemus, atque etiam ſpectandum in imagine dabimus.*

Ibid. poſt Annot. d *adde* —— *Hoc quidem à Gentilibus de Gentili Imperatore dictum tolerari poterat: inter Chriſtianos autem explicationis eget, ut commode intelligatur: alioqui enim certum eſt, nullum regioni alicui majus bonum poſſe divinitus obtingere, quam Regem Sanctum; qui licet vel modico vivat tempore, ſuorum tamen Patronus perpetuus erit in cælis.*

PARS

PARS II.

Ad ſex prima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

P*Ag. 44. ad Præfatiunculam noſtram, adde*

Qui Chronicam hanc prælo paravit Hiſpalenſis fuit (ut patet ex Prologo), & fortaſſis Canonicus Eccleſiæ Cathedralis, noſtram *enim appellat: miſit autem ecgraphum ſuum anno* 1535 *Valliſoletum, quia ibi jam impreſſa fuerant ſucceſſorum Regum Chronica, ut habetur in titulo*; Chronica Sancti Regis D. Ferdinandi, hujus nominis Tertii, qui Hiſpalim totamque Bæticam obtinuit, & fuit pater D. Alfonſi Sapientis, avus D. Sancii Generoſi, proavus D. Ferdinandi Quarti, qui veneficio periit; tritavus D. Alfonſi Undecimi, qui Algeziras vicit: quorum omnium Chronicæ ſimilter habentur impreſſæ. *Habeo poſtremas duas, totidem inter medias requiro, & ſi quis ſubmiſerit, beneficium agnoſcam.*

Pag. 46, poſt Prologum Editoris, hæc ſubjunge.

Hactenus ille, cujus rationes pro exoletarum vocum mutatione, quamvis in vulgo plauſibiles & acceptandæ, eruditis tamen (hoc ſaltem tempore) minus probabuntur. Tales enim non quærunt vetera iſtiuſmodi ſcripta, ad excolendum iſta lectione ſermonem; ſed ſinceram in iis veritatem ſpectant, & hanc in originariis verbis certius tenere ſe credunt. Huc autem ſpectat, quod R. P. Laurentio Surio *accidit, colligendis Sanctorum Actis alias de tota re litteraria optime merito. Is dum ſui ſeculi faſtidio conſulens, phraſim eorumdem ſubinde leviter immutavit, tunc fortaſſis non inutilem diligentiam aſſumpſiſſe viſus fuit, quando hæreticis ſciolis riſui erat eccleſiaſticorum ſcriptorum rudis ſimplicitas; nunc autem (eorumdem quoque judiciis in contrarium ſic verſis, ut vel apicem mutare ex ortographiæ Latinæ legibus ſcrupulo ducant, ſuamque fidem egregie probaſſe ſe credant), ſi* quotiens, Ammoneo, Conlabor *aliaque*

ſimilia

ſimilia ſtribliginis ſemibarbaræ menda ſervaverint) ſequitur factum ab æquis iniquiſque; nec deſunt, qui tali occaſione ſenſum quandoque non leviter immutatum vel obſcuratum querantur.

Antiquorum quippe monumentorum eadem quæ ſtatuarum & monetarum ratio eſt, quibus apud peritos æſtimatores pretium venit ex quadam ſcabritie fuſcoque colore, tamquam veræ antiquitatis earum characteriſticis notis. Ea propter deceſſores ac Magiſtri mei, Bollandus atque Henſchenius, *Sanctorum Acta ſuſceperunt edenda* ſervatâ primigeniâ ſcriptorum, *quamtumvis ſubbarbarorum*, phraſi. *Quo nomine licet eos initio ſugillarent dicaciores quidam Franci*, Scriptores Silveſtres *eos appellando, cito tamen obmutuerunt, confuſi unanimi approbatione eruditiorum apud ſe virorum. Hi vero non ſolum in Latinis medii ævi ſcriptis invariatum ſtylum ſervandum eſſe judicarunt, ſed in ipſis quoque Francici idiomatis libris antiquitus compoſitis; quorum nonnullis, ut vulgo conſulerent, hodiernæ phraſis contextum recentem addiderunt columnatim, quomodo alias Græcolatina imprimuntur; alii ſatis habuerunt recentiora vocabula, antiquatis reſpondentia, ponere in margine, vel Annotationibus ſubjunctis obſcuritatem tollere, & laborem lectoris ſublevare. Idem utinam in hac quoque Chronica factum ab editore fuiſſet. feciſſet autem id tanto facilius, quanto pauciora mutarunt Hiſpani; ut in habitu, moribus, religione conſtantiores quam ceteræ paſſim nationes; ſic in patrio quoque ſermone variando parciores cunctantioreſque.*

Pag. 48. lin. 2 Hactenus recte ſe habent zyfræ numerales extimi marginis: ſed cum Parergon 1 *inter. num. 47 & 67 uno alterove paragrapho auctum inveniſſet typotheta, recte facturum ſe credidit mutando conſequenter numeros Chronicæ; non animadvertens, quam hoc incommodum foret huic veteris diſtributionis ſignibo jam excuſo: quem tamen ea cauſa recudere non eſt operæ pretium. Vitium, inconſulto me nec animadvertente inductum, ſic corrige ſi lubet. aut corrigendum in altera editione exſpecta, ut pro 67 ponatur 69, ita ut deinceps binario addito augeantur numeriuſque ad* Prologum hiſtoriam proſequentis *num. 99: ubi ex ſimili cauſa aſſumendus quaternarius, legendumque num. 103; & ita conſequenter*

ſequenter uſque ad Capitulum LXXII *pag.* 51 *num.* 184, *ubi & deinceps ſufficit ternarius, ergo pro* 184 *cenſe legendum* 187.

Pag. 51 *Admonitiunculæ noſtræ adde* -------- *ſumpſimus autem tabellam hanc ex recentiſſima accuratiſſimaque* Hiſpaniæ *totius* deſcriptione, *Amſtelodami haud ita pridem edita à Nicolao Viſcher: in qua quod vulgaria hujus ætatis nomina locorum retinuerit ſculptor, nobis non invitis fecit; quamvis antiqua Romanaque vocabula, quibus Latine ſcribentes utuntur, ſæpius etiam nos uſurpemus, quia ad uſus alios, quos etiam intendimus, hodierna vocabula aptiora erunt; ut autem nulla ſit ex hoc capite lectori difficultas Annotata noſtra ſatis efficient. Comprehenditur quidem etiam hujus tabulæ ambitu* Portugallia, *proprium Regem habens: ſed juncta ei ad ſeptentrionem Gallicia, ad Meridiem adiacens Algarbiorum Regnum non poterant exhiberi, niſi aſſumpto pariter toto illo ſpatio quod utrique interjecta Luſitania occupat: id igitur ſufficit monuiſſe, ne hanc quoque* Ferdinandæo Imperio *(quod majoribus punctis alioqui diremit ſculptor) à nobis adſcribi exiſtimes.*

Pag. 54 *Annotatum* b *ſic muta.* ---- *Quia* Ferdinandus *hic, patri præmortuus, numquam regnavit, ideo prior ac potior locus datur* Henrico, *licet annis ut minimum octo juniori. Inter filias ordo naturalis ſervatus videtur.*

Pag. 55 *poſt Annot.* g *adde* ---- *Quemadmodum Matamorus erravit, in nominando Rege; ſic & in eo, quod conſilii talis auctorem fecerit* D. Tellium Tellii, Epiſcopum, *æque ac Alfonſus* X *juniorem inſtitutione tali. Certe incredibile eſt, auctorem Chronicæ Ferdinandææ, ipſo hoc tempore aut proximo viventem quo fundatam Academiam vult Matamorus, errare potuiſſe in ejus conditore nominando, quamvis erraverit in tempore fundati Epiſcopatus. Fortaſſis autem* Alfonſus IX *ad* Epiſcopatum *ditandum, &* Alfonſus X *ad ornandam* Academiam *tantum contulerunt, ut quaſi alteri eorum fundatores cenſeri potuerint.*

Poſt h. *adde* ------ *Quantum ex eodem Toletano colligo, locus hic requirendus erit inter Tagum & Batim in regno Toletano. Abſit igitur ne hic intelligatur* Arcos, *Burgenſi civitati vicinum. Fortaſſis autem editor Chronicæ, mutando etiam exoleta locorum nomina, hic erravit; vel aliud ejuſdem nominis, ſed topographicis tabulis ignotum oppidum invenitur, etiam in Nova Caſtella.*

Poſt k *adde* ---- *Quomodo autem* Calatravam, *primum ab Alfonſo captam pater ejus (ut ſupra dicitur) dediſſe potuit Abbati Fiterienſi? An ſolum contulit jus in locum nondum occupatum? Latet hic mendum aliquod, à feliciori conjectore corrigendum.*

Capitis 2 *titulus ſic clarior foret.* ---- *Henrici pueri breve regnum in Caſtella, ſub ſorore Berengaria Sancti matre primo, deinde ſub Comite Alvaro.*

Pag. 60 *poſt* m *adde* ---- *ſingulorum porro locorum, tum hic tum alibi nominandorum ſitum (nec enim omnia nominantur in tabulis, nec forte eamdem omnia appellationem nunc retinent) aliis curioſius definiendum relinquo.* Carrionem *ſupra nominatum eſſe puto, qui inter Legionem & burgos ad confinia utriuſque dicitur* Carrion del Conde. Taurus, *vulgo* Toro, *civitas etiamnum nobilis eſt, inter Zamorram & Valliſoletum.* Aptillum, *vulgo* Aotillo, *fortaſſis idem eſt, quod iiſdem in partibus nunc vocatur* Moral de Reyna, *id eſt,* Habitatio Reginæ; *quia ipſum Berengaria habitatione ſua honeſtaverit tempore hujus diſſidii ædificiiſque ornaverit.*

Pag. 66 *col.* 1 *lin.* 8 *a fine* ---- *num.* 33 ---- *lege* ---- *num.* 69

Poſt

Poſt. b *adde.— Ex eodem matrimonio etiam prodiiſſe dicitur* Berengaria, *anno* 1232 *nupta* Joanni Briennio *Imperatori Conſtantinopolitano.*

Poſt c *adde— Scriptor autem Legendæ manifeſte hallucinatus eſt, cum credidit ,* Taraſiam *ſuperinductam* Berengariæ *fuiſſe. Quod ſi ex eodem errore hic quoque proceſſum eſt , non poſſunt ea eſſe à primo Auctore , ſed adſcribenda editori forent ; & ſic fundaretur ſuſpicio , quod non omnino ab interpolationibus pura hæc Chronica ſit. Malim ergo opinari, Regem Legionenſem, jam fultum gemina maſcula prole, eaque ad ſucceſſionem ex Regni totius conſenſu legitimata , non curaſſe de uxore alia nuptiis magis canonicis ducenda , ne ea occaſio turbarum foret; ſed aliqua inferioris generis concubina contentum vixiſſe, ex eaque nonnullos adhuc liberos ſuſcepiſſe. Certe moriens* Ferdinandus, *præter fratrem Principem (quem filio ſucceſſori commendavit nominatim) invenitur num.* 218 *in genere meminiſſe* aliorum *adhuc* fratrum , *juxta correctionem infra adhibendam eo loco, tunc necdum ſatis à me intellecto; ideoque in alium ſenſum tracto.*

Annot. d *ſic muletur— Lectio in margine editionis Francofurtenſis notata,* Caucam *ſcribi dicit, pro* Coca. *Eſt autem hæc , juxta tabulas , inter Valliſoletum & Segobiam, huic vicina ad 5 milliaria. Neſcio quo errore hic locus in Chronica ſic legatur redditus :* Ex caſtro Dominarum iter intendebant Valliſoletum, quando venientibus Cabezonem clauſæ ſunt portæ, pernoctarunt igitur in vico quodam S. Juſti nuncupato ; *ubi pro* Cauca, *ponitur* Cabezo, *diverſo plane ſitu inter Valliſoletum & Placentiam.*

Pag. 63 *ad hæc verba lin.* 6 *a fine —* anno ætatis ſuæ decimo octavo , *ponatur littera* f : *& deinde pag.* 66 *in Annotatis poſt* e *ponatur,*

f *Natus ergo fuerat Sanctus anno* 1198, *fortaſſis menſe Septembri , ſub feſtum Elevatæ Crucis : quia jam inde ab anno* 1197 *conjunctos fuiſſe parentes conſtare putat Zuniga, ex diplomate patris , in favorem Martini Epiſcopi Zamorenſis dati* XVI k[illegible] Januarii Era 1236. *In quo tamen nonnihil obſcuritatis invenio , donec conſtet, una cum ſequentis anni Januario etiam intelligi Eram anni ſequentis ; nam uſque ad ipſas kalendas anno* 1197 *adhuc currebat Era* 1235 : *Infallibile omnino eſt, & nulli obnoxium dubietati ; inſtrumentum aliud , quod idem allegat pro* XVIII kal. Maii Era 1236 ; *ſed minus facit ad rem noſtram, quia ipſum non prohiberet matrimonium prædictum differre in annum* 1198, *& nativitatem [illegible] in* 1199.

g *Alias* Arroyum, *quod etiam habet vulgata verſio ; ubi & ſequentia loca ,* Piſuerga *&* Laguna *C[illegible] autem* Piſuerga *etiam rivulus [illegible], Legionenſe & Caſtellanum reg[illegible] terminans, & prope Simancam [illegible]rio influens ; apparet quod i[illegible] tractu requirenda ſint præd[illegible] duo oppida , alias non reperienda in tabulis.*

Poſt k *adde— In tabulis i[illegible]tur* Belorado *notatum (una [illegible] littera male omiſſa)* 5 *milliaria [illegible]gis verſus Ortum diſſitus locus , a[illegible]* 9 *milliaria porro gradienti occurre[illegible]* [illegible]jara ; *unde locus datur ſuſpic[illegible] ;* Navarram *à Chronici auctore nominatam eſſe* Navarrettam , *duobus milliaribus Najara diſtantem.*

Pag. 69 *lin.* 4 *à fine ad hæc verba — Fratre Hoſpitalis— adde litteram* m , *ac deinde pag.* 70 *Annotatis adde*

m *Chronica vocat* Hoſpitala[illegible] S. Joannis Acconenſis : *ita fr[illegible] tunc nuncupabantur , à loco hab[illegible]tionis primario ; cum antea* S. Joannis Hieroſolymitani *appellarentur. Cum enim Hieroſolyma amiſſa anno* 1187 , *recepta eſſet anno* 1191 *Accon , huc immigrarant. Similiter*

iterum

*ſterum amiſſa Acconè an.*1291*,occupata autem à Chriſtianis Rhodo, cœperunt dici* Equites Rhodienſes, *donec hac etiam Turcis ceſſis anno* 1522 *: unde in Melitam recepti à Carolo* V *anno* 1530, Melitenſium *nomen hodie tenent,inſulamque contra Turcas tuentur generoſe.*

Pag. 76 *Annot.* e *adde : ſed cum ejus Conditor Sancius, Vaſconiæ ac Navarræ Rex & Biſcayæ pro magna parte Dominus,coactus fortunæ Alfonſi Caſtellani cedere, turpiter in Africam profugiſſet ; capta anno* 1200 Victoria *ipſa eſt,ejuſque deditionem ſecutum eſt regnum fere univerſum, etiam trans montes. Quod cum pace finita reſtitutum eſſet, manſerunt tamen in poteſtate Caſtellani* quatuordecim oppida juris controverſi *(ut Mariana,lib.* 11 *cap.* 25*) in quibus erat ipſa* Victoria, *cum reliqua uſque ad montes Biſcayæ.*

Poſt l *adde—— Mirum tamen foret,ſi iſtam* Sancii *promotionem auctor Chronicæ tacuiſſet, quare vehementer, an vera ſit, dubito. Note autem ex Durando lib.* 2 *cap.* 3*, in ſacris Canonibus* Pſalmiſtam *dici* Clericum primi Ordinis,*id eſt,*primæ Tonſuræ, *eumdemque in Conciliis etiam* Cantorem *vocari : unde S. Iſidorus* : Ad Pſalmiſtam pertinet officium canendi, dicere Benedictiones,Pſalmos, Laudes, Reſponſoria.

Pag. 73 *ad hac verba* Treugam *.i.* noluit protelari —— *pone litteram* m,*& porro*

*Pag.*76 *poſt* i *ſcribe——* m *Erravit ergo Auctor Chronicæ cum ſcripſit : quod* Berengaria, tenerius filium diligens,ab omnibus omnino armis abſtinere eum voluit, eoque curavit treugam cum barbaris factam prolongari,& moræ innectendæ cauſa ſuaſerit Regi ut prius Deo conſecraret filiam Berengariam aviæ cognominem. *Hoc ſi ſuaſit,eo ſuaſit,ut moturus in barbaros filius, velut alter Iephte, hac gratiori ſanctiorique victima,propitiaret Deum, victoriæ omnis auctorem.*

Pag. 74 *unica littera* n *ſufficiet* Ubetæ & Caſeatæ

Pag. 76 *conjunge Annetata* m *&* n *: deinde poſt* p *hac adjunge—— Ioannes de Robles,in Hiſtoria Caravacana lib.*2*, cap.* 6, Mahomadum Viridem *appellat, & anno* 1225 *à ſuis fuiſſe occiſum ait, quod ſuſpicarentur clam factum Chriſtianum, ſucceſſorem verò habuiſſe filium* Aben Mahomad; *patri ſimilem & fide & amore erga Sanctum : qui baptizatus dictuſque* Ferdinandus, *nobilem poſt ſe reliquerit poſteritatem, hodieque in Bætica florentem. Ego ut nihil cuiquam detractum volo, ita optarem talia legitime probari, ſuſpectas enim ſemper habemus, familiares nimium huic ſæculo nequam, Genealogiſtarum impoſturas. Et vere quis credat Mauros, qui tali ex cauſa Regem occiderint, aſſumpſuros ejus loco fuiſſe filium, de quo nihilo certiores quam de patre eſſent? aut* S. Ferdinandum *inultam reliquiſſe amici cædem, tali cauſa patratam, ipſo quo ſe ei conjunxerat anno? vel, ſi ultus eſt, tanti momenti rem præteriri in chronica potuiſſe? Anno certe* 1234*. adhuc vivebat* Mahomad, *& filium miſerat in auxilium Chriſtianorum ad Xerez. Sit ergo penes referentem fides. tum cædis illius anno ut ſummum* 1235 *patratæ; tum obſidionis, quam à rebellantibus civibus ſuſtinuerit arx, Sancto ex pactis tradita, &* Gonzalvo Ybañez Magiſtro Calatravæ *commiſſa ad cuſtodiam. Hic dicitur,cum arcem deſperaret poſſe diutius obtineri,deficiente penitus annona, ita deſeruiſſe locum, ut calces equorum, in contrariam partem ferrati,veſtigia relinquerent velut tendentium in arcem & fidem facerent hoſti magni ſubſidii noctu inducti,qua ſpecie conterriti Mauri obſidionem dimiſerint; præſidiarii vero,per mediam progreſſi lucam,reflexis ad arcem deſertam oculis,ſupra ejus portam principalem viderint fulgere Crucem Ca-*

ravaca-

ravacanam: cujus conſpectu animati repetierint locum; eumque contra regreſſos errore cognito hoſtes tenuerint, uſque dum adveniens cum quingentis equitibus Didacus Lupi de Haro, à S. Ferdinando ſubmiſſus, feſto S. Andreæ cunctos exemit periculo, ingreſſus per portam quæ ex tali eventu & ex obtenta ſequenti die ab erumpentibus inde victoria, appellata fuerit Porta Comitis. Certius id fortaſſis probari poſſet, ipſo exhibito inſtrumento, quod anno 1232 18 Maii Rex expedierit, invitans quam plurimos ad inhabitandam Beatiam: cui interim à prædicto ſucceſſu creditur pro armis obtigiſſe Crux Caravacenſis, ſupra decuſſatas claves duas; quæ inſignia utrum tam antiqua ſint, aliis examinandum dimitto. In Hiſtoria trium Ordinum agitur de prænominato Calatravæ Magiſtro, nec aliud quidquam de eo dicitur, quam utilem operam Ferdinando navaſſe in Bætica ſubigenda, ac nominatim contra Maurum Beatiæ Regem. Et ſi verum eſt, inductos revera Chriſtianos in locum Maurorum, vero ſimile eſt id non eſſe factum niſi ob prægreſſam aliquam eorum rebellionem; fortaſſis poſt Regis ſui mortem, quando Crux viſa ſupra portam fuerit.

Pag. 77 poſt a* adde----- Operæ pretium igitur foret, ad præciſe noſcendam ætatem Chronicæ, ſcire quando eccleſiæ Toletanæ Fabrica abſoluta fuerit. Primus in fundamenta lapis jactus erat 15 Auguſti, quapropter & titulo Aſſumptæ Virginis dedicata eſt poſtea die 28 Octobris. Noſter Antonius Quintanaduenas (qui de Sanctis Feſtiſque Toletanis librum conſcripſit) pag. 14 eamdem eccleſiam deſcribit ut habentem naves quinque, quarum media ſupra ceteras eminens alta ſit pedes 160; longitudinem vero totius molis eſſe pedum 404, latitudinem pedum 202: numerum autem columnarum, eamdem una cum adjuncto clauſtro ſuſtinentium, ad 804 aſcendere. Quam magnificum opus iſtud ſit, utcumque æſtimare poteris ab exteriori ejus forma, quam tibi ex Theatro urbium viſendam propono ſecundum latus unum, quemadmodum anno 1566 ipſum delineavit Georgius Hoefnaglius: ne autem pars una lamellæ vacaret, addidi delineationem Palatii Regii, quam ibidem reperi quia ipſum veroſimiliter à Mauris bona ſui parte extructum, Sancti Regis habitatione ſæpius fuit cohoneſtatum.

Pag. 79 lin. 3 ſic lege---- venienti cum matre & comitatu caſtrum ut Domino reddiderunt.

Pag. 82 poſt h adde---- Chronica aſſignat mortem Alfonſi Legionenſis anno 1234: ſed Era 1168 annum Chriſti 1230 notat, eumque exigit multitudo & magnitudo negotiorum in duorum Regnorum nova conjunctione oblatorum, per quæ non licuiſſet Sancto expeditionem in Mauros ſuſpendere ipſo paternæ mortis anno, ſicut anno 1234 ſuſcepiſſe eum ſcimus; nam eo anno recepit Vbetam, ſecundum ejuſdem met Chronicæ calculum.

Poſt l adde---Eſt igitur vero ſimile aliud Tor-de Sillas hic intelligi.

Annot. n ſic muta---- Dummodo de ſuperiori loco motum, ſimili modo poteſt moveri circa Villa'alim: licet enim ſimilitudo nominis appareat in Villalar, unius diei itinere a Tordeſillas, recta verſus urbem Legionem, tamen obſtat eadem itineris jam deſcripti ratio; & quia iſtud Villalar, in Blaviana Chorographia notatum, in tabula Viſcheriana accuratiori, contractiori nomine, ſed cum additamento vocatur Villar-Diego, Tauro ad Boream ſitum ſuſpicari licet aliud Villalar, vel Villar inveniri, eidem Tauro ad meridiem ſitum, ipſumque hic indicari.

Pag. 84 loco Parergi de Cruce Caravacana ad calcem præſentis libri in tractatum prolixiorem extendendi, ponetur in altera editione.

PAREƦ-

PARERGON I

De miraculoſa ſanatione Beatricis Reginæ ipſiuſque Regis, cum puer eſſet, per Deiparam impetrata, & ab Alfonſo filio ac ſucceſſore deſcripta veteri Caſtellano Rythmo.

ACturus ſequenti Capite de victoria Chriſtianorum ad Xerez, quam Chronica Ferdinandea 49
præmittit morti Reginæ Beatricis, in fine Capitis ſuperioris ex Roderico relatæ; cenſeo non prætermittendam occaſionem referendi inſigne miraculum, in hujus ad mortem ægræ perſona patratum, interventu Deiparæ Virginis, ſub annum MCCXXIX, *cum Capellam Rex Sanctus occupaſſet; & proſpere cœpta proſecuturus, ideoque manſurus in confiniis, uxorem advocaſſet Concham. Deſcribit illud veteri Caſtellano Rythmo eorum filius & ſucceſſor Alfonſus, qui miraculo præſens adfuit, decennis vel undennis puer. Fuerit autem operæ pretium, vere coronatum Poëtam lingua patria canentem audire; ſicut prædictum ejus Rythmum ex Scuriacenſibus Mss. nobis exhibet Zuniga; addita columnatim interpretatione Latina, quæ ut fidelior ſit, neque metro neque rythmo adſtringere eam viſum eſt. Titulus autem Odes ſic ſcribitur:* Hæc eſt, quomodo S. Maria ſanavit Reginam D. Beatricem à magna infirmitate; quia cum magna fiducia adoravit ſanctam ejus imaginem.

50 *Quen na Virgen grorioſa*
Eſperanza muy grand à,
Ma, car ſeia muit enfermo,
Ela mui ben è gvarià.

Deſt un mui grand miragre
Ves quero dezir que oj:
E pero era minyno,
Membrame que foi aſſi:
Gam eſtava eu deante,

Qui in Virgine glorioſa magnam habet fiduciam, quamvis multum ſit infirmus ipſa eum bene ſanabit.

Hanc in rem prægrande miraculum vobis volo dicere, quod audivi. Eram quidem tunc puer: optime tamen memini rem ita ſe habuiſſe, quia

E todo ouvi e oy
Que fezo Santa Maria,
Que muitos fez e fara.
Quen na Virgen groriosa &c
51 *Eſto foi en aquel año*
Quando o mui buen Rei ganou
Don Fernando à Capela
E de Chriſtianos poblou,
E ſſa moller à Reina
Doña Beatrix mandou.
Que foſſe morar en Conchà,
E quant el foi a Cola.
Quen na Virgen groriosa &c
Na oſte, e ſeu mandado
Fez ela mui volenter:
E quando foi na cidade
Peor enfeirma moller
Non viſtes, do que foi ela:
Ca Pero de Monpiller,
Bonos fiſicos, y eran
Dezian non vivera.
Quen na Virgen groriosa &c.
52 *E porque eſto dezian*
Non era mui ſen razon:
Ca d'aver ela ſeu fillo
Eſtava en a ſazon:
E avia tan gran fever,
Que quen avia enton
Dezia, Seguramente
Deſta non eſcaparà.
Quen na Virgen groriosa &c.
Mais la Reina, que ſerva
Era da que todo val,
Virgen ſanta groriosa
Reyna eſpeirital,
Fez trager buna omagen
Muy ben féita de metal
De Santa Maria: diſſe:
Eſta cabo mi ferà
Quen na Virgen groriosa &c.
53 *Ca pois eu aſſa ſegura*
Vir à tal creencia ei,
Que de todos eſtos maës

præſens fui, omneſque audivi dicentes, quod fecerit illud Sancta Maria, quæ multa fecit & faciet. Qui in Virgine glorioſa &c.

Fuit hoc eo anno, quo bonus Rex D. Ferdinandus obtinuit Capellam, & Chriſtianis habitandam tradidit: ſuæ autem uxori D. Beatrici Reginæ mandavit ut veniret habitatum Concham quamdiu foret in ea regione. Qui in Virgine glorioſa &c.

Nihil morata illa, valde libenter implevit mandatum ejus: ſed mox ut venit in civitatem, magis infirmam mulierem nunquam te vidiſſe dixiſſes. Quia Petrus de Monpellerio & boni medici qui aderant, dicebant quod non erat ſuper-victura. Qui in Virgine glorioſa &c.

Id autem dicebant non abſque magna ratione; erat enim brevi paritura filium: & patiebatur febrem tam vehementem, ut quicumque expertus diceret, certo inde non evaſuram. Qui in Virgine glorioſa magnam habet fiduciam &c.

Sed Regina, famula ejus quæ valet omnia, ſanctæ ac glorioſæ Virginis & ſpiritualis Reginæ; fecit adferri quamdam imaginem ipſius S. Mariæ, perpulchre elaboratam ex metallo, & dixit: Hæc me ſanam faciet. Qui in Virgine glorioſa &c.

Quia poſſum ego ſecura vivere in tali credulitate, quod ab omnibus

Que à tan toſte guarréi.
Per end a mi a chegade
E logo lle beizarei
As ſas manos e os pees,
Ca muy gran prol me terra.
Quen na Virgen groriosſa &c.
E tod' eſt' aſſai foi feito;
E logo ſen outra ven,
De todos aqueles maes
Guariu a Reyna tan ben,
Per poder da groriosſa,
Que nada non ſen iu en
Por en ſera de mal ſiſo.
O que a non loara?
Quen na Virgen groriosſa &c.

omnibus iſtis malis bene cito ſanabor. Qua propter me appellavit, ut ſtatim ei oſcularer manus atque pedes: quia me habebat primogenitum. Qui in Virgine glorioſa &c.

Statim autem, abſque alio remedio, ab omnibus iſtis malis tam bene ſanata fuit Regina, per potentiam glorioſæ Virginis, quod nihil poſtea malę valetudinis ſenſit. Quis ergo illam collaudans non dicet? Qui in Virgine glorioſa magnam habet fiduciam &c.

54 *Hoc in uxoris perſona accepto beneficio, haud dubie recordabatur* Ferdinandus, *ejuſdem* Deiparæ *auxilio etiam ſibi puero, & de vitâ longiori deſperato, collatam olim valetudinem, quemadmodum matre ſua referente audiverat ſæpius; & meminerat audiviſſe Rex filius, Oden ſcribens ſub hoc titulo:* Hæc eſt quomodo S. Maria Oniæ ſanavit Regem D. Ferdinandum, quando adhuc puer erat, à grandi quam patiebatur infirmitate. *Sancii, Regis Vaſconum ac Caſtellanorum, mandato factum erat, ſub annum* MXXX *aut citius, ut Benedictini Monachi, ex Cluniacenſi diſciplina traducti in Hiſpaniam, monaſterium iſtud Onienſe tenendum acciperent, Sanctimonialibus, quæ illud antea tenebant, Baylenum oppidum ablegatis, ut ſcribit Mariana lib. 8 cap. 14. Hic ergo erat illa, miraculis celebris, Deiparæ imago, de qua canentem ſua lingua Alfonſum Regem audire juvat:*

56 *Ben per eſta a os Reies*
D'amar en Santa Maria:
Ca en as muy grandes coitas
Ela os acorre guia.
Na muito à amar deve,
Porque Deus noſſa figura
Pillou dela, e pres carne
Ar porque de ſa natura

Videtur decens eſſe Regibus, ut ament S. Mariam; nam in majoribus neceſſitatibus ad eſt eis dux viæ.

Multum autem amari debet, quia Deus figuram noſtram ex ea ſumpſit, & carnem accepit. Quamvis vero ex ſua natura

Veno, e porque juſtiça
Tenen del e dereitura,
E Rey nome de Deus eſte.
Ca el Reyna toda via.
Ben per eſta a os Reyes &c.

57 *E por ende un gran miragre*
Direi, que aveno, quando
Era moço jequennino
O muy bon Rey Don Fernando:
Que ſempre Deus e ſa Madre
Amou, e foi de ſeu bando:
Porque conquerou de Mouros
O mais da Andaluzia.
Ben per eſta a os Reyes &c.

58 *Eſte Menin en Caſtela*
Con Rey Don Alfonſo era
Seu avoo, que do Reyno
De Galiza o fezera
Venir, e que o amava
A gran maravilla fera;
E ar era y ſa madre,
A que muy ende prazia.
Ben per eſta a os Reyes &c.

59 *E ſa avoa y era,*
Filla del Rey d'Ingraterra,
Moller del Rey Don Alfonſo:
Porque el paſſou a ſerra,
E foi entrar en Gaſcona
Por la ganar por guerra:
E ou vend à mayor parte,
Ca todo ben meretia.
Ben per eſta a os Reyes &c.

natura & ex titulo juſtitiæ Deo directe conveniat nomen Regis: ipſa tamen eſt Regina. Videtur decens eſſe Regibus ut ament S. Mariam &c.

Idcirco narrabo grande miraculum, quod evenit quando puer parvulus erat Rex optimus Don Fernandus: qui Deum & Matrem ſuam ſemper amavit: ideoque eos à parte ſua ſtantes habuit, & ita de Mauris acquiſivit majorem partem Bæticæ. Videtur decens eſſe Regibus &c.

Parvulus hic erat in Caſtella cum Rege Don Alfonſo avo ſuo; qui ex regno Galiciæ eum venire fecerat, ipſumque amabat, ac multum demirabatur ejus indolem: aderat ibidem etiam Mater, cui eâdem ex cauſa perquam carus erat. Videtur decens eſſe Regibus &c.

Aderat quoque avia ſua, quæ erat filia Regis Angliæ, uxor Don Alfonſi Regis. Hic autem tranſitis montibus intravit Vaſconiam, ut eam bello lucraretur; ſicut etiam majorem ejus partem devicit: nam totam bene merebatur. Videtur decens eſſe Regibus &c.

60 *Meminit expeditionis hujus Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 34;* Et totam, *inquit*, fere Vaſconiam, præter Burdegalam, Regulam, & Bayonam, ſuæ ſubdiderat ditioni. *Fugerat enim in Africam Rex* Sancius, *territus potentia adverſarii, una cum fœderato ſibi Aragoniæ Rege contra ſe venientis: inde autem revertens abſque ſperatis ſubſidiis, pacem tamen ab adverſariis obtinuit, prono in*

in eam potiſſimum Alfonſo, *ob bellum Mauricum quod meditabatur, ulturus relatam ad Alarcurim cladem. Poſt victoriam autem de iiſdem ad Navas Toloſanas relatam, recepit regnum ex parte* Sancius, *pro navata eo bello opera, exceptis locis quatuordecim controverſi juris, Victoria ſcilicet aliiſque in Biſcaya oppidis; atque ita hæc provincia annexa Regno Caſtellæ permanſit. Porro cum Induciæ Mauricæ, quibus durantibus geſtum ab* Alfonſo *fuit bellum Vaſconicum, expiraverint anno* MCCX; *recte feciſſe videmur, quod miraculum hoc adſcripſerimus anno præcedenti, utpote factum poſt* Alfonſi *reditum ex Vaſconia, ut mox apparebit. Certe jam non ſolum puer* Henricus, *regni ſucceſſor futurus, natuſque anno* MCCIIII *aliquam ætatem attigerat; ſed etiam* Alfonſus, *Sancti frater, quem ſimul cum eo apud avum fuiſſe mox apparebit; nec tamen diu ante annum iſtum natum eſſe poſſumus credere, propter ea quæ annotamus infra num.* 69 *litt.*a. *Fuiſſet ergo ex hoc calculo undennis Ferdinandus, vel aliquot annis etiam junior, puta duobus vel tribus. Hoc prænotato proſequamur poëma regium lingua utraque.*

61 E pois tornous en Caſtela
Dé ſi en Bourgos morava,
E un Hoſpital fazia
El, e ſa Moller lavrara
O monaſteri das Olgas.
E en quant aſſi eſtava
Dos ſeus fillos e dos nietos,
Muy grand prazer recebia,
Ben per eſta a os Reyes &c.
D'amar en ſanta Maria
Ca en as mui grandes coitas
Ela os accorre guia.
62 Mais Deus non quer que o ome
Eſte ſempr' en un eſtado,
Quis que Don Fernando feſſe
O ſeu neto tan cuitado
D'una grand' enfermedade,
Que foi dal deſaſperado
El Rei e mas enton ſa madre
Tornou tal com ſan dia.

Poſtea redivit in Caſtellam, & morabatur aliquando Burgis, ubi faciebat Hoſpitale ipſe; & uxor ejus ædificabat monaſterium Holcarum. Quando autem ſic vivebat, multum capiebat voluptatis ex duobus ſuis filiis (*Ferdinando ſcilicet & Henrico*) & duobus nepotibus (*ex filia Berengaria Ferdinando & Alfonſo*) Videtur decens &c.

Sed Deus, qui non patitur ut homo ſemper permaneat in eodem ſtatu; voluit ut Don Fernandus ejus nepos tam gravi corriperetur infirmitate, ut vita ejus fuerit à Rege deſperata. Sed mater ejus tunc avertit tale periculum, ſicut mox dicetur.

Ben per eſta a os Reyes &c.
63 *E oyu falar de Onna*
V'avia gran vertude.
Diſs ela' Levalo quero
A lo, aſſi Deus m'ayude:
Ca ben creo que a Virgen
Lie de vida e ſaude.
Et quando aqueſt ouve dito,
De ſeu padre s'eſpedia.
Ben per eſta à os Reyes &c.
*64 *Quantos la ir aſſi viren*
Gran piadad' ende avian,
E mui mas polo menino,
A que todos ben querian.
E yan con ela gentes
Chorando mutto changian,
Ecn como ſe foſſe morto,
Ca a tal door avia.
Ben per eſta os Reyes &c.
65 *Ca dormir nunca podia,*
Nen comia, nen migalla,
E vermes del ſayan
Muitos e grandes: ſin falla
Ca à morte ia venera
Sa vida ſen batalla.
Mais chegaron log à Onna,
E teveeon ſa vigia.
Ben per eſta à os Reyes &c.
66 *Ant' o altar mayor loco,*
E pois ant' o da Reyna
Virgen ſanta grorioſa,
Rogandolle que agyna
En tan grand' enfermedade
Po'eſſe la meizina,.
Se ſervizo do Menino
En algun tempo queriis.
Ben per eſta à os Reyes &c.
67 *A Virgen Santa Maria*
Logo con ſa piedade
Accorreu a o menino,
E de ſa enfermedade'
Lle deu ſaude compida:

tur. Videtur decens eſſe Regibus &c.

Audivit enim de Onia referri, quod ibi erat magna virtus: dixit ergo: Portare ipſum illuc volo, ita me Deus adjuvet, quia bene credo quod Virgo Deipara dabit ei vitam & ſalutem. Cumque hoc dixiſſet, expedivit ſe à ſuo patre. Videtur decens eſſe Regibus &c.

Quotquot eam ſic euntem videbant, magna commiſeratione tangebantur; maxime propter puerum, cui omnes bene volebant. Ibat autem cum illâ turba plurima, quæ plorans plangebat eum, velut ſi jam eſſet mortuus: tantos enim patiebatur cruciatus. Videtur decens eſſe Regibus &c.

Etenim numquam dormire poterat, nec comedebat, nec bibebat: multique ac magni vermes de ipſo egrediebantur. Itaque procul dubio ad mortem venerat abſque pugna. Sed rogarunt locum ſibi concedi Oniæ, ibique vigilem noctem duxerunt. Videtur decens &c.

Ante majus altare collocarunt eum, deinde ante altare Sanctæ Virginis glorioſæ Reginæ; rogantes ut propitia afferret medicinam tam gravi infirmitati: ſiquidem à puero aliquando volebat præſtari ſibi ſervitium quodcumque. Videtur decens eſſe &c.

Sancta Virgo Maria ſtatim ſua cum pietate accurrit ad puerum, & à ſua infirmitate dedit

E de dormir u vontade.
E de pois que foi eſperta,
Logo de comer pedia:
Ben per eſta à os Reyes &c.
68 *E ante de quinze dias*
Fue eſforçad'e guarido
Tan ben que nunca mar fora:
De mais deulle bon ſentido.
E quando el Rey Don Alonſo
Ouv' eſt miragr' oido,
Logo ſe foi en camynno
A Oana en romaria.
Ben per eſta à os Reyes &c.

dedit ei plenam ſalutem. Venit ergo ei voluntas dormiendi: & poſtquam experrectus fuit, ſtatim petiit ſibi dari quod ederet. Videtur decẽs eſſe Regibus &c.

Ante quindecim vero dies fuit corroboratus & ſanatus, tã bene ut numquã melius habuiſſe ſe ſentiret. Cum autem Don Alfonſus Rex audiviſſet miraculũ iſtud, ſtatim ſe in viam dedit, & peregrinationem ſuſcepit Oniã verſus. Videtur decens eſſe &c.

Habes veteris linguæ Caſtellanæ incultæque eo ævo poëſeos ſpecimen, in qua Latine reddenda ſi non uſquequaque aſſecutus ſum ſingula; ignoſcent ſpero peritiores & corrigent, tum hos tum alios quoſcumque defectus.

PARS III.

Ad alia Chronicæ Capita uſque obſidionem Hiſpalenſem.

P*Ag.98 ante num.70, præcedentis numeri lineam ultimam ſic lege ---* ubi acquiſitam prædam provide & caute contraxerunt in unum locum *--- deceperat non intellecta proprietas Hiſpanicæ vocis,* Çavalgadura, *ut aliter verterem: nec mirabor ſi alias ſimile quid contigerit, quod admonitus corrigam.*

Pag.105 poſt k *adde ------ eoque confirmatur, errorem ſupra notatum in addendis ad Pag.82 litt.* h, *non eſſe imputandum typographis, ſed editori vel auctori ipſi. Dolendum profecto quod tam inſignis victoriæ annus nuſquam expreſſus inveniatur.*

Pag.106 lin. penult. & Pag.108 lin.13 Ruyz Tabar *--- lege ---* Ruyz Tahur.

Pag.111 Annot. c *expunctis duabus prioribus lineis, ſic exordire.*

c Benavente *uſque* Civitatem Roderici *milliaria Hiſpanica* 30 *numerantur: qua in via inſuper tranſeundus fuit Tagus, cum altero rivulo unde* Simança *nomen accipit. Et forſan excidit nomen hujus urbis: nam etiam ſic magna iſta fuiſſent itinera, & 12 aut 15 leucarum ſingula, qualia non potuerunt uno die &c.*

Ibid. Annot. d *lin.4 poſt,* Benquerencia *dicitur ---- dele cetera, & eorum loco pone ſequentia --- Niſi malimus credere caſtrum quoddam, 10 milliaribus diſſitum Medellino, hic intelligi, quod olim ſub Mauris iſtud nomen habuerit; à Chriſtianis vero occupatum & S. Nicolao dedicatum, cœperit dici* S. Nicolaus à portu; *id eſt à montium iſtic occurrentium fau-*

cibus quibus imminet. ------ *Deinde ſequentes etiam notas adde, poſitis ad ſingula loca litteris.*

c *Hiſpanicus textus in feminino ponit* Los hermanas; *ſed hujus nominis locus prope Hiſpalim eſt: retineo ergo maſculinum genus Latini textus: ſuſpicor autem ipſum eſſe locum quem mappa ſimiliter maſculine nominat* Puebla de los Infantes, *non* de las Infantas, *ſex milliaribus diſſitum à jam nominato caſtro* S. Nicolai.

h *Licet tabula, intra prædictam Parochiam ab Infantibus dictam urbemque Cordubam, nullum rivum interponat, facile tamen credi poteſt aliquem eſſe, unde* Guadalbaçar *nomen habeat.*

g Pons Alcolex *notatur in tabula. 2 vel 3 milliaribus ſupra Cordubam, in eadem citima ripa Bætis: ratio autem huc aſcendendi erat, quod ſuburbium à Chriſtianis occupatum, & civitatis ad Orientem ſitum, huc ſpectaret: ponenda enim caſtra erant iſtic unde melius ſuccurri obſidentibus poſſet. Cum autem ſupra dicuntur Mauri hic habuiſſe* portam ducentem Martos, *& ibidem in Theatro civitatum etiamnunc nominetur* Mola Martana, *caſtrum autem iſtud ſit ex altera parte fluminis, diſtans Corduba 10 milliaribus eunti Gieninum; credibile ſit, eo loco fuiſſe pontem ſublicium fluvio inſtratum, qui etiam ipſe fuerit in poteſtate eorumdem Chriſtianorum; niſi forte eum fregerint Mauri, ex occupato ſuburbio in civitatem ſe recipientes, ne per eum circumdari ab obſeſſuris poſſent.*

Pag. 118 *Annotat.* b *ſic mutabis* --
b *Quamvis ex Tudenſi intelligatur nullus eo loci, ubi Rex caſtra locabat, tunc pons fuiſſe, ideoque ratibus trajiciendus Bætis fuerit, ad præcludendum Cordubenſibus egreſſum per pontem ſuum: poſtquam tamen Ferdinandi copiæ caſtrum, in capite illius pontis ſitū, occuparunt; opus & otium Rex habuit ea firmandi pontis, qui hic indicatur, & à quo deinceps ibi manente factum, ut* Alcolex *vicus cœperit vocari* Pons Alcolex, *ſicut eum anticipate nuncupat Chronica. Hoc autem ponte jam ſtrato & manente, neceſſe non fuit reſtaurare illum (ut ſupra conjecta vimus) deſtructum pontem, ad quem ducebat porta Martana.*

Ibid. pro Annot. d *pone ſequentia Annotata, ſuis reſpectivo locis applicanda. Pag.* 115 *lin.*8 *ad hæc verba* pervenit Caſtrum ----- *pone litteram* d. *& deinde pag.* 118 *poſt* c *lege.*

d *Niſi aliud inter Ezijam & Cordubam* Caſtrum *nominetur, quam quod vulgo dicitur* Caſtro del Rio *(diſtans à loco caſtrorum Regiorum verſus Euro-africum Milliaribus 6, longius ab Ezija; quo Laurentius redibat, remotum quam ipſamet Corduba) dicendum eſt Laurentium de induſtria declinaſſe ab itinere recto, ſive quia obſervari metuebat, ſive quia rivulus (unde Caſtro nomen) non alibi tranſiri commode poterat. Hoc vero eſt eo veroſimilius, quod* Caſtro *Ezijam equitans tota die opus habuerit, à primo mane in ſeram noctem, ut perveniret quo tendebat, confecto itinere 13 aut 14 milliarium. Niſi rurſum alio* Caſtro *invento inter Cordubam & Ezijam, cauſa tam lenti reditus refundatur in equos, oppido laſſos nec tota ea die paſtos.*

e Zahenum *appellat Mariana.*

f Almeria, *maritima civitas, 40 Milliaribus Ezija, & Valentia diſtans 50.*

g *Prælaudatus Mariana captam* Valentiam *ab Arragoniis ait 28 Septembris an. 1238, poſt inſignem victoriam de Mauris per eoſdem relatam anno præcedente menſe Auguſto. Utinam vero liceret videre* Hiſtoriam Jacobi Regis *hic allegatam, & intelligere quam non multo poſt ejus mortem ſcripta ſit: obiit enim Iacobus anno 1276. annis 8 ante Alfonſum Regem Caſtellæ, auctorem Chronicæ Generalis.*

h *Hactenus Chronica: quod ultra*

non

tantè poſſumus ex Roderico accipe.

i *Hæc Roderici abſentia &c.* —— *ubi habentur littera* h.

In fine capitis adde litt. k *& Annotatis adde* —— k *Addit Chronica:* Juſſit inſuper Rex ubique promulgari, omnibus Cordubam transferre ſe volentibus aſſignãdum habitationis locum; adeoq; multos ex omni Hiſpania accurriſſe, ut novis incolis ędes ſuppellectiliaque præbenda deeſſent.

Pag. 120 *poſt num.* 101 *pone litteram* a, *& num.* 102 *converte* a *in* b; *& mox ſubſequens* b *expunge: ac porro in Annotatis pag.* 125 *idem faciens; duaſque priores obſervationes* a *&* b *in unam colligens ſub littera* b, *præpone ſequens* a.

a *Ita ſcilicet præoccupavit viventis* Berengariæ *laudes Toletanus; tam grandi jam ſenio vir, quod omnino crederet diutius victuram, quam ut mortuam laudare poſſet, ſicut fecit infra num.* 136 *auctor Chronica. Quin etiam lib.* 7 *cap.* 36, *agens de ſepultura Ferdinandi fratris, curatam ait* excellentiſſima ſua ſorore Berengaria Regina, ad quam poſtea regnum Caſtellę ſucceſſione pervenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris & honoris, & gemitus doloris: ubi virtutum ejus plenitudo ſic claruit, ut ejus prudentia devoti ſexus excederet pietatem, & eleemoſynarum largitio Principum largitates: etiam pudica modeſtia inconſolabili luctui procabatur, ut exinde famæ dulcorata ſuavitas, in augmentum creſceret & dulcorem. Religionum; & pauperum, & quorum titulos paupertas incruſtabat, toto tempore vitæ ſuæ, ſubventrix extitit & levatrix: præter opera magnifica, quæ regnante ſuo filio magnifice claruerunt.

Poſt c *adde* —— *Hujus porro* Alienoræ *fratrem ſeniorem* Ferdinandum (*ſic nominatum pro altero quem Beatrix pepererat, jam extincto, ut vel hinc patet*) *juvenem omnino obiiſſe ait Ignatius; idemque præſumere licet de* Ludovico, *cujus nulla memoria ulterius reperitur.*

Pag. 126 *Annot.* e *lin.* 8 *poſt verba* Innocentius IV —— *interpone* —— *Brevem autem* Cæleſtini *Pontificatum pro nullo habens; ejus qualecumque ſpatium Sedi vacanti adnumeravit. Ceterum &c.*

Poſt f *adde* —— *Chronica autem deſignat* triginta millia maravediſiorum, *ſub intellige* aureorum: *hoc enim additur num.* 34, *ubi agitur de pretio quo Rex ſanctus à Crucigero quodam Roderico Didaci de Camberiis poſſeſſiones ejus emit; & ubi Toletanus expreſſerat* quatuordecim millia aureorum, *Chronica habet* Maravediſiorum aureorum. *Non ergo hic intelligas* Maravediſios *ſeu* Marobotinos *vulgares, quorum trecenti ſeptuaginta quinque, uno Ducato ſive Aureo; triginta quatuor, uno Regali continentur, in hodierno Mercatorum Hiſpanorum & Collybiſtarum calculo.*

Pag. 122 *num.* 103 *lin.* 1 in Dominica Palmarum —— *lege* —— in hebdomadâ Dominicæ Palmarum: *tum Pag.* 126 *poſt Annotat.* f *pone* ——

g *Intelligo* Hebdomadem ſanctam *ſeu* majorem, *quæ à* Dominica Palmarum *initium ſumit: ſic enim etiam dicimus* Hebdomadem Paſchæ: *Paſcha autem anno* 1243 *cadebat in* 12 *Aprilis.* —— *Poſt hac litteram* g *muta in* h.

Ibidem num. 108 *lin.* 14 *ad nomen* Orgaz, *pone litteram* i, *ac porro in Notis Pag.* 126 *poſt* g, *nunc* h *factum, ſcribe*

i *Ab* Orgaz *uſque* Martos, *non niſi* 30 *milliarium iter ſupererat.* —— *deinde num.* 109 *lin.* 18 *poſt verbum* appellantur —— *adde* —— Santelia —— *& litteram* h *converte in* k, *ac poſtea adde*

X 5 *pag.*

pag. 126 ——— *Invenio autem in hiſtoria Caravacenſi*, Moratillam, *ibi dictam* Moratallam. *Vicario Caravacenſi ſubjectam fuiſſe, tamquam loco proximam. In tabula quoque Topographica Viſcheri ſpectare eſt primo hic nominatam* Santeliam 3 *milliaribus Corduba diſſitam*, Aguilar 5, *verſus Euro-africum utramque ſitemque* 3 *milliaribus ab arce Martana aliud* Moron; *exiſtimo tamen hic de eo agi quod jam indicavi inter Exijam & Xerez.*

Pag. 131 *poſt* a *adde* ——— *Mox autem nominandum numeri ſequentis initio* Olmedum *ſive* Ulmetum; *medium eſt inter Valliſoletum & Abulam, 9 milliaribus utrimque diſſitum: & quæ ibidem ſubjungitur, non* Valmaſa *(quod corrigendum) ſed* Valmazeda, *licet in tabulis non expreſſa, inſignis locus olim fuiſſe debuit.*

Poſt b *adde* ——— *Non videtur tamen hoc idem eſſe, quod ſupra num.* 112 *adjeciſſe Sanctus Rex dicitur poſſeſſionibus Didaci Lopez Biſcayæ Domini, propter nimiam loci diſtantiam ab aliis.*

Pag. 128 *lin.* 11 *ad vocem* Cieca, *adde* d ——— *lin.* 14 *ad* Cartajena *adde* e ——— *atque pag.* 131 *poſt* c *hæc conſequenter nota.*

d *Omnia fere hæc loca extra fines regni Murcienſis videntur fuiſſe: nam* Alicante & Orihuela *pertinent ad regnum Valentinum;* Alhama *procul in mediterraneis Granatenſibus diſtat; ſola ultima* Cieca *invenitur intra fines Murcienſes 8 milliaribus à metropoli.*

e Cartagena. *urbs maritima & potens, Cartagmenſium veterum opus;* Lorca *commode incumbit fluvio ad confinia regni Granatenſis;* Mula, *in tabulis nunc ignota, ſatis inſigne oppidum tunc fuiſſe debuit.*

f *Scribatur loco* d *& rurſum* 129 *num.* 117 *lin.* 2 *ad nomen* Andujar *adde* g ——— *& lin.* 5 *ad nomen* Archona *adde* h, *de iiſque ſic nota pag.* 131.

g Andujar *ſupra Bætim conſiſtit, inter Beatiam & Cordubam.*

h Archonam *in tabulis non inveni quidem, juſſi tamen poni inter Anduchariam & Giennium, ſupra eumdem fluviolum, (*Rio-frio, *id eſt* Frigidum *vocant) ab uno loco ad alterum currentem; neque enim vel omittere debui locum tam celebrem in hac hiſtoria & regio olim inſignem titulo, neque ejus ſitum potui certius divinare.*

Annot. c *ſignabis litterâ* i *& Annot.* f *ſignabis per* k, *tum vero pag.* 130 *num.* 118 *lin.* 5 *ad vocem* delectos *appinge* l *& ſequ. pag. notatis adde.*

l *Hiſpanicus contextus* Concilia *appellat, quam vocem retinuimus num.* 23, *ubi* Conciliorum *nomine intellexìmus Communitates civium; hic vero* delectos *vertimus, quia omnino credimus ideo vocari* Concilia, *quia de mandato* Conciliorum *id eſt Communitatum civilium expediti ad militare obſequium, Principi pro certo dumtaxat tempore præſtandum, accepto ab iiſdem Communitatibus ſtipendio; cum Milites eo & ſemper obligarentur, titulo ſuæ nobilitatis, feudorum &c. Eſt tamen illud nomen in tali ſignificatu, iis quos hic conſulere potui Hiſpanæ militiæ peritis ignotum.*

Pag. 133 *reponenda Annotatio* a, *jam relata ad caput præcedens, & ſequens* b, *vocandam* a, *ſicque mutandus contextus:*

a *Media inter Toletum & Cordubam via, ſupra Anam fluvium, topographica Blavii tabula Andaluziam repræſentans, exhibet oppidulum ſub titulo* Villæ-regalis: *ſed accuratior Viſcherus* Villam-majorem *nominat, & 6 milliaribus altius ad idem flumen notat* Civitatem-regalem; *quam potius hic intelligi credimus.*

Pag. 134 *num.* 127 *lin.* 6 *ad verba* Alcalam Abenzaidæ, *pone litt.* b ——— *& lin.* 7 *ad vocem* Illoram *litt.* c *Tum in Notatis hæc porro.*

b *Hanc exiſtimo eſſe illud oppidum, quod in tabulis dicitur* Alcala-regalis, *& Giennio abeſt 8 milliaribus.*

c *Cum modo nuſquam inveniatur* Illora, *ſuſpicor mutatum ſub Chriſtianis nomen, ipſamque eſſe quæ modo nomen habet* Sanctæ-fidei, *duobus vel tribus à Granata milliaribus: quandoquidem in ipſum agrum Granatenſem hinc tranſiiſſe Rex populabundus dicatur.*

Ibidem porro c *in* d. *&* d *in* c *commuta: atque in fine, expunctis ultimis octo lineis, hæc ſubſtitue — Hic enim (ſcilicet* Dominicus) *non potuit ante annū Chriſti 1249 fuiſſe annis 59 Epiſcopus, nequidem* Beatiæ; *debuiſſet namque anno 1190 ordinationem ſuſcepiſſe: & tamen conſtat, quod quando pugnatum ad Xerez eſt an. 1234, Beatia adhuc habebat ſuum Mauricum Regem. Praterea* S. Dominicus, *Ordinis Patriarcha, teſte Bzovio Dominicano in Annalibus, primum ſuos alumnos cœpit mittere in Hiſpaniam anno 1219, annis quatuor poſt impetratam ſui Inſtituti approbationem. Porro cum antiquitus neque* Beatia *neque* Giennium *fuerint urbes Epiſcopales, facile crediderim facultatem novi Epiſcopatus inſtituendi in urbe Giennenſi, cui etiam Beatia ſubeſſet, primum expeditam fuiſſe anno 1249 (neque enim iſtiuſmodi negotia ſolent tam cito Romæ confici) adeoque* Petrum *primum fuiſſe urbis utriuſque Epiſcopum; idque tenendum eſſe, donec pro* Dominico, *ſaltem ad paucos annos Cathedram tenente, certius inveniſcar teſtimonium.*

PARS IV.

Ad ſeptem ultima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

P*Ag. 140 num. 133 lin. 10 poſt hæc verba — tab. 7 — adde — itemque in multo auctiori meliuſque ordinato Theatro, ante non multos annos edito Amſtelodami apud Ianſſonium. Hic, redemptis Colonienſibus laminis, ante centum annos ſculptis, tamquam novis eſt uſus, nulla adhibita diſtinctione ab iis quas novas addidit; quod tamen monendus hic Lector videtur, ne titulo libri deceptus, ex laminis prædictis judicium formet de præſenti tempore, quo urbes multæ, atque imprimis Hiſpalis, plurimis ædificiis magnificentiſſimis publice privatimque auctæ, aliam prorſus faciem induerunt, etiam extra mœnia. Porro prædictarum Tabularum ſecunda inſtituto huic accommodatior eſt &c.*

Ibid. lin. 17 poſt hæc verba — fortaſſis ſolo jam æquatis — adde — ſolum ex parte Meridionali videtur appa-

rere

rere pars aliqua veteris illius muri, cui prædicta catena ex Turri aurea trans flumen ducta affigebatur: ex parte vero Boreali conſpiciuntur ad caput pontis &c.

Pag.143 lin.2 ad verbum Alcala Guadayræ, *pone litteram* b —— *& lin.4 ad vocem* Xeritanos, *litteram* c, *ac notarum ſequentium litteras ex ordine promovetum:*

Pag.147 poſt a *adde* —— b Alcala *hæc duobus ſolum milliariis diſtat Hiſpali, unde intelligas fere quo loco caſtra fixerit Sanctius, aliquo ſcilicet inter hanc & illam medio.*

c *Hæc eſt* Xerez de la Frontera, *ſeu* Limitanea, *verſus Mare, cujus ſupra facta mentio, & unde una ex primariis urbis portis, ea ſcilicet quæ ditur ad mare, nomen tenet.*

Pag.144 num.139 lin.6 ad nomen Montanches *pone litteram* f, *deinde pag 147 poſt* b c, *mutanda in* d, e *ſcribe:*

f Motanches & Caceres, *quamvis non exprimantur in tabulis, urbes tamen inſignes fuiſſe oportet, quæ tam expreſſe hic nominantur: alterius tamen appellationis veſtigium, manet in vico qui dicitur* Puebla d'Alcocer, 10 *milliaribus à Metellino verſus Ortum. Eſt etiam quoddam* Alcacer *inter Cordubam & Ecijam, ſed notæ inferioris*

Pag.148 num.14 lin.9 retroagi claſſem & iſtuc ubi erat appelli —— *lege* —— ſurſum magis agi claſſem, *cetera verba dele.*

Pag.165 Annot. c *lin.3* Equites —— *lege* —— Milites —— *& in fine adde* —— *Diſcimus autem ex Nicephoro Gregora, una littera* l *extrita nomen corrumpente, lib.7 cap.153, Ronzerium, Regis Aragonum Petri genitorem, habuiſſe in exercitu ſuo* mille Amagabaros, quos Latini pedites vocant. *Eadem voce uſum Villanium notat Dominicus Macri frater Carolus in Hierolexico, docetque Arabicam eſſe vocem ex* Mghabbar, *quæ* pulverulentum *ſignificet. Huic præfixus articulus* Al, *& vocalis una inter* m *&* g *euphoniæ ergo interjecta, nomen integrant, uti hic ſcribitur. Ceterum crediderim, genere Mauros omnes fuiſſe, qui vel Chriſtianam & fidem & militiam, vel ſaltem militiam profitebantur, cujuſmodi apud Turcas ſunt quos* Janiſſaros *vocant.*

Pag.173 lineas tres ultimas num. 183 ſic lege: Sed Mauri tanta copia ſe effuderunt in occurſum, ad prohibendum tranſitum, ut tota die peragi nihil potuerit.

Pag.173 num.183 lin.2, Archiepiſcopum S. Jacobi —— *adde litteram* d *& porro in notis ſic ſcribe pag.173.*

d *Quidquid hic de iſto Archiepiſcopo dicitur, narrat iiſdem verbis Ægidius Davila, in Theatro iſtius Eccleſiæ pag.55, tamquam ex Chronica Generali Hiſpaniæ acceptum; unde iterum confirmatur, quod alibi diximus, duarum Chronicarum alteram ex altera multum tranſcripſiſſe.*

Pag.177 lin.3 ad verba, Gradibus tam amplis —— *ſigna litteram* k, *& reliquas deinde litteras promove, atque inter Notas.*

Pag.180 poſt i *adde* —— k *Similibus gradibus etiam conſcenditur tectum Baſilicæ Vaticanæ Romæ; ſunt enim plani & leniter ſolum acclines, ſic ut ab angulo ad angulum media turris, ſecundum cujus latera gradus iſti ducuntur longitudine 23 pedum, ſolum enitatur quis ſurſum pedes 5; qui quater ſecundum numerum laterum replicati, faciunt ut ſingula cujuſque lateris feneſtra, quæ lumen ipſis gradibus præbent turriſque interioris cameris, una ſupra alteram poſitæ*

ut

videatur intervallo pedum 20 circiter. In theatro urbium Turris hæc ſic delineata invenitur, ut ex angulo uno videnti duo latera conſpicienda offerantur; itáque pateat oculis ipſis illa, quam dixi, feneſtrarum utrimque paulatim aſcendentium differentia. Eadem repræſentatur in altero ejuſdem tabulæ latere, introrſum conſpicienda per effractum muri angularis hiatum; ſed perquam infeliciter: quia nec turris media latera prædicta conſpiciuntur, neque ſcalarum forma vera exprimitur: notantur enim in lateribus ſingulis 8 vel 10 gradus, ſinguli tam alti quam lati, quos à quadrupede ſcandi, ſicut ibi fingitur, impoſſibile ſit; cum econtra non niſi gradum unicum habeant ſingula latera, quibus omnibus ſuccedit in eodem latere gradus alter. Proinde tantum abeſt ut aliquam ſcalarum Hiſpalenſium ideam formare tibi ex ea delineatione poſſis, ut erroneam prorſus concipere neceſſe ſit niſi admonitus caverit.

Annotat. k nunc m futurâ, columna 2 lin.26, poſt verba Morgadi adde ——— Ipſa quoque ſolicitudo Maurorum, pro impetranda facultate demoliendi turrim illam priuſquam excederent, etiam cum onere ædificandi novam propriis ſumptibus, ut habetur num.185, confirmat proprium opus fuiſſe eorum, qui ad perpetuam infamiam ſuam ſuique Mahometi, ex ea turri ſoliti invocari, manere illam noluiſſent.

Pag.183 Annot. p (mutanda in q & ſic deinceps) ibidem autem lin.5 poſt verba Epiſcopus Segovienſis. adde ——— ſtatim quidem ab ordinata Hiſpali eccleſia, Sanctus Rex Archiepiſcopum denominaverat Philippum filium: ſed hic, donec ſuſcepiſſet ordinationem (ſuſcepit autem numquam) non poterat Epiſcopalia munera exercere, ideoque ſolum Electi vel Adminiſtratoris titulum gerebat, & per Vicarium Epiſcopum opus habuit cetera agere: talis ergo tunc erat Raymundus iſte, qui quia anno 1285 &c.

Pag.184 dele ultimas lineolas duas; jam futuras ſuperfluas.

Pagina 194 tota expungetur, quando quæ hic in dicantur miracula, integra poſita fuerint loco Parergi I. Hic vero mallem Marianas imagines, hactenus deſcriptas, ſpectandas exhiberi ex ære, imprimis præcipuas duas, Antiquæ & Regum; quarum nunc quidem delineationes optatas non lubet expectare, remorando editionem pluſquam ſatis dilatam; confido tamen fore, ut eas accipiam ante editionem ipſius Maji.

Pag.198 ante num.211, appone numero præcedenti ſequentia — His ita poſitis, haud incongrue ſuſpicaberis, hanc ultimam clavem ſolam ac propriam Iudæorum fuiſſe, ipſam ingredienti Regi offerre ſolitorum: priorem vero, fabricatam etiam ab aurifabro Hebræo, ſed Regio juſſu & ad uſum Civitatis. Et fabrum quidem dies ſuo indulſiſſe ingenio, in Hebraicis illis litteris annulo manubrii circumducẽdis; Regem autem præcipue intendiſſe, ut laus Deo redderetur per verba ſecreti; per ſigna vero, quadrato clavis nodo inſculpta

ſculpta ſub annulo, deſignatum voluiſſe, quod præcipuum inſtrumentum victoriæ, qua urbs acceſſit regnis Caſtellæ & Legionis, fuerit gemina illa navis, catenæ pontique perfringendis adhibita.

*Pag.*202 *lin.*6 quod ceteris quoque liberis commendatum volebat — *dele & ſubſtitue* — Voluit etiam Infantem Alfonſum fratrem ſuum, & alios quos habebat fratres eidem commendatos [c].

*Pag.*204 *Annot.* a *lineas ultimas ſex expunge poſt verba* —— Alpechi *videtur dici* —— *& hac ſubſtitue* —— *Quod hic dicitur* Bejar, *videtur in tabulis dici* Bege *vel* Beger, *ad fretum Herculeum prope Tariſſam.* Gaditanam peninſulam *vide ſis accuratiſſime delineatam in Atlante Blaviano. In ipſum vero, quem ea formas, ſinum effunditur rivulus* Guadalete, *ſupra quem conſequenter conſiſtunt, hic nominata loca*, Arcos, Xerez & S. Maria: *ſed poſtremum nomen credo ſuffectum antiquiori alteri Maurico.* Tariffa, Gibraltar *& reliqua verſus Granatenſe regnum loca ad fretum ac mare mediterraneum, vel tunc adhuc ad regnum Granatenſe pertinebant, à poſteris Regibus denique ei ſubtracta; vel tributaria Ferdinando reddita, ejus nepoti rebellarunt, ſollicitis Mauris, ut, ſervato ſibi tam commodo in Hiſpaniam ex Africa trajectu, ſpem quoque recuperandi aliquando ibidem Imperii conſervarent. Ad* Algarbiorum Regnum *quod attinet, non videtur illud Sanctus victoriis ſuis attigiſſe, ſed potius reliquiſſe Luſitanis vindicandum, velut partem veteris Luſitaniæ. Certe primus* Alfonſus x *invenitur ſe* Regem Algarbiorum *ſcripſiſſe, idque poſtquam Pelagius Correa, de quo frequens mentio in hac hiſtoria, præcipua quædam loca expugnaverat, cetera tributo ſubjecerat. Poſtquam autem idem* Alfonſus *filiam ſuam notham* Beatricem *matrimonio junxit* Alfonſo III *Luſitaniæ Regi, dotis nomine eidem acceſſerunt* Algarbii, *ex eoque tempore manſerunt dominationis Portugallicæ.*

Annot. c *adde. Notabilis certe petulantia Regum iſtius ævi erat, quod juſtam divertio faciendo noviſque nuptiis contrahendis cauſam ſe habere crederent, ſi ſterilis uxor manebat. Ita etiam prædictus Luſitanus, ex Francia quo profugerat rediens, optime de ſe meritam* Mathildem Boloniæ Comitiſſam, *quam viduam & grandævam uxorem exul duxerat, dimiſit; ac* Beatricem, *ut dictum eſt, ſuſcepit, improbante palam Eccleſia; adeo ut poſtea,* Mechtilde *mortua, ægre impetrari potuerit ab Apoſtolica Sede, ut adulterinum cum* Beatrice *contubernium purgaretur, fieretque legitimum matrimonium.*

*Pag.*205 *poſt Annot.* d *adde* — e *Iam diximus hos videri fuiſſe, naturales dumtaxat ex concubina aliqua, poſt* Berengariæ *divortium aſcita. Porro Alfonſus Nunniez de Caſtro, in Annalibus apud Zunigam, teſtatur, in Monaſterio Mataplanæ inveniri ac legi epitaphium lingua Caſtellana ſic ſcriptum:* Hic jacet Infans Don Alfonſus Ferdinandez, filius præcelſi Regis D. Ferdinandi, cjus qui Sevillam obtinuit, & glorioſæ Reginæ D. Joannæ. Obiit ultima Septembris, Era 1350, *id eſt anno Chriſti* 1312. *Hinc Zuniga colligit* Joannam, *moriente Sancto, gravidam fuiſſe; addere*

autem

autem poſſumus, natum eo partu poſtumum, de ſacro fonte ſuſceptum videri, vel à fratre jam Rege, vel ab Infante patruo; ideoque nomen Alfonſi *accepiſſe. Mirum tamen eſt quod de tam longa vita Principe nulla uſpiam mentio in Chronicis occurrerit ipſi Zuniga, eas ſcrutato haud indiligenter.*

Pag. 202 *lin.* 18 *ad verba* Regi Roderico *adde* f; *& pag.* 203 *lin.* 13 *poſt* Amen *adde* g---- *deinde in Notis pag.* 205,

f *Infelix iſte* Rodericus *regnum vitamque amiſit anno* 713, *ultimus Regum Viſigothorum: qui cum poſſederint quidquid intra Pyreneos montes jacet, nec parvum etiam terræ tractum ultra eoſdem, puta Navarram, Arragoniam, Catalauniam, Vaſconiam, nec non Portugalliam, verbo Hiſpanias omnes; cum etiam Mauri dominati ſint iiſdem fere omnibus (nam apud Aſtures Cantabroſque ſervata utcumque libertas eſt locorum aſperitate defenſa) patet hunc loquendi modum indulgenti acceptione opus habere, totumque ſumi pro parte præcipua.*

g *Liceat hic mihi ex lib.* 6 *Toletani cap.* 14 *referre, quæ idem habet de* Ferdinando I, *ut appareat quam ſimilis utriuſque exitus fuerit, ſicut & vita & fortuna.* Hic, *inquit* Ferdinandus, jam ſenectute confectus, vitam ſuam bonis & Deo placitis operibus dedicavit. Eccleſias Regni ſui, & præcipue S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Iſidori, & Cathedralem eccleſiam Legionis poſſeſſionibus & donationibus inclitavit: monaſteriorum etiam indigentiam de ſuis facultatibus ſublevabat. Cum vero quadam die in Cathedrali eccleſia Legionis audiret Divina, vidit miniſtros eccleſiæ, cauſa familiaris inopiæ, nudis pedibus miniſtrare. & ſtatim certos reditus ad calceamenta inſtituit miniſtrorum. Ceterum cum ad S. Facundi monaſterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & conſortio, quaſi unus ex eis, & divinis officiis inſiſtebat, & cibariis regularibus utebatur. Cumque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad menſam reſidens ſuſcepiſſet, vas decidens de manu Regis illico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens, in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo ſatisfecit. Obtulit inſuper Cluniacenſi monaſterio de Regio fiſco mille aureos, annuatim in perpetuum ſolvendos . . . . Sed jam vitæ termino ſibi imminente, apparuit ei B. Iſidorus & diem ſui obitus intimavit. Et cum cœpiſſet poſt modicum infirmari, fecit ſe Legionem adduci, & nono kalendas Januarii die Sabbati ingreſſus eſt civitatem, & ex more corpora Sanctorum flexis genibus adoravit; petens & ſupplicans, ut cum dies obitus jam inſtaret, anima ejus ab Angelis duceretur. In ipſa autem nocte Dominicæ Nativitatis, licet æger, ipſe Rex cum Clericis interfuit Matutinis, concinens ut infirmitas tolerabat; & obſervabatur ibi tum temporis Officium Toletanum. Facto autem die, vocatis Epiſcopis, fecit ſibi Miſſam ſolenniter celebrari, & percepit Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum. In craſtino autem, vocatis Epiſcopis & Abbate & viris religioſis, una cum eis fecit ad eccleſiam ſe deferri: & impoſito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram ſarcophago S. Iſidori clamavit ad Dominum voce clara: Tua eſt potentia, tuum eſt regnum, Domine: tu es ſuper omnes Reges: tuo imperio omnia ſunt ſubjecta.

ſubjecta. Quod te donante accepi, reſtituo tibi regnum: tantum animam meam in æterna luce jubeas collocari. Et his dictis, exutus Regalibus ornamentis, pro venia exorabat: & accepta ab Epiſcopis pœnitentia & gratia ultimæ Unctionis, indutus cilicio & conſperſus cinere, duobus diebus in pœnitentia atque lacrymis ſupervixit. Tertia autem feria, hora ſexta, in feſto S. Joannis Evangeliſtę, plenus dierum reddidit Deo Spiritum immaculatum, & juxta patrem ſuum in eadem eccleſia S. Iſidori eſt ſepultus. Regnaverat autem vivente patre annis XII, mortuo patre annos XII, in Caſtella & Legione annis XV, in univerſo annis XL, menſibus VI, diebus XII. *Mariana lib. 9 cap. 6 annum fuiſſe ait* MLXV *(quod etiam probat concurſus Dominica & Nativitatis, relationem verò ſic concludit.* Sane Ferdinandus, dum vixit, inſigni pietate fuit: quo merito Legione anniverſariis ſacris memoria ejus celebratur, & in Cælitum numero locum habet. *Equidem neminem alium inveni hactenus qui eum Sanctis accenſeret inter veteres novoſque ſcriptores; ideoque exiſtimo Anniverſarium illud non aliter quam funebri ritu actum fuiſſe & adhuc agi; quandoquidem* Ferdinando Tertio, *indubie* Sancto, *non aliud obtigerit uſque ad noſtram ætatem, ſicut ex mox dicendis apparebit. Si quid amplius factum fierive probetur, ratione cujus debeat in noſtro opere tamquam* Sanctus *referri etiam* Primus; *id velim diſcere accurate, priuſquam ad ultimum uſque menſem perveniant poſteri.*

Pag. 203 litteras e. f. g *conſequenter muta in* h. i. k.

HISTO-

LECTORI.

Secutus Roderici Toletani irrefragabilem (ut mihi videtur) auctoritatem, inſuper habui quamcumque aliam recentiorum ſcriptorum Chronologiam, & dixi in Comm. prævio num. 14 *Alphonſum Legionenſem regnare cœpiſſe anno* MCLXXX. *Ait enim Rodericus præfatus lib.*7 *cap.*23,*quod Pater ejus* Rex Fernandus, annis triginta uno in regno conſummatis, obiit Beneventi æra milleſima ducenteſima [decima] octava: *ubi typographico ſphalmate omiſſum denarium recte ſuppleri, tota ejus præcedens hiſtoria loquitur. Deinde ſubjungit cap.* 24, Mortuo Rege Fernando ſucceſſit ei ejus filius Aldefonſus. Hic . . . . à conſobrino ſuo Aldefonſo Rege Caſtellæ, & Sancio Rege Portugalliæ infeſtatus circa principium regni ſui venit ad Regem Caſtellæ & in Curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari, manum ejus fuit in plena Curia oſculatus: & in eadem Curia Rex Caſtellæ Nobilis Aldefonſus Conradum, filium Frederici Imperatoris Romani, accinxit ſimiliter cingulo militari, & ei filiam ſuam primogenitam Berengariam deſponſavit. Sed ipſo Conrado in Teutoniam revertente, prædicta Domicella deſponſationi continuò contradixit, & per Gundiſalvum Toletanum Primatem & Gregorium Cardinalem Apoſtolicæ Sedis Legatum divortio celebrato, puella Berengaria manſit innupta. *His ita poſitis, cenſui initiationem illam utriuſq; Principis per Alphonſum Caſtellanũ factam fuiſſe* circa principium regni *ab Alfonſo Legionenſi initi; interpunctionem, à typothetis omiſſam in meo Francofurtenſi exemplari, ponendo ante prædicta verba,* Circa principium regni ſui, *eaque conjungendo cum verbis* Venit ad Regem Caſtellæ; *adeoque initiationem jam dictam non poſſe differri ultra annum* MCLXXXV. *Deſponſationem quoque & abſolutionem* Berengariæ *nullo notabili temporis intervallo diſcernens, propter additam voculam* continuo; *judicavi conſequens fore, ut eam ætatem tunc habens illa, qua poſſet etiam invito patre deſponſationi ſuæ ante conſummatum matrimonium contradicere; nata fuerit circa annum* MCLXXIII, *proinde tanto ſenior ſorore ſua Blanca, ut ſummum nata circa annum* MCXC, *ut potuiſſet mater ejus fuiſſe.*

*Verum ea omnia nunc conferens cum poſt repertis apud Garibayum lib.*12 *cap.*14 *inſtrumentis duobus Alphonſi Caſtellani, prædictæ initiationis deſponſationiſque mentionem facientibus, agnovi primo, memoratum locum ſic eſſe interpungendum, ut intelligatur Alfonſus Legionenſis, à Regibus Caſtellæ & Portugalliæ armis* infeſtatus circa principium regni ſui: *rebus autem paulatim compoſitis, cum jam pacifice abſoluteque regnaret,* veniſſe ad Regem Caſtellæ *cinguli militaris cauſa, nec*

niſi

niſi octavo anno Regni, cum jam ætatis annum XXII *tranſcendiſſet. Etenim dictorum Privilegiorum primum, datum Dominico Abbati S. Mariæ de Balvanera, ſignat Rex* Era MCCXXVII *(qui eſt annus Chriſti* MCLXXXIX) VII Idus Maji, anno ſecundo poſtquam D. Alfonſus Rex Legionenſis, Eques ab ipſo creatus, manus ejuſdem oſculatus eſt; quando etiam, paucis diebus poſt, Equitem armavit Conradum, filium Imperatoris, eique uxorem junxit Infantiſſam, filiam ſuam Berengariam. *Alterum idem Rex ſignaſſe dicitur in favorem Abbatis & monaſterii S. Dominici de Silos,* Idibus Octobris Era MCCXXVIII, anno tertio poſtquam D. Alfonſus &c. *ut ſupra: Vtinam hæc propriis Latinis verbis dediſſet nobis Garibayus: majoris namque momenti ſunt. Quippe non ſolum ex iis ſequitur id quod jam dixi definitum deſponſationis prætaxatæ tempus, quod antea neſciveram certo definire; ſed etiam ſecundo loco probant,* Conradum *Frederici filium (quem cum prius genito Friderico, paulo poſt patrem in Syria mortuo, ad annum* MCXC *perperam confudit Baronius; cum fuerit ſolum tertio genitus, teſte Otthone à S. Blaſio, Otthonis Friſingenſis Continuatore, tunc vivente & ſcribente) probant, inquam,* Conradum, *non ſtatim à ſuſcepto cingulo militari rediviſſe in Teutoniam; ſed ferme tribus adhuc annis manſiſſe in Hiſpania, ſub Rege ſocero accepta ab eo arma tractantem in honoraria contra Saracenos militia; poſt quos denique,* ipſo in Teutoniam revertente, deſponſationi continuo contradixit *Berengaria, tunc primum forſan matura viro, & efficaciter contradicere priori pactioni idonea; atque adeo ut ſummum nata anno* MCLXXVII *vel* VIII; *aut ſorſitan etiam* MCLXXXI, *ſicut ſcribit Rudericus Mendez de Silva in Catalogo Regio ac Genealogico, certiorem obtenturus aſſenſum, ſi ſui aſſerti vetus aliquod teſtimonium adduceret, nec erraret etiam in* S. Ferdinando, *faciens eum naſci an. Dom.* MCCI. *Quæ enim ratio non conſummandi continuo matrimonii, unde pendebat ſucceſſio in regnum Caſtellæ, cujus heres bis jam fuerat* publico *totius Regni* juramento *agnita Berengaria,* antequam Rex haberet filium, *niſi immatura ætas ſponſæ?*

Certe, ſi ante prædicta Privilegia condita celebratum divortium *fuiſſet, non potuiſſet Alfonſus deſponſatæ filio Imperatoris Infantiſſæ ſuæ in ſubſcriptionibus meminiſſe, tamquam rei perquam honorificæ, ſicut feciſſe eum apparet: poſt illa autem primum habuit* Conradus *juſtam revertendi in Teutoniam cauſam. Nuntiata ſiquidem tunc morte patris ac fratris primogeniti in Syria obita anno* MCLXXXX, *& ſecundogeniti electione ad patris Regnum & Imperium, intelligebat in ſe recidere Ducatum Sueviæ, quem pater fratreſque duo poſſederant prius quam altius eveherentur. Altera, nec minus juſta, & tempore prior, ſed ſola non ſufficiens cauſa recedendi ab Hiſpania erat; quod ſecundo anno poſt*

con-

contracta ſponſalia circiter dimidio, *videlicet* milleſimo centeſimo octogeſimo nono, ad tertium Kalendas Decembris die Mercurii *natus fuerit Alfonſo filius* Ferdinandus, *prout* conſtare (*utique ex authenticis documentis*) *ait Mariana lib.* 11 *cap.* 17, *qui etiam egregie adolevit*, *eoque* majori patris dolore totiuſque provinciæ luctu obiit anno MCCXI. *Evanuerat igitur jam* Conrado, *vel ſaltem valde extenuata erat ſpes ceſſura ſibi aliquando cum* Berengaria *Caſtella*: *necdum tamen proprium ullum ſtatum habens aut ſperans alibi, merito adhuc remanebat in Hiſpania*, *qualemcumque ſpem Regni dotalitii fovens, aut ſaltem notabilis in eodem incrementi tali conjugio mediante. Sed ubi, mortuis ut dixi Fredericis patre ac fratre, & altero fratre electo in Regem, nova & propior ſpes ex Germania affulſit, merito voluit in Teutoniam reverti, eodem etiam addictam ſibi uxorem invitans. Sed hac æque merito recuſavit exire Regno*, *rediture ad ſe, ſi quid puero contingeret* (*ſicut contigerat priori Sancio, eo quod infans obierit vix auctoribus noto*) *præſertim cum non deeſſent in vicinia Principes, quibus nubere poſſet,* Conrado *potentiores*.

Fieri etiam potuit, ut ob expectationem naſcituri ex pregnante iterum Regina maſculi, tam pater quam filia, licet fortaſſis matura viro, diſtulerint conſummationem jam promiſſi vel etiam contracti matrimonii, *fruſtra eam ſolicitante* Conrado; *quem facile apparebat, nato jam herede non remanſurum in Hiſpania, ſi Frederici patris ſuſcepta in Syriam expeditio, cujus multa fama & expectatio erat, nova ei regna dominiaque acquireret quæ partiretur in filios. Ergo regreſſus* Conradi *poteſt in annum* MCXCI *differri, dicique* Berengaria *tunc egiſſe ætatis annum* XV *vel amplius. Si tamen aliunde probaretur, eam revera, ut ait Genealogicus prænominatus, vivere primum cœpiſſe anno* MCLXXXI (*quo poſito illa ſolum fuiſſet decennis*, *quando recuſavit ſponſum ſequi & ſolvi petiit*) *tamen, ſecundum argumenta ex Garibayo contra Garibayum*, *patrum ſui memorem deducta*, *maneret illa primogenita liberorum Alphonſi. Quando enim inter ipſum & Eleonoram Anglicam matrimonium coaluit anno* MCLXX, *ille ſolummodo quindennis erat, & hac haud paulo forte junior; ob quam ætatis utrimque teneritudinem partim dilata fuerit matrimonii conſummatio, partim ſuſcepti tardius liberi; ſicuti horum uni* Blancæ (*quæ tredecenni* juveni *nupſit* virguncula, *annos ſolum octo vel novem forſan nata*) *utrâque vel ſaltem alterutra ex cauſa ſcimus accidiſſe, ut non niſi nono ſui matrimonii anno filios pareret. Quantumcumque vero ſero naſci* Berengariam *facias*; *ſemper manebit, eam viro deſponſam fuiſſe, aliquammultis annis prius quam naſceretur* Blanca, *ita ut hac fortaſſis etiam ejus filia eſſe potuiſſet*: *quod erat primarium noſtrum aſſumptum. Quo anno mortuus fuerit* Ferdinandus Legionenſis *eique filius* Alfonſus *ſucceſſerit, jam porro ad noſtram*

quæ-

quaſtionem non facit: non video tamen, quomodo uſque ad annum MCLXXXVIII *differri ea ſucceſſio poſſit. Quis enim credat generoſum juvenem, eodem anno, id eſt regni primo, quo conſtat eum armis infeſtatum ab* Alfonſo Caſtellano, *etiam manus ejus fuiſſe oſculatum, Equeſtrem ordinem ab ea ſuſcipientem.*

Ceterum novam iſtam lucem, pro ſententia noſtra confirmanda & chronologia ordinanda nactus, quadam conſequenter mutanda habebo in jam editis, quod pramonitum Lectorem volui, etiam prius quam ſuſcipiatur impreſſio altera. Ne vero eumdem etiam offendat, quod Alfonſi Sapientis *Hymnos pag.* 321 *conſcriptos dixerim* veteri Caſtellano Rythmo, *mallem in titulo quidem Parergi iſtius* Callaico *legi vel* Gallæco, *in contextu autem lin.* 12 *poſt hac verba,* Undennis puer, *mutari quadam in hunc ſenſum.*

Deſcribit autem veteri Rythmo, non Caſtellano, ſed Callaico ſive Gallaco: cujus rei ratio videtur reddi poſſe, quod pubertatis annos ingreſſus Princeps, & majorem quam pro atate ſapientiam præſeferens, fuerit in partem regiarum curarum cito accitus, atque poſt mortem matris & ſecundas patris ſui nuptias miſſus Legionem vel in Galliciam, ſimul & regnandi peritiam ipſo exercitio acquiſiturus, & extremas illas auctioris jam Imperii provincias, in oppoſitis plane finibus ut plurimum occupato patre, praſentia ſua conſervaturus in officio. Certe non ante atatis annum XXI, *& quidem poſtea non niſi bis, fuiſſe illum in Batica legimus priuſquam Rex fieret; unde intelligitur alibi ut plurimum degiſſe quoad pater vixit, praſertim in ſua juventute: ubi autem potius, quam in Gallicia, pracipua Legionenſis regni parte, unde pater & avia longius aberant? Ibi ergo Callaicum idioma, dialecto valde diverſum à Caſtellano, non ſolum didicerit, ſed etiam ſic adamarit, ut ſcribendis eo rythmis delectaretur. Horum autem volumen, tamquam primum ſui ingenii fœtum, carum habens, etiam cum jam Rex mortuo Patre Hiſpali ſedem haberet; ipſum per extrema ſua voluntatis teſtamentarias tabulas, una cum corpore legaſſe dicitur Hiſpalenſi Eccleſia. Fuit namque, ut teſtatur Zuniga, in illius archivo ſervatus liber, quo ad uſque Philippus II, glorioſa memoria Monarcha, adificato Scutiacenſi Palatio, ad erectam ibidem Bibliothecam transferri Regium iſtum codicem juſſit. ex quo tranſcriptum à Zuniga poëma juvat hic recudere, addita columnatim noſtra interpretatione Latina &c.*

Denique (ne agnitorum mendorum diſſimulem quidquam, ceteris fere jam manu calamoque correctis) etiam pag. 13 *lin.* 8 *a fine, pro eo quod indiſtincte nunc legitur* tot annis, *ſcribe,* per annos quinque & triginta: *& pag.* 11 *lin.* 4 *&* 5. excluſis ex præmortuo fratre Alphonſo & Blanca Francica nepotibus; *lege* Ferdinando & Blanca, *ſicut legendum eſſe patet ex pleniori contextu ejuſdem rei pag.* 9 *num.* 13.

HISTO-

HISTORIA ET MIRACULA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipſo quo S. Ferdinandus naſciturus erat anno MCLXXXXVIII, *per Angelos in Hiſpanias allatæ.*

PRÆFATIO COLLECTORIS

P*Oſtquam in prima opuſculi hujus molitione, hiſtoriam hanc ſuſceperam reducendam ad annum Sancti Regis natalem, unde eam quarumdam recentium fabellarum aſſumpta temere fides alienarat, ſuaſeratque ad annum* MCCXXXII *adultumque jam* S. Ferdinandi *imperium differre; ſuſcepto tunc argumento videbar mihi feciſſe ſatis* Parergo primo, *quo diſputatur*, An & quomodo ad hujus temporis ac Regis hiſtoriam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ. *Præfatus autem*, miraculoſæ iſti apparitioni, præter immemorabilis temporis traditionem, abunde atteſtari antiquiſſima ipſo in loco monumenta; de Miraculis vero, quæ ſunt recentioris ævi fere omnia, legitimeque teſtata, ambigere neminem; *credebam ſatis me caviſſe, ne ex illa fictionum poſt additarum convictione detrimenti aliquid pateretur honor ſacri iſtius Pignoris. Recognoſcenti nihilominus opellam præſentem, jam fere abſolutam à prælo, in ordine ad editionem alteram, ipſis in Actis Maii faciendam, viſum eſt, utilem, neque ſolis Hiſpanis, ſed etiam aliis omnibus gentibus Chriſtianis (ad quas Crucularum Caravacanarum uſus æſtimatioque pervaſit) rem gratam me facturum; ſi denuo exorſus à principio, novam inſtituerem tractationem, in plura diſtinctam Capita*, Actiſque Ferdinandæis *ſubtexerem; Hiſtoriæ*

illius veritatem confirmando documentis etiam aliis; recentioribus quidem quam ſint præfata monumenta, Caravacenſe ſculpta & picta ipſo quo res agebatur tempore; antiquiora tamen omnia figmentis prænotatis; addendoque præmiſſa quædam Miracula, tam antiqua quam nova, etiam extra Hiſpanias patrata. Quam tractationem ſi rurſus incipiam a refutatione figmentorum iſtiuſmodi, crede id neceſſario fieri, exemplo Architectorum, qui prius quam ædificiorum jaciant fundamenta, mobilem omnem inſidamque humum fodiendo egerunt.

CAPUT I.

Fontes fabuloſarum quarumdam circumſtantiarum, quibus obſcurata habetur hiſtoriæ Caravacanæ Chronologia.

2 Historia edita an. 1615, *Licentiatus D. Ioannes de Robles Corvalan, Clericus & Sacerdos, Caravacæ natus, in Regno Murciæ ad confinia Caſtellæ-novæ, anno* MDCXV *Madriti curavit evulgandam, quam Hiſpanice ſcripſerat,* Hiſtoriam Apparitionis & Miraculorum ſanctæ Crucis Caravacanæ, diviſam in libros duos, & dedicatam D. Chriſtophoro de Roxas y Sandoval, Duci Uzetenſi, Regiæ Majeſtati Philippi III à Cubiculis, & Commendatori Caravacenſi. *Ea Hiſtoria, quoad ſubſtantiam facti indubitabilis, & innumerorum propemodum miraculorum ſuffulta teſtimonio, paſſim ab omnibus* Sancti Regis *hiſtoriam tractantibus adducitur in* rem aliunde certam, implicat circumſtantiis fabuloſis; *partem laudum ejus; nec immerito, cum ipſe honorem & fidem* Sanctæ Crucis *tantopere ſuis armis curiſque propagaverit. Vt tamen id certius melioríque cum fundamento fiat quam factum hactenus, penitius inveſtiganda eſt ratio temporis, idque definiendo eam ex certis minimeque ſuſpectabilibus Caravacani oppidi monumentis: quæ prædictus quidem Robles incorrupta ſuggerit, neſcivit tamen recte intelligere,*

ligere, ſaſcinatus novitiis nonnullis figmentis, quibus tota Eccleſiaſtica Hiſpanorum Hiſtoria mirum in modum cœpit hoc ſeculo obſcurari; dum ea velut antiquorum Auctorum ſcripta venditantur, avideque arripiuntur à pleriſque, nullo accuratiori adhibito examine, quo tamen quantopere indigeant omnia, vel ex his quæ Robleſium deceperunt ſpeciminibus licebit diſcere. Prius ergo quam certiorem hiſtoriam produco, fabuloſam (ut arbitror) narrationem Robleſii fide bona ex illo accipe, ſicuti profertur pag. 26, & quidem verbis Latinis, ſicut originaliter ſcripta eſſe prætenditur.

3 Anno MCCXXXI (ut ex relatione Conchenſi & Carbacenſi conſtat) profectus eſt ex urbe Conchenſi, cum ſalvo conductu Regis Mulei Azebuteii, Carabis, & Valentiæ, Dominus Geneſius Petri Chirinus, Perſona Conchenſis Eccleſiæ, nepos Chirini Populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Evangelium Chriſti, Chriſtianis captivis & Mauris. Cumque iſte ſanctus vir, Magiſter Geneſius Petri Chirinus, ſemel plus quam alias inveheretur in ſectam Mahometi, ipſo die Sanctæ Crucis, juſſus eſt à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Poſtmodum anno ſequenti menſe Januario in fine, cum Rex juſſiſſet captivos duci ad ſe, viſus eſt & ipſe ſanctus vir: qui conqueſtus eſt, quod in vincula conjectus eſſet, ſub fide publica & ſalvo conductu. Rex dixit, Niſi hujus rei rationem habuiſſent, plane interfeciſſent, & juſſus eſt recludi. Donec ſub finem Martii, cum Rex inquireret ſingulos de ſuis officiis, Magiſter Chirinus dixit, ſe Sacerdotem eſſe Chriſti. Et cum juberet, ut ſacrificaret; dixit id fieri non poſſe ſine ſacris veſtibus. Miſſus eſt qui Concha illas illuc afferret: quibus allatis, & frontali & ara, calice & aliis neceſſariis ad divinam celebrationem; indutus veſtibus cum ſubſtitiſſet triſtis, dixit Rex, quid ſubſiſteret? Reſpondit Chirinus, Crucem deeſſe. Rex vero attollens oculos vidit duos Angelos, afferentes Crucem Patriarchalem, quam abſtulerant ex collo ſancti Roberti, tunc Patriarchæ

dum narratur quod an. 1241 Geneſius Chirinus conjectus in vincula.

& anno 1232 juſſus coram Rege Miſſam fecerit.

Hieroſolymitani,idque Angelis nuntiantibus ſcitum, & Carabacenſibus miſſo nuntio eſt compertum.

4 Hæc Crux erat ex ſacro ligno Crucis ubi Chriſtus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus: & ſunt qui dicant, Regem in Hoſtia vidiſſe puerum formoſiſſimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut, quod Hieroſolymis vulgo jactaretur, antè hanc Crucem diſparuiſſe poſt annum MCLXXXIIII, invenit autem Patriarcha Doſitheus) ſtupefactus, proponit ſe Chriſtianum fieri. Vocatuſque eſt Rex iſte Dominus Vincentius, idque ſub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipſo die Inventionis ſanctæ Crucis menſe Majo, qui ſemper in Eccleſia dies illuxit fauſtiſſimus,& toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere ſignis & miraculis,& per Hiſpaniam illuſtris haberi. *Hujus relationis auctor à Robleſio fuiſſe dicitur*, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus ſeu Adverſariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, ſcripſit de mandato ſancti Regis Ferdinandi, quemadmodum reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera, fama miraculorum quæ fiebant Caravacæ moti, ut dicebat, ad viſitandam ſanctam Crucem. *Dixerat autem antea pag. 11, totam hanc ſuam hiſtoriam, ipſius Higueræ fœtum quodammodo eſſe cenſendum*, cujus ordinariis vigiliis doctiſque ſtudiis acceptum referri debeat, ſi quid boni habet, ex varia lectione antiquorum modernorumque Auctorum collectum: cum ea ipſi communicarit, profitens, ſe multum S. Crucis Caravacanæ cauſa velle, quia per applicitam ſibi à matre Cruculam, illius tactu ſacratam, ſanitatem recuperaſſet, non modico ſtudio deperditam, puer annorum ſeptemdecim. *Prædictis autem ut firmior adhiberetur fides, pag. 66 rurſus quædam verba Latina proferuntur, velut à prætenſo illo* Joanne Zamora *ſic ſcripta*: Ego dum hæc ſcriberem, aliquoties allocutus ſum ſcilicet Azebuteum, vel Domi-

acceperit Crucem ſumptam à collo Patriarchæ Hieroſolymitani,

idque ex relatu auctoris coævi accepto ab Higuera.

Dominum Vincentium Belviſium. Erat homo comis, humanus, prudens, juſtus, procero corpore, jure regis, oculis pulcherrimis, facie decorâ, plenâ majeſtate, capillis demiſſis in tegumento capitis ſerico, veſte purpurea, ſemper multis famulis comitatus; filii eum ſequuntur.

5 *Dedit etiam Robleſio Rominus de Higuera, aliud quoddam documentum, tranſſumptum ut aiebat ex veteri pergameno codice Ms. Hiſpanico, quem aſſerebat in Conchenſis eccleſiæ archivio ſervari; ille vero de ejus fide certiſſimum ſe eſſe credidit, accipiens etiam Concha, à quodam ejus urbis cive, ecgraphum ſimile in hunc ſenſum, ex Hiſpanico, (quod habetur pag. 44.) Latine ſic reddendum*: Moyſes Geneſius Petri Chirinus, filius Alfonſi Petri Chirini, unius ex primis populatoribus Conchæ, qui Toleto originem ducunt, ad oppidum Carabacenſe tranſivit, prædicaturus fidem Mauris, cum ſalvo conductu Regis Ferdinandi cognomento Sancti, qui pater fuit Regis Alfonſi, Imperatoribus comparandi. Cum autem Azebuteus, Rex Carabacæ, Murciæ, & Valentiæ ibi eum interrogaret, quid opificii exerceret; reſpondit ſe eſſe Clericum Miſſalem. Idem autem quæſivit ex ceteris captivis omnibus, juſſitque ut ſuum quiſque opus exerceret: Clericus vero dixit, quod non poterat cantare Miſſam abſque paramentis eccleſiaſticis. Sciens porro Rex ea Conchæ invenienda, miſit qui requireret: allataque induit Clericus, & fecit altare. Mandavit ei Rex ut opus ſuum ageret. Cumque nihilominus hæſitaret Clericus, Quare, inquit, non operaris? Reſpondit ille, Quia deficit pars potiſſima, videlicet Crux. Suſtollens porro oculos Rex, vidit quod Angeli duo Crucem cum magna claritate demitterent; unde animatus Clericus Deo gratias egit, Miſſamque dixit: poſtea autem intellectum fuit, quod Angeli ipſam acceperint de pectore Patriarchæ Hieroſolymitani. Baptizatus fuit Rex per manus Chirini: patrini vero ejus fuerunt D. Petrus de Monteforti

à quo etiam accepta eſt velut ex veteri Ms. Conchenſi,

ejuſdem revelationis confirmatio.

teforti & Bello-viſo, & D. Joannes de Concha, ex quibus & ex D. Moyſe Geneſio reſcita fuerunt hæc omnia; cum Rex Zeyt Azubeteyt liberos eos d[illegible]ſiſſet. Prædictus Moyſes Geneſius vitam ſuam ſancte terminavit, & jacet ſepultus Conchæ in eccleſia S. Mariæ. Era MCCLIV.

utraque ejuſdem farina cujus & Iuliani pſeudo-chronicon.

6 *Quis non crederet hic ſe manu tenere omni fide digniſſima teſtimonia duo, alterum ætate* S. Ferdinandi, *alterum ſub filio ejus* Alfonſo *conſcriptum? Vtrumque tamen ſubleſtæ fidei eſſe ſuſpicabitur mecum, quiſquis novit iſtum Romanum de Higuera, ex cujus fide cuncta hæc edidit Robles, auctorem eſſe omnium earum fabularum, quibus tam cæcam fidem à pleriſque recentioribus habitam merito queruntur oculatiores in Hiſpania, cum aliud nihil ſint quam cerebri poſt multas litteras delirantis ſomnia, imprimis prænominati* Juliani Chronicon, *atque alia hujus generis plura, ſub nominibus* Dexteri, Maximi, Luitprandi, *& ſimilium antiquorum edita: adverſus quæ tum alii eruditi Hiſpani nonnulli fidenter decertarunt, tum omnium operoſiſſime ac ſolidiſſime* Don Gaſpar Ibañez de Segovia y Peralta *in ſuis Diſſertationibus Eccleſiaſticis, quarum priorem partem edidit anno 1671 tunc præcipuo titulo ſolum* Agropolitanus Marchio; *nunc vero, dum ſecundam ſub prælo habet, duplici ex capite Magnas Hiſpaniæ, utpote hæreditario uxoris jure tranſgreſſus in familiam* Mendozæ, *factuſque etiam* Marchio de Mondejar y de Valhermoſo, Comes *item* Tendiliæ; *ut taccam alias ejus prærogativas, ex Equeſtri Ordinis* Calatravæ *habitu, Prætura Alhambræ, & Capitaneatu urbis Granatenſis. In eadem ergo officina procuſa, eademque fallendi lubentia cenſeri poſſunt præfata monumenta duo, ex Robleſio jam relata. Romanus enim iſte, machinam talem moliens, nihil egit ſolertius, quam ut quaquaverſum ſpargeret ſuorum commentorum fragmina, quibus poſtea in confirmationem adornatæ à ſe fabulæ concurſuris, tamquam teſtimoniis omni certitudine ſubnixa, uteretur. Verum nolo uti hoc præjudicio, licet apud Eruditiores Hiſpanos jam receptiſſimo; venio ad evictionem im-*

& alia Higuera ipſius figmenta.

[illegible]

mediatam impoſturarum, quibus ſcatent tum prætenſa illa Fr. Ægidii Zamorenſis Adverſaria, *tum* Conchenſia ſcripta.

7 *Quod ad primum præcipuumque attinet, Latina conſcriptum lingua, difficile eſſet ſpeciem aliquam vetuſtatis in eo agnoſcere, facillimum ſuſpicari novitatem, ex vocibus recentioris plane uſus, ut ſunt* Salvus conductus, Perſona, Magiſter, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *iſto* XIII *ſeculo non ſic ſolita nominari. Sed nolo hoc argumento uti. Nolo etiam quærere, quomodo, præter uſum ejuſdem ſeculi, in eodem Latino teſtimonio notentur anni ſecundum Eram Chriſtianam vulgatam. Cavere tamen non poſſum quin notem, annum Chriſti* MCCXXXI, *quo Caravacam profectus primum* Geneſius *præmemoratus ſit, male convenire cum Era* MCCLIV, *qua in Conchenſi Ms. videtur ſepultus dici: eſſet enim hic annus Chriſti* MCCXXVI. *Denique non requiro, quæ ſint illæ* Relationes Conchenſis & Carbacenſis, *ad quas* Joannes Zamorenſis *fingitur provocare; voce tenus, an ſcripto traditæ? licet ea quæ anno* MCCCLXXV *ſcripta habetur Caravacæ Relatio, aliam nullam priorem ſupponat ſcripto traditam, & longe aliter narret ea quæ velut ex Majorum memoria accepta refert. Prius tamen quam porro pergam examinare, iterum iterumque proteſtor, de veritate allatæ Caravacam* S.Crucis, *& miraculi quo allata ſit, nullatenus me dubitare; ſolumque hiſtoriam ejus expurgatam me cupere à novitiis additamentis circumſtantiarum fabuloſarum, ſine quibus niſi res inveniretur antiquius ſinceriuſque teſtata, ipſam etiam miraculi ſubſtantiam merito quis haberet de fictione ſuſpectam. Nec enim pernicioſior ulla ſacris hiſtoriis afferri labes poteſt, quam cum ſic implicantur falſis circumſtantiis rerum, temporum, ac perſonarum, ut his deprehenſis ſtatuere lector auditorve nequeat, quid demum eis veri ſubſit, niſi per conjecturam. Sub iſta ergo proteſtatione dico, Relationes præcitatas, nentiquam recipi poſſe pro veris ſeculi* XIII *ſcriptis, quia cum indubitabili, tam Hieroſolymitanorum Patriarcharum, quam Regum Hiſpanorum chronolo-*

In iſtis (ut taceatur ſtyli novitas, inconnitas utriuſque Eræ &c.)

expenditur evidens repugnantia cum certiori hiſtoria

nologia ſic pugnant, ut ejuſmodi errores committere & exorbitare Auctor eo tempore ſcribens non potuerit: verum quia repugnant antiquiſſimis Sacelli Caravacenſis ſculpturis picturiſque, quas ipſe Robles exprimit laudatque, paremis animadvertens diſcrepantiam manifeſtam, quæ eſt inter ipſas & prænotatas Relationes. Ad rem venio.

Regum Hiſpanorum,

8 Conchenſis civitas, *unde Sacerdos iſte (cujus nomen ignorare malo, quam diſcere à fabulatore) civitas, inquam, unde iviſſe Caravacam dicitur Chriſtianus Sacerdos, anno* MCLXXVII *Chriſtianæ Religioni aſſerta ab* Alphonſo, *non* Aragoniæ *(uti forſitan Higuera credidit, iſta fingens) ſed Caſtellæ Rege, anno* MCCXXXI *ſuberat, una cum Caravaca, ſaltem ut tributaria,* Sancto Regi Ferdinando. *Quomodo ergo fieri potuit, ut Auctor ejus jam correcturus defectus* Juliani Archidiaconi, *quod prætenditur; Regemque, ſub quo res acta erat, nominaturus, eum, ad quem, & in cujus gratiam ſcribebat, prætermiſſo, ſcriberet rem actam* ſub Rege Aragonum Jacobo, *cui neque Conchæ neque Caravacæ quidquam juris erat? Hoc autem eo modo fit, dum additur,* Bellatore; *acſi ageretur de Rege pridem mortuo, & glorioſum iſtud cognomentum crebris pugnis victoriiſque commerito.* Jacobus *tamen ille primum natus fuit anno* MCCIX, *adeoque junior* Ferdinando Sancto *fuit annis* XI, *& eidem totis* XXIV *annis ſupervixit, mortuus ſub* MCCLXXVI.

& Patriarcharũ Hieroſolymit.

9 *Nihilo levius impingit ſuppoſititius* Joannes Zamorrenſis *contra Chronologiam Patriarcharum Hieroſolymitanorum, ex coævis oculatiſque teſtibus deductam ante Tomum 3 Maji: ubi invenietur, quod* Robertus, *de cujus,* tunc Hieroſolymitani Patriarchæ *collo, dicuntur Angeli* Crucem Caravacenſem *accepiſſe, primum promotus fuerit anno* MCCXL; *ante quem electi alii duo ſint, videlicet* Jacobus de Vitriaco, *&* Gerondus *vel* Geraldus *Valentinus in Gallia Epiſcopus, mortuus anno* MCCXXXVI. *Abſonum præterea eſt, quod* Crux, *quæ dicitur amiſſa fuiſſe anno* MCLXXXIV, *adeoque ſub* Heraclio, *Latinorum Hieroſolymis reſidentium ultimo, & à* Doſitheo *(urbe jam*

captâ

capta à Turcis) ſchiſmatico ejuſdem ſucceſſore, reperta; non etiam dicatur ab hujus vel ſucceſſoris æque indigni collo rapta, ſed à collo orthodoxi Latini Patriarchæ, non Hieroſolymis *ſed* Accone *reſidentis; & tamen veritatem facti non* Accone, *ſed* Hieroſolymis *didiciſſe finguntur Caravacenſes Legati. Proinde facillimum eſt judicare, quod fabulator ſic exorbitans in deſignandis locis perſoniſque, tam fuerit ignarus rerum, quam qui ſub nomine Enochi Patriarchæ Hieroſolymitani fingens vitam S. Angeli Martyris, eum, Sacerdotem ordinandum annô* MCCXIII, *non miſit Acconem, ubi inventurus erat Patriarcham orthodoxum, eumdem à quo ſuus Ordo recens acceperat Regulam; ſed in Hieruſalem inſeſſam à Turcis, & ubi Chriſtianus nemo niſi ſchiſmaticus manebat. Vtique arbitrabantur ſcriptores ambo, penes orthodoxos adhuc Vrbem ſanctam fuiſſe eo pro quo ſcribebant tempore; ſed hoc opinando ſuam prodebant imperitiam, ſuæque temeritati confutandæ præſtabant argumentum.*

10 *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, *& de col*lo ſumpta *dicitur ea, cujus hic forma exprimitur, ipſa qua Caravacenſis Crux eſt longitudine ac forma? An quia Patriarcha Venetus, & quidam alii in Occidente noſtro Patriarchæ, duplici nunc Cruce utuntur? Aſt inſtitutum hoc noſtrum admodum recens eſt; in Oriente autem omnes, tam Epiſcopi quam Patriarchæ, tam Clerici quam Laici, tam viri quàm feminæ ſimplici vel duplici Cruce utuntur indifferenter, uti videre eſt in Sanctorum Sanctarumque omnis generis imaginibus, quas noſtræ Ephemerides Græco-moſchæ ante* I *Tomum Maji exhibent. Si porro eas Cruces attendimus, quæ* Caravaca *adſerri ſolent, habent illæ omnes ſuperne vel anſam perforatam vel annulum, ut ad collum vel aliter ſuſpendi poſſint: talem autem, ſi* Crux *primaria etiam haberet, nihil obeſſet, quo minus Græcanicum* Encolpion *illa fuerit,* Epiſcopale *vel* Patriarchale. *Aſt ſi ejuſmodi anſa deſit, nec aliud in parte ſuperiori foramen per quod trajici funiculus vel catenula poſſit (ſicut ſuam Robles in imagine exhibet noſque ex eo) profectò ſicut ille negat*

Ipſaque Crucis forma, quæ falſò dicitur Encolpion Patriarchæ fuiſſe,

ex eorum eſſe genere quæ Patriarchis præferebantur in haſtili, quia inferne nec foramen habet, quo cuſpidem haſtilis recipiat; neque cuſpidem, quæ haſtili ipſi ſuperne forato immittatur; ſic etiam negari debebit eadem Crux *uſum Encolpii præſtare potuiſſe, ob anſulæ vel annuli aut ſaltem foraminis defectum in parte ſuperiori.*

11 *Tali autem caſu dicerem (eſt enim valde conſonum præſenti hiſtoriæ)* Crucem *eſſe* Liturgicam, *quali paſſim (ut ipſe vidi) utuntur Græci ad Sacrificium, habentes eam ante ſe poſitam in altari, abſque ullo cui, ſicut apud nos fit, infigatur pedimento. Unde vero* Crux Caravacana *allata ſit, definire præſumat nemo: nemo etiam cum fundamento aſſeveraverit, formatam eſſe ex ligno ejus Crucis, ex qua pependit Dominus; quando ante jam refutata commenta nemini in mentem venit illud aſſeverare; niſi forte eo trahatur quod in antiquis miraculis hodiernoque uſu identidem appelletur* Sancta vera Crux, *unde ad ſummum haberi poteſt vulgaris præſumptionis argumentum. Talis vero præſumptio quam difficulter convinceretur erroris, tam facile credetur eſſe incerta ac dubia, ab iis qui norunt, quam multis paſſim alicujus ſacri ligni vel miraculoſæ* Crucis *fruſtulis traditio popularis prærogativam eam tribuat, quod ſint de ipſa* Chriſti Cruce *accepta.* Caravacanam *quod attinet, ad eam ſpecialius venerandam abunde ſufficit, quod Angelorum manibus credatur allata, ſitque divinorum beneficiorum erga homines inſtrumentum præſentiſſimum.*

cum potius habeat ſpeciem Crucis Liturgicæ.

CA-

CAPUT II.

Verus allatæ Crucis annus, irrefragabili veteris ſculpturæ teſtimonio probatus.

12 *Ex Arabicis literis antiquitus circum feneſtram ſculptis.*

IDem Deus, qui pretioſo iſtoc theſauro ditandas Hiſpanias pro ſua bonitate decrevit; converſo ad fidem noſtram Regi ſua etiam providentia inſpiravit conſilium, in ipſo miraculi loco collocandi quædam monumenta rei geſtæ, ad omnem poſteritatem duratura, & diſcuteret ambiguitatem, quæ poſſet futuris temporibus ſubnaſci contra ipſius hiſtoriæ certam veritatem. Hujuſmodi unum exhibet Robles pag. 47, quod ait ſculptum inveniri in orbiculari limbo feneſtræ, ipſi ſacello & altari ubi Crux *ſancta cuſtoditur lumen inferentis, hoc modo.*

Addit autem ibidem Robles, Arabicos iſtos characteres, ex interpretatione Licentiati Michaelis de Luna, *peregrinarum linguarum ſcientiſſimi, hunc ſenſum facere :* Anno quingenteſimo nonageſimo quarto Arabum, tempore

pore Mahomad, Abuzeyt Rex potentiſſimus, & triginta homines, in hoc habitaculo converſi fuerunt ad ſalvamenti veram legem (& hoc, Dei gratia, Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

13 *Ad hujus inſcriptionis intelligentiam ſcito, omnes eos populos qui Mahometanam ſectantur impietatem, atque imprimis* Arabes *unde* Saraceni Maurici *genus ducunt, annorum ſuorum epocham, quam* Hegiram *vocant, ducere à fuga* Mahometis, *quæ (ex conſenſu omnium in ejuſmodi nunc verſatorum) cecidit in* XV Julii, *anni ſecundum communem Chriſtianis Eram* DCXII. *Cumque illorum anni lunares ſint, adeoque ordinarie ſolum numerent duodecim lunationes, conſtituentes ſummam dierum* CCCXLV; *contigit neceſſario, ut* Hegiræ annus I, *à* XV *Iulii ductus, finiatur die* II *Iulii ſequentis; &* annus II *ejuſdem* Hegiræ *inchoetur à die* III *menſis prænominati; & ſic conſequenter, per dies* XII *retrogradiendo, anticipatur ſemper anni cujuſque Arabici initium; ac tandem eo pervenitur, ut noſtri Ianuarii Kalendis inchoatus talis annus Arabicus, in Decembri ejuſdem noſtri anni finiatur; ſicut accidit anno* DCXL, *quando* annum XIX Hegiræ, I *Ianuarii cœptum, excepit, eodem anno noſtro &* XX *Decembris,* annus XX *ipſius* Hegiræ. *Ita fit ut eodem circulo ſingulis triginta duobus annis recurrente, ſupra annorum noſtrorum numerum excreſcat anno uno numerus annorum Arabicorum; atque eorum* annus DXCIV *ſub iſto inæquali progreſſu initium ſumat* XII Novembris *anni noſtri* MCXCVII *(alias ſi æqualiter progreſſum fuiſſet) inchoandus in Iulio anni noſtri* MCCXV*) finiaturque die ultima Octobris anni noſtri* MCXCVIII. *Intra quod ſpatium temporis veroſimiliter dicimus conceptum, quin & natum fuiſſe Sanctum Regem. Si quidem, juxta Rodericum,* ad regni *Caſtellani* ſolium ſublimatus eſt anno ætatis ſuæ XVIII; *anno autem Chriſti* MCCXVII XXXI *Auguſti. Natus ergo ante finem anni* MCXCVIII, *incertum quo die,*

ſcimus rem accidiſſe anno 594 Hegiræ Arabicæ,

adeoque anno 1198 Eræ vulgaris Chriſtianæ:

(ante cujus finem natus Sanctus)

ſicuti

ſicuti incertus etiam dies eſt quo S. Crux allata fuit ; [illegible] quod pro die III Maji præſumptio ſtet , ex eo quod h[illegible] diem annue feſtivum Caravacenſes habeant , teſte On[illegible] infra citando. Præſumere tamen licebit, circa exaltatæ Cru-cis feſtum menſe Septembri natum eſſe Ferdinandum , [illegible] vere ante XVII Decembris anni MCXCVII (ut vult Zun[illegible] datum eſt diploma à patre jam conjugato ſignatum XV Ka-lend. Januarii Era MCCXXXVI.

imperante in Hiſpania Mahomad. 14 Iſte autem annus Chriſti MCXCVIII, ad quem præno-tati characteres Caravacani (ut jam diximus) reducuntur, præciſe nos adducit ad tempus imperantis apud Mauros M[illegible]homadi; qui videtur poſt cladem, anno MCXCV Chriſt[illegible]nis ad Alarcurim illatam, ſucceſſiſſe patri ſuo Miramoli[illegible], in Africam compoſitis induciis regreſſo ; quique his f[illegible]s longe majorem ad Navas Toloſanas cladem retulit , q[illegible] etiam ipſe creditur in patriam remigraſſe , relicto pro [illegible] Hiſpania fratre ſuo Zeyt Avozecrith , ſicut eum nom[illegible] Rodericus. Quidquid autem ſit de iſta ſucceſſione, dicit [illegible]bles pag. 20 Mahomadum obiiſſe proximo poſt cladem & reditum in Africam anno: atque ita deſtruit, quod max[illegible]e probatum ex ſuppoſititio Zamorenſi cupiebat , de anno MCC-XXXII: ſi quidem tum non amplius vivebat Mahoma[illegible] imperante res contigit. Mirum eſt autem , quod in a[illegible]

quorum nihil convenit cum figmentis Higueræ; Arabum ad communem calculum reducendis, neglect[illegible]a [illegible]thodo quam agnoſcit tradi à Marmolo in hiſtoria Afr[illegible]na , & à Mariana in Hiſpana (utique talium intell[illegible]ſſimis) maluerit ſequi Pinedam , docentem , quod M[illegible]ri Lunares annos ſuos æquaverint Solaribus trienn[illegible] quod[illegible]m unius menſis emboliſmo , atque ita fecerint æquales no[illegible]s. Nam etiam hoc poſito (quod tamen non probatur in uſu ci-vili voluiſſe) poſito etiam , quod Epocha Hegiræ prædi-cta ſumenda ſit ab anno DCXXX (quod etiam non recipitur) ad annos DCXXX additi anni DXCIV non plures faciunt quam annos MCCXXIV, atque ita tranſitur ætas Mahomadi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur MCCXXXII.

15 Subverſis in hunc modum Higueræ figmentis , & vel ex una Caravacenſi inſcriptione falſitatis convictis, corruunt

omnia

omnia quæcumque Caſtellani Arragoniique ſcriptores nonnulli, ab eodem Higuera ſuffarcinati, aut propriis porro conjecturis ſubnixi, addiderunt capta ſemel fabulæ; ut quod Abuzeyt *fuerit ille à Roderico nominatus* Avozecrith, *frater Mahomadi; quod fuerit* Rex Murciæ, Valenciæ, & Caravacæ; *quod* Ferdinandi *atque* Iacobi, *Regnum Caſtellæ & Aragoniæ, armis concuſſus, pacis petendæ cauſa* Concham *venerit; quod* Geneſii Presbyteri *hoſpitio illic uſus, facultatem ei fecerit* Caravacam *excurrendi; quod poſt miraculum, regno expulſus ſit à rebellibus ſubditis: quod ad eumdem Ferdinandum confugerit cum uxore & filiis,* Alfonſo & Ferdinando *ſupra fontem dictis; multiſque donatus poſſeſſionibus, poſt rem fideliter contra Mauros geſtam in obſidionibus Cordubenſi atque Hiſpalenſi, apud* Concham *conſenuerit, & vixerit uſque ad annum* MCCLXX *octogenario major; quod denique prædictis filiis relinquens quidquid poſſidebat, dono* Jacobi Regis, *in regno Valentino jam Chriſtiano, alias in Murcienſi Regno poſſeſſiones dimiſerit* Hoſpitali S. Jacobi Conchenſis. *quibus tamen aliorum novæ conjecturæ nituntur.*

16 *E contra, invento ſemel vero anno miraculi Caravacani, longe veroſimiliori conjectura opinari quis poſſet, quod* Abuzeyt, *tunc cum res ageretur Rex dumtaxat ſeu Regulus Caravacanus, ſub* Alfonſo IX *S. Ferdinandi avo etiam* Rex Conchenſis *fuerit, ſub imperio tamen potentioris unius* Mahomadi *(uti Maurorum mos ferebat) qui ipſa* Conchâ *totaque circum regione amiſſa anno* MCLXXVII, *vitam ac libertatem pactus à victore Caſtellano, permiſſus ſit arbitrio ac lege ſua vivere* Caravacæ *cum titulo regio. Quod Mauris circa annum* MCXCV *erectis præſentia Regis* Almahadi, *immani cum exercitu ab Africa appulſi in ſubſidium* Mahomadi, *ipſe* Abuzeyt *eiſdem ſe conjunxerit, recuperandi regni ſpe magna plenus. Quod pugnæ & victoriæ ad Alarcurim de Chriſtianis relatæ particeps, ex eoque ferocior erga eoſdem, complures* Caravacam *abduxerit captivos, interque eos etiam* Sacerdotem *unum. Quod denique eo Miſſam celebrare juſſo factum ſit miraculum, quo motus Rex ad fidem Chriſtianam acceſſerit; cujus liberius exercendæ cauſa* *Pro illis alia veroſimiliores ſuggeruntur.*

Cara-

Caravacenſe *oppidum* Alfonſo *tradiderit, accepta in* [...]*cem turri quadam prope Concham, quæ etiam hodie à tali incola nomen ſuum retinet. Nihil tamen iſtorum velim a*[...]*verare, præter annum geſtæ rei, ſicut cùm accepi, eumdem quo* S. Ferdinandus *natus dicitur; ad cujus proinde laudem nonnihil faciat* Apparitio *iſtius* ſanctæ Crucis, [...]*ut præſagium naſcituri mox Principis, perquem* Crux *exaltanda plurimum, atque ad ſacra Religionis cultum reducenda eſſent omnia iſtæc cis more Maurorum regna, vel ſaltem tributo ſubjicienda.*

Alia ejuſdem hiſtoria monumenta in picturis antiquis,

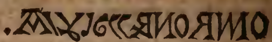
17 *Cetera quæ ibidem Caravacæ inveniuntur monumenta, ad rationem temporis indifferentia ſunt, hiſtoriæ tamen veritatem confirmant; idcoque ſicut relata à Robleſio, ita hic etiam referri digna. Ac primo in pariete collàterali altari, quod eſt in capella ſanctæ Crucis ad latus Evangelii, cernitur* pictura Regis, equo inſidentis & toga ceruleâ induti; *juxta quem ſtare videtur multus populus, Clericum captivum adducens; in ora autem togæ extima, [...] lat acupictæ cernuntur hæ notæ:*

& inſcriptionibus Arabicis,

quas Licentiatus Petrus de Luna *ſic interpretatur:* In memoriam meæ converſionis & ad gloriam Dei obtuli hanc Regiam veſtem, ad induendam eam in die ſanctæ Crucis, propter ſolennitatem feſti.

18 In arcu etiam ſellæ equeſtris, *cui Rex videtur inſidere, ſimiliter notati leguntur characteres hi*

ideſt, Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. *In altero parietis latere, ad cornu Epiſtolæ, exprimitur* diſputatio Regis & ſacer-

ſacerdotum ejus cum Clerico, *Rex autem ſedet in ſedili, Clericus vero ſtat atque incipit Miſſam, interim dum* Angeli dimittunt Crucem, *quæ eſt magnitudine ac forma quam expreſſimus. Circa prædictas vero inſcriptiones, unum te monitum, lector, velim, ſolam ultimam, in locum alterius elegantius nonnihil pridem ſculptæ, ſed inter operarum manus deperditæ, recens ſculptam, plane ex forma characterum Robleſianorum, habere formam ſcribendi Arabicam, à dextra ad ſiniſtram, noſtræ contrariam; idque caſu potius quam conſilio, quia oſcitabundus ſculptor non cogitavit propoſitam ſibi formam invertendam fuiſſe in ſculptura, ut ſimilis exemplari Robleſiano impreſſio evaderet. Retinendam tamen eamdem putavi: vehementer enim ſuſpicor, id, quod hic error videtur, veritatem eſſe genuinam; & prius ipſum Robleſii ſculptorem erraviſſe, adeoque omnia à dextris ad ſiniſtram ducenda fuiſſe, contra quam factum videmus. Invenio enim inter veteres ſchedas (Roſweidine, an Bollandi neſcio) eadem omnia deſcripta à dextris ad ſiniſtram, & opinor Carvacâ fuiſſe miſſa ad corrigendum prædictum errorem, ſiquando Robleſii liber hic recuderetur. Certius hoc poterunt præſentium oculi, ad quos me refero, æſtimare. Pergo igitur ad id quod ultimo loco ſic refertur:* *neſcio an ſatis recte expreſſa.*

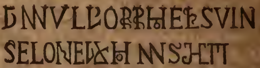
19 *In pariete qui eſt è regione altaris, ubi eſt feneſtra rotunda, de qua ſupra, conſpiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis perſonis, aſſiſtentes baptiſmo Regis; qui baptizatur à quodam noſtro Sacerdote, eodem, quantum ex faciei lineamentis apparet, qui captus fuerat & Miſſam dixerat.* Rex *vero* ad pedem Fontis ſacri apparet genuflexus, *manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem aſſiſtit* Regina togata *magnæ majeſtatis, & circa oram togæ videntur hæ notæ:* *ubi etiam repræſentatur baptiſmus Regis ac Reginæ.*

 Ego

Caravacenſe *oppidum* Alfonſo *tradiderit, accepta in vicem turri quadam prope Concham, quæ etiam hodie à tali incola nomen ſuum retinet. Nihil tamen iſtorum velim aſſeverare, præter annum geſtæ rei, ſicut eum accepi, eumdem quo* S. Ferdinandus *natus dicitur; ad cujus proinde laudem nonnihil faciat* Apparitio *iſtius* ſanctæ Crucis, *velut præſagium naſcituri mox Principis, perquem* Crux *exaltanda plurimum, atque ad ſacra Religionis cultum reducenda eſſent omnia iſtæc cis more Maurorum regna, vel ſaltem tributo ſubjicienda.*

Alia ejuſdem hiſtoriæ monumenta in picturis antiquis,

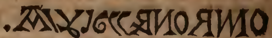
17 *Cetera quæ ibidem Caravacæ inveniuntur monumenta, ad rationem temporis indifferentia ſunt, hiſtoriæ tamen veritatem confirmant; idcoque ſicut relata à Robleſio, ita hic etiam referri digna. Ac primo in pariete collaterali altari, quod eſt in capella ſanctæ* Crucis *ad latus Evangelii, cernitur* pictura Regis, equo inſidentis & toga cerulea induti; *juxta quem ſtare videtur multus populus, Clericum captivum adducens; in ora autem togæ extima, evalat acupictæ cernuntur hæ notæ:*

& inſcriptionibus Arabicis,

quas Licentiatus Petrus de Luna *ſic interpretatur*: In memoriam meæ converſionis & ad gloriam Dei obtuli hanc Regiam veſtem, ad induendam eam in die ſanctæ Crucis, propter ſolennitatem feſti.

18 In arcu etiam ſellæ equeſtris, *cui Rex videtur inſidere, ſimiliter notati leguntur characteres hi*

ideſt, Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. *In alterò parietis latere, ad cornu Epiſtolæ, exprimitur* diſputatio Regis & ſacer-

ſacerdotum ejus cum Clerico, *Rex autem ſedet in ſedili, Clericus vero ſtat atque incipit Miſſam, interim dum* Angeli dimittunt Crucem, *quæ eſt magnitudine ac forma quam expreſſimus. Circa prædictas vero inſcriptiones, unum te monitum, lector, velim, ſolam ultimam, in locum alterius elegantius nonnihil pridem ſculptæ, ſed inter operarum manus deperditæ, recens ſculptam, plane ex forma characterum Robleſianorum, habere formam ſcribendi Arabicam, à dextra ad ſiniſtram, noſtræ contrariam; idque caſu potius quam conſilio, quia oſcitabundus ſculptor non cogitavit propoſitam ſibi formam invertendam fuiſſe in ſculptura, ut ſimilis exemplari Robleſiano impreſſio evaderet. Retinendam tamen eamdem putavi: vehementer enim ſuſpicor, id, quod hic error videtur, veritatem eſſe genuinam; & prius ipſum Robleſii ſculptorem erraviſſe; adeoque omnia à dextris ad ſiniſtram ducenda fuiſſe, contra quam factum videmus. Invenio enim inter veteres ſchedas (Roſweidine, an Bollandi neſcio) eadem omnia deſcripta à dextris ad ſiniſtram, & opinor Carvacâ fuiſſe miſſa ad corrigendum prædictum errorem, ſiquando Robleſii liber hic recuderetur. Certius hoc poterunt præſentium oculi, ad quos me refero, æſtimare. Pergo igitur ad id quod ultimo loco ſic refertur:* *neſcio an ſatis recte expreſſa.*

19 *In pariete qui eſt è regione altaris, ubi eſt feneſtra rotunda, de qua ſupra, conſpiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis perſonis, aſſiſtentes baptiſmo Regis; qui baptizatur à quodam noſtro Sacerdote, eodem, quantum ex faciei lineamentis apparet, qui captus fuerat & Miſſam dixerat.* Rex *vero* ad pedem Fontis ſacri apparet genuflexus, *manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem aſſiſtit* Regina togata *magnæ majeſtatis, & circa oram togæ videntur hæ notæ:* *ubi etiam repræſentatur baptiſmus Regis ac Reginæ.*

ANNOP2ZBEB LOS+EVEN
CE††OISO+OAYDESEC

Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Abuzeith & duo filii mei, fuimus converſi per Dei gratiam ad ſanctam fidem: in cujus rei memoriam hic effigiata ſum. *Quia hi characteres vulgo non intelligebantur, ideo converſionis hujus notitia ſic videtur abiviſſe ex memoria hominum, ut econtra crederetur* Regina *obſtinaſſe animum in ſuperſtitione patria. Caci enim apud ſanctam Crucem recitant quamdam precationem, in qua, nulla facta converſionis ſecuta mentione, ſolum dicitur Regina, intellecto miraculo, manſiſſe Moratallæ, ubi erat, quaſi ad virum numquam reverterit: quod tamen ex eo ſilentio non abſolute ſequitur, & præter ſolitum facit Robles ipſa talis comprecationis verba non exprimens. Potius dixerim, primo indignatam marito ad Chriſtum converſo Moratallæ manſiſſe; poſtea vero cognita miraculi certitudine, eidem reconciliatam ac ſimul baptizatam fuiſſe. Ipſas picturas ſi nanciſci in tempore potuiſſem, etiam hic æri inciſas dediſſem: fortaſſis id alibi adhuc facturus.*

Objicienti quædam Chronicis, nec verba eorum proferenti,

20 *Productis hunc in modum quæ pollicebar monumentis, omniū de re geſta antiquiſſimis, eoque præſertim quo circumſtantiam temporis edocemur expenſo, quod ſolum adverſus quæcumque Higueræ figmenta ſufficere poſſet, finieram Paragraphum: cum iterum Robleſii librum revolvens, inveni pag 45 teſtimonia duo, ſi vera forent, juſtam dubitandi cauſam injectura; non tamen originalibus ſuis verbis expreſſa (quod ſane oportuerat) ſed propria ipſius Robleſii phraſi. Ea tamen proponenda judico, ne quis, Higueram forte defenſum excuſatumque volens, minus ſincere egiſſe me queratur.* Conſtat, *inquit Robles*, per hiſtoriam quam Rex Jacobus compoſuit, quod Abuzeyt erat Rex Murciæ & Valentiæ anno MCCXXV, quando prædictus Jacobus obſedit Paniſcolam, diu antequam expeditionem contra Baleares ſuſciperet; quodque idem Abuzeyt,

ut talis, obtulerit Jacobo partem redituum Regnorum ſuorum, qua delinitus in Aragoniam reverteretur. Conſtat etiam ex Hiſtoria generali Alfonſi Sapientis, quod anno VI Ferdinandi Regis, patris ejus, dictorum Regnorum Regem agebat Zeyt Abuzeyt: quodque clientelæ Ferdinandi ſe ſubiecerit Conchæ, ne porro, ſicut jam aliquoties fecerat, infeſtaret ditiones ſuas inferendo iis bello. *Ex his autem ſequeretur* Abuzethum *primis octo vel decem annis regni Ferdinandæi necdum fuiſſe Chriſtianum.*

21 *Sed contra, ex ipſius* S. Ferdinandi *Actis Chronicaque obſervo, primam illius incurſionem in Mauros, qua* Queſadam *cepit* Ubetæque *&* Beatiæ *fines vaſtavit, cadere in annum regni ejus ſeptimum. In iiſdem etiam nullum invenitur veſtigium belli, unquam ab eo contra* Valentiæ Regem *geſti, quem Arragoniis ſubigendum relinquebat, ipſe in Bæticam vicinaque regna occupanda intentus. Non etiam invenimus quod in Mauricani Imperii partitione* Valentia *&* Murcia, *nedum* Caravaca, *communem unum Regem habuerint: invenio autem* Regem Murciæ, Abenhud *dictum*, Ferdinando *primum ſe ſubjeciſſe anno* MCCXL. *Denique confundere omnia videtur Robles, dum ſibi credi poſtulat, quod* Zeyt Abozecrith, *Mahomadi apud Rodericum frater;* Zeyt Abuzeyt *ex inſcriptione Caravacenſi noſcendus; &* Zeyt Benceit *nuncupatus apud Arabes, & fortaſſis in Hiſtoria Iacobi Regis; non ſolum conveniant nominibus, unum idemque valentibus (quod gratis præſumitur) ſed etiam una eademque ſint perſona; cum iſtis de quibus agimus ſeculis, inter Chriſtianos Hiſpaniæ Reges tot inveniantur vixiſſe* Alfonſi, Sancii, Ferdinandi *&c, tam inter ſe varii quam nominibus iidem.*

Opponitur fides certior Chronica Ferdinandæa.

CAPUT III.

Hiſtoria & miracula ſanctæ Crucis deſcripta Caravacæ anno 1375, cum Appendice anno 1392 ſubjuncta.

22 *Caravacæ coram Magiſtratu.* *Quidquid ulterius profert Robles ad confirmandam Hiſtoriæ prætitulatæ veritatem, nihil facit ad comprobandum annum excogitatum à Romano de Higuera, quamvis hic adeo fidenter faciat commentitium* Joannem Ægidium de Zamorra *provocare ad* Relationem Conchenſem & Carevacenſem. *Quàm æque ſubleſtæ fidei ſit prætenſa* Conchenſis relatio, *ſupra vidimus, quoad annum tamen aliter ſtatuit* : Caravacenſis *annum nullum notat. Eſt autem ſincera prorſus & fide digna : quare omnino exiſtimo non omittendam quin Latine reddatur, ſicut invenitur apud Robles pag.* 41 *legitime tranſcripta anno* MDLVI *ex antiquiori tranſumpto anni* MCCCCLXXX *cujus originale, vetuſtius fuiſſe anno* MCCCC, *infra docebo. Sed duorum Notariorum, conſequenter id agentium, præliminaria verba prius accipe.*

an. 1556 deſcribitur vetus hiſtoria, 23 In oppido Caravacenſi, die ſecunda menſis Januarii anno MDLVI. Hodie coram admodum Magnifico Domino Franciſco Muſo Muñoz, Prætore ordinario hujuſce loci, comparuit præſens Franciſcus de la Torre, Sacriſta S. Veræ-Crucis: & dixit, quod prænominata Reliquia fecerit multa miracula, deſcripta in papyro quam exhibet : quorum ut memoria perpetua conſervetur, petit in hac pergamena charta fieri tranſumptum authenticum, in forma probanti, idque ſibi tradi: Teſtes Geneſius Botia, & Henricus de Moya, & Licentiatus Muñoz. Dominus Prætor, mandavit mihi Petro Dias ſcribæ, ut faciam tranſcribi prædicta miracula S. Veræ-Crucis in pergameno,

no,tradamque ut petitur: & dixit quod interponebat,ſicut interpoſuit auctoritatem ſuam & decretum judiciale,ac nominis ſui ſubſcriptione firmavit,Franciſcus Muſus Muñoz: ex mandato vero Dominationis ſuæ, Petrus Dias ſcriba. Tranſumptum autem tale eſt.

24 In Dei nomine. Amen. Notum ſit omnibus, præſens & publicum inſtrumentum transſumpti viſuris, audituris, aut lecturis, quod in oppido Caravacenſi decimo die menſis Septembris,anni à nativitate Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti MCCCCLXXX, coram venerabili & honorato Domino Chacon, Capellano Regis & Reginæ Dominorum noſtrorum, Vicario Carabacæ & in territorio ejus pro Reverendiſſimo in Chriſto Patre, Domino Roderico de Borgia, Miſeratione divina Epiſcopi Portuenſis, Cardinalis Valentini vulgo dicti, Vice-cancellarii Sedis Apoſtolicæ,& Adminiſtratoris Epiſcopatus Cartagenæ,coram me Notario & ſcriba & teſtibus infraſcriptis præſenſentes comparuerunt honorati viri, Petrus Fernandi Botia Prætor-major, & Joannes de Chinchilla & Alfonſus de Robles Prætores ordinarii oppidi prænominati; obtuleruntq;& per me legi fecerunt quamdam ſcripturam,exaratam in papyro tenoris ſequentis. *ex tranſſumpto anno in 1480,*

25 Omnibus quaternum hunc teſtimonii viſuris, quos Deus honoret & ſervet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ,Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales,& Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos veſtræ gratiæ & nobilitati,tamquam iis quibus optamus ut Deus multum honorem multamque felicitatem impertiatur. Sciatis, quod ad notificandum & demonſtrandum fidelibus omnibus Chriſtianis ſtatum veræ Crucis Caravacenſis, & miracula quæ per illam ſunt facta ac fiunt quotidie, uti viſibiliter conſpexerunt majores noſtri,& nos conſpicimus quoquot hodie ſumus habitatores hujus villæ; mit- *ſecundum originale factum ſub [illegible] endatore Garcia de Cardenas,*

 timus,

timus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum, Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce,

26 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex, quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis: & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit, ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ? reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

eſt converſus Rex barbarus.

27 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Chriſtianorum erat res ſancta: & liberavit Clericum, factuſque eſt Chriſtianus ipſe, & ſubditi ejus quotquot voluerunt; & dedit terram ſuam Chriſtianis: qui viciſſim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi ſepultum jacet ejus corpus. *His præmiſſis continuabatur narratio miraculorum uſque ad annum* MCCCLXXV *patratorum: ſiquidem ipſa ſint hic omiſſa (ut puto) à quibus, ut* ex veteri memoriali *acceptis, librum ſuum ſecundum orditur Robles. Certe miracula aliqua hoc loco adſcripta fuiſſe, præſupponit hujuſmodi apud eumdem Robleſium concluſio:* Atque hæc eſt primigenia hiſtoria S. Veræ-crucis (quamvis tam admirabilis, ut verbis nequeat ſcriptove comprehendi) nec non multorum ejus miraculorum quæ fecit facitque quotidie &c. *Si vel pauculæ adhuc lineæ ſequebantur hanc concluſionem, prout indicare videtur τὸ* &c; *neſcio cur ea non fuerint exhibitæ, veroſimiliter enim continebant notam anni quo ſcriptura hæc facta fuit. Interim in ejus notitiam videmur poſſe devenire per ſupradicta miracula, quorum, ex invariato apud Robles veteri Hiſpanico contextu, per* Alfonſum Ruiz Notarium publicum Carabacenſem *notato, hic tenor eſt:*

ubi conſequenter deſcripta etiã videntur fuiſſe miracula,

de Cruce citra noxam flammis erepta an. 1448.

28 Tempore Garciæ-Sancii Meſia Commendatoris Caravacenſis anno MCCCXLVIII, grande incendium exarſit in eccleſia & turri S. Veræ-Crucis, adeò ut effluens per portam cera liquefacta & ardens æquaret altitudinem dimidiæ tibiæ; flammæ autem pertingerent uſque ad ſupremum culmen ipſius turris. Nihilominus armiger quidam ipſius Commendatoris, magna cum devotione dixit, quod paratus erat mori in obſequio S. Veræ-crucis; adeoque vel ipſam in ſua capſa eripere igni, vel in eo conatu vitam ponere. Irrupit ergo per medias flammas, capſamque S. Veræ-crucis ab iis extraxit, prorſus illæſus egrediens. *Hic porro merito dolet Robles, nomen viri, æterna*

memoria dignum, non fuiſſe ſcripto conſignatum: deinde ut ad ſecundum Miraculum tranſeat commodius, notat eo ipſo tempore magnam illam atque univerſalem mortalitatem extitiſſe, cujus calamitates verſibus ſuis Patrarcha intexuit; putatque ejus prænuntium fuiſſe incendium iſtud; deinde interruptum contextum ſic proſequitur:

Et alteri mortalitate an. 1350 prænuntiata.

29 Poſtea anno ſecundæ mortalitatis, qui fuit MCCCL, Commendam Caravacenſem adminiſtrante Petro Alvarez, tam ipſe Commendator quam armigeri ſui, ac multi boni viri, iſtic forte præſentes, viderunt efferri in cælum magnum ſplendorem ardentium cereorum ex capella S. Veræ-crucis: quod magni prodigii loco habitum: ſtatimque ſecuta eſt altera ingens mortalitas. *Addit vero iterum Robles, eadem conſluentia extinctum fuiſſe Regem* Alfonſum XI, *in obſidione arcis de* Gibraltar. *Ita ſcribere Ioannem Nonij de Villeſan in prædicti Regis Chronica cap.* 341.

Deque muliere & juvene apud Mauros captivis, & ſolutis.

30 Alias etiam, tempore ejuſdem Commendatoris, excurrerunt Mauri Moratallam uſque, & magna præda collecta Velezium abduxerunt uxorem Didaci Gil: quæ ibidem detenta commendavit ſe S. Veræ-cruci. Mox autem aperta ei ultro eſt porta quædam, & ipſa trans lecticam, intra quam dominus ſuus dormiebat, deſiliens, pervenit uſque ad portam domus: quam aperiens, abiit ad domum alterius Mauri, ubi captivus tenebatur Chriſtianus quidam cognatus ſuus, cui nomen Gonſalvo Ferrerio. Aperiens ergo etiam iſtius domus portam, intravit ſolvitque cognatum à cippo cui adſtringebatur. Tunc pariter demittentes ſeſe per murum quemdam, quarto poſt die appulerunt Caravacam: ibique noctem pervigilem egerunt in eccleſia S. Veræ-crucis, relictiſque ferreis quæ Gonzalvus attulerat vinculis, abierunt.

Narratur ibidem quod S. Crux intra capſam ſonum ingentem dedit,

31. Commendam gerente Ægidio Rodriguez Nogerolio, quodam die, cum turba multa S. Veram crucem in proceſſione deduceret, ipſam intra brachia ferente Joanne de Pareja, nunc Lorcæ commorante,

te,

te, tunc autem annorum circiter quatuordecim puero; & hunc ſuſtentantibus hinc quidem Petro Garcia, tunc ſcriba oppidi Caravacenſis, inde vero Joanne Pereton; accidit circa eccleſiam S. Bartholomæi, quæ procedentibus tranſeunda erat, quod Vera-crux quaſi tonitru dedit intra arculam ſuam, nulla ejuſmodi ſonitus cauſa apparente. Obſtupefecit omnes miraculum tam grande, judicaruntque alteri portitori tradendam Crucem, qui fuit Ferdinandus filius Joannis Pereton, puer parvulus; itaque perrexerunt cœptam pompam deducere. Poſtquam vero ad eccleſiam redierunt, apertâ capſâ invenerunt argentum, cui S. Vera-crux incluſa erat, crepuiſſe incertum qua de cauſa; in ipſo autem loco, ubi miraculoſus ſonitus exauditus fuit, fundata eſt poſtea Parochialis eccleſia, quæ hodiedum manet.

33 Rurſus tempore ejuſdem Ægidii Rodriguez, degebat Caravacæ vir quidam non ſolum alearum luſui perdite addictus, ſed etiam ſolitus inter ludendum abnegare S. Veram-crucem, adeo ut vice quadam tantum non raptus à diabolo fuerit. Haud tamen propterea execrationes conſuetas dimiſit. Cum ergo Commendator prænominatus, aliis bonis viris comitatus progrederetur verſus eccleſiam S. Mariæ, & aleatorem prædictum audiret more ſolito dejerantem; cannam quidem quam manu ferebat quaſi percuſſurus extulit, ſed irruens in eum alter ipſam de manibus violenter extorſit, cepitque fugam verſus turrim S. Veræ-crucis. Currebant ergo poſt eum alii, videruntque impingere in valvas ipſius turris, nullo ferreo repagulo clauſas, ſed ſimpliciter conniventes; nec tamen eas quocumque adhibito niſu, aperire valentem; quare exinde inſiliens inter duas murales pinnas, eiſdem cum ipſo ruentibus decidit, malaque morte periit, qualem execrando tam pretioſam Reliquiam commeritus erat. *quod in eam blaſphemus punitus ſit,*

Poſtea juvenes duo, Oſcæ captivi in domo Ali Al-

Et duo captivi liberati; cizarii, commendarunt ſe S. Veræ-cruci; & liberati dimiſerunt compedes ſuos; atque egreſſi de loco per nocturnas tenebras, neque ſcientes quo vel qua irent, poſtero die invenerunt ſe in hoc oppido. Erant autem, unus quidem eorum Archonenſis, alter Meſenſis. Porro quidquid hic ſcriptum eſt contigit ab anno MCCCLX uſque ad CCCXXV, eo tempore quo Rex Caſtellæ erat D. Henricus, ejus nominis ſecundus. *Et hic ego primam ſcripturam, coram Garcia de Cardenas factam, terminari reor: poſtea vero eidem chartæ ſucceſſive adſcripta miracula ſequentia.*

& hac intra 1469 atq; 1475.

item anno 1376 cæcus illuminatus. 33 Poſt iſta, anno Era MCCCCXIV, qui eſt annus 1376 venit Caravacam Alfonſus Martin, cribrarius civis Hiſpalenſis ex Collatione S. Ægidii, cæcus ducente ad manum filio, obtulitque S. Veræ-cruci caſulam ſericeam calicemque argenteum: & noctem totam ibidem pervigilavit. Sub horam vero matutinam ſoporato ſanguis erupit ex oculis, quos deinde experrectus ſibi perſanatos ſenſit, tam bonis iis utens quam ullus ex nobis, ſanuſque remanſit. Actum hoc coram Commendatore prædicto, & aliis viris bonis hujus loci.

* imo 1378 *puer mortuus ſuſcitatus,* 34 Anno 1387* erat Commendator Caravacæ, decimus tertius ex Ordine D. Gometius de Sotomayor, cum eſſet Magiſter S. Jacobi D. Gometius Suarii de Figueroa. Tempore iſtius Commendatoris annis jam circiter quatuordecim prætεritis, miſit Paganus Rodriguez, incola prænobilis civitatis Murcienſis, lampadem argenteam, involutam ſindoni mortuariæ filii ſui, qui mortuus eique involutus fuerat, ſed commendatus huic S. Veræ-cruci revixit. Coram omnibus autem elevata eſt lampas, quæ hic prius erat, atque ex oleo quod continebat transfudit in novum, & utrique ſimul ardenti abundavit oleum.

* imo 1392 35 Anni jam circiter ſex tranſierunt (numeramus autem 1382*) quod ingens tempeſtas locuſtarum pervaſit

vaſit oppidum territoriumque Lorcenſe, ſpem totam futuræ meſſis depaſcens, ac ne in arboribus quidem viroris aliquid reliquum faciens. Miſſi huc ea de cauſa fuerunt Petrus Dias de Corduba, Petrus Joannes de Palentia, & Joannes de Corvalan: qui inſtituta proceſſione S. Veram-crucem intinxerunt aquæ, & aquam inde defluentem tulerunt Lorcam, eâque conſperſerunt agros: quo facto intra tertium diem ceſſavit calamitas, nec quidquam ulterius facere animalcula noxia potuerunt. *Hactenus Appendicula illa, ut eſt apud Robles, annorum zyfris (meo quidem judicio) mendoſe tranſcriptis vel impreſſis: quas ſi juxta marginales correctiones mutare liceat, rectus omnino ordo erit, neque poſtremum cenſeri debebit factum ſcriptumque citius, quam fierent & poſt annos quatuordecim ſcriberentur penultima duo. Etenim ſicut poſt annum* MCCCLXXV (*in quo finit Relatio, curante D. Garcia de Cardenas ſcripta*) *recte ſequetur primum Appendiculæ hujus miraculum de anno* MCCCLXXVI; *ſic huic ſuccedent etiam recte ſecundum ac tertium de anno* MCCCLXXVIII; *& ultimum factum fuerit anno* MCCCLXXXVI; *annis utique* VI *prius quam ultimum, &* XIV *annis prius quam penultima ſcriberentur; ſiquidem ſcripta omnia fuerint anno* MCCCXCII. *Incuria autem magna uſos Robleſii typothetas in zyfris ejuſmodi, videmus etiam pag 104, ubi eadem locuſtarum depulſio memoratur, & pro 1382 hic expreſſis, invenitur 1384. Sic infra num 47 die Veneris ſancto* XIV *pro* IV *Aprilis cogar ſcribere, ita exigente Paſchali calculo anni* MCCCCXXX, *qui Paſcha retulit, non* VI Aprilis (*uti perperam dicitur num* 48) *ſed* XVI *uti repoſui: erat enim littera Dominicalis* A, *cyclus Lunæ* 6, *ultimum autem* Paſcha *actum* VI *Aprilis fuerat anno* MCCCXCIII, *neque ipſum tali die rediit niſi anno* MCCCCLV. *Deprehenſo autem tam evidenter ejuſmodi vitio, conſultum cenſui 52, tres annos adſcribere intervallo unius miraculi ab altero, pro duobus; & pro anno* MCCCCLXXIV *notare* LXXVI, *ac rurſum num. 53 & num. 56 pro* MCCCCLXXII; LXXVII, *ac num. 62* MDXCVII *pro* XCII, *ut ſuo ordine*

locuſta an. 1386 abacta.

& hæc ultima addita an. 1392.

ordine relata habeantur omnia, & culpa confuſorum numerorum penes ſolos typothetas reſidere credatur.

35 *Ex tali correctione illud etiam commodum ſequitur, quod ſcriptio quæ alias deberet dilata credi uſque ad annum* MCCCCI *vel* II, *præceſſerit immediate annum vaſtationis & incendii, oppido & eccleſiæ Caravacenſi a Mauris Granatenſibus illati anno* MCCCXCIII *: poſſitque pro ſingulari Dei ſanctæque Crucis beneficio numerari, quod ſcriptura hæc (in arca ipſius ſanctæ Crucis olim ſervata) flammas evaſerit, quibus alias publica omnia oppidi monumenta conflagraſſe probat Robles pag.* 81, *adducto Inſtrumento authentico, penes civem quemdam Caravacenſem etiamnum exiſtente, per quod filiis Martini de Pareja teſtimonium, de bona & antiqua ſui Patris nobilitate, ex archivio loci petentibus reſpondetur, quod* tempore rebellium ſub Commenda Petri Lopez Faxardi, Mauri combuſſerint omnia quæ requirebant ſcripta, quando toti villæ flammas ſubjecerunt. *Exiſtimat Robles hoc incendio periiſſe quidquid antiquarum ſcripturarum de* hiſtoria & miraculis S. Crucis *Caravacæ inveniebatur tempore* Joannis Ægidii de Zamorra, *ad* S. Ferdinandum *ſcribentis, & quidquid deinde ſcripto fuerat conſignatum. Sed præterquam quod illum, ex ſolo Higuera notum ſcriptorem, fictitium exiſtimo; ita in hac opinione confirmor ipſo jam expoſito memoriali anni* MCCCLXXV; *cogorque credere, nibil tunc aliud inveniri potuiſſe quam quæ retulimus; alias enim talium ſcripturarum mentio facienda fuiſſet ab eis, qui (uti apparet) intendebant hiſtoriæ & miraculis præmemoratis fidem omnibus quam certiſſimam facere.*

ante incendium anni 1393.

CA-

CAPUT IV.

Ulteriora quædam prædictorum teſtimonia, ante confictionem fabularum ſcripta.

AD majorem confirmationem præmiſſorum, ulterioremque declarationem mirabilium S. Crucis, *lubet hic etiam referre originalia verba* Doctoris Oncalæ, Canonici Abulenſis, *relata per Robles pag.* 36; *dicitur enim is primus fuiſſe, qui de hiſtoria Caravacana aliquid prælo dedit, in ſua* Apophia; *& inter primos numerari debet, quorum ſcripta apud Hiſpanos, beneficio inventæ invectæque eo recens typographicæ artis, lucem publicam aſpexerunt. Tantæ antiquitatis argumentum ſumo, primum ex Theatro Eccleſiaſtico Mag. Ægidii Gonzales Davila parte 2, edita ſub annum 1647, ubi de Eccleſia Abulenſi acturus, præponit Catalogum virorum in urbe iſta illuſtrium, qui tum aliis titulis tum etiam ac ſpecialiter ſcriptis claruerunt, abſque ulla iſtius* Oncalæ *mentione: quia (ut credo) & ipſius & librorum ejus memoria omnis Abulæ jam evanuerat. Rurſum vir illuſtriſſimus Nicolaus Antonii, Eques S. Iacobi & Canonicus Hiſpalenſis, cum Romæ ageret Regis nationiſque ſuæ Procuratorem Generalem in Curia, ibidem anno* 1672 *edidit duobus inſignibus tomis Bibliothecam ſcriptorum Hiſpanorum qui poſt annum* MD *claruerunt, altumque in eo tacet de* Oncala, *utique quia ob ſuam antiquitatem non cadebat ſub ætatem noſtri ultimoque elapſi ſeculi. Hic ergo tam vetus ſcriptor, ut nihil habet quod Higueræ commentis faveat; ita atteſtatur veteribus quæ laudamus & amplectimur monumentis, in hæc verba, leviter expurgata à mendis, quibus veterum typorum non peritiſſimus librarius, Robleſio apographum ex impreſſo curans, ea videtur deformaſſe, prout in margine notabo ad hæc ſigna* ***

Ex Apophia Doctoris Oncalæ.

vetuſtiſſimæ impreſſionis,

38 Ineſt & Carabacæ celebris * memoria, de vetuſto miraculo Crucis, quam oppidani Veram vocant; apparuit enim Chriſtiano Sacerdoti, cum illa deeſſet ſacrificaturo, hiſtoriamque referunt. Regnantibus [per] * Hiſpanias Mauris, eaque loca tenentibus quæ ſunt ad Caſtulonenſes & Oretanos, quæque hodie Murtienſe regnum appellitant, ob plurimorum Myrtorum exuberantiam bella cum his Hiſpani Chriſtiani gerebant, [&] finibus expellebant ſuis, tumultuantibus animoſi. Per id tempus religioſus quidam Sacerdos noſter ad eos commeat, Chriſti Euangelium prædicaturus, [&] ſacra perſuaſione, ſive neci ſive vitæ paratus; ſummique fretus * auxiliis Dei, dat operam audacius, quo multas (ſi * poſſet) fidelium animas Chriſto * lucrifaceret: in primis ſacrum Miſſæ officium apud illius loci Regem interrogatus laudat audacter, docet, ſuadet. At Rex audiens, quaſi per opprobrium, jubet, rem divinam ut faceret more patrio, viſurus quid eſſet, quod tantopere Chriſtiani magnificarent. Sed quoniam apparatus [ad] Sacrum celebrandum defuit, miſit è veſtigio * pius Sacerdos urbem Concham, quam Chriſtiani tenebant, famulos, ut per eos ſibi remitterent ornamenta, quæque ad Miſſæ Sacrificium, magno * Rege viſuro, neceſſaria forent. Remiſſa ſunt omnia præter Crucem. Incipit * Myſtes celebrare. Cumque advertiſſet Crucem deeſſe, ſacrificio Miſſæ neceſſariam, conſtitit turbatus [&] multa volvens. Erat enim ſummo Chriſtianorum omnium conſenſu receptum valdeque conſentaneum, non niſi præſente Cruce ad aram celebrare. Conſpexit Rex Maurus ceſſantem, in pallorem faciem vertere: rogat, num quidquam accidiſſet. At ille; * Deficit Crux reſpondet. Continuo Rex; * Num illud eſt? ait: videbat enim Angelos Crucem * obviis manibus afferentes altaris faſtigio, quos digito demonſtrabat. At Sacerdos, Deo ſeque

* celeſtis nempe

* Hiſpaniis

refertur hiſtoria Crucis Caravacanæ

* auxilii

* poſtulet

* Crucificaret

* prius

* Regi

* Myſtis

* Deſtitit

* Nan

* obiit

ſpeque certa plenus, elevatis oculis gratiis actis, Crucem cæleſtem ab Angelis ſuſcipit, Sacrumque lætabundus abſolvit. Rex vero, & plurimi qui cum eo aderant, conſpecto miraculo confeſtim [in] Chriſtum crediderunt, verumque lumen * accipientes, religioſum Myſtem, munere illius effectoque, ſecuti ſunt * haud gravate. *accipiens *ad huc

39 Eſtque ea Crux, & in hodiernum uſque diem, non incolis tantum, ſed Hiſpanis omnibus, maximis honoribus venerationeque ſemper habita: quam ſummo ſtudio ſummaque vigilantia, in edita fortiſſimaque arce poſitam, aſſervant [incluſam] * arculæ, ut & perpetuo lumine illuminetur, & non niſi tribus clavibus clauſam venerentur * religioſe vicini provinciales. Tradunt etiam à paſtore ſubreptam & nimio quaſi pondere furem diſruptum, & [ad] arcem divinitus reverſam: uſque adeo divina numina delicta latrociniaque [non] patiuntur, nec ſine pœna facinora praviora relinquunt: tanti eſt * jus ſuum cuique tribuere. Narrant & alia quam plura certiſſimaque miracula, non aſpernanda, ſed quæ ob brevitatem non vacat in præſentia[rum] recenſere: iniquis * enim ſpatiis excluſi, alio ſtylum intendimus properantius: ſed illud non deſinam interim [monere.] Celebrant Carabacenſes Veræ-crucis feſtum ſolenne ad * v Nonas Maji, conventumque celeberrimum ibi peragunt mercimoniorum, quo mirum eſt quanta advenarum præſentia, quanta confinium populorum copia, adja[cen]tiumque provinciarum turba avidiſſime confluat. * avolæ * religioſi *quæ furem ſuum diſrupit, * vis * etiam * ad iv

40 Aliud [quoque] ſanctius frequentiuſque miraculum * ac ſolennius non * videtur prætermittendum. Etenim multi religioſi [Sacerdotes] urbis ac provinciæ, cum tota plebe, incenſis funalibus, magna pompa magnaque veneratione, non ſine choreis & ſaltatoribus, inter maximas peregrinorum conſtipan- * ad * video

* arce

ſtipantium catervas, apertam Crucem ex * arca depromptam, inaurataque lecticæ impoſitam, quotannis uſque ad proximum lacum efferunt (Acequiam vocant) inibique ter urbanus Archipres[by]ter eam lymphis merſam (extremam ejus nempe partem intingens) [extollit, iterque eadem] coram frequenti populo aſpicienda adorandaque circumfertur. [Tunc] quaſi aquis [inferioribus] ſanctificatis & vocatis ſupernis (mirabile viſu) confeſtim pluviæ, apertis nubibus de cælo deſcendentes, ingruunt ſæpe veſperato feſto, & per ternos quaternoſque dies * celebritatis ſæpius per Octavas effluunt: quibus deſiccata arva fœcundiores fruges & * luxurioſius creſcentia pabula innumeris gregibus & animalibus * inundant: quod ut * verum, admoniti hiſce oculis, præſen[te]s inſpeximus, fidem ſcriptis facturi: oppidanique ſeniores affirmant, numquam ſe ſine opportunis optatiſque pluviis id feſtum celebratum meminiſſe, qua una re fructus colligunt uberiores. Hinc * urbs illa præ vicinis plus abundat opibus. Sed & naturæ locique vitio Deus optimus maximus hoc muneris miſeratus indulſit: eſt enim ea Hiſpaniæ pars & ſolis acerbitati expoſita ad meridiem, atque ob hoc ſitibunda; niſi * annuis per rivulos aquis [ſiccitatem terræ] lenientibus agri juvantur: ut [potè regio] quæ vix de cælo pluvias agnoſcat pro tempore, niſi [iis] Veræ-crucis beneficio recluſæ levetur * ſitis. [Quia autem in eadem Vera-cruce remediũ] tempeſtatum præſentaneũ juvamen [&] admirandũ experti, cernimus; ideo à Deo bonorum omnium fonte ſummam [ei] virtutem attributã facili fide cognoſcimus, cui per infinita ſecula laus, honor & gloria. Amen.

Ò 3 Maji proceſſionaliter delata ad aquas ſanctificandas, elicit ſereno cælo pluvias.

* celebritate

* luxurioſis

* mundant

* quos ut verum

* Tunc urbe

* animis

* cibus ut

S. Crucis alia duo feſta celebrantur.

41 *Quo ritu, quibuſque ceremoniis fiat prædicta aquarum ſanctificatio prolixe deſcribit Robles lib. 2 cap. 11, putatq; eam ſuum habuiſſe principiũ à beneficio Lorchenſibus impenſo contra locuſtas, anno (ut nobis viſum) MCCCLXXXVI, cum aquam Caravaca petiiſſent, attactu Vera-crucis ſanctificatam. Ibidem*

etiam

etiam ait præter primarium & omnibus notiſſimum feſtum S. Crucis III *Maji, celebrari* XVI *Iulii, ſed paulo minori ſolennitate,* Triumphum S. Crucis; *jam olim ab anno* MCCX *inſtitutum feſtum, & tota Hiſpania agi juſſum in memoriam clariſſimæ illius victoriæ, à Sancti Regis avo Alphonſo ad Navas Toloſanas tali die relatæ Anno prædicto. Hic cultus lapſu ſeculorum quatuor multum refrixerat, ut autem Caravacæ denuo reſumeretur auctor fuit noſter P. Agnaya: qui anno* MDCVI *ad populum verba faciens, ſuaſit perſuaſitque debitæ gratitudinis demonſtrationem illam renovandam. Similiter etiam menſe Septembri celebratur* Crucis Exaltatæ *feſtum, die* XIV, *circa quem diem divinando conjectamus natum fuiſſe* S. Ferdinandum.

42 *Narrat porro idem Robles cap.* 18 *quod* Michael Reyna, civis quondam & Conſul Caravacenſis, *pœnitudine magna peccatorum præteritorum tactus, eoque deliberans quo ſatisfactionis genere melius elueret noxas contractas, induxiſſe in animum, quod nihil divinæ majeſtati facere acceptius poſſet, quam ſi honorem* S. Crucis *promovendum modis efficaciſſimis curaret; efficaciorem autem excogitare nullum poterat, quam fundationem Collegii* Societatis Jeſu. *Ad illum enim uſque diem nullum Religioſorum Mendicantium coetum habebat Caravaca; poſtea vero, introducta Societate noſtra, acceſſerunt alia monaſteria quinque, Hieronymianum ſcilicet unum pro viris; duo Franciſcani, & duo Tereſiani inſtituti, virorum virginumque. Facta ergo fundatio eſt, & Fundator, in alium plane virum exinde converſus, Chriſtianæque humilitatis aliarumque virtutum factus omnibus exemplar, diem ſuum poſtremum obiit anno* MDLXXI, XVII *Ianuarii, atque in temporario, quod aptaveramus dedicandumque curaveramus, oratorio eſt ſepultus. Poſtea vero cum anno* MDXCII *ad novam inſtructionemque ibidem eccleſiam noſtram transferendum eſſet optime meriti Fundatoris cadaver, inventum eſt prorſus integrum ac ſuaveolens; quamvis neque balſamo neque alia re ulla fuiſſet adverſus putrefactionem munitum. Hoc autem per tranſennam indicatum oportuit, ut intelligatur unde proceſſerit*

& inſtituitur collegium Societatis Ieſu

in cujus oratorio poſtea inventum corpus Fundatoris per ann. 20 incorruptũ

ceſſerit noſtrorum Patrum erga S. Crucem Caravacanam *devotio, zeluſque eamdem quaquaverſus propagandi, diſtributione Crucularum illius attactu conſecratarum; ſimul etiam ut appareat, quam non immerito mihi ſumpſerim (licet id aliquantum videatur ultra aſſumpti operis argumentum eſſe) hiſtoriam illius vindicandam à fabellis recentioribus. Reſtat hoc loco producendum aliud publicum Inſtrumentum, repertum apud ſæpe citatum Robles pag.* 85.

Anno 1598 ſcribitur.

43 In oppido Caravacenſi anno MDXCVIII, coram me Joanne Abril Notario publico intra diœceſim Cartagenenſem, & teſtibus infraſcriptis, perſonaliter comparuit Ferdinandus Lopez, Clericus Presbyter, natus & habitans Caravacæ; dixitque venire ad inſtantiam Joannis de Robles Corvalan Clerici, rogâtum, ut velit jam nonagenarius declarare ad memoriam poſterorum quædam, circa S. Veram-crucem ejuſque originem. Dixit ergo, quod cum anno MDXLVIII relatum fuiſſet civitatis Murcienſis Inquiſitoribus de S. Cruce, quæ ſervatur in caſtro & arce oppidi Caravacenſis, in ordine ut ſumpta informatione de miraculis, quę ea mediante conſecuti ſunt indieſque conſequuntur fideles, iiſdem ſuę approbationis certitudinem adderent. Cumque Inquiſitores eum in finem huc miſiſſent pręnominatum Ferdinandum Lopez Clericum, tunc ipſius ſacri Officii miniſtrum; ipſe informationem faciens, & verificationem apparitionis atque miraculi, examinavit Geneſium de Robles ſeniorem, Didacum de Meſa, Petrum Muñoz, & Ferdinandum etiam ſeniorem, alioſque. Hi dixerunt, ſcire ſe per traditionem majorum ſuorum, eſſeque publicum & notorium, quod ſanctiſſima Crux quę eſt in caſtello, allata ſit ab Angelis in turrim, eo loco ubi nunc eſt, quemadmodum ipſius miraculi relatione circumfertur.

quomodo an. 1548 inquiſitione de miraculis facta.

44 Dixit etiam prenominatus Ferdinandus Lopez, quod examinavit Alfonſum Sanchez, ſimul cum aliis teſtibus, adjuratum ſuper altari cedrino quod eſt

in

in ara, quod altare conſiſtit ad manum ſiniſtram majoris altaris in eccleſia veteri hujus oppidi, & vulgo nuncupatur altare Solitudinis Dominę noſtrę. Hic vero depoſuit moris fuiſſe, eo quod oppidum erat finitimum Mauris Granatenſibus, vigiles conſtituere ad altare in quo ſervatur S. Vera-crux, cui alia nulla ſera aut cuſtodia erat. Cum autem contingebat Mauros verſus oppidum aut agrum circumjectum incurrere, ipſa S. Crux ſtrepitum quemdam ciebat: quo audito prędicti vigiles pulſabant campanam, quę hodiedum eſt in turri: quibus ſępius reſpondebant excubitores in turribus, Nova ac Veteri atque Patibularia, quę ſingulę quaſi una leuca hinc diſtant; reſpondebant autem excitando fumum. Sicut ergo non niſi notę probitatis hominibus, & in quibus magna habebatur fiducia, committebantur vices ejuſmodi vigiliarum, unde tantum omnibus in communi proveniebat emolumentum; ita ceciderat aliquando ſors in ipſum Alfonſum Sanchez.

compertum ſit S. Crucē ſolitam prænunciare adventum Maurorum,

cui idco apponebantur nocturni vigiles.

45 Eo ipſo tempore ibidem Sacriſtæ officio fungebatur ab annis aliquot Sacerdos quidam, huc fraudulenter miſſus à Capitulo Toletano, cupiente ad eccleſiam ſuam transferre S. Crucem: qui cum ſuam integritatem probitatemque toti civitati abunde probaſſe videretur, nemini ſuſpectus erat. Huic ergo ad S. Crucis cuſtodiam ſocius una noctium datus Alfonſus, cum quadam neceſſitate urgente foras exire compelleretur, commoditatem inſcius præbuit Sacriſtano ipſam ſubripiendi ex capſula, in qua etiam ſervabantur teſtimonia apparitionis miraculoſæ. Ibat Toletum verſus prædo ſacri depoſiti, eademque die vir honeſtus huc veniens Moratallâ, ſupra locum qui dicitur S. Franciſci, nunc à Crucibus nominatum, paſſim notum omnibus & leucæ quadrante diſtantem Caravaca, luminaria quædam conſpexit, interque ea ſanctiſſimam Crucem. Nuntiavit ergo Caravacæ quæ viderat. Venerunt mox Parochus & Clericus

Horum unus teſtatur ablatam à ſacriſta,

miraculoſe receptam,

ricus quidam peregrinus, tum forte præſens, cum civibus omnibus proceſſionem devotam conſtituentibus,& S Crucem in turrim ſuam ad proprium altare retulerunt:in ipſo autem loco,ubi reperta Crux fuerat, apparuit fons novus,qui iſtic hodieq; manat. Porro cum loci Commendam gereret D. Petrus Faxardus, primus Marchio Velezinus, facta ſunt, tabula picta altaris, ſacrarium, & reliquiarium, quæ nunc habentur, ut melius fideliuſque ſervari poſſint omnia.

ſed abſque vetuſtis ſcripturis: 46 Dixit inſuper prænominatus Clericus Ferdinandus Lopez, quod de mandato Inquiſitorum ab anno prædicto MDXLVIII uſque ad L, biennium manſerit in Curia Valliſoletana,ſolicitando reſtitutionem inſtrumentorum & chartarum teſtimonialium, à Toletano Clerico ſublatarum; eoque rem adduxerit, ut, niſi mortuus fuiſſet Concilii Præſes D. Ferdinandus Niño, ipſas fuerit per ſententiam recuperaturus relaturuſque &c. *Hactenus Inſtrumentum illud, quod profert Robles ad confirmandum factum, initio Capitis 3 à ſe relatum,ubi notat,conſilium rapiendæ S. Crucis ſumptum Toleti fuiſſe ſub Archiepiſcopatu* Fr. Franciſci Ximenii de Ciſneros Cardinalis, *qui Cathedram tenuit ab anno* MCCCCXCV *ad* MDXVII *ſuoque Primatis jure uſus, atque perſuaſus ex majori S. Crucis honore futurum, ſi in Primatiali eccleſia honoraretur, maluerit permittere ut clam auferretur, quam cum ſeditionis periculo palam transferendam mandare. Ait etiam Robles,Clerico ad id delecto prius quidem ſacriſtiam Parochialis eccleſiæ, deinde multum probato cuſtodiam* S. Crucis *commiſſam eſſe, quam is ſexennio tenuerit; propoſiti autem exequendi occaſionem nactus ſit tempore* Cardinalis Taveræ, *adeoque poſt annum* MDXXXIV. *Denique accuſat eumdem Clericum quod requiſita inſtrumenta occultarit, ne publice confunderetur, pertinaciterque negaverit ea penes ſe eſſe. Sed vereor ne id judicium temerarum prorſus ſit; malimque, ad ipſius Clerici totiuſque Capituli Toletani excuſationem, præſumere, quod Toletum per-*

perveniens Clericus, neque Crucem inveniens, quam ſe adferre credebat, ſed ſolas chartas (ipſas ſcilicet, quas ſupra dedimus, ſcriptas tempore Garciæ de Cardinas) eas quidem oſtenderit Canonicis à quibus miſſus erat in teſtimonium impleti quantum in ſe fuerat mandati: ſed ipſas vel eorum juſſu vel propria ſponte clam referendas curaviſſe iſtuc, ubi poſtea ſunt repertæ, & anno MDLVI *ad authenticandum oblatæ.* *quas ſupra exhibitas & clam reſtitutas fuiſſe opinamur.*

CAPUT V.

Antiqua & probe teſtata miracula ex Hiſtoria Caravacana Robleſii.

AB hiſtoriæ Caravacanæ probatione tranſeo ad Miracula, documentis hactenus adductis non comprehenſa, & proxime ſecuto ſeculo XV *patrata, qualia ex monumentis Caravacenſibus Robles producit Hiſpanice. Omiſerim tamen, velut rem incertam, quod primo loco ponit, de ſigno* ſanctæ *illius* Crucis, *ſupra* Alcazarium Beatienſe *conſpectæ fulgere, cum arcem ſibi creditam, deſtituti annona præſidiarii, deſeruiſſent, ſicut indicatum in addendis ad Annotata ſuper Caput 5 Chronicæ littera* p: *ſed non omiſerim annotare, quam parum attentus fuerit ad Chronologiam Auctor iſte, qui apparitionem talem factam dicat intra annum* MCCXXV *&* XXXI, *ipſam tamen* S. Crucem Caravacanam *primum aſſerit allatam fuiſſe anno* XXXII, *prout ex Higuera didicerat. Malim ego fateri, de veritate & tempore apparentis ſupra* Beatiam *Crucis nihil mihi conſtare: ſed neque de anno quo expulſis inde Mauris Rex Sanctus urbem dederit Chriſtianis habitandam, fortaſſis poſt mortem* Mahomadi, *fœderati ſui, & filii ejus baptiſmum, rebellionemque exinde ſecutam Maurorum Beatienſium, vix ante annum* MCCXL., *adeoque ſerius quam promulgatum de habitanda* Beatia *edictum ſcribit Robles. Ceterum ſuſpectum mihi ſemper manebit Chronicæ de re tanta ſilentium, donec regii diplomatis tranſſumptum indubitabile videro.* 47 *Quidquid ſit de apparitione Crucis Caravacanæ ſupra arcem Beatienſem.* *valde incerta;*

Nunc, omiſſis ambiguis, incipio Latine reddere quæ certa videntur.

an. 1430 puer lethaliter vulneratus à Mauro

48 Anno MCCCCXXX convenerat civi cuidam Caravacano, cujus nomini parcitur cauſa familiæ, cum Granatenſibus Mauris, ut pro conſtituto pretio eis traderet oppidum. Verum in ipſo exequendi facinoris articulo audita eſt Crux Sancta, intra arculam majores ſolito ictus dare; & ſtatim poſt viſi ſunt excubantes in turribus ſignum edere Maurorum advenientium. Acceſſerant hi ad oppidum ipſa nocte feriæ VI majoris, XIV Aprilis; cumque adventum ſuum innotuiſſe cognoviſſent, deflexerunt Cieçam & pervenerunt ad vicum quemdam Campolóy dictum. Hic quidam paſtor Didaci de Fuenſalida, proavi mei, in altam evadens quercum, ut tranſeuntes evaderet falleretque; commiſſum ſibi ejuſdem Didaci filium parvulum, proavunculum meum, ſub vepreto quodam abſconderat: ſecundum quod tranſiens Maurus eques, & circumſpiciens cauſam quæ conſternatum ex improviſo equum ferocire feciſſet, puerum advertit, in eumque ſepties haſtam ſuam contorſit: quapropter reverſus poſtea ad locum paſtor puerum reperit, tantum non mortuum: ſuſtulit eum tamen, atque in domum patris detulit. Hic eum qui aderant S. Veræ-cruci commendarunt, promittentes quod ſervatum in vivis Eccleſiæ miniſterio conſecrarent. Sanatus eſt per Dei gratiam puer; ſtudiiſque peractis effectus Clericus, etiam receptus fuit Ucleſii inter Fratres Ordinis S. Jacobi, ubi habebat patruum ejuſdem habitus, Alfonſum de Fuenſalida. Ipſe vero Geneſius de Fuenſalida, factus in oppido Moratallæ Parochus, ad tantam pervenit ſenectutem, ut annum CXV ætatis tranſcenderit: ſiquidem anno MDXL adhuc in vivis verſabatur; & quando læſus fuit cenſebatur eſſe tredecennis. Multique adhuc ſuperſunt, tam hic quam Moratallæ, qui eum ſibi viſum notumque meminerunt.

miraculoſe ſanatur,

& vivit ultra annum 1540.

49 Eo-

49 Eodem anno, ipſo die Paſchatis xvi Aprilis iidem Mauri Cieçam advenerunt, captoque & expilato oppido multos Chriſtianos abduxerunt captivos: ac ſuppoſito deinde igne revertebantur ad propria onuſti manubiis. Id cum Caravacani intellexiſſent, Lorcanos admonuerunt, unanimiterque egreſſi obviam invenerunt hoſtes in campo quodam exiguo, quem ab hoc eventu Equitum-campum dixerunt. Ibi acerrimum utriſque certamen incubuit, eo quod Mauri numero maximo eſſent, animo noſtri; dumque Maurorum pars pugnabat, progrediebatur altera, pergebatque in tutum ſubducere prædam. Hoc ergo prævertere cupientes, mutuo ſe cohortati conglobatique, invocato nomine S. Crucis, quæ ipſis eo loci apparuiſſe dicitur, tanto impetu ſe intulerunt in barbaros; ut multis eorum cæſis, reliquos in fugam egerint, omnemque prædam ex iis receperint. Nihil autem dubitabant hujuſmodi ſucceſſum divino iſti vexillo referre acceptum. *reportatur inſignis victoria de prædonibus.*

50 Anno mccccxxxii Caravacam venit Religioſus quidam ex Ordine S. Franciſci, poſt gravem quam paſſus fuerat infirmitatē linguæ atque aurium uſu privatus. Hunc pia mater ſua ad Capellam Veræ-crucis adduxerat, per eamque Dominum deprecans loquelam auditumque recuperavit filio, citra moram ullam. *ſanatur ſurdus ac mutus,* Anno mcccclxxii, Joanne de Haro Commendam Caravacanam adminiſtrante, ipſemet declaravit, coram ordinario Prætore loci Petro Fernandez Botia, quod in oratione conſiſtens coram altari S. Crucis, animadvertit extinctam, quæ ibi erat, lampadem lumen amplius nullum dare; ideoque pediſſequis ſuis ephebis mandaſſe, ut eam reaccenderent. Verum priuſquam aliquis eo perveniret, ultro illuminatam ardere iterum conſpicit, idque pro magno ac certo miraculo habuerunt tam ipſe quam qui aderant alii. *lampas ultro accenditur.*

51 Anno mcccclxxiii die x Octobris eademque

Servus Æthiops, ex fama S. Crucis cupidus Chriſtianiſmi,

Dominica, ſummo mane venit huc quidam, dicens ſe Alfonſum de Morote nuncupari, ipſiuſmet loci Morotenſis inquilinum. Hic ſocium ſecum ducebat Æthiopem, nomine Benalique, nullis vinctum catenis, cum ipſe compedes traheret pondere librarum circiter ſexaginta. Medio autem juramento declaravit, coram Fr. Antonio de Poza, locum tenente Vicarii hujus Commendæ, honorabilis viri D. Didaci Chacon, quod Bazæ captivus apud Mauros, ſub poteſtate Salini Abendegæ, auditus eſt die quodam à præſente Benalique ſuſpirare, & gemitus cauſam interrogatus reſponderit, quia ſe videbat in captivitate poſitum, optabatque reverti in patriam. Cui Æthiops: Vide ut ſecretum mihi ſerves, Alfonſe, & ex veritate tibi affirmabo, per legem veri Dei, me poſtquam inaudivi de Cruce Caravacenſi & magnis quæ operatur miraculis, æſtuaſſe vehementi deſiderio Chriſtianiſmi amplectendi. Cum ergo Dominus noſter mihi crediderit; ut vides, curam Chriſtianorum cuſtodiendorum; ſi placet & viam noſti qua Caravacam itur, commendemus nos Deo & S. Veræ-cruci, eamuſque Caravacam, & ego fiam Chriſtianus. Conſcendemus autem mulam ſub veſperum, & ſi quis abeuntes interroget, Quo, reſpondebimus, In vineam, ad colligenda ſarmenta.

cum captivo Chriſtiano fugam init,

52 Factum eſt autem uti propoſuerant feria quadam ſexta circa veſperam, & cœperunt proficiſci uſque in noctem; quando exerrantes à via audiebant tympanum Bazæ pulſari, propter animadverſam fugam ſuam; neque multum fuit cum egreſſi plures poſt eos ſunt, intercepturi abeuntes. Quid agerent, medio deprehenſi in campo extra publicam viam? Genua flexerunt verſus ortum ſolis, Deumque & S. Mariam de Guadalupe nec non S. Veram-crucem rogarunt, ut auxilium ſibi ſalutemque præſtarent, neque ſinerent relabi in manus hoſtium fidei ſanctæ. Ecce autem apparuit eis in aëre ſculptura lignea, veluti

& mirabiliter pervenit Caravacam.

veluti caſtelli, plane ſimilis oppido arcique Caravacenſi, quantum baliſtarius arcus jacere poteſt. Ad illud cum greſſus intenderent, diſparuit quidem viſio tota, ipſi vero ſe invenerunt in via regia quam proſequentes uſque mane ſabbati, toto quidem die delituerunt in agro; ſub noctem vero reſumentes iter, altero die mane, id eſt Dominica, huc intrarunt. Hos ut prædictus D. Commendator vidit, juſſit Alfonſo vincula demi, quorum par unum appenſum eſt in eccleſia S. Crucis, alterum in Guadalupe miſſum, ſicut is ſe voviſſe affirmabat; Æthiops autem effectus Chriſtianus, nomen ſumpſit Joannis à Vera-cruce. Teſtes prædictæ depoſitioni & adjurationi fuerunt Bacalaureus Alvarus de Pratada, Alvarus de Mula, & Garcias de Aguilar, famuli & armigeri prædicti D. Joannis de Haro.

53 Annis poſt id tribus aliud miraculum contigit, cujus teſtimonium habetur ſequentis tenoris. Cum eſſet hujus loci Caravacenſis Commendator fortunatus Eques D. Joannes de Haro, in feſto S. Crucis III Maji, Feria quoque III, in anno Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti MCCCCLXXIV coram honorabili Petro Fernandez Botia Prætore ordinario dicti oppidi Caravacenſis atque Franciſco de Salas, ſcriba Domini Regis noſtri, ac teſtibus infraſcriptis, perſonaliter vir quidam comparuit, dicens, ſibi nomen eſſe Laurentii de Barrio-novo, domicilium autem Beatiæ; & aſſeruit quod XV Martii anni præſentis, cum noctu vigilaret in caſtello S. Crucis audiverit ab ea quoſdam pulſus: ideoque ſe rediviſſe aliis quoque noctibus & idem ſemper expertum, uſque dum alii etiam teſtes cum & abſque illo eoſdem audirent. Iterati ſunt autem pulſus illi noctibus ſingulis, uſque dum huc advenit nuntius, miſſus à D. Lupo Vaſquez de Acuña, Præfecti Cazorlenſis, cum litteris, quibus ſignificabatur D. Joanni de Haro, quoſdam proditores in hoc oppido jam pepigiſſe cum Mauris de

Proditio pulſu S. Crucis indicatur.

tradendo eo. Ipſa autem nocte, qua talis epiſtola allata fuit, ceſſarunt prædicti pulſus. Super quorum veritate cum dictus Bartholomeus juramentum præſtaret in forma juris, teſtes adfuerunt Sancius de Pareja, Joannes de Ubiedo, & Martinus Montejó, famuli & armigeri prænominati D. Joannis de Haro. Rurſum ſub eodem Commendatore aliud miraculum conſignatum fuit publico inſtrumento hunc in modum.

Commendator quidã cum aliis captivis, 54 In oppido Caravacæ, XVIII die menſis Maji, anno à nativitate D. N Jeſu Chriſti MCCCCLXXVII, in præſentia mei Franciſci de Salas ſcribæ Regii, coram honorabili Didaco Chacon, Vicario in hoc oppido Caravacenſi ejuſque Commendaria atque oppido Moratallæ præſens comparuit honorabilis Eques Petrus Alarcon, Commendator oppidi dicti Membrilla del Tocon, Ordinis S. Jacobi, & dixit: quod cum in oppido Velez, quod Album indigetant, regni Granatenſis, captivus teneretur à Mauris, noſtræ ſanctæ fidei inimicis, intra arctum carcerem; & quidem laminis quibuſdam ferreis, libras minimum quinquaginta appendentibus, gravatus; ibidem manſerit menſibus plus quam tribus. Aderant ibidem & captivi Chriſtiani alii, quos inter convênit carcerem ſuffodere, quamvis adeo altum validumque, ut mirum fuerit tale quid illos potuiſſe vel cogitare. Ut ergo ad propoſiti iſtius executionem divinum ſibi favorem conciliarent, tum alias inſtituerunt devotiones, tum imprimis ſe commendarunt Domino Deo noſtro, ſanctæque Matri ejus Mariæ, & huic S. Veræcruci; promittentes quod ab oppido Xiquena, per novem leucas deſolatæ regionis Maurorumque inſidiis expoſitæ, pedibus ac tibiis nudis venirent, ac novemdium agerent coram S. Vera-cruce, addita quadam eleemoſyna. *voto ad S. Crucẽ nuncupato,*

55 Cœperunt autem cuniculum moliri intra carcerem, unico quem habebant pugione, abſque aliis

ullis

ullis ferramentis, ut mirum fuerit tantillo tempore tantum operis perfici potuiſſe; cum Mauri noctu diuque ad cuſtodiam carceris intenti ſtarent. Et tamen ſolo illo pugione intra octiduum actus cuniculus eſt, hiatu tam amplo quam eſſe ſolet feneſtra; cujus aditum cum non aliter quam egeſto rudere poſſent obtegere, viſitantibus tamen eos identidem Mauris inobſervata molitio manſit, virtute Crucis quam deſuper formabant malleolis, quibus ad ſaxa cavanda utebantur, licet rem adeo patentem notare vel cæcutiens potuiſſet: ſed videbantur oculi Maurorum menteſque teneri, ne coram ſe poſita cernerent, aut quidquam agi ſuſpicarentur. Poſt octiduum laboris iſtius cœpit Commendator, cœperunt & alii Chriſtiani captivi, vincula quiſque ſua ſcindere, mediantibus quibuſdam inſtrumentis eo idoneis; quod cum agerent, jamque compedes ſuos media ex parte ſciſſos haberet Commendator, bis die uno evocatus è carcere ad colloquium eſt, occaſione lytri de quo tractabatur; & tamen ne tunc quidem ſuſpicati quidquam barbari ſunt. Regreſſus autem in carcerem ille, ipſa hora tantum acceleravit opus, æque ac alii, ut vinculis ſoluti omnes a prima noctis hora uſque ad auroram paulatim omnes inde egreſſi ſint, præeunte Commendatore ac Crucem quam iſtic habebat præferente, diſcalceati omnes, hymnumque te Deum laudamus recitantes, ordine quaſi proceſſionali. Per cuniculum autem ſuum evaſerunt in officinam ferrariam imminentem plateæ publicæ & aforis clauſam: cujus ſeram cum ab intus perfregiſſent, duaſque ex ipſa porta tabulas abſtuliſſent, eruperunt in prædictam plateam; præcedente, ut dictum, Commendatore cum cruce, ceteris ordine ac nudo pede ſubſequentibus.

perfodit carcerem ſolo pugione.

& in viciniam ferrariam penetrat:

56 In ipſa porro platea occurrerunt mulieribus quibuſdam Mauricis, à balneo cum lumine domos ſuas redeuntibus: quæ viſo euntium agmine clamorem tollentes excitarunt maritos ſuos & vicinos ibidem

atque effracta evadens in plateam

dem commanentes. Aſt illi nihilominus cœpta gradiebantur via verſus portam Veleziam; quo pervenientes animadverſi ſunt à vigilibus ſupra portam eamdem excubantibus; qui ſublato clamore ſaxa jacientes nihil profecerunt, Chriſtianis eo non obſtante auſis per portam iſtam tranſire. Venerunt deinde ad antemurale ſepimentum, quod etiam ipſum clauſum oſtio erat: unuſque Chriſtianorum, quamvis compedes diſruptos adhuc ferret, tranſilivit ſepimentum, quatuor vel quinque cubitos altum; atque poſt eum Commendator aliique, & cœperunt per terram cultam deſcendere, ab edito oppidi loco, in viam quæ Xiquenam ducit, quamvis eorum nemo ſciret qua gradiendum foret, neque quo duceret iter. Quatuor tamen ex illis, admodum onuſti ferro, à Mauris poſt eorum terga egreſſis reducti in captivitatem ſunt: ceteri cum Commendatore Xiquenam pervenerunt, nequidquam inſequentibus barbaris, ac ſæpe eos tranſeuntibus, nec tamen videntibus, & quaſi cæcitate percuſſis, per virtutem Dei, ſanctiſſimæ Matris ejus, & S. Veræ-crucis interventum. Digreſſi Xiquena appulerunt ſalvi Caravacam, [illegible]e-morataque omnia affirmarunt coram teſtib[illegible]d id vocatis Geneſio de Robies, Roderico Nogue[illegible]s, & Joanne Bejar, civibus Caravacanis; Et ego ſupradictus Scriba hic me ſubſcribo.

tranſilis cū iiſdem ſociis ſepimentum porta

& ſalvus pervenit Caravacam.

Franciſcus de Salas.

57 Sub eodem D Joanne de Haro Commendatore, in oppido Caravacæ, xv Octobris, anno à nativitate D. N. Jeſu Chriſti MCCCCLXXVII, erat in eccleſia S. Veræ-crucis vir quidam, Martinum de Beatia vocari ſe dicens civemque Arjonenſem: qui finita novemdiali devotione affirmavit, quod menſe Majo nuper præterito Bazæ in regno Granatenſi captivus, penes Maurum illius urbis civem, nomine Cad Alvarroz, vinctus tenebatur compedibus, ut minimum quinquaginta libras ferri habentibus. Hoc in

Alius, Mauris inſpectantibus fugiens.

in ſtatu cogitanti qua ratione poſſet liber evadere, ſuccurrit ut ſe commendaret Deo Domino noſtro & S. Mariæ de Guadalupe ac S. Veræ-cruci Caravacanæ, quatenus inde adjutus pervenire poſſet ad locum aliquem Chriſtianorum; erat enim itinerum regionis ignarus. Tum cœpit lima ferramenta atterere, eo ſucceſſu, ut intra duos dies illis ſe exſolverit inobſervatus; Bazaque ſub noctem egreſſus eſt in conſpectu Maurorum plurium, quia non poterat aliter. Illi ergo currere cœperunt poſt eum, qui ſolus & nudipes ambulabat: aſt ipſe proximos venire ſibi ſentiens, converſus inclinavit ſeſe, ut dextera arriperet ſaxum in eos jaciendum, cum aliud quo ſe tueretur haberet nihil. Dum vero ſe convertit, miſſurus lapidem in pone ſequentes, neminem omnino vidit, neque tunc neque poſtea; ſed cum ipſa petra in manu venit Xiquenam: eſtque ea nunc in Capella S. Veræ-crucis, quamvis enim illam abjicere per viam conaretur, numquam potuit. Teſtes Lazarus & Joannes de Viamonte, atque Alfonſus de Ubeda. *eorumdem manibus eripitur:*

58 Eodem tempore Fr. Antonius de Poza, Vicarius Caravacenſis affirmavit, jurans per Ordines quos ſuſcepit, veniſſe puerum, filium Bartholomæi Sanchez & Catharinæ de Truxillo, angina graviſſime laborantem ac ſuffocationi proximum; venit autem cum eo mater ad Capellam S. Veræ-crucis, oratura pro eo, & ſcutellam olei oblatura pro lampade. Hanc ergo conſpiciens prædictus Vicarius, qui cum Fr. Gonzalvo, Capellano D. Commendatoris Joannis de Haro, ſtabat, S. Veram-crucem prætendens adverſus nubiloſam procellam, quæ ſupra civitatem ventura timebatur; mandavit præfato Fr. Gonzalvo, ut guttur pueri ungeret, oleo lampadis ante altare ardentis. Paruit iſte, & mox unctus puer per os ejecit grandem atque bicipitem lum- *Curatur puer angina præfocandus:*

lumbricum, ac loqui cœpit. Reduxit igitur mater filium, deferens ſecum oleum ad ulteriores unctiones; vix autem tertio iis uſa fuerat, cum detumuit puero guttur, quinque lumbricis ejectis expurgatum.

Faber percuſſus labitur ſine noxa.

58 Deinde anno MCCCCLXXVIII, cum hujus oppidi Commendator eſſet Petrus Faxardus, Præfectus Regni Murcienſis & civitatis Cartagenæ Dominus, fabrorum lignariorum quidam, Çapared nomine, Decembris die IX ligna quædam aptans in capella S. Veræ-crucis, ab altitudine elevationum undecim cecidit in rupes quaſdam; ſed cadens commendavit ſe S. Veræ-cruci, inventuſque eſt diſruptis thorace, ſubucula, induſio, braccis atque calceis; illæſus ipſe omni ex parte. Anno MCCCCLXXXIII Ferdinandus & Iſabella Catholici Reges obſederunt Bazam, multumque laborem exhauſerunt ut obtinerent urbem: voverunt autem ire Caravacam ad viſitandum S. Veram-crucem, & anno prædicto ac die S. Barbaræ IV Decembris ingreſſi urbem ſunt. Cumque res omnes ibidem ordinaſſent, tranſierunt in reditu Caravaca, & S. Crucem viſitantes obtulerunt lampadem argenteam, ibi hodie quoque conſpiciendam.

CAPUT VI.

Miracula, ſub præcedentis ſeculi finem & initium præſentis patrata, ex eodem Robles.

Diſtrictus Caravacanus, obnoxius tempeſtatibus.

58 *IN partibus iſtis, quæ plerumque aliud non ſunt quam raſa planicies, quandoque, cum minime expectet aliquis, excitantur procellæ tantæ ventorum atque imbrium, ut ſaxa, etiam pondo nonaginta, ferentes, ita deſolatos agros hortoſque relinquant, ac ſi diluvio aquarum perluti fuiſſent. Proinde totum oppidum Caravacanum cum ſuo territorio*

ritorio pridem funditus periiſſet, niſi ipſi Deus proſpexiſſet de miraculoſo ſanctæ Crucis ligno, faciens ipſum quotidie triumphare de aëriis poteſtatibus, per elementa ſaltem res hominum familiares lædere ſatagentibus, quando nequeunt eorumdem animabus nocere. Pluribus exemplis id confirmat Robles, exordiens ab hujuſmodi. Ego Geneſius Salmeron, ſcriba Regis ac Domini noſtri & civis Caravacanus, certifico, fidemque do ac facio, in verum teſtimonium eorum qui præſentes videbunt, quod in prænominato oppido, die VIII menſis Novembris præteriti anno MDXCI, coram Licentiato Petro de las Cuevas, Gubernatore & Juſtitiario Majori hujus oppidi, comparuerunt, Alfonſus de Robles, tam proprio ſuo quam publico oppidi ac reipublicæ hujus nomine; & Guiterius Robles, ejuſdem oppidi & ſanctiſſimæ Crucis ſcriba publicus, nomine Confraternitatis & ceterorum, ut ſacriſta illius; dixeruntque notorium eſſe, quod in caſtello ipſius oppidi habeatur ſanctiſſima quædam Reliquia, ſub appellatione & invocatione Veræ-crucis Caravacanæ; quæ, cum hæc civitas olim eſſet Maurorum, deſcendit de cælo aſſociata duobus Angelis, ad converſionem infidelium hic dominantium, & depulſionem tempeſtatum adeo frequenter inſurgentium, quæ ad ejus præſentiam ceſſarunt & ceſſant; aliaque plura miracula fiunt, quorum fides authentica manet in archivio hujus loci.

per S. Crucem ſervari creditur:

61 His ita ſe habentibus, contigit, quod nocte ante diem VII prædicti Novembris, tempeſtas oriretur tonitruorum ac fulminum, cum procella turbinum imbriumque tanta, ut cives formidarent exterminium ultimum; cum præter denſiſſimas tenebras, quam cauſabat aquarum e cælo defluentium copia, aures animoſque perſtringeret ruentium pluribus locis ædificiorum fragor, ſic ut nemini poſſibile eſſet incedere per plateas: quare etiam nec Joannes Martinez, S. Veræ-crucis Capellanus, nec alius quiſquam præſumebat verſus caſtellum aſcendere, ſicut alias conſue-

quæ anno 1591 7. Novembris ſimili in caſu

conſueverant, ad efferendā & exponendam prędictā S. Veram-crucem. Multi nihilominus cives viderunt ſupra cûlmen tectumque turris, intra quam illa ſervatur, ſæviente quam maxime tempeſtate illa: multa luminaria accenſa, interque ea aliam majorem lucem magiſque ſplendentem. Exiſtimabant ergo, & ſic dicebatur, Capellanum prænominatum aliaſque perſonas ibi eſſe cum ſanctiſſima Reliquia: ſed compertum eſt poſteá, neque illum, neque alium quemquam in turri fuiſſe, vel S. Crucem extuliſſe. Quapropter judicatum fuit, ipſam ſanctiſſimam Reliquiam per ſe, movente nemine, aſcendiſſe ad faſtigium turris, in auxilium incolarum accolarumque, ſicut alias ſæpe ipſos juverat contra ingruentes ejuſmodi tempeſtates. Ut autem hujus miraculi perpetua extet memoria, petebatur ut ſumeretur informatio authentica, Gubernatore prædicto ſuam auctoritatem interponente: prout idem mandavit fieri &c. Oblati autem in teſtes fuerunt, Ferdinandus Melgares ſcriba, Damiana Robles uxor ejus, eorumque filius Ferdinandus Melgares, qui commorabantur in arce, dixeruntque omniá ſuprá contenta in relatione; quodque tunc acceſſerint ad portam præfatæ turris, ſed clauſam invenerint. Simul etiam examinati fuerunt alii quinque teſtes; & Capellanus ipſe in ſua depoſitione juravit, ſe nocte illa non potuiſſe propter nimiam tempeſtatem accedere ad capellam. Omnes autem declarant, ſplendores iſtos ſupra turrim duraſſe per ſeſqui horam. Scriptum veró eſt Inſtrumentum Moratallæ, XXVIII Julii MDXCII.

viſa eſt ſupra turrim multo in lumine,

quo tamen nemo potuerat aſcendere.

Sanatur mulier manu manca,

82 Anno MDXCIV, cum proceſſio S. Veræ-crucis, ſub veſperam feſti, die II Maji, deſcendiſſet de capella ad eccleſiam Parochialem, in ordinem ad Officium iſto & ſequenti die ibidem ex more peragendum; cumque perlata eſſet Reliquia ad altare eo fine erectum in media navi; mulier quædam manu manca vocem extulit inſtantiſſime ſupplicans, ut ipſa S.

Cruce

Cruce manus ſibi brachiumque tangeretur (id quod tali occaſione ac loco facillime fieri poterat) contacta autem, iiſdem membris cœpit uti tam libere, ac ſi nullam in iis paſſa infirmitatem fuiſſet. Dum ergo *eaque tactus cæcus illuminatur.* exultabunda recederet, magnis vocibus glorificans Deum & opera ejus mirabilia prædicans; cæcus, cui à ſex menſibus defecerat viſus, idem beneficium oculis ſuis impendi poſtulavit: ſed cum præ circumſtrepente & premente turba exaudiri non poſſet, ſimili rogavit inſtantia jam ſanatam mulierem, ut ſe pertraheret propius ad altare prędictum. Hoc dum illa conatur effectum dare, interrogavit eam cæcus, utrum brachiorum attigiſſet Crux ſancta: illa vero reſpondente, quod dextrum; rurſus ille accedens magis inſtitit, ut eo ſibi perfricaret oculos: & fidem petentis ſecuta eſt gratia expectata, reſtituto ſtatim & integre viſu. Erat cæcus iſte ex diœceſis Conchenſis loco, Vers de Tovar de Beteta dicto.

63 Anno MDXCVII nulla in hac regione facta erat *impetratur pluvia.* ſementis, eo quod ab Octobri uſque ad ſequentem Martium defecerant pluviæ, proinde præ inopia pabuli peribant greges. Ergo Clerus & Concilium oppidi decreverunt in vigilia Incarnationis Dominicæ, quando ſereniſſimum cælum æque ac unquam in Ægypto nullam ſpem aquæ faciebat, proceſſionem totius populi ducere ad capellam S. Veræ-crucis: quo facto cum ab ea reverterentur, tam copioſa decidit pluvia ut domum quiſque ſuam ingrederetur, non minus ab imbre madidus, quam lætus pro impetrato beneficio. Eodem anno, tam denſæ nebulæ tantaque *& ſerenitas.* obſcuritas aëris incubuit agris toto vere, ut meſſis faciendæ ſpes omnis elangueſceret: inſtituta autem proceſſione altera, pro impetranda ſerenitate, impetrata illa continuo eſt; & meſſis fuit non prorſus contemnenda. Anno MDXCVIII ex Lorcenſis & Velezii oppidorum finibus tanta ſupervenit copia locuſtarum, ut remedium eis nullum ſperarent. Caravacani,

jam enim cœperat eorum agros vineaſque & hortos depaſci calamitas, atque intra domos ipſas penetrare. Rurſum igitur indicta ſupplicatio eſt: & ſine mora videri deſiit omnis, locuſta etiam per totam circum regionem, velut ſi nulla ibi unquam fuiſſet.

furtivæ Cruculæ amittuntur, 64 Anno MDCI, Iudex quidem ex certa commiſſione huc advenit, emenſque ab argentario Cruces aliquot argenteas æreaſque; præter ſcientiam illius aliquot alias ſurripuit, quarum pretium non ſolverat: omnes autem ſimul, inſertas filo ſæpius intorto ac nodato, detulit admovendas S. Veræ-cruci. Cumque eaſdem recepiſſet ſic junctas, & filum digito circumvolviſſet; compoſuit ſe ad orandum coram altari, ipſas Cruces intra manum colligens. Verum abſoluta oratione, ad eaſdem reflectens animum, non invenit niſi filum digito ſiniſtræ circumplicitum. Hoc eventu confuſus narravit ipſum quibuſdam Religioſis, rogans ut ſe digreſſo, nec nominato, publicarent caſum: prout fecerunt. Anno MDCV

pluvia iterum impetratur, ab Auguſto uſque ad Martium anni ſequentis non pluit: & modica quæ facta erat ſementis meſſem nullam datura timebatur; cum educta eſt in proceſſionem S. Vera-crux: quo peracto quatriduum continuum indeſinenter pluit. Tunc autem promiſit Civitas, viſo tam evidenter miraculoſo auxilio, divinitus ſibi dato, obſervare feſtum Triumphi S. Crucis XVI Julii, ſicut XIV Septembris obſervatur feſtum exaltatæ Crucis: quod ſervari antea non ſolebat.

brachium immobile ſanatur, 65 Anno MDCVII, ad feſtum agendum III Maii, huc venerunt Petrus Garcias & Antonia Serrana, cum filiolo annos novem nato, cui brachium ex lapſu confractum adeo male curatum erat, ut movere ipſum omnino non poſſet. Cum ergo S. Crucem tali die immiſiſſent aquæ, in acceptam inde aſperſionis ſitulam brachium pueri immerſerunt parentes; ſtatimque movere illud cœpit. Veſperi autem delatum ad capellam iidem parentes unxerunt oleo lampadis,

ſadis, magiſque corroboratum ſe ſenſit. Cum vero iterum immerſiſſent aquæ prædictum brachium, adeo ſanum extraxerunt ab ea, ac ſi numquam ruptum fuiſſet, quemadmodum ipſi hæc ſcribentes vidimus. Eodem die ex oppido Cehegin adduxit mater ſua puellam mutam: & ambæ vigiliam nocturnam peregerunt in eccleſia ubi tunc Crux ſancta proſtabat. Cum autem Clerus aſſumeret illam efferendam ad locum, inſtanter ac devote rogavit mater, ut os filiæ ſuæ ea contingeretur. Hoc facto cœpit puella balbutiendo dicere, Cru, Cru; iterumque contacta perfecte loqui, laudando Deum in operibus ſuis. Multos jam annos mos obtinuit ut ſingulis feriis ſextis cantetur ſolenni ritu Miſſa, cum Diacono & Subdiacono, in capella S. Veræ-crucis ad ejus altare, ipſum incenſando ſecundum præſcriptos ritus. Quadam ergo ejuſmodi feria, oblitus ſacriſta thus acerræ imponere, & ſciens nullum ſupereſſe, domum abiit illud quæſiturus. Interim eo perveniens Officians, ubi thurificatione opus erat, mandavit ut denuo inſpiceretur acerra; inventaque eſt illa prorſus plena, ſic ut etiam ſupereffluëret: qua re attoniti præſentes miniſtri caſum ut miraculoſum prædicarunt.

Mutæ loquela redditur.

Thus in vacuo vaſculo invenitur.

CAPUT VII.

Miracula, variis in regionibus patrata, mediantibus Crucibus, Cruci Caravacanæ admotis.

66 EX quo cœptum eſt uſurpari, ut Crucis Caravacanæ attactu ſacratæ Cruces aliæ, ex omni metallo materiaque, per orbem Chriſtianum diſtribuerentur; comperta earumdem ad multos mirabiles effectus virtute, ingens quotannis talium numerus poſci, ac proinde etiam fabricari incepit; adeo ut varii generis opifices, argentarii, ærarii, ſcriniarii &c, ſimulacra omnigena Caravacanæ Crucis efformare inſtituerint:

Licet numquam potuerit perfecte aſſimilari Crux ipſa,

quæſtumque exinde non modicum facientes ,,conati ſint etiam ejusformam & modum per omnem dimenſionem aſſimilare quam proxime. Miraculo autem ſimile eſt , *inquit Robles*,quod ſumpta ſępius ejuſdem menſura,hactenus tamen potuit nemo ſic eam repræſentare perfecte,quin deficeret aliquid in latitudine,longitudine vel ſpiſſitudine.*Hoc tamen nihil detrahit earumdem,quam ſupra indicavi,virtuti:quapropter placet eam exemplis nonnullis clarioribus,ex eodem Robleſio acceptis, comprobare.*

alia tamen ei admota valde efficaces ſunt.

76 P. Alfonſus Sanchez , ex Societate Jeſu , toti innotuit Hiſpaniæ, propter virtutem & ſingularia talenta ſua , nec non propter ſerta precatoria , quæ Philippinarum dicuntur, benedicta per ſuam Sanctitatem cum applicatione Indulgentiarum, facultateque ipſi conceſſa eaſdem etiam aliis applicandi , nomine ac vice Sanctitatis ſuæ. Hic antea reſederat in hujus oppidi Caravacenſis Collegio (quod ex antiquioribus ſui Ordinis unum eſt) annos aliquammultos:quibus tranſactis, pro ſingulari quo æſtuabat animarum Deo lucrandarum zelo, petiit obtinuitque miſſionem Indicam , & Mexico tranſiit in Philippinas;poſtea vero ex mandato Gregorii Papæ XIII revertit in hæc regna & Romam adiit. Unde huc iter relegens, favoribus & gratiis excellentibus in aliorum utilitatem cumulatus à Sixto Papa V, narravit mihi , quod ex Nova-Hiſpania & portu Acapulcenſi ſolventi, per mare Pacificum verſus Philippinas , in comitatu aliarum duarum navium , poſt multam in navigando difficultatem & laborem , ſupervenerit tempeſtas turbinoſorum ventorum adeo furioſa , ut quotquot in navi ſua erant perditos ſe cũ ipſa crederent,jam enim aliæ duæ perierant. In tali diſcrimine recordatus Crucis Caravacanę, quam ſecum geſtabat, funiculum longiorem petiit : cui ipſam alligans epibatæ cuidam tradidit, projiciendam in mare , quando atrociores fluctus ingruere conſpiceret. Tanta autem fuit ejus virtus , ut quoties alicui undæ objiciebatur, num-

Talem habens P. Alphon. Sanchez, S. I.

præſervat navim à naufragio.

numquam ad Crucem illa pertingeret, ſed refringeretur in ſemetipſam converſa, omnibus quotquot erant in navi inſpectantibus & admirantibus. Sic illa, multum licet concuſſa, ſalva tamen pervenit ad portum Manilæ: ſupereſt autem hodiedum in Collegio Madritenſi Fr. Bartholomæus Alfonſus, Societatis ejuſdem, ſocius prædicti P. Alfonſi in tempeſtate, qui veluti geſtorum teſtis eadem omnia confirmat.

Matrona Granatenſis ſimili expertâ ſedat tempeſtatem.

68 Cum P. Didacus de Soto, ex eadem Societate, anno MDLXXXI hujus Collegii Miniſter ad quædam ſua negotia Granatam iviſſet, ſecum ferens unam ex Crucibus Caravacanis, ibique viſitationis causâ acceſſiſſet D. Iſabellam de Manſilla, affinem Patris Fuenſalidæ ex eadem Societate; inveniens illam perquam metuentem fulgurum ac tonitruorum, perſuaſuſque adverſus ea nullum ſe illi præſentius dare ſubſidium poſſe ipſa quam ferebat Cruce, hanc illi dedit. Paucos abinde dies tranſactos excepit horrenda fulminibus tonitribuſque tempeſtas: quapropter recordata Crucis ſuæ, acceptam extendit ad eam cæli partem quæ præcipua caligine obnubebatur: ſtatimque & in ictu oculi ceſſavit tempeſtas. Credens ergo quod tam venerabile pignus, melius in aliqua eccleſia publice quam ſua in domo privatim honoraretur, tradidit eam quibuſdam religioſis ac devotis perſonis: quæ, inſtituta ſub ejus nomine confraternitate, ipſam quotannis die III Maii ſolenniter efferunt, nec minori proſequuntur honore, quam ipſi Caravacenſes ſuam.

Diſcalceatus naufragus ſervatur à ſubmerſione,

69 Ex Conventu Carmelitarum Diſcalceatorum hujus oppidi, anno MDXCII, una cum aliis Fratribus, quos ſua Majeſtas Regia in novam Hiſpaniam deſtinabat, egreſſi ſunt duo, Hiſpali conſenſuii navigium. Horum alter Fr. Julianus de S. Hilarione, annos aliquot in iſtis partibus commoratus, revertit ad hæc Regna; mihique & aliis multis narravit, quod

cum veherentur unâ navium, conſtituentium claſſem anno illo tranſeuntem ad novam Hiſpaniam; puer diſpenſatoris panis nautici in imam partem deſcendens cum candela accenſa, ad quærendam epibatis annonam; eamdem candelam tractavit tam incurioſe, ut flammantis lychni particula delapſa ſupra vaſculum pyrii pulveris, ipſum mox crepare fecerit & ſimul navim; nemine, quod quidem ſcire poterat, mortem evadente, præter ſe, ex navi fundo merſa. Habebat ille jam à multis diebus appenſam collo Crucem Caravacanæ admotam, cui ſe in tanto diſcrimine commendabat. Neſciens autem quomodo, videbatur ſibi ſub pedibus poſitum habere ſuſtentaculum alicujus rei durioris, eoque impediri ne fluctibus iratis immergeretur. Ita ferebatur capite eminente ſupra undas, ſuo ut erat veſtitus habitu: quin etiam Crucem ſuam videbat, ſupernatare aquis & fluctuare ex funiculo unde appenſa geſtabatur. Tamdiu autem ſic permanſit, donec concomitantium navium proximior una, viſo ſupra mare Fratre, otium habuit ejiciendi in mare cymbam, ipſumque ad ſe recipiendi: agnoſcentibus cunctis evidentiam miraculi, citra quod neceſſe erat demergi dictum Fratrem, cum ea qua vehebatur navi. Unde poſtea publicabat, quod vitam ſuam acceptam referebat Deo, per S. Crucem Caravacanam, & eam quæ ipſam attigerat pendentem de collo, quam etiam mihi monſtrabat, ante non longum tempus defunctus in oppido Bezeril de Campis.

P. Didacus de Soto S. I. cuſtoditur à fulmine:

70 Tranſiverat in Indias prænominatus P. Didacus de Soto, ad Populationem Angelorum, quæ caput eſt provinciæ Taſcalenſis in Nova-Hiſpania, inde vero ſcripſit ad hoc Caravacanum collegium, in eo quod ibi Societas habet reſidere P. Magiſtrum Morales, magnæ eruditionis ac ſanctitatis virum: cui habenti ex Crucibus Caravacanis unam, eo anno

(qui

(qui erat MDXCV) acciderit, ut videns fulmineum radium perquam terribilem de cælo erumpere æſtimaret recta in ſuum cubiculum ferri: quapropter exiliens prædictam Crucem collocavit in feneſtra. Nec abſque fundamento timor fuit: mox enim flammam proximam ſenſit, credebatque extremam eam ſibi horam eſſe. Sed fulmen, ſtatim ut feneſtram attigit, quaſi retortum, deflexit quam celerrime in parietem feneſtræ lateralem; per eumque deſcendens, fœdum tranſitus ſui veſtigium reliquit; eo ipſo demonſtrans, quanto gravius damnum ſecutum fuiſſet, niſi S. Crucis virtus impetum illum repreſſiſſet. Non videtur autem abſque præcedenti Patris illius merito hæc ei gratia divinitus conceſſa; ſed merces fuiſſe beneficii, anno præcedenti per eum conceſſi eccleſiæ ipſius S. Crucis; applicando eidem Indulgentias, quas Sixtus Papa V ei conceſſerat ad converſionem Philippinarum, quo ibat, magna cum poteſtate ſimiles diſtribuendi ubicumque idoneum judicaret, non minus intra quam extra hæc regna. Itaque eas contulit Capellæ S. Crucis, aut ubicumque illa eſſet, die XXIV Junii, MDXCIV; ſicut conſtat ex ejus patentibus litteris in archivio S. Crucis aſſervatis, cum inſerto eis exemplo Pontificii Brevis; alioque earumdem litterarum exemplari, relicto in ſecretaria Communitatis. Quas etiam Indulgentias, die IV Septembris ejuſdem anni, confirmavit Cardinalis Don Franciſcus Davila, tamquam Commiſſarius generalis Cruciatæ.

71 Anno MDXCV Petrus Portillus ſcriba Regius, hujus oppidi civis, vir fide digniſſimus, ex commiſſione Regis hinc in Novam Hiſpaniam navigavit urgentium negotiorum cauſa, uſus navi cui à Roſario nomen. Hæc cum inſulam Garnoſam pertranſiſſet in Provincia Hondurarum, die V Septembris turbine tam vehementi involuta fuit, ut nautis colligendi vela ſpatium deeſſet, ſed cogerentur ipſa ſequo *Civis Caravacani.*

committere miſericordiæ divinæ: nihil enim præ oculis habebant quam præſentem mortem, cique tantiſper differendæ ſatagebant ut navim exonerarent, imprimis ejiciendo lembum, qui tamen bis emiſſus, bis rejectus intra navim à fluctibus eſt. Ejecerunt etiam tormenta ænea, quæ erant in ſuprema contabulatione, cum mercimoniis multis, ne navim everterent pondere ſuo in unam ſimul partem convoluta. Sed nihil iſtæc proderant, cum magis magiſque intumeſceret mare, & quovis momento minaretur navigium cum vectoribus abſorbere. Recordatus ergo Petrus Caravacanarum quas habebat Crucum & miraculorum ſimilibus in caſibus per ejuſmodi patratorum, parvulam unam ex ære dedit Hieronymo de Gamarra Riojenſi, qui craſſiori alligatam filo projecit in mare ex parte puppis. Inter hæc ſupervenit cis nox, & tempeſtas, quamvis mitior non nihil, duravit uſque mane; quando tota conquievit, & Crucula (uti aſſeruit Petrus) inventa cum filo ſuo jacere ſupra unum inferiorum rudentium, quibus vela tenduntur inſtar ſtellæ refulgens. Admirati omnes caſum ſunt; Deumque collaudantes, ſalvi pervenerunt in portum & civitatem Tonſillanam Provinciæ Hondurarum, die VII prædicti menſis in vigilia Nativitatis Dominæ noſtræ.

quâ in mari jactâ tempeſtatem ſedat ſemel,

iterumque,

7. Cum vero prædictus Petrus, in die S. Martini, ex Campecienſi provinciæ Uſucatanenſis portu verſus Novam-Hiſpaniam ſolviſſet, in ea quam Commercii appellant navi, ſimul cum minoribus navigiis tribus; & tempeſtuoſus boreas omnes ſimul in præſens diſcrimen adduxiſſet; recordatus ille ſupramemorati eventus, aliam Cruculam æneam dedit navarcho, qui ſimiliter annexam funiculo dimiſit in mare: & poſt dies viginti duos difficillimæ navigationis, cui alias quatuor aut quinque ſufficere poterant, tenuerunt portum S. Joannis de Ulva, amiſſis ſociis navigiis duobus; tertium vero eumdem portum poſt tres

tres dies ſubiit, facta omnium rerum quas vehebat jactura. Rogavit ergo Petrum navarchus ut ipſam Cruculam ſibi condonaret, oblata nihilominus grandi ſumma pecuniæ; ſed is, nullam aliam reliquam habens, privari noluit tam efficaci præſidio, pro iis quæ ſibi adhuc reſtabant per mare itineribus.

73 Reverſus denique idem Petrus in Hiſpaniam, ſicut ipſe teſtatur, menſe Octobris anni MDCVIII viſitavit eccleſiam Dominæ noſtræ de Guadalupe; eodem iſtuc intrans tempore, quo eo attraxerant energumenam mulierem, adeo horrendos motus cientem, ut cunctis eſſet formidini. Ad hanc ſacris exorciſmis compeſcendam accitus Presbyter, quem Rubium nominabant, virtutis exploratæ vir, quæſivit à circumſtantibus, num quas penes ſe haberent Reliquias. Protulit Crucem Petrus, Caravacanæ olim admotam, ipſam qua mediante prius miraculum factum erat, quam habebat Roſario ſuo affixam, deditque Sacerdoti; dæmoniaca vero, quamvis depreſſa in terram capite videre non poſſet quid ageretur, clamavit tamen, Caravaca, Caravaca; quanticumque eam facias, abjicito tamen, quia cruciat me. Stuporem ea res omnibus intulit; multæ enim aliæ Reliquiæ exhibitæ abſque effectu fuerant: & Petrus ſuam exinde habuit cariorem, quod eam tantopere dæmon abhorreret.

& dæmonem compeſcit in energumena.

74 In Germaniam quoque penetravit Crucum talium æſtimatio, in cujus teſtimonium placet huc adferre, quod P. Petrus de Buyza Societatis Jeſu, in præſentiarum Madriti in ſui Ordinis Collegio commorans, affirmat per memoriale ſuo nomine ſubſcriptum, in quo dicit, quod anno MDC ex obedientia ſuorum Prælatorum in Alemanniam migrans, ſecum abſtulit Cruculas aliquot, Caravacanæ contactu ſanctificatas, ut eas iſtic partiretur inter perſonas devotas. Harum ergo unam dedit D. Mariæ Manrique, quondam Camerariæ majori Auguſtiſſimæ Impera-

 tricis

In Bohemia vehemens incendium ſopitur, ſemel,

tricis D. Mariæ, aviæ Regis ac Domini noſtri uxoriſque Imperatoris Maximiliani: quæ Domina Manrique, propter excellentem virtutem ſuam multamque prudentiam, maximo apud Majeſtatem illam in pretio habita, matrimonialiter conjuncta fuerat Baroni Perniſtenio, uni ex primariis & ditioribus Proceribus Bohemiæ, à quo moriente retinuit dotis nomine, ſecundum illius regni mores, Laytomizlienſem civitatem, ubi ipſa tunc temporis commorabatur. Hæc redeunti illac Patri narravit, quod in prædicta civitate paulo ante maximum fuerit excitatum incendium, quo brevi ſpatio plures quam octoginta domus conflagrarunt, quamquam Agnus Dei aliæque Reliquiæ flammis compeſcendis injectæ eſſent. Ipſa igitur, recordata Cruculæ quam acceperat à Patre, & quam efficax remedium inde ſperari ſoleret ejuſmodi in caſibus; arripuit precatorium ſertum cui ipſam alligarat, baculoque implicitum per feneſtram palatii ſui extendit, ad eam partem ubi gliſcebat ignis: qui continuo ſubſedit eo ipſo articulo temporis, quo de univerſa civitate actum eſſe omnes exiſtimabant.

iterumque.

75 Tantam ea res civibus omnibus admirationem attulit, ut, cum cauſa ſopiti tam ſubito incendii lateret, nonnullis perſuaderetur Angeli cælitus demiſſi opera id factum fuiſſe. Aſt Deus voluit diſtinctius ſciri cauſam protectionis tam admirandæ, permittendo ut quindecim diebus poſt aliud incendium oriretur in altera civitatis parte, nihilo mitius priori. Illa enim, jam ſemel experta promptitudinem miſericordiæ divinæ mediante S. Cruce eliciendæ, longe etiam confidentius quam prius, Cruculam ſuam extulit: & rurſum ita conſedit in ſe ignis, ac ſi nullus fuiſſet. Unde omnes evidenter cognoverunt effectum S. Crucis fuiſſe, poſtquam eis Domina ſua narrari feciſſet quod egerat: excitataque in univerſis eſt ingens erga ſacrum iſtud pignus devotio, quod Baroniſſa

roniſſa ipſa deinde etiam carius habuit, tantoque in pretio,ut omnibus theſauris ſuis illud præferret, *Atque hic finis eſto mirabilium* S.Crucis Caravacanæ , *quæ ne nihil ad* S. Ferdinandi *honorem facere viderentur, curatum ſatis eſſe puto , elucidatione ipſius anni , quo primum apparuit , quoque* Sanctum Regem *natum eſſe ſuis ex Actis probavimus. Per virtutem ipſius* Sanctiſſimæ Crucis,*quam Caravacana repræſentat , ſi non etiam pars illius eſt*, liberet nos Deus noſter ab omnibus inimicis noſtris. Amen.

FINIS.

APPRO-

APPROBATIO ORDINARII

TUm demum felices fore Reſpublicas, cum vel Philoſophi regnarent, vel philoſopharentur Reges, dictum unius ex Antiquis fuit; veriſſimum, ſi Chriſtiane intellectum; ita ſcilicet ut Philoſophiæ nomine accipiatur ejus, quæ unica & ſola vere Sapientia eſt, amor & ſtudium; Virtutis, inquam, ſecundum Chriſti Dei noſtri diſciplinam conſummatæ. Hanc quomodo ſemper ſectatus fuerit *FERDINANDVS III*, re & nomine *SANCTVS REX*, etiam in illo ſupremæ poteſtatis culmine, luculenter demonſtrant ejus Acta, hoc in libro ex Coævorum fere ſcriptis collecta. In quibus atque in adjunctis *R. P. Danielis Papebrochii S. I. Theologi* hiſtoricis Annotationibus & Commentariis, non modo nihil reperi aut ſanæ fidei aut bonis moribus contrarium; ſed multum etiam ſanctæ ædificationis & eruditionis curioſæ. Proinde cenſeo expedire, ut præſens opuſculum, ſumptum ex Actis Sanctorum Maji poſterioribus, quæ in tres alios Tomos diviſa ſub prælo ſudant, præmittatur; velut ſpecimen allatum ex vernantiſſimo omnigenæ varietatis horto, quem ſperamus brevi totum aſpicere omnium viſibus & uſibus reſeratum. In hujus itaque pulcherrimi floris contemplatione tantiſper fixi, laudemus Deum, & gratulemur inclytis Hiſpaniarum Regnis, quæ *FERDINANDVM* ſibi Regem, Eccleſiæ Propugnatorem, Cælo Sanctum, Principibus exemplar, omnibus Patronum protulerunt. Dabam Antverpiæ 1684, 9 Martii.

Antonius Hoeſſlach S. T. L. Eccl. Cathed. Can. Grad. Librorum Cenſor.

FA-

FACVLTAS SVPERIORVM

CVm Acta vitæ S. Ferdinandi, Regis Caſtellæ & Legionis, & Poſtumam ejus Gloriam, opera & ſtudio Danielis Papebrochii è noſtra Ieſu Societate collecta & illuſtrata tres ejuſdem noſtræ Societatis Theologi legerint & prælo digna cenſuerint: ego infraſcriptus, prædictæ Societatis per Flandro-belgicam Provincialis Præpoſitus, poteſtate ad id mihi facta à Rev. Adm. P. Carolo de Noyelle Præpoſito Generali, concedo Michaeli Knobbaert Typographo Antverpienſi facultatem eadem imprimendi. Actum Antverpiæ MDCLXXXIV, IV *Kalendas Aprilis.*

LUDOVICUS DE CAMARGO.

SVM.

SVMMA PRIVILEGII
REGIS
CATHOLICI.

CAROLUS, Dei gratia Hiſpaniarum, Indiarumque, &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps diplomate ſuo ſanxit, ne quis Acta Sanctorum menſis Maii, auctoribus Godefrido Henſchenio & Daniele Papebrochio Societatis Jesu Sacerdotibus edita, vel in toto vel ex parte, præter voluntatem Michaëlis Knobbari proximis novem annis ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſa in has noſtræ Germaniæ Inferioris ditiones importet, venaliave habeat: qui ſecus fecerit, confiſcatione librorum & alia gravi pœna multabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxellæ XXIII Junii MDCLXXIII.

Signat

LOYENS.

AA 147 1553